

پرسی کورد

گۆفاریکی رۆشنییری گشتی سەر بەخۆی وەرزییە
ژمارە (٤) سالی یەکەم - بەهاری ٢٧٢٥ ک ٢٠٢٥ ز

* ئەوەی بۆ ئەنفال نەکراوە، پێویستە بکریت.

* لەبارەى دامەزراوەى سەرۆک جەلال تالەبانی-یەو.

* زمانى كوردى و كوردبوون خەمە گەورەكەى ژيان.

* وەهمى بەغداو دەستیىكى قونایىكى تر...!!!

* میژووی كوردەكانى؛ خوراسان - یەمەن - سودان.

* هەموو تێكستیىك بەشیكە

لەدنیای ناووەوەى نوسەر.

سو پاس و پیزانین

به‌ریز/ بالیۆز د. محمهد سابیر
سه‌روکی دامه‌زراوه‌ی سه‌روک جه‌لال تالهبانی

سو پاس و پیزانی خۆمان ئاراسته‌ی به‌ریزتان ده‌که‌ین له‌پای به‌چاپگه‌یانندی
ژماره‌ چوارو ژماره‌کانی داها‌تووی گو‌قاری پرس‌ی کورد..
سه‌رکه‌وتوبن.

سه‌رنوسه‌ر
جه‌مال مه‌لا سه‌عید

کوردی ۲۷۲۵/۳/۲۱

زاینی ۲۰۲۵/۶/۲۱

کۆچی ۱۴۴۶/۱۲/۲۴

سو پاس و پیزانین

به‌ریز: شه‌ریف حاجی ره‌سول خاوه‌نی کۆمپانیای سه‌فره

به‌ریز: جه‌بار گرگاشه‌یی

سو پاس و پیزانینی خۆمان ئاراسته‌ی به‌ریزتان ده‌که‌ین له‌پای
له‌ئه‌ستوگرتنی خه‌رجی مه‌راسیمی سالیادی ده‌رچونی یه‌که‌م ژماره‌ی
گو‌قاری پرس‌ی کورد..

سه‌رنوسه‌ر
جه‌مال مه‌لا سه‌عید

کوردی ۲۷۲۵/۳/۲۱

زاینی ۲۰۲۵/۶/۲۱

کۆچی ۱۴۴۶/۱۲/۲۴

پرسی کورد

گۆڤاریکی رۆشنبیری گشتی سه‌ره‌خۆی وه‌رزیه
ژماره (٤) سالی یه‌که‌م - به‌هاری ٢٧٢٥ ک ٢٠٢٥ ز

خاوه‌نی ئیمتیازو سه‌رنوسه‌ر

جه‌مال مه‌لا سه‌عید

٠٧٧٠٧٦٥٤٥٦٤

Jamal Mala Saeed
jamal.rashed957@gmail.com

راوێژکاری یاسایی
بێستون عه‌لی قادر

به‌رپۆه‌به‌ری هونه‌ری
مه‌مه‌د ئه‌حمه‌د که‌ریم

به‌رپۆه‌به‌ری نووسین

عومه‌ر ئیسماعیل
aumerasmal@yahoo.com
Umer Ismail

٧٥٠١٥٤٤٥١٨ - ٧٧٠١٤٢١٨٦٩

ستافی نووسین

سه‌ره‌نگ عه‌بدولپه‌حمان

دانا‌ز عه‌بدولپه‌حمان

راز ئه‌سه‌عه‌د

عه‌تا مه‌حمود

گۆڤاری پرسى کورد جگه له سه‌روتار به‌رپرسیار نییه له سیاسه‌ت و ناوه‌رۆکی وتار و بابته‌کانی نوسه‌ران

نرخ
٣٠٠٠ دینار
تیراژ (٥٠٠) دانه

چاپ
چاپخانه‌ی کارۆ

دیزاین
جه‌لیل حسین

ناوهرۆك

سهروتار :

5.....پرسی کورد له هوکمرانییدا.....جمال مهلاسه عید.....

بیرورای نازاد:

6..... له باره ی دامه زراوه ی سه روک جه لال تاله بان ی -یه وه...ئا: بالیۆز د. محمه د سا بیر
10..... ئه وه ی یۆ ئه نفال نه کراوه، پیو یسته بکریت...نوسینی : توفیق عه بدول
23..... ئه نفال : زامیک له زامه سارێژنه بوه کانی نیشتمان... ئه حمه د حه مه صالح
26..... میدیای فه رش ی سوور... د. کامه ران محمه د
29..... وه مه ی به غدا و ده ستپیک ی قۆناغیک ی تر... د. کامه ران مه ن تک
32..... کار ی گه ری حز بی له سه ر بزوات ی سیاس ی کورد ی... عوسمان سا وج ی
35..... گه مه ی گه لن...!..نوسینی، ئاوات قه ره داغ ی
37..... هه تره ش بێردن وه ک سیستی نو یی جیهانی... له تیف فاتیح فه ره ج

روانگه ی ژن

39..... شو ڤشی ژنان خه باتی په گه زیی نییه... راز ئه سه عه د
42..... ژنیک له ئاوینه ی جو غرافیا دا... یونس په زای ی

ئه ده ب وه ونه ر

44..... هه موو تیکستی ک به شیکه له دنیا ی ناو وه ی نووسه ر...ئا: پرسی کورد
46..... دیداکتیک له سیستی په ره ده ییدا... د. نه وزاد ئه حمه د ئه سه ود
48..... زمان ی کورد ی و کورد بوون خه مه گه وه ره ک ی ژیان... نووسینی: شینئ مشیر
53..... زمان و کولتوری کورد ی... نوسینی : م/ توفیق احمد
64..... چیرۆکی ته وا و نه کرا... نازاد پینجوتنی
71..... ده قیک ناوازه، ناوازه ترین نازار... ئه رشه د ته حسی ن
75..... کوردستان، هه ریمیک به بی سیاسه تی کولتوری... مه ریوان هه له به یی
78..... کوردستان .. نیشتمانیک ی رازا وه یه... محمه د حه مه ته قی

میژوو

81..... حه مه په شیدخانی بانه خه بیاتگێری ریگای رزگاری کوردستان...ئا: جه مال مهلا سه عید
89..... په که مه نه یزه ک له میژوودا که مرۆفی کوشت له شاری سلیمانی بوو... دانا ز عه بدول په حمان
97..... ئه حمه د سه عید خه تات هونه رمه ندیک له دۆندی دا هیناندا...ئا: جه میل مهلقه ره
101..... لوتفعه لی خانی زه ند (۱۷۸۹- ۱۷۹۴)... عومه ر ئیسماعیل باوزایی
108..... خه یانه تی چه په کانی ئه وروپا به کوردان... سلاڤۆی ژیزیک/و: محموود هۆمه ر باوزایی
112..... گرنگی پرسی بابان له سه رده می فه ته حه لی... و: ئه رسه لان حه سه ن
127..... کورده کانی خوراسان... سه ره ننگ عه بدول په حمان
134..... کورده کانی یه مهن و سوډان... نووسینی: قوته ییه فازل
144..... نامه ی سه ید په زای ده رسیم یۆ وه زیری کاروباری ده ره وه ی فه ره نسا... و: موسلیم ئه حمه دی
146..... کاری نوشداری له کورده واریدا و حاجی په زا به نموونه... کاروان محمه د و یاسین ئه حمه د
151..... وشه ی ئاشتی له سه ره به رده کانی کوردستان هه لکه نه دراوه... سوڤان حه مه ره ش

هه مه ره نگ

153..... ئا و سه رچاوه ی ژیا نه... عه تا مه حمود
155..... کاره با... م/ محمه د ئه حمه د که ریم
161..... بانه مازوو؟... نووسینی: به کر ئه حمه دی

جهمال مهلا سه‌عید

پرسی کورد له حوکمرانیدا..!

میژووی دوور و نزیکی کورد به خوین نوسراوه‌ته‌وه تائیستا جینۆساید به شیوازه جیاوازه‌کانی فیزیکی وجه‌سته‌یی ئابووری و کولتووری و فره‌هنگی و دیموگرافی له‌به‌شه‌کانی کوردستان به‌رده‌وامی هه‌یه ، هه‌میشه به‌هوی به‌رژه‌وه‌ندیه سیاسی و ئابووری و کولتووریه نیوده‌وله‌تیه‌کان ناوچه‌که و نیشتمانی کوردان بوونه‌ته شوینی ململانی داگیرکاری و لاتانی زلهیزو ناوچه‌که به‌تایبه‌ت: فارس و عه‌ره‌ب و تورک ، توانیویانه نیشتمان داگیربکه‌ن و کورد په‌ره‌ته‌وازه بکه‌ن ، هه‌رچه‌ند له‌میژووی دووره‌وه تائیستا کورد به‌چه‌ندین شیوازی جیا و له‌شوینی جیاواز له‌به‌شه‌کانی کوردستان له‌شارو ناوچه‌کان حوکمرانی به‌شیوازی ده‌وله‌ت و ئیمپراتۆریه‌ت و پاشایه‌تی و ئیمارات و کۆماری و مه‌لیکی و هه‌ریمی و خۆجییه‌تی به‌پێوه‌ بردووه له‌گه‌ل ناکوکیه‌کان و دژبه‌یه‌کتی ، به‌لام نه‌یان توانیوو به‌شیوازی یه‌کگرتووی ده‌وله‌تداری سه‌ربه‌خۆی کوردی رابگه‌یه‌نن زمانیکی ستانداردی یه‌کگرتوو بۆ کورد پیک بینن ، ئه‌ویش چه‌ندین هۆکاری ده‌ره‌کی و ناوه‌کی هه‌یه که به‌داخه‌وه تائیستا توێژینه‌وه‌یه‌کی زانستی ئه‌کادیمی سه‌ربه‌خۆ له‌ئاستی ده‌وله‌تداری کورد نه‌کراوه تا بۆ داهااتوو کورد له‌وه‌له‌انه‌ دهرس و هه‌ر بگریه‌ت و داهااتوویه‌ک بۆ خۆی ده‌ستنیشان بکات ، بۆیه له‌ ئیستاد پێویسته بیرمه‌ندان و سیاسه‌تمه‌دارانی دلسۆز بیر له‌ په‌روه‌رده‌یه‌کی فکری کوردناسی و خۆناسی و دوژمن ناسی و دبلۆماسی و په‌یوه‌ندیه نیو ده‌وله‌تیه‌کان بکاته‌وه و هه‌ولی کۆنفراس و دایه‌لوگی نه‌ته‌وه‌ی بدری له‌سه‌رده‌می جیهانگیری (عه‌وله‌مه) ستراتیژی نه‌ته‌وه‌یی دابریژری و له‌گه‌ل گۆرانکاری و دارشته‌وه‌ی نه‌خشه‌ی رۆژه‌ه‌لاتی ناوه‌راست و هه‌لومه‌رجی رۆژگاردا خۆی بگونجینی و چاره‌نوسی کورد له‌به‌شه‌کانی کوردستان دیاری بکری کورد له‌خۆپه‌رستی و خۆده‌وله‌مه‌ندکردن و نیشتمان فرۆشی رزگار بکات هونه‌ری سیاسه‌ت و حوکمرانی فی‌ربین و ئاینده‌ی کورد دیاری بکری له‌چاراچیوه‌ی ده‌ستوور و یاسادا تابتوانین و هه‌ک گه‌لانی جیهان له‌ نیشتمانیکی ئازادا بژین.

لهبارهی دامهزراوهی سهروک جهلال تالهبانی-یهوه

ئاماده کردنی: بالیۆز د. محهمهد ساپیر
سهروکی دامهزراوهی سهروک جهلال تالهبانی

دامهزراوهی سهروک جهلال تالهبانی؛ 4- گه شه پیدانی بهها مروییهکان له بواری دامهزراوهیهکی نا حکومی سهربهخوی قازانج چینهدهری و کولتوری پیکهوه ژیان له ناو نهویست و بیالیهه، ههروهها کولتوری، مروقیهتی و نیشتمانییه، کاردهکات بو ناساندن، پاراستن، ئه رشیف کردنی ژیان و خهباتی سهروک جهلال تالهبانی.

ئامانجهکانی دامهزراوهی سهروک جهلال تالهبانی

- 1- پاراستن و کوکردنهوهی ئه رشیفی سهروک جهلال تالهبانی وهک دهستکهوتیکی نهتهوهیی و نیشتمانی.
- 2- په ره پیدانی بواری رووناکییری و توژیینهوهی ئه کادیمی؛ له سهه فیکر، ژیان و سیاسهتی سهروک جهلال تالهبانی.
- 3- گه شه پیدانی مافی مروف و ئازادییهکان و یهکسانیی چینهدهری له کومه لگهی کوردستانی و عیراقیدا.
- 4- گه شه پیدانی بهها مروییهکان له بواری دامهزراوهیهکی نا حکومی سهربهخوی قازانج چینهدهری و کولتوری پیکهوه ژیان له ناو نهویست و بیالیهه، ههروهها کولتوری، مروقیهتی و نیشتمانییه، کاردهکات بو ناساندن، پاراستن، ئه رشیف کردنی ژیان و خهباتی سهروک جهلال تالهبانی.
- 5- گه شه پیدانی چوئایهتی به نووسینی توژیینهوهی ئه کادیمی له سهه ریپاز و ئه ندیشهی سهروک جهلال تالهبانی و بلاو کردنهوهی.
- 6- هه ولدان بو بهرز کردنهوهی ئاستی روشنبیری تاک له کومه لی کوردستان و عیراقدا.
- 7- کارکردن بو دابینه کردنی خویندنی سالانهی (سکو له رشپ) له ناوهوه و دهرهوهی ولات.
- 8- دیاری کردنی روژی ژیان ئاوایکردنی سهروک جهلال تالهبانی له ریکهوتی 3ی ئوکتوبه ره وهک بوئنه یهکی نیشتمانی و نهتهوهیی.
- 9- پیگیریکردن به یاسا بهرکارهکانی ههریمی کوردستان و عیراق.
- 10- پاراستنی بهرژه وهندییه بالاکانی ههریمی کوردستان و عیراق.

PRESIDENT JALAL TALABANI FOUNDATION

زانستی نیوده و له تیی سه روک جه لال تاله بانی ئەنجامه دات.

کۆنفرانسه که، (نۆ) ته وه ری زانستی ده رباره ی (ژیاننامه و که سایه تیی سه روک مام جه لال، ره هه ندی سیاسی و هزری و شو ریشگی ریی سه روک تاله بانی، رۆلی له چه سپانندن و سه روه ری یاسا، رۆل و کاریگه ری سیاسه تی سه روک مام جه لال له گرنگیدان به پرس و مافه کانی ژنان، کاریگه رییبه ئه رینییه کانی له سه ر سه قامگیری و هاوسه نگیی سیاسی له هه ری می کوردستان و عیراق، رۆلی له بواری په روه رده و خویندنی بالا، رۆلی له به ده سه تهینان و دابینکردنی مافه کانی نه ته وه ی کورد له هه ر چوار پارچه که ی کوردستان و مافی نه ته وه کانی تر و که مایه تییبه کان له عیراقدا، رۆلی له ره وتی ئازادی راده برین و مافی مرۆف و ئازادی میدیا و چاپه مه نی له هه ری می کوردستان و نه خش و جیده ستی له بواری سیاسی و دبلۆماسیه تی گشتیدا) له خۆده گریت.

ئامانجه کانی کۆنفرانس:

ناساندنی دنیا بینی سه روک جه لال تاله بانی له

سالیاده کانی ژيانئاوایی سه روک مام جه لال

پینجه مین سالیادی ژيانئاوایی سه روک مام جه لال - شاری هه ولیر ٢٠٢٢
شه شه مین سالیادی ژيانئاوایی سه روک مام جه لال - شاری به غدا- ٢٠٢٣
یه که مین دیداری نیشتمانی بو سه روک مام جه لال له شاری نه جه ف ٢٠٢٣
حه وته مین سالیادی ژيانئاوایی سه روک مام جه لال - شاری که رکوک ٢٠٢٤
وابرپاره، هه شته مین سالیادی ژيانئاوایی سه روک مام جه لال - شاری سلیمانی - ٢٠٢٥
ئه نجام بدریت.

له گه ل هه شته مین سالیادا برپاره - یه که مین کۆنفرانسی زانستی نیوده و له تیی سه روک جه لال تاله بانی له زانکۆی سلیمانی ریکبخریت: زانکۆی سلیمانی به هه مئا ههنگی (دامه زراوه ی سه روک جه لال تاله بانی) و هه ریه ک له زانکۆکانی (کۆیه، راپه رین، هه له بجه، گه رمیان، پۆلیته کنیکی سلیمانی، پۆلیته کنیکی گه رمیان، کۆمار، تیشکی نیوده و له تیی و قه یوانی نیوده و له تیی)، به دروشمی (سه روک مام جه لال راستی و هه لویسته میژوو بییه کان)، یه که مین کۆنفرانسی

زانکۆکان.

ده‌رخستن و پوونکردنه‌وه‌ی گرنگیدانی به ئازادیی پوژنامه‌گه‌ری و ده‌سته‌به‌رکردنی ئازادیی ده‌ربڕینی بیروپا‌و کردنه‌وه‌ی ده‌رگای په‌خنه‌گرتن، به مه‌به‌ستی چاره‌سه‌رکردن و نه‌هه‌شتنی که‌موکوپیه‌کان.

گولبێژێرێک

له پوژوه‌ه و چالاکیه‌کانی دامه‌زراوه:

ئه‌رشیف

ئه‌رشیفی دامه‌زراوه‌ی سه‌رۆک جه‌لال تاله‌بانی به درووستکردنی رایه‌له‌یه‌کی فراوان له‌ناوه‌و ده‌ره‌وه‌ی ولات، کارده‌کات بو کۆکردنه‌وه‌ی (قیدیۆ، وینه، ده‌نگ، نامه، نووسین، وتار، ده‌ستنووس، به‌لگه‌نامه و کتیب...) وه‌هه‌ربابه‌تیک که په‌یوه‌ندی به ئه‌رشیفی میژوو خه‌باتی سه‌رۆک مام جه‌لاله‌وه‌هه‌بیت.

ئه‌رشیفی دامه‌زراوه‌ی سه‌رۆک جه‌لال تاله‌بانی له‌سه‌ر سی بنه‌مای سه‌ره‌کی که بریتین له (کۆکردنه‌وه، پاراستن و په‌ره‌پیدان)

کۆنفرانسه‌کان

1- سپۆنسه‌رکردن و هاوبه‌شیکردنی 24/4/

یادی قه‌لادزی بو سالی 2024

2- سپۆنسه‌رکردن و هاوبه‌شیکردنی شه‌شه‌مین سیمپۆزییه‌می په‌یپه‌ره‌ نایابه‌کان له زانکۆی سلێمانی.

3- سپۆنسه‌رکردن و هاوبه‌شیکردن له یه‌که‌مین سیمپۆزیۆمی نیوده‌وله‌تی (کورد له ئه‌رشیفی ئه‌وروپیدا)

4- سپۆنسه‌رکردن و هاوبه‌شیکردنی گه‌وره‌ترین کۆنفرانسی زانستی نیوده‌وله‌تی تایبه‌ت به گه‌رمیان له زانکۆی گه‌رمیان

5- هاوبه‌شیکردنی له سییه‌مین کۆنفرانسی

بواری به‌رپوه‌بردن و سه‌رکردایه‌تیکردندا. خه‌ستنه‌پوو و ناساندنیکی گه‌شتگیر و هه‌مه‌لایه‌نه‌ی که‌سیتیسی سیاسی و هه‌زی و یاسایی و دبلۆماسیی سه‌رۆک جه‌لال تاله‌بانی، که کاریگه‌رییه‌کی زۆری هه‌بووه له‌سه‌ر کۆی پووداوه‌کانی نیوه‌ی دووه‌می سه‌ده‌ی بیسته‌م و سه‌ره‌تا‌کانی سه‌ده‌ی بیست و یه‌ک.

پو‌شنکردنه‌وه‌ی پێباز و په‌وتی خه‌باتیان و پو‌ل و کاریگه‌ریی له میژووی بزوتنه‌وه‌ی رزگاربخوازی کورد و کاریگه‌ریی له ئاستی عێراق و ناوچه‌که‌و نیوده‌وله‌تیدا.

گرنگیدان به لی‌هاتوویی و کاریزماییه‌که‌ی له چاره‌سه‌رکردنی کیشه‌و گه‌فته‌کاندا، هه‌روه‌ها تیشک خه‌ستنه‌ سه‌ر خه‌باتی ناشتیخو‌ازانه‌ی و دیدو تیروانینی بو پو‌سه‌ی ناشتی و پیکه‌وه‌ژیان له هه‌ریم و عێراق و ناوچه‌که‌دا.

شیکردنه‌وه‌ی هه‌ول و بیر و کاره‌کانی له پته‌وکردنی پێگه‌ی هه‌ریمی کوردستان له رووی سیاسی و یاسایی و دبلۆماسی له عێراق و ناوچه‌که‌دا.

کاره ئه‌کادیمییه‌کانی و پو‌لی له گه‌شه‌پیدانی زانست و پاراستنی که‌لتور و گرنگیدانی به بواری په‌روه‌رده‌و خویندنی بالاو پو‌لی له کردنه‌وه‌ی زانکۆی سلێمانی و فه‌راهام کردنی سه‌ره‌خو‌یی بو دامه‌زراوه‌کانی خویندنی بالاو

- نیۆدەولەتیی بوارى نهوت و به‌ریۆه‌بردنى پاشماوه‌كان له پيشه‌سازى نهوت و غاز له زانكۆى كۆيه
- ٦- هاوبه‌شيكردنى له كۆنفراسى لوتكه‌ى تهن‌روستى كوردستان له زانكۆى سلیمانی
- ٧- كۆنفرانسى «دادپه‌روه‌رى تاوانكارى و سه‌روه‌رى ياسا له دام و ده‌زگاكانى چاكسازى له عىراق، ئاسۆكان، ئالنگارىيه‌كان و خواسته‌كان به‌همه‌هانگى زانكۆى كۆيه.
- ٨- به‌شدارى سه‌ره‌كى له كۆنفراسى رىكخراوى پوكواش - نیۆدەولەتیی رۆژه‌لاتى ناوه‌راست به‌بى چه‌كى كۆكوژ له شارى سلیمانی.

سه‌نته‌رى راهینان

- ١- ناوه‌ندى راهینان و فيركردن: ئەنجامدانى ٦ شه‌ش خولى به‌رزكردنه‌وه‌ى تواناكان له‌م بابه‌تانەى لای خواره‌وه:
- ٢- خۆگونجاندن و مامه‌له‌كردن له‌گه‌ل هاوولاتى: فه‌رمانبه‌رانى چه‌ند داموده‌زگایه‌كى حكومى له سلیمانی.
- ٣- ماف و ئەركى فه‌رمانبه‌ران: فه‌رمانبه‌رانى چه‌ند داموده‌زگایه‌كى حكومى له سلیمانی
- ٤- ئەركه‌كانى به‌ریۆه‌بردن: فه‌رمانبه‌رانى چه‌ند داموده‌زگایه‌كى حكومى له سلیمانی
- ٥- به‌ریۆه‌بردنى پرۆژه: فه‌رمانبه‌رانى به‌ریۆه‌بهرایه‌تى گشتى كارهبای سلیمانی
- ٦- ICT and Modern Academic Tools: بۆ مامۆستایانى زانكۆى هه‌له‌بجه
- ٧- به‌ریۆه‌بردنى گه‌نجینه: بۆ فه‌رمانبه‌رانى به‌ریۆه‌بهرایه‌تى گشتى تهن‌روستى سلیمانی.
- ٨- New Trends in Research : Methodology بۆ خویندكارى خویندنى بالا له زانكۆى سلیمانی
- ١- زانكۆى پۆلیته‌كنىكى سلیمانی
- ٢- خولى هۆشيارى ده‌رباره‌ى مه‌ترسییه‌كانى به‌كارهینانى ماده‌ هۆشبه‌ره‌كانى كرده‌وه لىكتیگه‌يشتن
- یاداشتنامه‌ى لىكتیگه‌يشتن له‌گه‌ل زانكۆ و لایه‌نه‌كان:
- ١- زانكۆى سلیمانی
- ٢- زانكۆى پۆلیته‌كنىكى سلیمانی
- ٣- زانكۆى نیۆدەولەتیی قه‌یوان
- ٤- زانكۆى پۆلیته‌كنىكى گه‌رمیان
- ٥- زانكۆى گه‌رمیان
- ٦- زانكۆى راپه‌رىن
- ٧- زانكۆى كۆيه
- ٨- زانكۆى هه‌له‌بجه
- ٩- مؤسسه‌ بحر العلوم الخیریه
- ١٠- ستۆدیۆ عه‌باسى قیدیۆ
- ١١- زانكۆى كۆمار بۆ زانست و ته‌كنه‌لۆجیا
- ١٢- زانكۆى چه‌رمۆ
- ١٣- زانكۆى جیهان - سلیمانی
- ١٤- بنكه‌ى ژین
- ١٥- وه‌زاره‌تى ژینگه‌ى عىراق
- ١٦- دامه‌زراوه‌ى ئەنكى
- بلاوكراوه
- چاپكردنى كتیب و بلاوكردنه‌وه
- چاپكردنى كتیب: ٥ كتیب
- مه‌راسیمى ناساندن و بلاوكردنه‌وه كتیب: ٤ سکولارشىپ
- دابینكردنى سکولارشىپ (ماسته‌ر - دكتورا)
- زانكۆى سلیمانی: ٢ سکولاشىپ
- زانكۆى پۆلیته‌كنىكى سلیمانی: ٢ سکولارشىپ
- زانكۆى كۆيه: ١ سکولارشىپ
- زانكۆى كۆمار: ١ سکولارشىپ
- زانكۆى گه‌رمیان: ٢ سکولارشىپ.

ئەوێ بو ئەنفال ئەکراو، پۆیستە بکریت

نوسینی : توفیق عەبدول

هەموتاکیکێ ئەم میللەتە وەکو (بەبە بەبە بچکۆلە ..) لەبەریتەتی .با ئیستا واز لەم بابەتە بینین و زیاتر خوێ ئەکەین بەبرینی لێقەوماوەکانیەو . ئەم مەرگەساتە کە جینۆساید (Genocide- قەرکردنی رەگەزی مرۆف) یکی حاشا هەلنەگری گەلی کوردە لە کوردستانی عێراقدا ، کە لەناو ولاتەکەیی خۆماندا ئەنجام دراو هەول و زەبری شوڤینیانەیی نەتەوێکەیی بەلادەست بو بو قەرکردنی گەلی کورد، هاوشیۆوی شالای فرکردنی ئەرمەنەکان سالی ١٩١٥ لەلایەن تورکیا و تورکەوێ کە هەتا ئیستاش لەهەولدان دەستەخویناویەکەیی خۆیان بسپرن بەسەرکوردای بوێ من لەبابەتیکمدا لەتەلەفریۆنی گەلی کوردستان کەسەر دەمانیک کارمەندبوم لەوێ بە (Kurdocide- کورۆساید، قەرکردنی

ئەمسال یادی ٣٧سالەیی جینۆسایدی ئەنفال کرایەوێ کە ٣٤ یان لەژێرسایەیی حکومەتی هەریمدا بوێ و ٣ یادی کەوتەبەر حوکمی بەعسی گۆر بەگۆر، کە ئەکرا لەوماوێ دورودریژەدا ئەنفال بکریت بەعاشورای کوردو لەویادەدا هەموان رەشپۆش و لەخۆمان بدایە، کەچی بوێ کولانەوێ زامی پر سوویی تووژیک و باقیەکەیی لەسەیران و سەپرو سەفای خوێ بەردەوام بو ، ئەنفال ئەبوایە میللەتی کوردو لایەنەسیاسیەکانی یەکدەنگ و یەکرەنگ بکرادایە بو سەرینەوێ شوینەوارەکانی و ئاوەدانکردنەوێ دێهاتەکان و بەکارهینانی وەکو کارتیکێ فشار بو دروستکردنی دەولەتیکێ کوردی کەئیتەر کەس نەتوانیت هەرپەشەیی قەرکردنی بکات، بەلام ئەوێ رویدا ئەوێ

حکومەتی هەرلێ نەبۆه، یان نوێنەرەکه وتاریکی خەفتباری بۆئامادەکرەوه و خۆیندویەتیە و هەندیک بەلێنی بەقوربانیهکان داوه که زەکاتەکهشی جێبەجێ نەکرەوه، وپراگەیانندنەکانی حیزبەکانیش هەندیک بەرنامەیان ئامادەکردوه وکادیرە کوردی نەزانەکانیان وئەنفال نەدیوهکانیان چاوپێکەوتنیان لەگەڵ ژمارەیهک پزگاربوی کارەساتەکه دا کردوه و زۆریشیان لەخۆیان کردوه نەیان توانیوه تۆزیک بگرین، جیی شەرمەزاریه هەندیک لەوبەرنامانە بەئەنفال و کیمیا بارانی هەلەبجە و هەندی یادەوهریی کارەساتی تر وتویانە ((لەم یادە پیرۆزەدا ...)) هەرلەسەرئاستی ناوخوا دلسۆزان لە نوسەران و پۆژنامەنوسان و نوێژەران و هونەرمندان و پیاوانی ئاینی پەنجی فەرهادییان داوه بەوتارو بابەت و شانۆگەری و تابلۆ و پەیکەر و دۆکیومیننت کردن و وتاری مزگەوتەکان

پەگەزی کورد) ناوم بردبو، ئەم یادە هەرچەند حکومەت وەزارەتیکی بۆ تەرخان کردوه، بەلام ئەم وەزارەتە لەکابینە یەک لەدوای یەکهکاندا، کارمەندو دەستەو دامەزراوه و بەرنامەیی تایبەت بە جیهانیی کردنی ئەم کارەساتەیی نەبۆه، هەرچەند لەملاولاو لەناووه و دەرەوی ولات کەسانی دلسۆزوئاواری و هەندیک رێخراوی کەم دەسلالات و کەم توانای ماددی درێغیان نەکردوه و هەولەکان بەنیوہناچلی بەردەوام بون ئیستاشی لەگەڵدا بیت.

لەناووه یادە ئەم کارەساتە قالییکی جەماوەری نەتەوا یەتی کۆمەلایەتی نەریتی وەرگرتوه، ئەوهی پێی هەستاوه بەشیک لەجەماوەری هاوخوا و هاوسۆزی کەسوکارە کۆست کەوتوہکانی ئەنفال بوہ، حکومەتیش بەهەندی چالاکی پرتۆکۆلی و پوکەش یادە کردۆتەوه، کەلەهەندیک لۆکەیشندا نوێنەری

نوێگەسەلمان

هەر له حاجی هۆمه‌ران و رایات و ئازادیه‌وه -به‌داخه‌وه به‌بێ هیچ گوندیکی بادینان- تا دیته‌وه پشده‌رو رانیه و قه‌لادزی و شارباژیرو شینکایه‌تی به‌شاره‌زورو هه‌له‌بجه و خورمال و پینجویین و قه‌رده‌اخ وده‌ربه‌ندیخان و باوه‌نورو که‌لارو سه‌رقه‌لاو کفری به‌ری ئه‌وبه‌ری سیروان به‌قوره‌تو و مه‌یدانه‌وه به‌پێ بپیوم و دێ به‌دیی بگه‌رپیم، ئه‌وه‌ش بۆ من ئاسانکاری کرد قولتر بچمه ناو کیشه‌ی ئه‌نفاله‌وه‌و باسی هه‌ردییه‌که هاتبیته‌ پیتشه‌وه هاتۆته‌وه به‌رچاوم و وه‌کو خۆم له‌وئ بوبم بۆمن وابوه.

من و نه‌فاله‌ و هه‌ندیك بیره‌وه‌ریی:

سالی ۱۹۹۶ کاتیك بریاری ۹۸۶ (نه‌وت به‌رامبه‌رخۆراک) ده‌رچو ئومیدیکی لای خه‌لك دروستکرد كه‌ئیتتر برسیتی و ئابلقه و گرانیی خۆراک به‌ره‌و كۆتایی ئه‌چیت و پریكخراوه نیوده‌وله‌تیه‌كان پویان کرده هه‌ریمی کوردستان بۆکارکردن له‌سه‌ر جیبه‌جی کردنی، من به‌پیی ئه‌وه‌ی زمانی ئنگلیزی و عه‌ره‌بیم ئه‌زانی و شاره‌زای ئاماربوم هه‌رزو له (-پریكخراوی جیهانیی خۆراک -WFP) وه‌رگیرام و بوم به‌(تیم لیدەر) و جیی متمانه‌و زۆربه‌خیرایی سه‌رئه‌که‌وتم و کاریکی زۆرم کرد بۆ دابه‌شکردنی سلیمانی بۆمه‌له‌بهنده‌کان و ژماره‌ی وه‌کیله‌کان به‌سه‌ریاندا دابه‌شکردنی گه‌ره‌که‌کان و خیزانه‌کان بۆ هه‌رمه‌له‌بهنده‌و بریکاریکی خۆراک که‌هه‌تا ئیستاش به‌گۆرپانکارییه‌کی که‌مه‌وه کاری پێ ئه‌کریت، یه‌کیک له‌ قوناغه‌کان کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری % ۱۰۰ ی خیزان و ئه‌ندامه‌کانیان بو، من له‌به‌رئه‌وه‌ی له‌که‌لار ژیا بوم و کچه‌گه‌وره‌که‌م له‌وئ له‌دایک بوبو، خۆم داوای ئه‌وه‌م کرد به‌وره‌مه‌زانه‌ من ئه‌چم ناحیه‌ی (صمود-پرزگاری

ودروستکردنی پریکخراوی تایبه‌ت به‌کارکردن له‌به‌رژه‌وه‌ندیی قوربانیان به‌بێ چاودیری و ئاراسته‌کردنی له‌لایه‌ن حکومه‌ته‌وه هه‌واخه‌می و هه‌وسۆزی خۆیان نواندوه بۆ قوربانیاانی کاره‌ساته‌که‌و پریگری کردن له‌به‌یرچونه‌وه‌ی. که‌سانی زۆری وه‌کو هه‌ورپ و برای ئازیزم کاک عارف قوربانی هه‌مو توانای خۆیان ته‌رخان کردوه بۆ که‌یسه‌که‌.

هه‌روه‌ها حکومه‌ت و وه‌زاره‌ته‌کان هه‌ندیك پێ وشوین و دامه‌زراوه‌ی به‌ناگشتگیری و به‌ره‌وتی کیسه‌ل جیبه‌جی کردوه وه‌کو هه‌ندی مؤنمینت و زه‌وی دابه‌شکردن و دامه‌زراندن و موچه بۆ برینه‌وه‌و ناسنامه‌ی بێ کاریگه‌ریی و شتی تریش به‌لام هیچی کاریگه‌ریی له‌سه‌ر جیهانی ده‌ره‌وه دروست نه‌کردوه هیچی بۆ ئه‌نفاله‌کران و که‌سوکاریان ده‌ست نه‌که‌وتوه و به‌رده‌وام سکالایانه و هه‌وارئه‌که‌ن و نا‌ره‌زایه‌تی ده‌رئه‌برن و داواکاریه‌کانیان وه‌کو تاوه‌ته‌رزه ئه‌باریت، له‌سه‌رئاستی ناوخۆ ئه‌رکی حکومه‌تی هه‌ریمه‌ پێ وشوینه‌کانی خۆی به‌ره‌وتیکی خیراتر جیبه‌جی بکات و به‌لی‌پرسراویتی نه‌ته‌وايه‌تی خۆی هه‌لبسیت و گوئ له‌ته‌واوی داواکاریه‌کانیان بگریت و به‌شیوه‌یه‌کی هه‌وسه‌نگ و بێ ده‌سته‌بژییری ده‌ست بکات به‌جیبه‌جیکردن با هیچ نه‌بیت ئه‌وانه‌ی ماون به‌ئاسوده‌یی سه‌ربنیته‌وه .

به‌ش به‌حالی خۆم وه‌ک هه‌رتاکیکی کورد له‌پریگای رادیو و ته‌له‌فزیوون و پوژنامه‌و گوڤارو کتیب و راگه‌یاننده‌وه ئاگاداری مه‌رگه‌ساتی ئه‌نفال بوم، به‌لام سه‌رباری ئه‌وه‌ من ۱۵ سال پیش ئه‌نفال و ۱۵ سال دواي ئه‌نفالیش به‌هۆکاری جیاجیا ئه‌وده‌رفه‌ته‌م بۆ ره‌خساوه‌ پیتزه‌یه‌کی به‌رزی خاکی سوتماکی نه‌خشه‌ی ئه‌نفال

تازەنەکردمەو و فەسلێان کردم و بەبەرچاوی
 ھەمو کارمەندانەو و تیان زۆربەداخەو ھەین
 کەسیکی شارەزای وەک تۆمان لەدەست دا
 ،بەلام بەداخەو جیی متمانە نەبویت.ئەو
 بەشانازیەو یەکەم دەستبردنم بو بۆ بەشداریی
 کردیی لەمەلەفی ئەنفالدا.

نازانم چەندیک دواتر لەفەستیقایکی گەلاوێژدا
 بەشداریم کردو سیمیناریکم لەسەرئەنفال
 پیشکەش کرد .بەسەفەرێک لەھەولێربوم
 ریکخراویک چالاکێھکی ریکخستبو بەناوی
 کۆنگرە یەکی ئەنفال وئەندامیتیم قبول کراو
 بەشداریی گفتوگۆکانم کردو سەردانی بارەگای
 ریکخراوەکەم کردو لەسەر کۆمەلێک بەرنامە
 وپلان ریکەوتین و بەلێنیان دا پەییویندیم
 پیوہبکەنەو بەلام نەمدی .ھەرلەوسەرۆبەندەدا
 بابەتیکی تیروتەسەلم لەسەرئەنفال لەگۆڤاریکی
 لۆکالیی چەمچەمالدا بەناوی (ئاران) بلاوکردەوہ.
 سالی 1998 بوم بەسەرپەرشتیاری جییەجی
 کردنی بەرنامەکانی ریکخراویکی بەریتانی
 بەناوی (HelpAge International-HAI) بۆ
 خزمەتکردنی بەسالاجوان) لەئوردوگای شۆرش
 بەجووتە لەگەل خوالیخۆشبو مامۆستا غازی مەلا
 محەمەدی قەشقەیی کەھونەرمەندیکی شیوہکاری
 تاییەت و بەئەزمون بو ،پیاویکی پۆشنیرو
 دلسۆزو پر لەقسە ی خۆش و بەسەرھات

ئێستا) تەواو ئەکەم،کچەگەورەکەم راکەیانداکارو
 فۆتۆگرافەر و پەيامنیری کوردستانی نوئ-
 قینۆس م لەگەل خۆم برد،کەدواتر پوداوەکە ی
 بەسەلیقە یەکی رۆژنامەنوسانە لەسۆشیال
 میدیای خۆی بلاوکردەوہ.

بەپیی یاسای ریکخراوەکە ئەبوایە ھەمو
 ئەندامانی خیزانیک ئامادەبن و ناسنامە ی باری
 شارستانیان ھەبیت، بەپێچەوانەو تۆمارناکریت
 بۆ وەرگرتنی بەشەخۆراک،لەصمود تیمەکەم
 کۆکردەوہ -کە ئێستا ھەمویان بەکۆر وکچەوہ
 ماون و ھیوادارم ئەو شاھیدیەم بۆ بدەن -
 پیم وتن :ئەم بریارە بۆ ئیمە (خوین بەرامبەر
 خۆراک) ھ وئەم خەلکە کەسوکاری ئیمەن
 ولەسەرئیمە وایان بەسەرھاتوہ،ھیچیان بۆ
 دەرئەچوہ،لۆجیکی تیانہ داوا ی بەلگە نامە ی
 فەرمی بکەیت و کەسەکان لەبەردەمتدا ئامادەبن
 کە نازانن گلکۆشیان لەکوئیہ ،ئینسانیت و
 کوردایەتی ئیوہ لەوہدایە کیلویەک ئارد یان
 شەکر زیاتر بچیتە مالیکەوہ ،ئیوہ ئەگەر لەترسی
 من سەرپێچی ناکەن ،من دەست کراوەتان ئەکەم
 و بەرپرسیاریتیەکە ی ھەلئەگرم،ھەرخیزانیک
 داوا ی چەند کەس ئەکات بۆی بنوسن و
 داوا ی کەسەکەو ناسنامەکە ی مەکەن.صمودم
 ئاواتەواوکرد و خوا شاھیدە وانەبوایە تا ئیستاش
 زۆرینە ی ئەو ناھییە کۆبۆنی خۆراکی نەبو.
 گریبەستەکەمان تەواوبو بۆ قۆناغی داھاتوی
 کاری ریکخراوەکە ھەمولایەک چاوەروانی
 ئەوہون پۆستیکی بالای شایستە وەر بگرم ،بەلام
 بەرگۆیم کەوتەوہ کە بەدەستی خۆم ئاگرم ناوہ
 بەخەرمانی خۆمەوہ ،بەرپرسانی بالای ئیداریی
 سلیمانی ھەولیان بۆدام بمینمەوہ بەلام بیانوی
 تریان بۆدۆزیمەوہو کیشەکەیان خستە ژیر
 میکرۆسکۆپەوہو گەورەیان کرد ،گریبەستیان بۆ

له نوگرهسه لمان رزگاریان بوه و، تیمه کانی شمان کاری خویان بکن و کەس پیی نه زانیت، کاسیتیکی دوسه عاتیمان تۆمار کردو هات به خه یالما بیکهین به بهرنامه یه کی ته له فزیونی، له سهیرانی کماندا بو قرخ و محه بارام به پیکهوت هونه رمه ند رهمه زان گهرمیانی - مان ناسی و به هه مان کامیرا چهند قه تاریکمان بو تۆمار کردو دواتر به پراگه یاندنه کانم ناساندوبو به هونه رمه ندیکی دیارو سه رکه وتو، له گه ل ته له فزیونی ئازادی ریکه وتین و بهرنامه که مان له ترسی ئه و فوج و موسسه شارانه ی له چاوپیکه وتنه کانداناویان ئه هینان به دونای خوازراوه وه هفتانه ئاماده ئه کرد به ناو نیشانی : فیلمی به لگه نامه یی خۆم له وئ بوم - پیشه کیه کی کاریگرم بو نویسو له سه ره تاو کۆتاییه وه دوقه تاری رهمه زان گهرمیانیمان ئه خسته سه ری به ردی ئه کرد به ئاو، بینه ر ئاواتی بو بزانیته ئه وه دنگه کتیبه ، ئیمه ئاماده مان ئه کردو (ئازادی) په خشی ئه کرد، بهرنامه که سالیکی ته واوی خایاند. لیره دا مافی خۆمه شانازی بکه م یه که م بهرنامه ی ته له فزیونی و دریزترین بهرنامه و بی قرتان له سه ره ئه نفال به ره می منه و من حه جاج و سه گه ره شه که م به بینه ری کوردناساند .

ئییستاش کاتی ئه وه یه بجمه سه رکروکی بابه ته که - ئه وه ی پیویسته بو ئه نفال بکریت - بو ئه وه ی ببیت به که یسیکی نیوده وله تی، به لام داواکارم خوینه ری ئازیز سی خال ره چاو بکات :

یه که م : من که باسی ئه نفال ئه که م و اتا له شالاوی ئه نفالی یه که وه له ناوچه کانی سه رکردایه تی شۆرشی نویوه تا ئه نفالی هه شت له ناوچه ی بادینان چونکه بابته و ناو نیشانه که م ئه وه یه، به لام ئه وه ی پیشتر باسم کرد و ئه وه یشی ئه یجولینم هه رتاییه ت نیه به وه هه شت

و نوکته، پیمان ئهوت (به رگی ۹ ی رشتنه ی مرواری) باوکی ره حه تیشی که سایه تیه کی ئاینی و کۆمه لایه تی ناوچه که بو بو، هه مو کۆمه لگای شۆرشی ئه ناسی و مال به مال سه رمان لی ئه دان و گویمان له گهیرانه وه کانیان ئه گرت . هه رچیمان له ده ست هات به پرۆپۆزه ل داوامان له ریکخراوه که ئه کردو جیبه جی ئه کران، یه کیک له پرۆژانه دروستکردنی ۲۴ خانوبو له پشت خه سته خانه که وه که ئیمه هه رخانوی دومالمان تیا نیشته جی کرد . سه روکی هه مولقه کانی ریکخراوه که له جیهاندا که ئه ندام په رله مانیکی به ریتانیا بو، سه ردانی کردین و له پیشوازیدا وتم : به خیریبی بو پرسگه ی دۆزه له کۆمه لگای شۆرش، دوا ی گه رانه وه له لهنده ن له رۆژنامه ی (TIMES) له وتاریکیدا ده رباره ی سه ردا نه که ی نویسیوی (شۆرش نه ک هه ر پرسگه ی دۆزه خ به لکو ناوه راستی دۆزه خ خویه تی).

شایانی باسه ریکخراوه که کامیرایه کی فیدیوی زۆر ئاست نزمی دابوینی کۆبونه وه کانمان و هه ندیک چالاکی پی وینه بگرین، و کارمه ندیکی ئازیزمان ناوی کامه ران بو لی ئه زانی، له گه ل مامۆستا غازی ریکه وتین به بی ئاگاداری و ره زامه ندیی ریکخراوه که ده ست بکهین به تۆمارکردنی سه رجه م ئه و سه ردان و گفتوگویانه ی له گه ل ئه وانیه ی ئه نفالیان دیوه و

ئێران له ١٩٨٠ هوه دهستی پیکرد . که ئه‌لێن (هه‌رزانیاریه و به‌لگه‌ی فه‌رمیم نه‌دیوه و خاله‌کانی دواتر ئه‌یگریته‌وه) نیومیلیۆن کورد ره‌گه‌زنامه‌ی عێراقییان لێ سه‌ندرایه‌وه‌و ده‌ست به‌سه‌ر موڵک مال و سامانیاندا گیراو به‌جله‌کانی به‌ریانه‌وه‌) وه‌کو یوه‌ان ه‌که‌ی رۆمانی سه‌عاتی بیست و پینجه‌مین بی ئه‌وه‌ی ریگیان پی بدریت ئاوړ بۆدواوه بده‌نه‌وه‌، ئه‌بوايه به قاقا وه بکرانیه‌به‌و دیوی سنوری ئێراندا.

ئه‌لێن (هه‌رزانیاریه و به‌لگه‌ی فه‌رمیم نه‌دیوه) ١٥ بۆ ٢٠ هه‌زار نێرینه‌یان بی سه‌روشوینکران . ئه‌مانه چی یان لێ هات ؟؟

تیایاندا بوه سه‌ربازبوه له‌سه‌نگه‌ره‌کانی پێشه‌وه‌ی رۆبه‌رپوبونه‌وه‌ی ئێراندا گوێیان گرتوه و بردویانه ،هه‌یان بوه له‌شه‌ره‌که‌دا کوژراوه‌و که‌ته‌رمه‌که‌یان بردۆته‌وه به‌رماله‌که‌ی ،خیزانه‌که‌ی ته‌سفیر کراون وماله‌که‌ی خانوه‌که‌یان داگیرکردوه وه‌ریان نه‌گرتوه و شاره‌وانی ناشتویه‌تی.

له‌یادی کاره‌ساتی فه‌یلیه‌کاندا له‌که‌نالی کوردسات دیومه که چاوپیکه‌وتنیان له‌گه‌ل ئه‌و که‌سانه‌دا کردوه که خه‌لکیان بی سه‌روشوین بوه ،وتویانه هه‌والمان زانیوه له‌نوگره‌سه‌لمان -بون. هه‌رله‌و که‌ناله‌وه دیومه که چاوپیکه‌وتنیان له‌گه‌ل رزگاربوانی ئه‌نفالدا کردوه ،وتویانه ئیمه‌یه‌که‌م وه‌جبه‌بوین براوینه‌ته نوگره‌سه‌لمان،قاعه‌یه‌کی پاکوته‌میز بو ،دۆلاب به‌مقه‌بای کارتۆنی جگه‌ره دروستکرا‌بو هه‌لواسرابو به‌دیواره‌کانه‌وه ،قاعه‌که هه‌ندی که‌لوپه‌لی تیابو وه‌کو سینی و قابله‌مه‌و قووری و پیاله‌و که‌وچک و قاپی چیشته‌،له‌حه‌وشه‌که‌ش سه‌وزه کرابو وه‌کو که‌وه‌رو که‌ره‌وزو سلق،که ئیمه‌یان برد زانیمان پێش ئیمه‌ خه‌لکی تری تیابوه به‌لام ئیمه

شالاره به‌لکو بۆ هه‌مو کاره‌ساته‌کانی ترکه به‌سه‌ر ئه‌م میله‌ته هاتوه له ئه‌نفالی فه‌یلیه‌کان وکیمیابارانی هه‌له‌بجه‌و باليسان و گوپته‌په و بی سه‌روشوینکردنی بارزانیه‌کانیش راسته وئه‌بیته هه‌مویان به‌چاویک سه‌یربکری .

دوهم :ئه‌و ریزبه‌ندیه به‌پیی به‌رنامه و گرنگی خاله‌که نیه،ئه‌کریت له‌کوێوه گونجاوه له‌ویوه ده‌ست پی بکریت،خالگه‌لیک که‌که‌وتونه‌ته دواوه له‌پیشتر بن بۆ جینه‌جی کردن و به‌پینچه‌وانه‌شه‌وه. سی هه‌م :من ئه‌وه‌نده‌ی لێ ئه‌زانم و عه‌قلم پی ئه‌شکیت،ئه‌کریت زور خالی تر ،بگره‌گرنگتریشی بخریته‌سه‌رو خالی تیا بیته پشتگوێ بخریته .

هه‌رکیشه‌یه‌ک هه‌ولی به‌نیوده‌وله‌تیکردنی بدریت به‌کروزانه‌وه‌و پارانه‌وه‌و هه‌لمه‌تی راگه‌یاندن ناکریت،ئیمه که‌داوائه‌که‌ین هه‌ریه‌کیک له‌و کاره‌ساتانه سه‌رنجی جیهان له‌به‌رژه‌وه‌ندی و کوردو قوربانیه‌کان رابکیشیت ئه‌بیته به‌دوکیومینت بکریت و که‌یسه‌که راده‌ستی ئامار بکریت، ئیمه که‌ داوائه‌که‌ین که‌یسه‌که به‌جیهانی بکریت له‌سه‌رچی بنه‌مایه‌ک و به‌لگه‌مان چیه‌!که ئه‌لێن قه‌ره‌بوی زیان لێ که‌وتوان بکریته‌وه ،قه‌ره‌بو یانی چی! داوای چی ئه‌که‌ین ؟ پاره!! ئه‌وه هه‌رده‌ستی لێ بشۆ .

*ئایا جینۆسایدی گه‌لی کوردی عێراق هه‌رله‌ئنه‌فالی یه‌کی سه‌رکردایه‌تیه‌وه ده‌ستی پیکرد؟نه‌خیر ئه‌نفالیکی تر هه‌یه که ئه‌نفالی فه‌یلیه‌کانه و له‌گه‌ل ده‌ستپیکردنی جه‌نگی عێراق

بازاری ههیه و بۆیان باس کردوم که دوهمین گهرهترین قهزایه له عیراق (من گومانم ههیه به لام له وانیه له روی روبره وه مه به سستیان بیته، وله دواى کام قهزا دوهمه؟) به درێژی میژوی ئه وه سجنه کارمه نده کانی مالیان له وئ بوه و قهزاکه ناوی (قهزای السلمان) ه سجنه که له جیه کی تره به ناوی (النگره) واته (چال) که واته چاله که ی سه لمان ئه بیته به (نگره السلمان) ئه و زیندانیانه ش پاره یان داوه به و پۆلیس و کارمه ندانه که هاتوچۆی سه لمانیان کردوه بۆیان کریون و له گه ل خۆیان بۆیان هیناون و به رتیلی خۆیان وه رگرتوه. ئیستاش ئه گهر به ریزیک بیه ویت توژینه وه و به دوا داچون بکات له وانیه ئه و کاسیتانه ی له ئه رشیفی کوردسات ده ست بکه ویت. زیندانیه کانیش دورنیه چه ند سه عاتیک پیش ئه وه ی یه که م وه جبه ی ئه نفالی بۆ ببه ن کوکرا بئه وه و له ده ره وه ی قه لاکه گولله باران کرابن و کرابن به ژیرخۆله وه .

هه ردۆست و براده ره عه ره به کانی سه ماوه م بۆیان باس کردوم دوشاعیری میلی به ناوبانگی عیراق که جه ماوه رو ریزیکی زۆریان هه یه لای سه رجه م عیراقیه کان له وئ سجن بون ئه وانیش :موزه فقه ر ئه لنواب و عوریا ن سه ید خه له ف بون. ئه مه سه ره تای ئه نفاله وتازه نا کریت ئه مه بکریت به ئه نفالی یه ک و ریزبه ندیی هه شت شالا وه که ی تر تیک بدریت وناشکریت بکریت به شالاوی نو له به ره وه من پیم باشه به ئه نفالی (پیش یه ک) ناوبریت و هه مو ورده کاری و پیکهاته کانیا ن بکریت به یه ک که یس .

*لای ئیمه و اباهه ١٨٢ هه زار قوربانی ئه نفال و هه شت هه زار بارزانی و پینچ هه زار قوربانی کیمیا بارانی هه له بجه وئه وانی تریش به هه مان شیوه هه ریه که ی ژماره یه ک له ناو خه لکدا

که سمان نه دی و نازانین ئه وه که سانه یان بۆ کوئ گواستۆته وه، هاتن و هه مو قاپ و فاچاخ و قوری و پیاله وه که ره سه ته کانیا ن برد بۆ ئه وه ی ئیمه سو دیا ن لئ نه بینن .

ده رباره ی شیکردنه وه ی ئه و حاله ته، من چه ند جاریک ئیفاد بوم بۆ سه ماوه وله گه ل که سانی دژه رژی مده ئیشم کردوه و گفتوگوم کردوه، وتویانه له سه رده می ئنگلیزه وه که یه که م جار ئه و سجنه یان دروست کردوه ئه و ناوچه یه سجنی موعاره زه بوه، به تایبه تی شیوعیه کان که به دلنیا یی یه وه شیوعی کوردی زۆریشیا ن تیا بوه، چونکه کورد هه ره له سه ره تای دامه زران دنی ئه و حیزبه وه په یوه ندیا ن پیوه کردوه و کادری به ناوبانگ و دل سو زیا ن تیا هه لکه وتوه که به رزبونه ته وه بۆ ئاستی سه رکر دایه تی، ئه مه ش با به تیکی تره که به پیو یستی ئه زانم هه ماهه نگی بکریت له گه لیا ن بۆ جیا کردنه وه ی قوربانیه شیوعیه کورده کان و حیزبی شیوعی عیراقی ناسراوه به وردیی و دوکیومینت کردنی میژوی خه بات و تیکۆشانیان. ئه و سجنه پاسه وانیکی که می هه بوه چونکه دلنیا بون له وه ی که س ناتوانیت هه لیت چونکه له و بیابانه ده رناچیت و رێ ده رناکات و له تینوا و له برسا ئه مریت یا ن گورگ ئه یخوات، له و کاته شه وه که ئه و قه لایه له سه رده می (احمد حسن البکر) دا دروست کراوه، کراواته وه به سجن و به رده وام خالی نه بوه، که واته راسته ئه و که سوکاری فه لیا نه له وئ زیندانی بون، ئه ی ئه و که ره سه تانه یان له کوئ بوه ؟؟ خالیک که پیو یسته هه مو کوردیک بیزانیت ئه و قه لایه (نوگره سه لمان) نیه به لکو (نوگره ی سه لمانه) له وئ یه که یه کی ئیداری لئ یه به پله ی (قهزا) که ئاوه دانه و دام و ده زگای حکومه تی لێیه و

بهري بکات وبه تاوان و دهستدریژی بزانتیت و ئه و دۆسیانه مان بخاته بهردهست .ئه گهر بیانوشیان ئه وه بیت لایان نیه ،ئه وائه وسه دان تۆنه به لگه نامه عیراقیانه ی بارکران بو ئه مه ریکا ئه وانه شیان تیایه ،که بیگومان ئیستا هموی پۆلین کراوه و وینه گیراوه ،ئه مه ریکا ئه گهر خوی به دۆستی کورد ئه زانتیت ودژی جینۆسایده باکوپییه کمان بداتی .

سه رژمییری گشتییی ئه نفال : قۆناعی مهیدانیی :

*ئه بیت نه خشه ی ته واوی رهنگاوپهنگ به مواسه فاتی زانستی بو هه ره هشت قوناغه که بکریت و لوتکه و زنجیره و روبارو ریگی خۆل و قیرتاو و نیشانه ی قوتابخانه و مزگه وت و مه زار و مه لبه ندی ته ندروستی و هه رزانیا رییه کی تری مه به سستی له سه ردیاری بکریت .

*لیژنه یه کی پسپۆری تایبه ت فورمی سه رژمییری ئه نفال ئاماده بکات ،به زمانیکی ره وان چه ند سه رئه نجام له به رچاو بگرن ،ئه وه ند ه پرسیا ری ئاسان به لام گرنگ دابریژن ،له هه ردییه ک بو یه ک دو ریش سپی پر بکریت هه پرسیا ر بکریت ، ئاسانه و هه مو خه لکی ئاواپی ئه توانیت ئه و زانیا رانه بدات به ده سته وه :بو نمونه :

-ئاواپییه که تان چه ند مال بو؟ قوتابخانه ی تیا بو ؟ چه ند قوتابیتان هه بو ؟ چه ند مامۆستاتان هه بو؟ چه ند (به جیا) ئوتومبیل و تراکتۆرو ده پاسه و په مپی ئاوتان هه بو؟ چه ند (به جیا) مه رومالات و گاگه لتان هه بو ؟ مزگه وتان هه بو ؟ مه زاری کی لییبو ؟ بنکه ی ته ندروستی ؟ چه ند کارمه ندی هه بو -ئاونیشانیان ؟ و ...به وجۆره هیه چ سه رژمییرییه کی گشتییی دانیشتاوان له ۷۰ پرسیا ر که مترنه بو به لام تو ئه توانیت تا ۱۰۰

بلاوه ،به لام کی ئه لئ وایه !!له زانستی ئاماردا ئه و ژماره یه ی به (سفر) کۆتایی بیت وه رناگریت و باوه ری پی ناگریت چونکه سروشتی مرۆف بو خه ملاندنی هه ر ژماره یه ک په نا ئه باته به ر ژماره سفر ،بو نمونه (پیره میردیکی شه ست هه فتا سال (۲۰۰ سه ر مه رمان هه بو) (خانه نشینییه که م ۱۵۰ یان ۲۵۰ هه زاره) که بیگومان هیچیان راست نین و جگه له سفر ژماره ی تریان له گه لدایه .ژماره ی ۱۸۲ هه زار ئه نفال کراو یه که م جار له ده می سه رکرده ی خوالیخۆشبو مام جه لاله وه بلا بو ته وه بی ئه وه ی پون بیت به ری زیان له کو یوه هی ناویه تی ،بیستومه جا ریک که نی رده ی به ره ی کوردستانی بو دانوستان له گه ل سه رکر دایه تی به عس کۆبونه ته وه دوا ی چاره نویی ئه و ۱۸۲ هه زاره یان کرده ، عه لی کیمیا ویش وتویه تی ئه وه زۆره ، هه مو ۱۰۰ هه زارن ،

دپنده یی و نائینسانیی و وه حشیگه ری له ناوبردنی قوربانیانی ئیمه له که م و زۆریی ژماره کاندانیه ،خوای گه وره له قورئاندا ئه فه رموی : ئه وه ی نه فسکی بی تاوان به نا هه ق بکوژیته وه کو ئه وه وایه هه مو خه لکی کوشتیته .

له به ره ئه وه کۆمه لگای نیوده وه له تی ژماره ی ده مبرمان لی وه رناگریت ،ئه بیت ئامارو به لگه و دوکیومینتمان هه بیت ،ئه وه ی ئه یلیم بو هه مو کاره ساته کانمان راسته ،به لام باکو رتی بکه یینه وه له ئه نفالدا ،هه ره هشت قوناغه که ی ئه نفال پرۆسه یه کی سه ربازیه و هه مو ورده کاریه کانی تۆماره و کۆنوسی واژۆکراوی هه یه به هه مو ورده کاریه کانیه وه ،هه مو ئه و دۆسیانه ش له وه زاره تی به رگریی عیراق پاریزراوه ،حکومه تی عیراقیش یان ئه بیت دانی پیا بنیت خوی به میراتگرو دریتژکراوه ی حوکمی رابوردو بزانتیت یان خوی لی بی

تەندروستی و کارمەندانی.. تاد بەکۆکردنەوهی هەشت فۆرمی هەموو شالاوەکان کۆی زانیاریەکانمان بەپێی پرسیارەکان بۆ هەریەک کوردستان دەست ئەکەوێت. هەولبدریت بەشیک لەزانیاریانە لەدامو دەزگا حکومەتەکانی پێشو دەست بکەوێت باشتره، وەکو لیستی ناوی قوتابخانەکان و کارمەندەکانیان لەوکاتەدا کە بیگومان لەپەرودەدی ئەوسای پارێزگاکان و وەزارەتی پەرودەدی عێراقدا هەیه. یان هەمان شت بۆ دەزگا تەندروستیەکان لەوەزارەتی تەندروستی و دەربارەیی بەشیک لەمژگەوتەکان لای وەزارەتی ئەوقاف و ..تاد.

* لەچوارچۆی ئەم سەرژمێریەدا کە هەمان شت بۆ ئەنفالی هەشت-ئەنفالی بادینان ئەکریت، بۆچونیکی تایبەتم هەیه ئەویش ئەوێه زانیاریمان نیه و بەلگەشم نەدیوه بەلام پێم وایه گوندو خیزانی کریستیانیەکانیشی تیکەوتوه، ئەگەر وابو لەپۆلینکردن و خشته بەندیەکاندا فۆرمەکانی گوندە کریستیانیەکان جیاکریتهوه، ئەگەر ئەنفالی هەشت کریستیانی تیانەبو ئەوا بیگومانم پەلامارەکانی داعش لەشەنگال و دەورووبەری ئەوانیشی گرتەوه و لەئەنفال خراپتریشیان بەسەرھینان، ئەم حسابە تایبەتەیان لەوێ بۆبکریت .

* کەھەردوقونناغەکەیی مەیدانی و مەکتەبی تەوابو و بوبەیهک فۆلدەر و کەیسکی گشتگیری تایبەت بەکورد، ئیستا ئەتوانین رۆبکەینە کۆمەلگای نێودەولەتی و داوای پشنگیری و ئیعتیراف و قەرەبو بکەینەوه، من هەندیک شادیپر ئەخەمە رو، حکومەت و خوینەر و توێژەر ئەتوانن دەیان خال و شیوازی تری بۆ پشنگیاز بکەن. سەرەتا بەمەبەست لەبەشە مەسیحیەکەوه دەست پێ ئەکەم. ئەبێت ئەودەستدریژیە

پرسیاربرۆیت و ئاسانتر جێبەجێ ئەکریت، چونکە لەسەرژمێری دانیشتوان کراوەترو ئاسانتره لەبەرئەوهی :

-بۆ هەموو تاکیک پڕناکریتەوه -کاتی دیاریکراوی ناوێت- بەلگەنامەیی فەرمیی کەسەکان داوانا کریت.. تاد .

قونانی مەکتەبی (فەرمانگە) یی :

دوای ئەوهی قونانی پڕکردنەوهی فۆرمی سەرژمێری پرسیارە رۆبەپروەکان تەوابو، قونانی مەکتەبی کە زۆر ئاسانتره چونکە کۆمپیوتەر و پرینتەر ئینتەرنێت و کارەبا بۆ گەرمیی و فینکی بەشداریی پێ ئەکریت. هەمان لیژنەیی پسیپۆر بەقەدژمارەیی پرسیارەکان فۆرمی بەتال کردنی زانیاریەکان دیزاین ئەکات و کارمەندانی راپهینراو جێبەجێ ئەکەن. بۆ نمونە: فۆرمیک ناوی گوند -ژمارەیی خانووە کاولکراوەکان- ژمارەیی خیزانە ئەنفالکراوەکان... تاد . بۆهەر شالاوێک یان نەخشەیهک .

فۆرمیک بۆ پرسیارە قوتابخانەکان: ناوی گوند -ناوی قوتابخانەکە -ژمارەیی پۆل - ژمارەیی مامۆستا (نیر-می) ژمارەیی قوتابین ..تاد فۆرمیک بۆ پرسیارە ئامیرەکان: ناوی گوند - ژمارەیی تراکتۆر، ئوتومبیل، دەراسە، پەمپی ئاو.. تاد .

فۆرمیک بۆ پرسیارە مژگەوت: ناوی گوند -ناوی مژگەوت - تۆمارکراوە لای ئەوقاف - ئیمامی دامەزراو ..مەزاری پیاوچاکان ..تاد . بەوجۆرە هەموو ئەلامەکان خالی ئەکرینەوه ناو خشتهی خوێان و لەئەنجامدا وینەیی تەواوی زۆنەکە یان نەخشەکەمان بۆ دەرئەچیت، چەند گوند -چەندمال- چەند قوتابخانە و قوتابیان و کارمەندانی- چەند مژگەوت -چەند بنکەیی

دامه زراوه یه که تر له جیهاندا په یوه ندیی به قوتابخانه و خویندکاران و مامۆستایانه وه هه بیت. فه رمون داوای قهره بوئه که یین و بزانیین له م بواره دا چیمان بو ئه که ن. ئاوا داوای یارمه تی و قهره بو ئه کریت .

- بو نه خووشخانه و مه له بنده ته ندروستیه کان داتا کان راده ستی (WHO) بکریت له گه ل هه مو دامه زراوه نیوده وه له تیه کانی تر و داوای هاوکاری و قهره بوی سیکنته ره که بکریت. ئاوا داوای قهره بو ئه کریت .

- به نیسه بت مزگه وه ته کان و قورئانه سوتا وه کان وله ناو بردنی پیاوانی ئاینیی، وه زاره تی ئه وقاف فایله که ئاراسته ی دام و ده زگا جیهانیه ئاینیه کان و جامیعه ی ئه زه ره و یه کیتی جیهانیی زانایانی موسلمان بکریت و داوای تاوانبارکردنی ئه م جینۆسایده ئاینیه و قهره بوی ئه م گه له موسلمانه بکریت. ئاوا داوای قهره بو ئه کریت، با سعودیه و میسرو مالیزیایا . تاد. ده یان مزگه وت له دیهاته کانی کوردستان ئاوه دان بکه نه وه .

* ئه وچه ند نمونه یه مشتیکن له خه رمانییک وه یوادارم هه مو سه ره ئه نجامه به ده ست هاتوه کان هه مان مامه له و بگره به به رنامه تریان له گه لدا بکریت و هه ر لایه ک له سنوری پسپۆریی و ده سه لاتی خۆیدا ئه رکی سه رشانی خۆی ئه نجام بدا و هیچ لایه ن و لایه ک به ته نیا باوه ش نه کات به ئه نفالدا، چونکه که س به ته نیا پیتی نا کریت و بی ئامارو داتا که س گویمان لی نا کریت .

کوته لی ئه نفال :

به شیکی تری ئه م پرۆژه یه بو به جیهانیی کردن و زیندوراگرتنی ئازاری زامه کانی ئه و جینۆسایده کوته لی ئه نفاله. له زمانی کوردی به تایبه ت له گه رمیان وشه ی کوته ل پر به پیستی

بو سه ر مه سیحیه کانی کوردستان و عیراق روه روی کو مه لگای مه سیحیی جیهان بکه یین و بیانور و ژینیین، بگه یه نرینه قاتیکان و باره گای پایا و یه کیتی که نیسه کانی جیهان و نه ته وه یه که گرتوه کان و مافی مرو ف و هه ردام و ده زگایه کی تر که بایه خ به پیکهاته ی کریستیان و مافه کانیا ن بدات و ناویان هه رچه ک بیت و به داتا بو یان بسه لمینیین که نه ک ته نیا موسلمانه کان به لکو مه سیحیه کانیشمان ئه مانه یان به سه رهاتوه، فه رمون به رگریان لی بکه ن و مافیان بو بگری نه وه و قهره بو یان بکه نه وه . * به نیسه بت هه مو فایله کانی ده ره هاویشته ی پۆلینکردن و خسته به ندی بکه یین به که ره سه ته ی هه لمه تیکی نیشتمانی و عیراقیی و هه مو دام و ده زگا و ده زاره ته کان ری کخرا وه کانی کو مه لگای مه ده نی هه ریه که لای خۆیه وه و به پیتی په یوه ندیی به فایله که وه به یه که وه کار بکه ن نه ک و ده زاره تییک به ته نیا، یان نوینه رایه تیه کی حکومه ت. بلین فه رمو ئه وه لیست و ناوی گونده کان، ئه وه ژماره ی ماله ویرانکرا وه کان. هه ندیک نمونه بو ئه وه ی ری وشو یین و پرۆژه ی له سه ر بی نا بکریت .

- وه زاره تی په روه رده و یه کیتی مامۆستایان و ری کخرا وه کانی قوتابیان فایله که بخه نه به رده ستی (UNESCO) یونسکو و نه ته وه یه که گرتوه کان و مافی مرو ف و هه ر

پیرهوه زور زهق و بلاوهکه لهناو ئیمه دا
قوره تو- توپزاوا- دویز- دوزخورماتو- چاله که ی
سه لمانه .

ئیمه سهیری که لتورو شارستانیته تی گهلانی
جیهان، هندستان و تاج محل و چین و ژاپون
نالیم، هرهیچ نه بیت ولاتانی دراوسیمان بکه ی
ئه بینین چهندان داستان و شاعیران و گه وره پیاوان
و حوکمرانان و نزرگه ی ئاینی پیاوچاکان
و نمونه ی ته لارسازی سه رسورهینه ریان بو
زیندو راگرتن و په یوه ندی روحی و که لتوری
له گهل نه وه کانی دوا ی خویندا دروست کردوه و
ماوه ته وه هه تا ئیستاش خه لک به تاسه وه
سه ردانیان ئه که ن. من هه ندیک نمونه له وانه
ئه هینمه وه که سه ردانم کردون و دیومن. سهیری
مه زارگه پیروژه کانی نه جه ف و که ربه لا و
کازمی وئه عزمیه بکه له عیراق.

له ئیرانی دراوسی هه نگاو یک له ولای ئیمه وه
سهیری مهیدانی ئازادی و پلی سروشت و بورجی
میلا د و کوشکه کانی سه عدا باد و نیا وهران
و کوشکی گولستان و .. دهیان شاکاری تر.

بچوره کاشان نازانم به په نجه یان به ته زیح
ئه وه مو شاکاره ته لارسازیه بژمیرم . بچوره
هه مه دان سهیری مه زاره کانی بابا تاهیر که
هه مو شیعه ره کانی له ناوممه زاره که یدا له سه ر
مه رمه ر نوسراون و سهیری مه زارو کتییخانه و
نورینگه ی ئین سینا بکه، بچوره ئه رده بیل
سهیری بینای کونی شاره وانی ئه و شاره بکه
، سهیری مؤنومینتی (مقبره الشعرا) بکه، به شیکی
قونده ره و پیلای 300 سالی خه لکی ئه و شاره ی
تیا پاریزراوه، سه ردانی باره گای فه رمانره وایی
شا ئیسماعیلی سه فه وی بکه، که ئیستاش جیگای
نه ته وه یه کگرتوه کانی تیا ئه بیته و شان له شانی
کوشکی سپی ئه دات ، ده لیلته له گهل نه بیت و

ئه م پرۆژه یه یه پرۆژه که ئه که م به دوه شه وه :

گۆره به کۆمه له کان :

وه کو بلاوه، گۆره به کۆمه له کان ژماره یان
300 گۆره (دیسان به سفر ده ست پی ئه کات)
هه رچه ندیک بن، ئه بیت هه مویان هه لبدرینه وه و
کاری ناسینه وه ی ته رمه کان ئه نجام بدریت و
وه کو داواکاری هه میشه ی که سوکاره کانیا ن
روفاته کانیا ن راده ست بکه نه وه، مه به سه ته که
ئه وه یه هه مو گۆریک سنوره که ی به سیاجیکی
جوان دیاری بکریت و به قه د ژماره ی ته رمه
ده رها ته کان گلگۆی په مزبی لی دروست بکریت
وه کو ئه وه ی له هه ندیک شوین دروست کراوه
وناوه کانیا ن له سه ر کئیک به عه ره بی و له سه ر
کیله که ی تر به ئنگلیزی بنوسریت و تابلویه کی
گه وره ی ناساندنی لۆکه یشنه که به چه ندرمانیک
بنوسریت. بو ئه وه ی ئه و که سایه تیه دۆست
وسیا سی و ئیداری و ئه کادیمی و راگه یندنکارو
.. تاد دینه عیراق و کوردستان سه ر له هه ندیکیان
بدن و هاوسۆزییه ک دروست ببیت.

کۆته له کان :

ئه و پیره وه نامرۆقانه یه و شو قینیا نه ی قوربا نیانی
ئه نفالی پیا تیه ره بون بو ئاشی هارینی ئیسگ
و پروسک و گوشتی ژنی چه ناگه خالای و
پیاوی ریش چه رمو و منالی بی پیلای و پیرو
په ککه وته ی بی بالیف و ژیر راخه رله چاله که ی
سه لمان ئه بیت به پیوه بمینیته وه . ئه م نه وه یه ی
ئیمه به هه مو پیکهاته و ته مه نه کانه وه هه مو
ئه مرین و نامینین، ئه رکی سه رشانمانه زانیاری و
وینه کان بگوازینه وه بو نه وه کانی داها تو که هیچ
کام له م مه رگه ساتانه یان نه دیوه، نابیت له بیریان
بچیته وه و وه کو خوی نه یزانن .

بەخشەت پێ نەبێت هەتا ئیوارە ئەخولیتەووە و نازانیت چۆن بێتە دەروە، لەشیراز مەزارو مۆزەخانە سەعدی و حافیزی شیرازی بێنە و دلت پێ نەبێت بۆنالی و مەولەوی و خانی و جەزیری. باسی ئەسفەهان هەرناکەم، باسی کرمان و ماھان هەرناکەم، باقی شارەکانی تریش تۆ وەکیل بە.

لەباشوری ئێران لەشاری یەزد سەردانی ئاتەشگەدە زەردەشتیەکانم کردووە، ئەو ئاگرە زەردەشت کردویەتیەو هێشتا نەکوژاوە تەو، هەر لەسنوری ئەم ئۆستانە کە رێگای ئاوریشمی پیا پۆیو، ئەورێگایە لەچینەو دەیت لەوشوینەو دەیتەخاکی ئێرانەو تا دەرنەچیت شاعە باسی سەفەوی کاروانسەر او بارخانە بۆ کاروانەکان دروست کردووە کە ئیستاش هەریەکیان جیگای کۆلیژیکی تیا ئەبێتەو و جیگای مانەو دەسەدان کەسی بەبارە بازەرگانیەکانیانەو تیا ئەبێتەو.

لەشاری باکو پایتەختی ئازەربایجان مۆنۆمێنتیک بەناوی سەرۆکی ئەو و لاتەو ئەبێت، کە تەلارسازی عێراقی و جیهانی زەھا حەدید واژوی ئەو کابرایە لەسەر کاغەز گۆرپووە بۆ نەخشەو دیزاین و ئەوشاکارە پێ دروستکراوە، کە سەرت سور ئەمێنت ئەمە کاری مەرۆقە! ئەمە کۆتاییان نەبێت ئەوانی تر هەمو ئەوانە دروستیان کردووە با وەکو بارام بەگ سویند نەخۆم هیچیان بەرمیلێک نەوتیان نەفرۆشتووە.

ئەم هەمو راو و رێویەم بۆ ئەوە کرد، راستە ئیمە چەند مۆنۆمێنتیکی لۆکالیمان هەیه لەئاستی قیلالی هەندیک لە فیرەو نەکان، بەلام ئایا بەو ئەنفال ئەبێت بەکەیسکی جیهانی جەماوەری؟ کە نالە عەرەبی و بیانیەکان بتوان

بێن و رپپورتاجی یەک سەعاتی لەسەر بکەن؟! من ئەمە ویت ژمارە یەک مۆنۆمێنت و تەلارو دام و دەزگای نمایشکردنی جینۆسایدی ئەنفالدا هەبێت لە دنیا دا کەم و ینە بن، بەتایبەتی ئەو چوار وێستگە یە رپپووی کاروانی مەرگی کورد، یەکی دامەزراوە یەکیان تیا دروست بکریت بەناوی (کۆتەلی ئەنفال) (قورەتو، تەوپزاوا، دویز و دوز) کە کوردیان هەلپژانە چالی دۆزەخ، چالەکە (نوگرەسەلمان)، ئەکریت ئەم چوار کۆتەلە یەک شیوە بن و ئەکریت جیاوازی بن، بەلام بێگومان ئەبێت ئەو دەسەلمان زۆرگەر تر و جیاواز تر و نەتەوایی تر و جیهانی تر بیت.

من شارەزاییەکی وردم نیه لە ئەندازیاری و تەلارسازیدا و چونکە ئیشی من نەبوو و من هەردیواری قور و دارەرا و گلە بانم کردووە، ئەکریت بیرۆکە کە وەر بگیری و مامەلە یەکی تری پسپۆرانی ئەندازیاری لەگەڵدا بکریت. ئەو چوار کۆتەلە ئەبێت هۆلیک و شانۆیەکی یادکردنەو و وتاردانی تیا بیت و مۆزەخانە یەک و لەگەڵ شوینیک بۆ مانەو دەسەندان کە سینک و مزگەوتیکی بچکۆلە بۆ دوپاتکردنەو دەسەلمانی کورد لە لایەک و لە لایەکی ترەو ئەوانە سەردانی ئەوی ئەکەن و ئەمێنەو ئەگەر جاریکی تریش ئەنفال بکرینەو پەرازی نابن نوێژەکانیان بچیت، لەگەڵ تەعزێخانە یەک بۆ (گەر مەشین) بەهەمو کەرەستە یەکی نەتەوایی و فلکلۆری کوردیی، بۆ ئەو فرمیسک و داخی دلی خۆیانی تیا برێژن، من لەگەڵ گریان و شین و شەپۆر نیم، بەلام ئەو سەرەکیترین مافی ئەوخەلکە یە کە سەردانی ئەو شوینە ئەکەن.

کۆتەلەکی چالەکی سەلمان :

ئەم یەکەیان ئەبێت لەوانی تر جیاواز تر و

ئەمانە چۆن جیبەجی بکریڻ؟

* ئەبیت ئاگاداریی پیشپریکیه کی جیهانی بلاوبکریتەوه بو پیشکەشکردنی دیزاین که جیگە ی هەمو ئەو پیکهاتانە ی سەرەوهیان تیا جی ببیتەوه و جوانترینیان هەلبژێردریت.

* ئەبیت که مکردنەوهیەکی ئاشکرا بو هەمو کومپانیا ناوخوای و نیودەولەتیهکان رابگەیه نریت و گرێبەست لەگەڵ خاوەنی که مترین تیچون بکریت و بەپیی یاسا ناوخوای و نیودەولەتیهکان کارەکه ی رادەست بکریت و چاودیری بکریت .
* سەرمایه ی تیچونەکه ی ئەبیت یان حکومەتی هەریم یان عێراق یان بەهاوبەشیی بیگرنە ئەوستۆ.

* ئەکریت داوا بکریت سەرمایه داری نیشتمانیی و مەرۆقدۆست بەشداریی بکەن، که من زۆرگەشبینم کهسانی و بەرهینی نیشتمانیی کوردپەرور و دلسۆز دینه پیشه وه و ئەرکی سەرشانی حکومەت سوک ئەکەن، وەکو ئەو و بەرهینه نیشتمانیه دلسۆزه خیره و مەندە ی دوانزه هەزار دهفتهر دۆلاری لەسەر حسابی خوی تەرخان کردوه بو دروستکردنی خەستەخانەیه کی که م وینه لەناوچه که دا بەنوێترین تەکنەلۆجیای پزیشکیه وه لەچه مچه مال و هەمو خزمەتگوزاریه ک بەخۆپایی، سوپاس بوخوا لەوجۆره پیاوانه مان زۆره، با تەنیا کهسیک نەبیت و چەند کهسیک بن.

خوینەری بەرپز: پیم سەیرنیه ئەگەر ئەم پرۆژەیه بەخەیاڵیکی فراوان و خەونیکی پەمەیی بزانی، من کابرایه کی بەسالچو و ناساغ سەرم لەگوئی قەبرئەلەرزیت ئەمە داغە ی منە و دەستی منە و ئەوخەوهیه بینومه بۆم گێراوینەوه، هەر رەخنە و پیشنیارو پرسیارو گلەبیه کت هەیه بەم ناو نیشانه بۆم بیره.

گەوره تربیت، بەشیوازیکی دروست بکریت ببیت بەیه کی که لەشاکاره تەلارسازیه بەناوبانگەکانی ناوچه که، ئەبیت زۆر به ی ئەو شاند و که سایه تی وتوێژەر و نوسەر و هونەر مەند و ریکخراوانه ی سەردانی عێراق و هەریم ئەکەن، برگەیه کی بەرنامه کانیان ئەوه بیت سەردانی ئیره یان پی بکریت.

ئەم مۆنومینتەیان جگە له و بەشانه ی کۆتەلەکانی تر بەشیوهیه کی فراوانتر و نایابتر ئەبیت گۆریکی نمونەیی رەمزی هەبیت چه پکه گۆلی سەردانیکه رانی لەسەردابنریت و فاتیه ی لەسەربخوینریت،

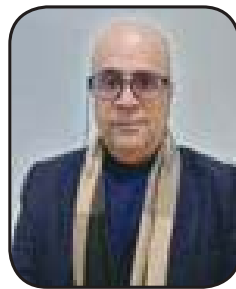
خالیکی گرنگی تر که ئەبیت لەم یادگەیه دا هەبیت، (پانۆراما) ی ئەنقاله، من تەنیا پانۆرامایه کی عێراقی لەمەدائین و دانەیه کی تورکیم لەئەستەنبول دیوه که دەر باره ی دوجەنگی ئەم دو ولاتەن، تەکنیکی سینەمای شویته که که سروش و شاشه تیکەل کراوه، ئەتباته ناو شەرەکه و هەمو هەراو زەنای شەرەکه کت گوی لێیه .

ئەبیت لەم پانۆرامایه دا ئەو که سه ی دانیشتوه بگوینریتەوه ناوکاره ساته که و واهەست بکات ئەویش یه کی که له وانە ی ئەنقال کراوه، گریان و لەخۆدانی ژنان وایه الکرسی به سالچوان و زریکه ی منال و دەنگی زنجیری دەبابه و ناقله و زیلی عەسکەری و هەر شه و جنیوی عەرهبی و تەقه ی هاوهن و گوللە بارانکردنی بەکۆمەلی بی دەسلات و بی تاوانی کوردو.. زۆری تری تیا بیستریت.

جگە له مانەش گۆرە پانیکی فراوانی هەبیت بو کۆبونەوه و رێپێوان و نارەزایه تی و شوینی نیشتنه وه ی هیلیکۆپتەر و وهستانی چەندسه د ئوتومبیلکی.

ئەنفال : زامیك له زامه

سارپژنه بوه كانی نیشتمان

ئەحمەد حەمەسەڵح مەعروف

خۆیدا شەپکەرەکانی موسولمانان لە شەهردا بە دەستیان هیناوه، وشەى ئەنفال كە ناوی سورهتی ههشتهمی قورئانی پیرۆزه، زه‌مینەى هاتنه‌ خواره‌وهی ده‌گه‌رپه‌ته‌وه، بۆ دواى جه‌نگی به‌دری گه‌وره‌ له‌ سالی دوه‌می كۆچی به‌رامبه‌ر سالی (٦٢٣) زاینی، وه‌ك له‌و كورته‌ باسه‌ی سه‌ره‌وه‌دا دیاره، ئەنفال له‌ ناو‌بردنی مرو‌ف ناگرپه‌ته‌وه، به‌لام لای به‌عسیه‌كان مرو‌ف تاكه‌ ئامانج بووه، رژیمی به‌عس له‌ دواى (١٣٦٥) سال، له‌ به‌ر چاوی ولاتانی عه‌ره‌بی و ئیسلامیدا، ئەو سوره‌ته‌ی به‌ دیدیكى عه‌ره‌بیانه و به‌عسیانه له‌سه‌ر میله‌ته‌ی كوردی موسولمان جیبه‌جی کرد. كورته‌یه‌ك له‌ میژوی ئەنفال له‌ سه‌رده‌می فه‌رمانزه‌وايه‌تی به‌عسیه‌كاندا، له‌به‌رده‌وامی راگواستن و ویرانکردنی ژیرخانی ئابوری، و

راگواستن، پوخاندن، سوتاندن، سپینه‌وه‌ی ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی، ئەنفال و کیمیاباران، كه‌ به‌دریژی میژو دژی نیشتمانه‌ په‌رت و گه‌له‌ په‌ژمورده‌كه‌مان ئەنجامدراون، به‌شیکن له‌سامناکترین و پر سویتترین روداوه‌کانی جینۆسایدی کوردان، له‌نیوئه‌وتۆماره‌میژویانه‌ی، كه‌ دژه‌ به‌ کوردبو‌نماندا ئەنجامدراون، ئەگه‌ر به‌ ته‌نها روژه‌ تاله‌کانی سالانی هه‌شتا‌کانی سه‌ده‌ی بیسته‌م بخوینینه‌وه و بیر خو‌مانی بینینه‌وه، ئەوه‌ ئەنفال كه‌ یه‌كێكه‌ له‌ زامه‌کانی نیشتمانه‌ هه‌تا ئیمرو‌ش کاریگه‌رییه‌کانی به‌رده‌وامه‌.. چه‌مکی ئەنفال وشه‌ی ئەنفال زاراوه‌یه‌کی ناو قورئانه و به‌ واتای (غه‌نیمه - ده‌ستكه‌وت) دیت، زانیان ده‌لین ئەنفال به‌و مال و سامان و ئاژهل و كه‌لوپه‌لانه‌ ده‌وتریت كه‌ له‌ سه‌رده‌می

هه موو ئەمانه زیانبارتر شههیدکردن و گرتن و بی سهروشوین بوونی، هه زاره ها گوندنشین بوو، که چاره نوسیان تا پوخانی رژیمی به عسیه کان به نادیارى مابویه وه، له (2003) به دواوه خه م و ئازاره کانمان لیره وه له وى له زیندانی نوگره سه لمان و له بیابانه کانی عه ره عر و ناوچه لماویه چۆله کانه وه، ئیسک و بروسک هاواریان کرد، نیر و میمان له منداله وه تا گه وره مان، به پاته ی لاستیک وجل و به رگی پزیودا بمانناسنه وه، که کوردانی ئەنفالکراوان.

(258) تاوانباریان موسته شارو چه کداری کوردی به عسی بون، که له 11 ی ئابی 2010 به ژماره (س/10/83) له دادگای بالای تاوانه کان له عیراق بریاری ده ستگیرکردنیان بو دهرکرا، ئەو بریاره و کوی هه وه له کانی ریکخراوه کانی تایبته به ئەنفال، بونه مایه ی دلخوشی که سوکاری ئەنفالکراوان، به لام تا ئیستا نه ک ئەو بریاره جیبه جی نه کراوه، به لکو ئەو تاوانبارانه له ژیاندا مابن یان نا، له ناوه وه یان دهره وه ی ولات بن، له سایه ی ده سه لاتی هه ردوو حیزبی ده سه لاتداری کوردیماندا، له لیپچینه وه ی یاسایی و نیشتمانی پاریزراون، و له چه واشه کاریه کانی سیاسه تدا پله ی به رزی حیزبایه تی و کومه لایه تی و سه ربازیان پیدراوه، ئاشکرایه هه تا ئیمروش دهربازبون و دادگایی نه کردنی ئەو تاوانکارانه، به کردار بووه ده ستپیکى هه نگاوه کانی سه پاندنی سالاریتیه حیزبی، خیلگه رایى و تاقمگه رایه کان وه لاوازکردنی متمانه به شکۆداریه تی خاک وخه لک، ئەو ره وشه نه ک هه ر باریکی ده رونی شیواوی بو مروف دوستان و نیشتمانی پهره ران دروستکردوه، به لکو ده ستگیرنه کردنی موسته شاره کان و مه فره زه خاسه کان، که ئیراده یه کی سیاسی له پشته وه یه و حاله تیکی

به سوک و نزم سه یرکردنی ژیان و که سایه تی تاکی کوردی، له نیشتمانیکی سوتاودا کومه لگایه کی راگۆیزراوی ته عریبکراوی ئەنفالکراوی بیکارکراو هینرایه بون، له وه سه رده مه دا به عسیه کان به سه رۆکایه تی سه دام حسین و سه رکردایه تی مه یدانی لیوا روکن سولتان هاشم که وه زیری به رگری بووه، هیزه سه ربازیه کان و به عسیه چه کداره کان و کورده جاش خه فیه کان که به فه رمانده یی موسته شاره کان له فه وچه کانی به ناو به رگری نیشتمانی ریکخرابون، له (شوبات تا ئەیلولی 1988) له گه رمیان و له کویستانه کانی نیشتمانی، شالاوه کانی ئەنفال به دپندانه ترین شیوه کانی سوتاندن، پوخاندن، وشککردن، گرتن، گوشتن، کاولکاری و تالانکاریه کان ئەنجامدرا، له نیوه شه ویکی شوباتی (1988)، له تاریکی شه و و لیژمه ی باراندا گونده کانی دۆلی جافیته تی به دهنگی فرۆکه و ناله و زرمه ی راجیمه به ئاگاهاتن، ئەمه یه که م ته قه ی یه که م قوناغی شالاوه کانی ئەنفال بوو، که به عسیه کان له پیددهشت و دۆل و چیاکاندا له نزیکترین تا دورترین ئاوه دانی، له ته واوی ناوچه کانی سوورانی مه لبه ندی کوردایه تی وخه بات و تیکۆشانه وه، تا دوا ته قه له ده قه ری بادینانی دلرفین و خۆراگره وه، به هه شت قوناغی یه ک له دوا یه ک میژویه ک، له دپندانه ترین شالاوی وه حشیگه رانه دژی نیشتمانی کوردان تۆمارکرا، له ئەنفال و به رده وامی سیاسه تی سوتماککردنی خاکدا، هه زاره ها خانوو، سه ده ها قوتابخانه، مزگه وت و نه خو شخانه خاپور و ویران کران، ئەمه جگه له سوتاندنی رۆبه ریکی به رین له رهن، باخ، له وه رگا، زه وی دیم و به راو، وه ته قاندنه وه ی ئەستیل و کاریز و بیرو کانیواوه کان، وه به تالان بردنی هه زاره ها سه ر په له وه رو مه رومالات، له

نەك هەر كار نەكرا، بەلكو ولاتیان پر كێشه و كێشهكانیان ئالۆزتر كرد، بەداخهوه له خهونی ههریمیك له ئاوهدانی، بووینهی خاوهنی ههریمیکی پر له قهیران، ئەم رهوشه نهخوازاراوه نانیشتیمانیه، جگه له بهردهوامیدان به ئامانجه درێژخایه نهکەه به عسیهکان، ههچی تر نییه، ئەگەر له سالانی (١٩٩١ تا ٢٠٠٣) دهسهلاتداران ههریمه کهمان حهقیکی ناحهق به خویان بدن که سهرکهوتوانه ئهوه سهردهمه پر له دژایهتی و نههامهتیانهیان تیپهپران، ئهوه له (٢٠٠٣) بهدواوه، دهبوو حیزبهکان و حکومهت بهدوای دروستکردنی ههیهتی خویانهوه بوونایه، نەك شکست لهدوای شکست، ولهدوا ویستگهیی خو بچوکردنهوه، هاتنی موچهی مانگانه له بهغدادهوه بیهته تاکه دهستکهوتوو و گهرمترین ههوالی پوژ . بهکورتی له نیو کۆژانهکانی نیشتماندان، بهداخهوه ئهوه راستیه سهلمیندرا، که حیزبهکان و حکومهت له خهونی سالاریتی حیزب و خیلگه رای و تاقمگه رایدان، که دهسهلاتیک له ههوالی سپینهوهی چه مکی هاوالاتیبون و دیموکراتی و دادوه ریتیدا بیت، که پیشنگه سیاسییهکان، له پیشبرکی وابهستی دهرهکی و قاچاغچیتیهوه، بوونه سیاسهت باز و بازارکانی سیاسی، ههچ کیشه و قهیرانیکی چارهسهر ناکریت، بویه ههشتا نەك ههرشوینهواری کارهساته میژویهکان دیارو ماون، بهلکو دهیهها قهیران و کارهساتی ترخولقیتیان، که ههیندهی ئەنفال جهرگپر و کارهساتبارن، بهداخهوه بو توماری میژویهکی رهش، له لاپه ره سپیهکانی مروقایهتی و نیشتماندان، که ههریمه کهمانی کرده بالایهک له ته م و ته میک له خه م و خه میک له کۆژانهکانی نیشتمان.؟

ئاسای نیه. گومانهکان فراوان و پر وههم دهکن، لهوه دهچی کورد وتهنی قسه قسهی تر رابکیشی، که ئاشکرا بونیان له سودی حیزبهکان و ژمارهیهک له کارهکته ره بهناو پیشهنگ و بهناو نیشتمانیهکان نهی، که خوازیارم وانه بیت. *ههشتا ئاوهدانی و بوژانهوهی که رته بهرهم بهخشهکان ههر خهونه. سهلمینراوه که پیش شالاوهکانی ئەنفال، هیزی کار له و ناوچانهدا، توانیبوی ئابورییهکی خو بژیو، وه پشتیوانیهکی به هیزیش بو شوپشهکان دابین بکات، له دوای راپه رینی بههاری (١٩٩١) پیشبینی تاکی کوردی بو، که خاوهنکاران ببونایهتهوه به بهرهمهین، بهلام به هوی نهبون و کارانه بونی بهرنامهیهکی توکمه به ئاوهدانی له پیناو بوژانهوهدا، ههنگاوهکان به ریزهیهکی دلخۆشکه ر مژده بهخش و سهرکهوتوو نهبون، بهداخهوه ههتا ئیمپرووش زوریک له دهقه رهکان شوینهواری ههر وهک سالانی ههشتاکانه، گوندهکان ههر به ویرانی یان نیمچه ئاوهدانی ماونهتهوه، ئهوه رهوشهش له بازنهی بهرنامهی ئاوهدانی و ئابوریدا، واتای نهبون و کارا نه بونی سیاسهتی بههیزکردنی پایهکانی ژیرخانی ئابوریه، دهرئه نجامیش وهک چاوه پروان ئەکرا ئەم رهوشه شیواوهی که می و نه بونی لئ بهرهم هات، ده می ساله له تهک خه م و فرمیسک و هه نسکهکانی ئەنفالدا، ئاوهدانی، خوشگوزهرانی و بنیاتنان وهک دروشم له فه رهنگی سیاسیهتی حیزبهکان و حکومهتدا بونیان ههیه، له هاوکیشهی ئاو یته بونی خاک و ئاو و ههوا، هیز و بیری کار، سامان و داها ت، له پیناو بنیاتناندا بهرنامهی جو راو جو ریان خسته رو، بهلام له واقعیدا بو هینانه کایه ی ژیرخانیکی بههیز که له ئاستی شکوی نیشتمان و مروقایه تیدا بیت،

میدیای فهرشی سوور

(میدیای کوردیی له دهسهلاتی چوارهمهوه بۆ دهرویشیتی په‌رستگاکانیان)

د. کامهران محمهد

پیرۆزه، هه‌موو په‌خنه‌یه‌ک بیدعه‌یه و هه‌ر هه‌ولیک بۆ ده‌رچوون له (دهق)ه‌که گونا‌هیکه، که شایه‌نی ده‌رکردنه له "به‌هه‌شتی میدیا حزبیی یان کۆمپانیاییه‌کاندا!"

راگه‌یان‌دکاری بێ زمان!

له میدیای ده‌رویشییدا جۆریکی تایبه‌تی میدیاکار هه‌یه، که به "راگه‌یان‌دکاری ده‌رویش" ناسراوه. نازانیت که زیندوه یان پۆبۆته یان مۆمیایه، وه‌ک چۆن پۆژانه له‌سه‌ر شاشه‌ ده‌رده‌که‌ویت، بۆ خۆیندنه‌وه‌ی لیدووانه پیرۆزه‌کان، ئە‌گه‌ر باسی بوومه‌له‌رزیه‌کی وێرانکه‌ر بکات یان کردنه‌وه‌ی خولیکی راهینانی فی‌ربوونی فهرشچنین، به‌ تۆنیکي جیگه‌یر که ناگۆریت، ده‌دویت.

ئه‌م‌پۆ جۆریکی نوێ له‌ ده‌رویشیتی دروستبووه: که ده‌توانین به "میدیای ده‌رویشیتی" ناوی ببه‌ین، که تییدا پۆژنامه‌نووس ته‌نها به‌ مۆله‌ت وه‌رگرتن ده‌توانیت بنووسیت و ته‌نها به‌پێی فه‌رمانیش قسه‌ ده‌کات، ئە‌گه‌ر بیه‌ویت «داهینان» یک بکات، ده‌بیت سه‌ره‌تا دلنیا‌بیت له‌وه‌ی که داهینانه‌که‌ی سه‌رۆک و خاوه‌ن سامانه (دانا)کان تو‌په‌ ناکات!

له‌م په‌رستگا میدیاییه‌دا، میدیاکار هه‌وال ناگوازیته‌وه، به‌لکو «ده‌رویشیکه که خزمه‌ت به‌ ده‌سه‌لات ده‌کات»، ته‌مه‌نی به‌ خۆیندنه‌وه‌ی لیدووانی فه‌رمی به‌سه‌رده‌بات و سه‌رقالی په‌رسته‌که‌ی خۆیه‌تی له‌ په‌رستگای بابه‌ته ئاماده‌کراوه‌کاندا. هه‌موو هه‌والیک لای ئە‌و

«دهستكهوتى گهوره!» بۆ نمونه ئهگه ر كارهبا بكوژيتهوه، دهليت «ئهمه دهرفتهتيكه بۆ ئهوهى هاوالاتيان بگهريتهوه بۆ ژيانى ئاسايى دور له تهكنه لوجيا!» ئهگه ر نرخهكان بهرزبنهوه، دهليت: «ههلاوسان بهلگهيه لهسهه ر ئابووريهكى بههيز!»

2. بيلايهنى ساخته: بهردهوام وهك راگهيانداكارىكى بيلايه ن خۆى پيشان دهيات، بهلام له واقيعدا وهك گوله بهرپوژه خورى سياسى لهكوى بيت، ئه و رووى تيدهكات! ههميشه شوين ئه و لايه نه دهكهويت، كه زورترين پاره دهيات!

2. لهبيرکردنى بهمه بهست: ئه و هه موو هه لهى دهنگه بيلايه ن و ئازا و ئازاده كانى لهبيره، بهلام كاتيك بابته كه پهيوهست بيت به هه لهى خاوه ن كه ناله كانه وه ياخود كو مپانيا كانه وه ئه و يا ده وه رى سفر دهبيتته وه!

3. تيوريزه کردنى هه مشه يى: وتاره كان پر دهكات له دروشمى گه وره، بهلام ناويريت چاره سه رى

ئهم راگهيانداكاره پرسيارى بيزاركه ر ناکات و له دهق دهرناچيت و به بهرنامه و بهرژه وهندييه پيرۆزه كهى كو مپانيا كانه وه دهلكيت. ئهگه ر كه سينك داواى بۆچوونى لى بكات، ئه و توتى ئاسا وه لامى ده داته وه: «ئيمه پابه ندى ريگه (دانا) كه ين.» ئه و ناويريت رهخه بگريت، ريگه ش بهخۆى نادات كه بيربكاته وه، چونكه به وه قايلبووه، كه بيرکردنه وه ئه ركى پولداره داناكانه، رۆلى ئه و يش ته نها ئه وه يه كه (دهنگدانه وه) يه كى دلسوزانه بيت!

چۆن رۆژنامه نووسىكى دهرويش بناسينه وه؟ ميديكارى دهرويش به چه ند ئادگار يک ده ناسريتته وه، به كورتى ده توانين ئاماژه بۆ هه نديكيان بکه ين، وهك:

1. به ره كه تى به ردهوام: ئهم جوړه ميدياكاره ته نها ستايش ده نووسيت، ته نانه ت ئه گه ر كاره سات و مه رگه ساتيش رووبدات، ئه و ريگايه ك ده دوزيته وه، بۆ ئه وه ي بيكاته

پاره‌ی بۆ دابین ده‌کریت، ده‌بیته سه‌کویه‌ک بۆ پۆلنیشکردنی وینه‌که‌یان. به‌لام ئە‌ی حه‌قیقه‌ت؟ بۆ نزیکترین (گۆرستانی به‌کۆمه‌لی ئە‌خلاق‌ی رۆژنامه‌گه‌ری) دوورخرايه‌وه!

راسته‌قینه پێشنیار بکات، چونکه ده‌زانیت چاره‌سه‌ره‌کان ده‌بیت ته‌نها له سه‌رکردایه‌تییه‌ داناکانه‌وه بێن، بۆیه رۆلی ئە‌و ته‌نها رازاندنه‌وه و هوتاف لیدانه بۆیان!

ئهم دووروییه‌ که‌ی ده‌وه‌ستیت؟

ئ‌ه‌گه‌ر زالبوونی میدیای ده‌رویشی به‌رده‌وام بیت، ده‌گه‌ینه قوناغیک که جیاوازی له‌نیوان (هه‌وال) و (ریکلام) دا ناکه‌ین. هه‌موو باب‌ه‌تیک له هه‌واله‌کاندا په‌مهی ده‌بیت، ته‌نانه‌ت ئ‌ه‌گه‌ر واقیعه‌که‌ش وه‌ک خه‌لووز ره‌ش بیت! به‌لام هه‌میشه ده‌نگیک هه‌یه که ملکه‌چبوون ره‌تده‌کاته‌وه و قه‌له‌مانیک که ناکردرین و خۆینه‌رانیک هه‌ن که هیشتا عه‌قلیان له‌ده‌ست نه‌داوه. ئ‌ه‌مانه ئ‌ومی‌دن، ئ‌ه‌وانن که رۆحی راگه‌یاندن ده‌گه‌رینه‌وه، بۆ ئ‌ه‌وه‌ی میدیاکار جاریکی تر بتوانیت به‌واتای وشه‌ میدیاکار بیت، واته له‌په‌رستگای ده‌سه‌لات و کۆمپانیاکاندا ده‌رویش نه‌بیت و ته‌نها خزمه‌تی (راستییه‌ فه‌رمیه‌کان!) نه‌کات.

میدیا بۆ فروشتن

ئ‌ه‌م‌رۆ به‌شیک زۆری میدیاکاره‌کان له چاودیریکه‌وه بۆ کریگرتیه‌ک گۆراون، قه‌له‌مه‌که‌یان به‌وه ده‌فروشن، که به‌رزترین نرخیان پێده‌دات، ته‌نها کاتیکیش ده‌نووسن، که دلنیا بن زه‌رفه ئ‌ه‌ستووره‌که‌یان پێده‌گات. به‌لام ئە‌ی سه‌ره‌خۆیی؟ له ئ‌یستادا بووه‌ته ئ‌ه‌فسانه‌یه‌کی رۆمانسی، ته‌نها له چاخانه‌کاندا باسی لێوه ده‌کریت، واته له‌نیو به‌شیک له‌و رۆژنامه‌نووسه‌ روت و ره‌جالانه‌ی که هیشتا که‌سیان نه‌دۆزیوه‌ته‌وه ویژدانیان بکړیت! ده‌زگا میدیاییه‌کانیش چیت به‌دوای راستیه‌کاندا ناگه‌رین، به‌لکو به‌دوای پشتگیرییه‌کی داراییدا ده‌گه‌رین. رۆژنامه‌یه‌ک که پارتیه‌کان پاره‌ی پێ ده‌دن، ده‌بیته که‌ره‌نایاک که هاواریان بۆ ده‌کات، ماله‌په‌ریکیش که له‌لایه‌ن بازرگانه‌کانه‌وه

وههمی بهغداو دهستیپکی قوئاغیکی تر...!!!

د. کامهران مهنتک

ئەهێ حیزبهکانی کوردی چییان کردوو، پیش تورکیا کهوتوون، پیش ئێران کهوتوون، سیخورهکانی ئێران و تورکیا و هموو دنیاان راکیشاوته ناوکوردستان، دهستی پاسداری ئێرانیان گرتوو و هیناویانهته سهر بیره نهوتهکانی کهرکوک، لهپهنای کوردایهتییهوه ریگهیان بو تانک و زریپۆشی تورکیا کردۆتهوه و بوونهته راوچی کوردهکانی باکوور... روژئاوا... روژههلات،...!!! ئایا کاتیک ئهوانه دهرفتهیان بو رهخساوه، چییان له بهغدا باشتتر بووه؟ ئهگهر بهغدا چهکی کیمیاوی دژ به کورد بهکارهینابیت، ئهوه خۆیان له شههری ناوهخۆ چی ما به گنجی کوردی نهکهن، بهرپرسهکانی خۆیان راشکاوانه

بهغدا سیسته میکی پاشایهتی ستهمکاره، بهغدا سیسته میکی راسیستی عه ره بییه، بهغدا سیسته میکی دیکتاتورییه، بهغدا بارزانییهکانی جینۆسایدکرد، بهغدا چند ههزار گوندیکی کوردستانی خاپوور کردو خه لکه که ی راگوازته وه، بهغدا ئه نفالی کرد، بهغدا چهکی ناپالم و کیمیاوی و بایۆلۆجی به کارهینا، ئیستاش بهغدا مووچه نانیریت و بهغدا خه لکی کوردستان برسی و نانبراو دهکات، نزیکه ی یهک سه ده یه وههمی بهغدا کراوته میرده زمه ی خه لکی کوردستان، له کاتیکدا بهغدا نیوه ی هاو کیشه که یه و له پهنای ئه و نیوه یه دا هه ولده دریت بهرپرسیاریه تی و تاوان و خیانه ته کانی نیوه که ی تر بشارد ریته وه،

دییو جامه یهک بۆ فریودانی خه لکی کوردستان به کار به ئیزیت، به غدا به هه موو ته مه نی خۆی، هه ر له کانی دروست بوونییه وه له سه رده می ئه بوجه عفه ری مه نسور تا وه کو ئیستا به قه ده ر ده سالی ده سه لاتی کوردی کوردستانی ته عریب نه کرد، سه یر له وه دایه هه رکاتیک به غدا له روو خانی ش بوو بیته ئه وان خۆیان به رزیان کردۆته وه، ئه مریکیه کان له و په ری دنیا وه هاتن ده ول ته ئیراقیان هه لوه شانده وه، که چی ئه وه ئه وانه بوون به غدایان دروست کرده وه، ئه و حکومه ته ی ئیستا له ئیراق هه یه عه ره ب دروستی نه کرده وه، به لکو ئه و ده نگه ناشازانه بوون، که ئیستا دژی به غدا به رزده کرینه وه، کێ لایه نه کانی به غدا ی بانگه یشتی هه ولیر ده کرد بۆ ئه وه ی یارمه تی یان بدات حکومه ت پیکه ینن، له کاتی کدا

نالین ئه گه ر چه کی کیمیا ویشمان هه بوایه دژی یه کتر به کارمان ده هینا؟ ده یان و سه دان دیلی شه ریان به قیزه و نترین شیوه تیرۆر نه کرد، که ئه مه هه مووی تاوانی جه نگه کامه یان خۆی لا سه رکرده ی عه یار بیست و چواره وه هه ر رۆژه ی ده یه ویت به شیوه یه ک خه لکی کوردستان فریو بدات، ده توانیت خۆی له و کارانه بیبه ری بکات؟ به پیچه وانه وه شانازی شی پیوه ده کن، که رۆژیک ده بیته له سه ر ئه و تاوانه و سه دان تاوانی تر، ئه گه ر له ناو گوڕیش بن بخرینه به رده م دادگا کان و جلی ولاتپاریزی و نیشتمان په روهری یان له به ربکریته وه و جلی راسته یه نی خۆیان له به ر بکریته، که جلی ولاتفرۆشی و خیا نه ته. واز له به غدا بینن بزانی نیوه که ی لای خۆمان چه نده به رپرسن، نابیت چیتر ریگه بدریت به غدا وه ک

به شیک نه بن تیایدا! ده بیت خه لکی کوردستان
 ئه و راستیه بزانیته، که جاریکی تر هه ریمی
 کوردستان خزینراوه ته نیوگه مه یه کی نیوده وه له تی
 و زهرمه ندی یه که میش کورد ده بیت، سهیر
 له وه دایه بتوانریت باوه ر به تاکیکی نه خوینده واری
 کوردیش بهینریت، که گریبه ستیکی سه د ملیار
 دۆلاری له گه ل ئه مریکا بکریت و تورکیا و ئیران
 و ئیراق نقه یان لیوه نه یه ت! ئه و بیده نگیه سهیره
 به رامبه ر گریبه ستیک، که ئه گه ر به راستی له گه ل
 حکومه تی ئیمریکا دا بیت و داویک نه بیت بوئه وه ی
 کورد رابکیشنه نیوقه یرانکی تر، گریبه ستیکی
 ستراتیژییه و رهنگدانه وه ی مه ترسیداری له سه ر
 جیو پۆله تیکی وزه له ناوچه که دا لیده که ویته وه،
 که چی ئه و ده وه تانه ی له هه موو ده رفه تیک
 ده گه رین بو لیدانی کورد، بیده نگ بن! ئه مه
 جیگه ی پرسیارو سه رسورمان نییه، ئه مه
 ئه و گریبه سته له بناغه وه پووچه ل ناکاته وه؟!
 له راستیدا ئه وه ی خوی له ته قینه وه ی کیشه کانی
 نیوان به غدا و هه ولیر ده بینته وه، دوورو نزیک
 په یوه ندی به مووچه وه نییه و مووچه کراوه ته
 پاساویک بو ده ستیکی سه ره تای قوناغیکی تر،
 که هه ولده دریت به هر شیوه یه که له شیوه کان
 بیت به غدا به هیز بکریته وه و دهستی ده وه له ته
 هه ریمییه کان له و ولاته بپریته وه، که ئه مه ش
 واتای ده ستیکی کۆتا قوناغی یه کیتی و پارتیه،
 و ژرواندنی مه سه له ی وزه له و کاته هه ستیاردا
 هه ولیکه بو گه راندنه وه ی ده سه لاتی وزه بو
 به غدا، به لام به غدایه ک دوور له کاریگه ریه کانی
 ئیران، راسته مووچه خورانی هه ریم له مه دا
 زهره رده که ن و جاریکی تر قه یرانی مووچه
 دروست ده بیته وه، به لام زهرمه ندی یه که م ئه و
 دوو حیزبه سه ره کییه ی هه ریم، که به ته واوی
 له خه لک دا برا.

ئه وان له ناوه خویان نا کۆک بوون و گه یشتبوونه
 حاله تی چه قبه ستووی! ئه وه ی ئیستا به رامبه ر
 هه ریمی کوردستان ده کریت، به ته نیا به غدا نییه،
 ده بیت خه لکی کوردستان ئه و راستیه بزانیته
 و له وه تیگت دیسان ده یانه ویت له سه ر ژبی
 هه ست و سوژه کانی یاری بکه ن و جاریکی
 تر وه کو کارتیک به کاریبهین، له به ره وه ی
 وه ک گوتمان به غدا نیوه ی هاو کیشه که یه،
 ئه وان ه ی خویان به ده سه لانداری هه ریم ده زانن
 و نه زانانه وه ک کارتیک له لایه ن هیزه هه ریمی
 و نیوده وه له تییه کانه وه ته نانه ت دژی کوردیش
 به کارده هینرین، ئه وانه پشکیکی ته واویان
 به رده که ویت له به رپرسیارییه تی ئه و دۆخه،
 نیوه ی وه ک به شیک له حکومه تی به غدا، که
 به شدارن تیایدا و چه ندین پۆستی گرنگیان
 له ده ستدایه، نیوه که ی تریشی وه ک حکومه تی
 هه ریم، که چی نه ماوه به رامبه ر خه لکی کوردستان
 نه کات، ئه و به غدایه ی باسی ده که ن، ئیستا
 سه روک کۆمارو وه زیری ده ره وه په ره مانتا رو
 .. وو.. وو به ناو کوردی تیدایه، که واته ئه و
 کوردانه ش به شی خویان به رپرسن له و مووچه
 برینه، نا کریت به ته نیا به غدا تۆمه تبار بکریت،
 که له بنه رته دا هه ر نابیت تۆمه تبار بکریت،
 به غدا هیزیکه و ده یه ویت بگه ریته وه سه ر
 گۆره پانی نیوده وه له تی و هه ر له دوا ی رووخانی
 رژیمی به عسه وه، هه موو ره فتاره کانیان ئه وه ی
 سه لماندوه، که باوه ریان به فیدرالی نییه و له گه ل
 به هیز کردنه وه ی حکومه تی ناوه ندیدان، ئه ی ئیوه
 بو بیده نگ بوون ومته قتان لینه کرد؟ ئه ی ئیوه
 له به غدا چیتان ده کرد؟ وه زیره کانی ئیوه نه بوو
 ن شه ورۆژ کاریان ده کرد به غدا بگه ریننه وه
 سه ر شانۆی گۆره پانی نیوده وه له تی... ئه ی بو
 ئیستا باسی به غدا ده که ن وه ک ئه وه ی ئه وان

کاریگه‌ری حزبی له‌سه‌ر بزواتی سیاسی کوردی

عوسمان ساوجی

نه‌ته‌وهی کورد ڤه‌نگه یه‌که‌مین نه‌ته‌وهی سه‌ر ڤووی زه‌وی بی‌ت، که به‌و ژماره زوره‌ی هاو‌لاتیان و به‌و ڤووبه‌ره جوگرافیا فراوانه ستراتیژی‌یه‌ی که هه‌یه‌تی سه‌دان سال دریژه‌ی به‌خه‌بات و تیکۆشان داوه له پیناوی مافه نه‌ته‌وه‌یه‌ی زه‌وتکراوه‌کانی به‌لام تا ئیستا له‌هیچ‌کام له‌و پینج به‌شانه‌ی که به‌زۆرداری و به‌بی خواستی خۆی خاکه‌که‌ی به‌سه‌ریاندا دابه‌شکراوه و خه‌لکه‌که‌ی په‌رته‌وازه‌ی و‌لاتانی جیهان بووه و ته‌نانه‌ت له‌سه‌ر خاکه‌که‌ی خۆی و له‌و و‌لاتانه‌ش که ده‌ستیان به‌سه‌ریدا گرتووه وه‌ک هاو‌لاتی سه‌یر نه‌کراوه و، به‌هه‌موو شیوه‌یه‌ک کار له‌سه‌ر له‌ناوبردن و سپینه‌وه‌ی شوناسه نه‌ته‌وه‌یه‌ی‌کانی کراوه، له‌به‌رامبه‌ردا و له‌هه‌ر قۆناغیکدا نه‌ته‌وه‌ی کورد به‌گویره‌ی ئه‌و توانا مادی و مرویه‌ی که هه‌یبوو به‌گژ ئه‌و سته‌مه نه‌ته‌وه‌ییدا چوه‌ته‌وه که لیکراوه و

هه‌و‌ناسه‌یه‌ی

هه‌و‌لیداوه له چوارچیوه‌ی به‌رگری ڤه‌وادا ڤینگه و شیوازی جوړبه‌جوړ پیاده بکات که لیره‌دا ته‌نھا ئاماژه به‌ حزبی سیاسی ده‌که‌ین وه‌ک ئامرازیکی تیکۆشان له قۆناغی نوێ و هاوچه‌رخ‌ی بزواتی کوردیدا، که تا ڤۆژگاری ئه‌م‌ڤۆش سه‌رباری ئه‌و گله‌یی و گازاندانه‌ی به‌رامبه‌ری ده‌کریت هه‌چ جیگه‌وه‌یه‌کی نیه و ئه‌و هه‌ولانه‌شی بو ئه‌و مه‌به‌سته دراون بی ئه‌نجام ماون.

مۆریس دیفرجیه نوسه‌ری کتیبی حزبه سیاسی‌ه‌کان به‌وردی باسی له پیکهاته و شیوازی دامه‌زراندن و په‌یکه‌ری حزب کردووه، ئه‌و پیناویه‌ی حزب به‌رئه‌نجامی گرده‌بوونه‌وه‌ی کۆمه‌لێک که‌سه له‌سه‌ر بنه‌مای باوه‌ر (عقیده‌)یه‌کی دیاریکراو، دیاره ئه‌مه بۆسه‌رده‌می جه‌نگی سارد ده‌کریت راستبیت، به‌لام له‌سه‌رده‌می ئه‌م‌ڤۆدا ئه‌وانه‌ی له‌ده‌وری حزبیکی سیاسی کۆبوونه‌وه

ههشتا ساله‌ی ته‌مه‌نی ئه‌و ده‌وله‌ته‌ جگه‌ له‌چهند ماوه‌یه‌کی زۆر کورت نه‌بیت له‌سه‌رتاسه‌ری ولاته‌که‌دا ریگه‌ به‌دامه‌زراندنی هیچ حزبیکی نه‌دراوه‌، به‌تایبه‌ت ئه‌گه‌ر ئه‌و حه‌زه‌ بۆ داکوکی له‌ مافه‌ نه‌ته‌وه‌یه‌یه‌کانی کوردا دامه‌زرابیت ئه‌وه‌ جگه‌ له‌ قه‌ده‌غه‌ خسته‌نه‌ سه‌ر، ئه‌ندام و لایه‌نگرانی‌شان تووشی گرتن و راوه‌دوونان و چه‌رمه‌سه‌ری زۆر بوونه‌وه‌، له‌به‌رئه‌وه‌ حزبی کوردی له‌باشوری کوردستان زیاتر به‌نه‌ینی و له‌ کات و شوینیکی ئیجگار پارێزراودا دامه‌زراون و دوا‌ی ماوه‌یه‌ک راگه‌یه‌نراون ئه‌وه‌ش له‌ پیناوی پاراستنی ژبانی دامه‌زرینه‌ره‌کانیان، لێره‌دا ده‌مانه‌ویت به‌کورتی پۆل و کاریگه‌ری حزبی سیاسی له‌سه‌ر کومه‌لگه‌ی کوردی له‌م به‌شه‌ی کوردستان ئاماژه‌ بۆ بکه‌ین که‌ده‌کریت به‌شێوه‌یه‌کی رێژه‌یی بۆ به‌شه‌کانی تری کوردستانیش راستییت.

شوێرش و راپه‌رینه‌کانی خه‌لکی کوردستان له‌ ماوه‌کانی رابردوودا و پینش دامه‌زراندنی حه‌زه‌ سیاسیه‌کان هه‌میشه‌ رووبه‌رووی گه‌رفتی نه‌بوونی ریکخسته‌نی پته‌و ده‌بوونه‌وه‌، ئه‌و شوێرش

و هه‌ولی سه‌رخسته‌نی ده‌دن زۆر ئاساییه‌ که‌ خاوه‌نی باوه‌ری جیاواز و دیدگای سیاسی و ئایدۆلۆژی و ئاینیان جیاوازییت، له‌به‌رامبه‌ردا به‌رژه‌وه‌ندی هاوبه‌ش و گرتنه‌ ده‌ستی ده‌سه‌لات و پرسه‌ نه‌ته‌وه‌یی و قه‌یرانی ئابووری و پرسه‌ ژینگه‌ ده‌بیته‌ خالی کوکه‌ره‌وه‌یان، که‌واته‌ ده‌کریت بلێین حزبی سیاسی بریتیه‌ له‌گه‌ردبوونه‌وه‌ی کومه‌لیک که‌س به‌ ئامانجی گه‌یشتن به‌ده‌سه‌لاتی سیاسی و ئه‌وه‌ش له‌ پیناوی چه‌ند دروشم و ئامانجیک که‌ له‌ په‌یره‌وی حه‌زه‌که‌دا دیاری کراون و له‌ پیناویاندا ده‌ستیان به‌تیکۆشان کردووه‌. دیاره‌ شیوازی تیکۆشانی حه‌زه‌ سیاسیه‌کانیش به‌گه‌یه‌ری ئه‌و هه‌ل و مه‌رجه‌ سیاسی و یاساییه‌ی سیستمی سیاسی هه‌رده‌وله‌تیک په‌یره‌وی ده‌کات ده‌گۆریت، له‌ ولاته‌ دیموکراسیه‌کاندا حه‌زه‌کان به‌ شیوازیکی ئاشکراو له‌ پرۆسه‌ی ملاملانیی سیاسی له‌گه‌ل یه‌کدییدا له‌ چوارچێوه‌ی هه‌لبژاردن و کاری په‌رله‌مانیدا خه‌بات بۆ به‌ده‌سته‌هێنانی ئامانجه‌کانیان ده‌که‌ن، به‌لام له‌ ولاتانی هاوشیوه‌ی عێراقی پینش سالێ ٢٠٠٣ و به‌دریژایی ئه‌و

وهبگرین له دامه زرانندیه وه تا نسکو ئه وه ده بینین سه رباری پیکه وه کارکردن و تیکۆشانی ههردوو نه وهی کلاسیک و نوێخواز، به لام زۆربهی کات ئاستی مملانیی نیوان بارزانی که نوینه رایه تی سه رکرایه تی کلاسیکی کردوو و بالی مه کته بی سیاسی که نوینه رایه تی دهسته بژییری نوئی کردوو تا ئاستی شه پی چه کداری پۆیشته وه و، ئیتر له کوتاییدا ئیتر مۆدیلی سه رکرایه تی کلاسیک پاشه کشه ی کردوو و دهسته بژییری نوئی جیگه ی گرتوو ته وه هه رچه نده تا ئه مرۆش ئه و پرۆسه یه به رده وامه. ئه وهی گرنه له کوتاییدا ئاماژه ی بۆ بکریت حزبی سیاسی کۆمه لیک کاریگه ری نه رینی و لیکه وته ی خراپیشی هه بووه، هه ر له دابه ش بوونی کۆمه لگه بۆ دهسته و گروپی جیاواز و مملانیی توندی نیوان ئه و گروپانه له سه ر به رژه وندی سیاسی و ئابووری و، ته نانه ت شه پی چه کداری چه ند ساله ی نیوان حزبه کان که بووه ته هۆی گیان له ده ستدانی هه زاران پێشمه رگه ی تیکۆشه ر که به ئامانجی خه بات بۆ مافه به ته وه بیه کانی گه لیکه ی چه وساو ه خیزان و مال و حاله ی خۆیان به جیه یشتوو ریگه ی شاخ و پێشمه رگه یاتیان گرته به ر ئه وه سه رباری ئه وهی ده وه له تانی داگیرکه ر توانیویانه که لک له و فره حزبیه ی که له بزوتی کوردیدا هه بووه وه ربگرن و بۆ به رژه وه ندی خۆیان به کاری به نین، ههروه ها ده کریت بلین حزبی سیاسی زۆرجار له جیاتی ئه وهی وه ک ئامرازیک بۆ به ده سته یانی ئامانجیکه نه ته وه بی سه ربکریت خۆی بووه به ئامانج و له پێناویدا قوربانی زۆر گه وره دراوه که ئه وه ش له پێ لادانه و ده رچونه له وشیرازه یه ی که پێویسته حزبی سیاسی لێی ده رنه چیت.

و راپه رینه نه زیاتر له لایه ن که سایه تیه خێله کی و ئاینیه کان سه رکرایه تی ده کران و هیزی چه کداری ئه م شوړش و راپه رینه نه ش بریتی بوون له چه کداری خێله کان که توانای به رگه گرتن و شه پی درێژ مه و دایان نه بووه و له کاتی دروستبوونی مه ترسی له سه ربیان زۆربه یان بلاوه یان لیکردوو، یان به نه مانی سه رکرده ی یه که می ئه و جولانه وان هه و راسته وخۆ سه ره له دانه که ش کۆژاوه ته وه. له به رئه وه له قۆناغی نوئی و هاوچه رخدا دهسته بژییری خوینده وار و پۆشنیری کۆمه لگه ی کوردی هه ولایاندا وه جله یی رابه رایه تی کردنی بزوته که له ده ستی سه رکرده خێله کی و ئاینیه کان وه ربگرن و خۆیان رابه رایه تی بکه ن ئه وه ش بۆ خۆریکخستن و ئاماده کاری بۆ خه باتیکه درێژمه ودا، ده توانین بلین تا راده یه ک دهسته بژییری ئاماژه بۆکراو هه نگاو به هه نگاو له و ئامانجیه یان نزیک بوونه وه و، له م پرۆسه وه دامه زرانندی حزبی سیاسی پۆلیکی ئه رینی بینوه و توانیویه تی له هینه نه پێشه وهی ئه و که سانه ی خاوه نی پێگه ی خێله کی و ئاینی نه بوون بۆ ئاستی سه رکرایه تی ته نها به ره چا و کردنی توانای که سیان سه رکه وه توو بیت. به واتایه کی تر حزبی سیاسی به شیوه یه کی رێژه یی ئامرازی یه کلا کردنه وه ی مملانیی نیوان نه وه کان بووه له پێناوی گه یشتن به سه رکرایه تی یان بوون به که سی پله یه کی بزوتی کوردی، هه ر ئه م هۆکاره ش وایکردوو له قۆناغی نوئی و هاوچه رخدا و به تاییه ت له دوا شوړشی شیخ مه حمود ئیتر ئه ستیره ی به ختی ده یان که سایه تی له بزوتی کوردیدا بگه شیته وه به جۆریک که بوونه خاوه ن پۆل و پێگه یه ک که هیه چ کاتیک له رابردوودا ئه و ده رفه ته یان بۆ نه ره خساوه، لێره دا ئه گه ر پارتی دیموکراتی کوردستان وه ک نمونه

گه مهی گه لان !

نوسینی. ئاوات قه ره داغی

له گه مهی گه لاند، رهنگه وشه کان ته نیا ده مامکیک بن که مه بهستی شاراوه بشارنه وه و به لینه کان له که رهستی کاریگری و کونترۆلکردن زیاتر هیچی تر نین. ولاته گه وره کان به وردبینه کی زوره وه پلانه کانیاں داده ریژن، وهک ئه وهی یاریزانی شه ترهنج بن و پیش ئه وهی بیر له هه موو جوله یه ک بکه نه وه. به لام جیاوازی لیتره دا ئه وه یه که ته خته ی شه ترهنج ته نها ته خته یه کی دار نییه، به لکو هه موو جیهانه و پارچه کانیش ته نها ئامراز نین، به لکو گه لان و نیشتمان و رۆحی مروفن. له م یارییه دا زور جار ولاته بچوو که کان یان لاوازه کان ته نیا پیاویکن که ده کرینه قوربانی بو گه یشتن به ئامانجه گه وره کان، له کاتیکدا زله یزه کان پیگه ی ئه و کونترۆلکه ره ده پاریزن که یاساکان ده کیشیت و ریگاکان دیاری ده کات.

له شانۆی به رفراوانی ئه م جیهانه دا، که به رژه وه ندیه کان ده خه نه سه ر یه ک و ئیراده کان به ریه کده که ون، خۆمان ده بینینه وه که رووبه پرووی یارییه کی گه وره ده بیننه وه که به ”گه مه ی گه لان“ ناسراوه.

ئه م یارییه ته نیا مملانییه کی سیاسی یان ئابووری نییه، به لکو توپیکی ئالۆزی ستراتیژی و مانۆره کانه که زله یزه کان بو گه یشتن به ئامانجه کانی خۆیان پالیان پیده ده ن، ته نانه ت ئه گه ره له سه ر حیسابی گه لان و به ها مروبییه کان بیت. یارییه که هیچ ره حمیک ناکات، هه سه ته کان نانا سیته وه، به لکو له ده وری به رژه وه ندی و ده سه تکه وته کان ده سو ریته وه، که هه موو شتیک ده بیته قوربانی: راستی و دادپه روهری و ته نانه ت خودی مروفا یه تی.

هه‌میشه ئومیدیک هه‌یه که خه‌لک له جیاتی ملکه‌چبوون بۆ هه‌یزه‌کانی هه‌ژموون و ئیستغلال، درک به به‌های هاوکاری و ته‌بایی نیوان گه‌لان بکه‌ن. جیهان به ته نیا بۆ هیچ گروپیک نییه، به‌لکو نیشتمانیکي هاوبه‌شه بۆ هه‌مووان و ئامانجی بالامان ده‌بیت دروستکردنی په‌یوه‌ندی بیت له‌سه‌ر بنه‌مای ریزگرتنی یه‌کتر و دادپه‌روه‌ری مرؤفایه‌تی. ناشتی راسته‌قینه ته‌نها کاتیک به‌ده‌ست دیت که واز له سه‌یرکردنی یه‌کتر به‌نین وه‌ک نه‌یار یان ئامراز، و ده‌ست بکه‌ین به بینینی یه‌کتر وه‌ک هاوبه‌ش له‌سه‌ر ئه‌م هه‌ساره بچووکه که ژیانی له‌سه‌ر هاوبه‌شه.

با وریا بین نه‌که‌وینه داوی ئه‌م یارییه مه‌ترسیداره، وه کاربکه‌ین بۆ به‌هیزکردنی به‌ها مرؤبیه‌کانمان که ئیمه وه‌ک مرؤف یه‌کده‌خات، دوور له حیساباتی ته‌سک و ئه‌جیندای شاراوه. ده‌سه‌لاتی راسته‌قینه له کۆنترۆلکردنی ئه‌وانی تردا نییه، به‌لکو له دروستکردنی پردی لیکتیگه‌یشتن و هاوکاریدایه، چونکه داها‌تووی هاوبه‌شمان په‌یوه‌سته به یه‌ک‌پزیمان‌ه‌وه نه‌ک دابه‌شبوونمان .

به‌لام ئه‌وه‌ی به‌راستی به ئازاره ئه‌وه‌یه که ئه‌م یارییه ته‌نها له چه مکیکی سیاسه‌تا ئه‌نجام نادریت، به‌لکو درێژده‌بیت‌ه‌وه بۆ ئابووری و کولتوور و میدیا و ته‌نانه‌ت په‌روه‌رده. یارییه‌که ده‌چیته ناو هه‌موو لایه‌نه‌کانی ژیانی رۆژانه‌مانه‌وه، و کاریگه‌ری له‌سه‌ر چۆنیه‌تی بیرکردنه‌وه و کارلیک‌کردنمان له‌گه‌ل جیهاندا هه‌یه. بۆ نمونه ده‌شیت میدیا وه‌ک ئامرازیک بۆ دارشتنی بیروپای گشتی و دووباره دارشتنی راستیه‌کان بۆ خزمه‌تکردنی هه‌ندیک ئه‌جیندا به‌کاربه‌ینریت. ئابووری خه‌ریکه ده‌گۆریت بۆ گۆره‌پانیک بۆ سه‌پاندنی سزا یان پیشکه‌شکردنی هاوکاری، نه‌ک له پالنه‌ره مرؤبیه‌کان، به‌لکو بۆ به‌رزکردنه‌وه‌ی کۆنترۆل و کاریگه‌ری. له به‌رامبه‌ردا ده‌توانریت کولتوور بقوزریت‌ه‌وه بۆ بلاوکردنه‌وه‌ی هه‌ندیک به‌ها یان ته‌موم‌ژاویکردنی به‌هاکانی دیکه، ئه‌مه‌ش ده‌بیته هۆی گۆرانکارییه‌کی نه‌بینراو به‌لام قوول له ناسنامه و په‌یوه‌ندییه‌کان.

به‌لام یاری گه‌لان ته‌نها زیندانیکي تاریک و بیکۆتایی نییه . له ناو ئه‌و مملاتی گه‌وره‌یه‌دا

هەترەشبردن وەك سیستمی نوئی جیھانی

لەتیی فاتیح فەرەج

بۆ کەسیکی وەك دۆنالد ترەمپ هیچ کیشە نیە رۆژی سەدان کەس لە خوینا بگەوزین ، گرنگ بە دیھانتی ئامانجگەلی ئەو، ئەمەبۆ ناتانیاهۆ ، ئەردۆغان ، پۆتن ، ھەر دەسەلاتداریکی دیکە ی دنیا وەھایە ، ئەگەر ئاوەزداریک لە بری زیلنسکی سەرۆکی ئوکراینا بواپە لە شەش مانگی یەکەمدا شەر دەووستینرا ، بەلام زیلنسکی وەك نانی دەم تەلە نیشانی پۆتن درا ، ئەمەش بەوہی زیلنسکی لە خۆی گۆراو کرا بە گژ پوسیادا ، لە شەردا کێ ژن و منالی بیرە، ئەوہی لە غەزە پویداو ھیشتا بەردەوامە، جگە لە گەمەییکی خویناوی ھیچی تر نیە ، ھەماس پۆژانە ژمارە دەخاتە سەر ژمارەکان و دەلیت ئەوہ پەفتاری ئیسرائیل ، ئیسرائیلیش بۆ ئازادکردنی دەستبەسەرەکانی لە ھیچ سلناکاتەوہ،

سیاسیەکانی ئەمرۆی دنیا ، یان باشترە بلین بەرپۆوەبەرانی ئەمرۆی دنیا ، بۆ کەوی کردنی خەلک ریگەییکی ئاسانیان دۆزیووتەوہ ، ریگەیی بەردەوام تۆقاندن ، کۆمەلگەیی مرۆقاییەتی ناتوانیت باوہر بەو تۆقاندنە نەکات، لەبەر ئەوہی ئەوانەیی دنیا بەرپۆوە دەبەن ، یەکەم خاوەنی ھەموو جۆرە چەکیکی ویرانکەرن ، دوہم توانای قەبولکردنی یەکتریان زۆر کەمە، سیھەم لە بەرانبەر ویرانکردنی جیھان و کوشتنی خەلکا زۆر خوین ساردو کەمتەرخەمن ، چوارەم بۆ ئەوان گرنگترین شت بە دەستھینانی پارەو ناوبانگە ، ریگەیی بەردەوام تۆقاندن ، بەردەوام ترساندنی مرۆق ، بەردەوام بلاو کردنەوہی نیگەرانی نەرینیانە، بووہ بە چەکیکی کاریگەر بە دەست ملھورە دەسەلاتدارەکانی دنیاوہ ،

به‌رده‌وام بترسن ، به‌رده‌وام بلین خوا خراپتر نه‌دات ، ئەمه جوړیکه له په‌زامه‌ند کردن به تره‌مپ و پوټن و خامنه‌ئی و ئەردووغان و ئەوانی تر . ئەم هه‌تره‌ش به‌ریه که هه‌ولده‌دریټ به سیستم بکریت بو کویله کردنی مروڤایه‌تی به کار دیت ، زور جار دوخه‌که به و جوړه وینا ده‌کریت پاش کوشتنی هه‌زاران که‌س و توقاندنی ملیونان که‌س هه‌تره‌شبه‌رو شه‌رئه‌نگیزه‌کان خوڤیان ببنه‌وه خودانی ئاشتی و دوخیک دروست بکن که ئەو جوړه درپدانه وه‌ک فریاد په‌س و په‌یامبه‌ری ئاشتی بینه به‌رچاو، له‌م دوخه شیواوه‌ی ئیستای دنیا‌دا چهند که‌سیک چهند که‌سیکی زور که‌م کارو باری دنیا بو مه‌به‌ستی خوڤیان هه‌لده‌چه‌رخینن، وینه‌یه‌کیش نیشان دده‌ن ، که ئەوه‌تا دیموکراتی هه‌یه‌و ده‌کریت ئەوانیش له سهر هه‌ندیک شتی زور لاوه‌کی لیپرسینه‌وه‌یان له گه‌لدا بکریت، بیگومان ئەو ده‌زگا و دایه‌ریه‌ش هه‌ر خوڤیان دروستیان کردوه ، من جاریکیان وینه‌ی چیرۆکینم کیشا هه‌مان ئەو ئیواره‌یه‌ی سه‌روکه دیکتاتورکه ۱۰۰ نازادیکواز کومه‌لکوژ ده‌کات ، له ماله‌وه پشيله جوانه‌که‌ی ده‌مریت ، کاتیک سه‌روک به کول بو پشيله‌که‌ی ده‌گری ، پیاوانی کوشک و سوپاو میدیا و که‌ناله میدیاییه‌کان وینه‌ی سه‌روکیکی به به‌زه‌یی و نه‌رم و نیان نیشان دده‌ن که پشيله نازداره‌که‌ی جیی هیشته‌وه ئەو میهره‌بانانه شینی بو ده‌گیږیت، هه‌ر ئەو روژهی سه‌روک هه‌ره‌شه‌ی ئەوه ده‌کات که ده‌توانی ولاتیک ژيرو بان بکات پاش نیوه‌روکه‌ی خوڤی خه‌ریکی یاری گولفه ، یان په‌نگه وینه بکیشیت ، هه‌تره‌شی ئەوانی تر به‌ره‌و بیانترسینه‌و پینان بلی « من خوداو خودانی گه‌وره‌ی ئیوه‌م » بو خویشت خه‌ریکی ئایسکریم خواردن به.

هیشته‌وه‌ی مروڤ له نیگه‌رانی و دل‌ه‌راوکیدا جوړیکه له که‌وی کردن ، به‌مجوره هیشته‌وه‌ی دنیا به‌رده‌وام له که‌ناری شه‌رداو ئاماژه‌ی به کار هینانی چه‌کی یاساغ و چاوسورکردنه‌وه له یه‌کتر به‌شیکه له بیده‌نگکردن و رازی بوونی مروڤایه‌تی به‌وه‌ی که‌هه‌یه . له ناو کوردا ئیدیۆمیک هه‌یه ده‌لیت خوا خراپتر نه‌دا ، ئەمه له گه‌رمه‌ی نه‌هامه‌تی زور گه‌وره‌و مه‌ترسیداردا بیری مروڤ ده‌خړیته‌وه ، وه‌ک ئەوه‌ی خودا ئیشتی به‌س ناردن خراپتر بیت، توپه‌بوونی تره‌پ له‌به‌شیک له گه‌لی ئەمه‌ریکا و ناوانیان به ئاژهل ، به‌شیکه له هه‌تره‌ش بردن ، هه‌ره‌شه‌ی سوتاندنی ته‌لئه‌بیب له‌لایه‌ن ئیران و تاران له لایه‌ن ئیسرائیله‌وه به‌شیکه له هه‌تره‌شبردن و بلاو کردنه‌وه‌ی ترس و توقاندن ، ما له ته‌لئه‌بیب و تاران مروڤ ناژین ، راسته هه‌ندیک جار هه‌ره‌شه‌ی راسته‌وخو له‌م سه‌رکرده‌و له‌و سه‌روک ده‌کریت ، به‌لام پرۆسه‌که به‌چ شیوه‌یه‌ک جیبه‌جی ده‌کریت ئەمه ریشه‌و بنجی بابه‌ته‌که‌یه ، ئیسرائیل به‌سه‌ر چ پرديکی لاشه‌و روبریکی خوینیدا سه‌رکرده‌کانی حه‌ماس و حزبو لای کوشت ، به‌سه‌ر لاشه‌ی ده‌یان هه‌زار که‌سدا که به‌هیچ جوړیک شه‌ریان پیخوش نیه‌و شه‌ریان ناوی ، منالیک که ده‌یه‌ویت بخوینی و یاری بکات ، ژنیک که چیشتخانه‌که‌ی خوڤی به کرملین و کوشکی سپی ناگورپته‌وه نایه‌ویت نه‌خوڤی بکوژریت نه‌که‌سی تر، ئەمه یاری که‌وی کردنی مروڤه ، له‌رپیی سیستمیکی نوڤی دنیاوه که نه‌مروده‌کانی سه‌رده‌می نوڤی خاوه‌نداریتی ده‌کن، میدیا له‌م گه‌مه نوڤیه‌دا به‌ته‌واوه‌تی له‌خزمه‌تی شه‌ره‌نگیزیدایه ، میدیا ده‌توانی به بلاوکردنه‌وه‌ی په‌یامی هه‌تره‌شبه‌ره‌کان خه‌وله چاوی مروڤایه‌تی بزړینی و وا له‌خه‌لک بکات

شۆرشی ژنان خهباتی رهگهزیی نییه

راز ئەسهەد

ئازادیی ژنانیش ناسراوه، له شهستهکانی سهدی بیسته‌مدا ده‌ستپیکرد و داوای یه‌کسانی کۆمه‌لایه‌تی و دادوهری بۆ ژنان ده‌کرد. له ساڵی ۱۹۹۲دا شه‌پۆلی سییه‌م ده‌رکه‌وت، ئەم شه‌پۆله به تاکر‌هوی و هه‌مه‌چه‌شنى داواکان ناسراوه. هه‌ندیکیش زۆر به توندی پینداگری ده‌کەن که شه‌پۆلی چوارهم له ساڵی ۲۰۱۲ ده‌رکه‌وتوه و ئامرازه‌کانی په‌یوه‌ندیه کۆمه‌لایه‌تیه‌کانی به‌کاره‌یناوه بۆ نه‌هیشتنی ته‌حه‌روشی سیکیسی و توندوتیژی دژی ژنان و که‌لتوری لاقه‌کردن، له دیارترین کاره‌کانیشیان جولانه‌وه‌یه‌که به ناوی (Me Too / منیش).

ده‌وتریت جوانترین یاساکانی ولاتانی جیهان ئه‌و یاسایانه‌ن که به فشاری تیکۆشانی ریکخراوه‌کانی ژنان ده‌سته‌به‌ر بوون، به‌لام زۆرینه‌ش هاو‌پان له‌سه‌ر ئەوهی له هه‌زاره‌ی سییه‌مدا توندوتیژی و نادادپه‌روه‌ری چهند باره و به جۆریکی مه‌ترسیدار

شیاوه ئەگه‌ر بلین له سه‌ره‌تای سهدی بیسته‌مه‌وه به جۆریکتر و ریکخراوانه‌تر و پشتبه‌ست به تیروانینیکی دیکه خهباتی رهگهزیی ژنان چوووه سه‌ر ریکه‌یه‌کی هزری و فه‌لسه‌فی تایبته به خۆی، له‌وه‌مه‌وه چهن‌دین چالاکوان و نوسه‌ر و لیکۆله‌ری ژن له بواری پاراستن و ده‌ستبه‌ری مافه‌کان، که‌وتنه مملانی و جووله‌ی به کۆمه‌ل، شه‌پۆله‌کانی خهباتی ژنان، به‌تایبته له ئەمریکا و به‌ریتانیا یه‌ک له‌دوای یه‌ک و قوناغ به قوناغ گه‌شه‌ی سروشتی خۆیان کرد، تا ئیستاش به‌رده‌وامه و پسپۆرانی کایه‌که پینانویه ئیستا له ترۆپکی ته‌وژم یان شه‌پۆلی چواره‌مداین.

به پێی میژووی نویی سه‌ره‌له‌دانی خهباتی ژنانی رۆژئاوایی، شه‌پۆلی یه‌که‌م بریتیه له بزووتنه‌وه‌ی داواکاری مافی ژن له ده‌نگدانا، که له سهدی نۆزده و سه‌ره‌تای سهدی بیسته‌مدا ده‌رکه‌وت. شه‌پۆلی دووه‌م، که به جولانه‌وه‌ی

هەر حیزبێکی کوردی دروست بووبێت، به دواى خۆیدا رێکخراویکی ژنانى دامه‌زراندووه، گوايا بۆ ده‌ستبه‌رى مافه‌کانى ژنانه، به‌لام ئه‌مه هه‌له‌یه‌کى لۆژیکى و شیواندنێ خه‌باتى ژنانه، ئه‌م نووسینه به‌هیچ جورێک له‌هه‌ول و تیکۆشانى هیچ رێکخراویک و که‌سایه‌تیه‌ک که‌م ناکاته‌وه، به‌پێچه‌وانه‌وه کاره‌کانیان گه‌وره و جیی سه‌رنجن، به‌لام له‌بوارى نه‌ته‌وه‌یى و نیشتمانى و حیزبیدا، نه‌ک له‌ بوارى خه‌باتى ره‌گه‌زبیدا، ژنان له‌ هه‌ر حیزب و رێکخراویکی سیاسیدا ده‌توانن ئه‌ندام بن و کارى ئاسایى خۆیان بکه‌ن، وه‌لى ناچیته‌ خانەى خه‌باتى ره‌گه‌زبیه‌وه، تا ئیستا ده‌یان رێکخراو و گروهی ژنان دروستبوون، به‌لام به‌داخه‌وه یه‌ک دانه‌شیان هه‌لگری بیروباوه‌رى خه‌باتى ره‌گه‌زبى نین، به‌لکو لقیکی حیزبه‌کانیان بوون بۆ سه‌رپێخستنى ئه‌و بیروباوه‌رى که‌ ئه‌و حیزبانه بوى تیکۆشاون، که‌ به‌دنیاییه‌وه ته‌واوى ئه‌و حیزبانه حیزبانه حیزبى پیاوانه‌ بوون و زۆرینه‌شیان هه‌ر له‌ بنه‌ره‌ته‌وه‌ دژ به‌ ئازادى و یه‌کسانیى جێنده‌ریی بوون.

له‌ کوردستانیش، وه‌ک سه‌رجه‌م شوینه‌کانى دیکه، له‌ سایه‌ى سیستمى ئابوورى بازار و له‌ نیوان دوو که‌وانه‌دا نیولیبیرالیزمدا، داواکارییه‌ ره‌گه‌زبیه‌کانى ژنان ته‌واو شیواوه و پرۆسه‌ى به‌ کالاکردن زۆر به‌ توندی ئیره‌شى گرتۆته‌وه، ته‌نانه‌ت له‌ نیو خودى ئه‌و رێکخراوانه‌شدا که‌ له‌سه‌ر ژنان ئه‌ژمارن کاره‌ساتى گه‌وره به‌دیده‌کریت، هه‌ر بۆ نموونه له‌م چه‌ند ساله‌ى دووایدا ژن کراوه‌ته قه‌لغانى رووبه‌رووبوونه‌وه‌ی (دوژمنان!)، له‌ کاتیکدا هیشتا له‌ ناوکۆى کۆمه‌لگادا ده‌کوژرین و بکوژه‌کانیش دالده‌ ده‌درین، ئه‌مه دووفاقیه‌کى زۆر مه‌ترسیداره!

خانمه‌ چالاکوانیکی به‌رێز له‌ کۆرپێکدا وتی:

زیادی کردووه. به‌تایبه‌ت له‌ سایه‌ى سیستمى نیولیبیرالیزم و داهینانى ئابوورى بازاردا، داوا و مافه‌کانى ژنان له‌ رووه‌ گه‌شه‌که‌ى دامالدا و کرایه‌ کالایه‌کى بازرگانى و ژنان به‌جۆرێک خراوه‌ بازاره‌وه که‌ خو‌شیان سه‌روده‌روو له‌ مافه‌کانیان نه‌که‌ن، کرانه‌ رووگه‌ى برانده‌ بازرگانى و قاوغى به‌تالی هه‌ندیک داواکاری سه‌رپیی جێنده‌رى و سیکسى و هه‌لوه‌شانده‌وه‌ى خیزان له‌ ژیر ناوى ئازادى و تاکمافى. به‌جۆرێک نیولیبیرالیزمه‌کان، وه‌ک هه‌ر کالایه‌کى دیکه، ژنان و مافه‌کانیشیان کرده‌ کالایه‌کى بازرگانى و ته‌واو له‌ داوا ره‌گه‌زبیه‌ ره‌واکانیان دایانمالین.

ژنی کورد و رێکخراوه‌کانی

هه‌رچه‌نده‌ خه‌باتى ژنان خه‌باتیکی ئایدیۆلۆجى سیاسى ئابوورییه، به‌لام پێویسته‌ خه‌باتیکی ره‌گه‌زبى بێت و وابه‌سته‌ى هیچ حیزب و گروه و ئه‌جیندایه‌ک نه‌بێت، رێکخراوى ژنان هاوشیوه‌ی رێکخراوى چین و توێژه‌کانى دیکه‌ى کۆمه‌لگه‌ نییه‌ و زۆر جیاوازه، پێویسته‌ هه‌ول و تیکۆشانى ته‌نیا بۆ به‌رگری بێت له‌ ماف و داواکانى ژنان و ده‌سته‌به‌رکردنى دادپه‌روه‌رى ره‌گه‌زبى.

له‌ ناوه‌راستى ئۆسه‌ده‌کانى هه‌زاره‌ى دوومه‌وه

هیچ یاسایەك نییه له ولاتی ئێمه به فشاری ژنان دەرکراوێت، ئەوەی ههیه ته نیا بۆ رتووشکردنی حوکمرانی پیاوانهیه یان چاوالیکه‌ری ولاتانی دراوسییه، تهنانهت ئه‌و ژنانه‌ش، که به هه‌ر هۆیه‌ک بیت ده‌ستیان له ده‌سه‌لات گیربووه، نه‌ک هه‌ر هه‌یچیان بۆ ژنان نه‌کردوه، تهنانهت به‌ریان چووه که خۆشیان ژنن، خاتوونیکه‌ی به‌رپز له نیو ریکخراوه‌کانی ژنانه‌وه گه‌شه ده‌کات و ده‌چینه لوتکه‌ی هه‌رهمی ده‌سه‌لاتی یاسادانان، نه‌ک هه‌ر ئاوری له ژنان نه‌دایه‌وه، بگره‌ ئه‌و چاوپیکه‌وتنه‌شی له‌بهرچۆوه که پیش ده‌سه‌لات وه‌رگرتن له به‌رده‌م کامی‌راکاندا ئه‌نجامی دابوون. ده‌سته‌به‌ری مافی ژنان له ژيانیکی دادپه‌روه‌رانه، به‌وه نییه شو‌رشی نه‌ته‌وه‌یی یان رزگاریی یان نیشتمانی بده‌یت به‌ کۆلی ژناندا و پیاوانی پنیپاریزیت، به‌وه نییه ده‌سته‌واژه‌کانی فیمینیزم و جینده‌ر و ژن و ژیان و ژنۆلۆژی.....تاد وێردی سه‌ر زمان بیت و له ر‌ه‌فتاریشدا وابه‌سته‌ی حیزبی پیاوانه‌ بیت، به‌وه نییه هه‌ر ر‌ۆژه و له‌ژیر ناوی کۆنفرا‌نسێک و فیس‌تیفالی‌کدا ژنان به‌ جلی ئالووالاو نیمچه‌ پروته‌وه‌ بچینه سه‌ر سته‌جی دنیای سه‌رمایه‌داری، ده‌سته‌به‌ری مافه‌کانی ژنان خه‌باتی ر‌ه‌گه‌زیی و فشاری مه‌ده‌نی و تیکۆشانی سه‌خت، له ده‌ره‌وه‌ی حیزبه‌کان، ده‌یگه‌یه‌نینه که‌ناری ئارام و ر‌اگه‌یشتن به‌و ژيانه‌ی شایسته‌ی ژنانه‌.

سه‌رچاوه‌کان:

- ١- الجنس الآخر، سيمون دوبوفوار، ت: د.سحر سعيد، دار ممدوح عدوان، الشارقة ٢٠٢٢
- ٢- اميلان بانكهرست ودورها في الدفاع عن حقوق المرأة، سرى نجم عبود سلوم، كلية الاداب قسم التاريخ، الجامعة العراقية ٢٠١٩ /رسالة ماخستير غير منشورة.
- ٣- جوانا داجورن دۆگوتيسولو، ت: جميلة السواح، موقع (أثارة) //www.atharah.net

«ده‌مانه‌وێت خه‌باتی نه‌ته‌وه‌یی و نیشتمانی و ر‌ه‌گه‌زی پیکه‌وه‌ گری بده‌ین»، نازانم وته‌یه‌کی وا چۆن ده‌خه‌ریته‌ نیو ده‌می مه‌نگه‌نه‌ی لۆژیکه‌وه، تو هیشتا له کۆمه‌لگایه‌کدا ده‌ژیت ژنکوشتن کاره‌ساتی ر‌ۆژانه‌یه، ئه‌مه‌ چ خه‌یالیکه‌ وابزانیت ده‌بیت ژن گیانی فیدای بکوژه‌کانی بکات! هه‌رچه‌نده ئیمیلین پانکه‌هۆرست (١٨٥٨-١٩٢٨) کچی دایک و باوکیکی سیاسه‌تمه‌دار و حیزبی بو، ده‌یتوانی به‌ شیوه‌یه‌کی شاهانه‌ ژیان به‌رینکات، یان ر‌یچکه‌ی دایک و باوکی بگریت، به‌لام نادادپه‌روه‌ری کۆمه‌لگا به‌رامبه‌ر به‌ ژن ناچاری کرد ر‌یی خه‌باتیکه‌ سه‌خت بگریته‌به‌ر و کاره‌ساتی دنیای به‌سه‌ر خۆیدا باراند تا توانی گه‌وره‌ترین ده‌ستکه‌وت بۆ ژنان به‌دیبه‌نیت، مافی ده‌نگدانی بۆ ژنان مسۆگه‌ر کرد و چه‌ند حیزب و ر‌یکخراوی ژنانی پیکه‌ینا، زانکۆی فه‌ره‌نسی بۆ ژنان دامه‌زراند، به‌ درێژایی ژيانی چه‌ندین کار و ده‌ستکه‌وتی به‌ده‌سته‌ینا، تا له‌ دوا‌ی مردنی له‌ ناوه‌راستی له‌نده‌ندا په‌یکه‌ری بۆ دروستکرا و سا‌لی ١٩٩٩ گو‌فاری تایم به‌ یه‌کیک له ١٠٠ کاریگه‌رترین که‌سایه‌تیه‌کانی سه‌ده‌ی بیسته‌می ئه‌ژمارکرد.

ژنیک له ئاوینهی جوگرافیا

یونس رهزایی - بۆکان

مه‌گهر ئیوه نیشتمانن بالیک نییه
هه‌تا روژه‌لات میلودی سامال
بالیکیش به سه‌مفونی روژئاووه
بوته روژژمیری روناکی سال؟
هه‌لده‌فرم له‌گه‌ل شه‌قه‌ی بالی زمانن
که پره له داره‌داره‌ی به‌رد
له جووله‌ی چیا و
کورکی خیابانه دره‌نگه‌کان.
به‌یانیه و
کۆلانتان باش کوتره باریکه‌ی به‌ر هه‌یوان
شۆرهبییه‌کان بژیرن و
بیر له به‌رووش بکه‌نه‌وه
که هه‌نگاوێک له به‌رزایی پاشگه‌ز نییه.
منیش پاشگه‌ز نیم له جوانی رسته‌یه‌ک
ژنیک تیندا ئاوینه‌ی داناوه

شاختان باش کیژه‌کانی سبه‌ینیم
به‌یانیه.
له‌وبه‌ری ره‌وه‌زه‌کانیه‌وه سه‌رتان بیننه‌ ده‌ر!
مه‌گهر ئیوه خوری شار نین؟
رووناک ده‌بمه‌وه به ناوتان
ئه‌وکاته‌ی
وه‌ک باران ده‌رژیته گیانمه‌وه
گه‌رم ده‌بمه‌وه به چاوتان
سه‌رده‌می به‌سته‌له‌ک ئیتر به‌سه‌رچووه.
کچ سه‌ره‌تای زاوژی گره و
کۆتایی هه‌موو شه‌ویک
به بسکی ئه‌و ده‌ست پیده‌کا.
مه‌لتان باش دانیشتوانی ئیستا
هه‌ل‌فرین له خورینی
باشترین کاتی خوینه.

چاوی ریگاگان دهریژی
 تونیر له تینویتی دهشتهکان دها
 بهرق له لیوی وشکه لاتووی ههور.
 ژنیک له رستهکانم دا جوانی دنووسی
 پر به لاپه رهی جوگرافیای خوی
 که میوینه یه تهنانه ت
 . جوانیت باش ئهی جوغرافیا
 ناحه زی پهره دهگری ئه گینا
 بله ریوه
 با دهریاکان له خه و رابن
 چیا له میژه له سهر پی راوه ستاوه
 شه قام ده میکه
 له سهر له شی کیژ و کور خالکووبی کراوه
 ژن هاتوته وه ناو زمانم هه میسان
 له و رسته یه به دواوه.
 په نجه رته تان باش هاوولاتیان
 وهرنه دهری
 له دوا ی نووسینی ئاوینه
 شه و هه موو په رده کانی لاداوه.

سیمای جوگرافیا له پاش برین
 دهرانینته وه.
 پریمیر بۆ هه موو شاخه کان دهکا
 که رهنگیان په له په له دیاره
 هه تا هه موو به رهنگیکه وه بهرز بی
 ناویان
 رهنگیک پر له ئاسکه کیوی.
 ژنیک له رسته ی مندا مه یک ئاپ بۆ
 باخه کان دهکا
 که سه رده میک له گه ل ته نیایی به جیمان
 له گه ل پاییزیش هه وروه ها.
 مه یکاژ بۆ چۆمانه ش دهکا
 شه وانه له دهنگی تاریک ده ترسن
 له توری کومه لایه تی خوینیکی بی ناویش.
 ژنیک له رسته کانم دا ئاوینه ی داناوه
 له دهماره کانیشم دا
 ئه و ده شتانه ی دیوه پیر بوون به دم باوه
 کانتورینگ بۆ مه زراکان دهکا
 که که رویشکه ناکا هه والی سه وز تیپاندا
 هاشوور بۆ بروی دار ده کیشی

ھەموو تیکستیگ بەشیگە لە دنیای ناوھووی نووسەر

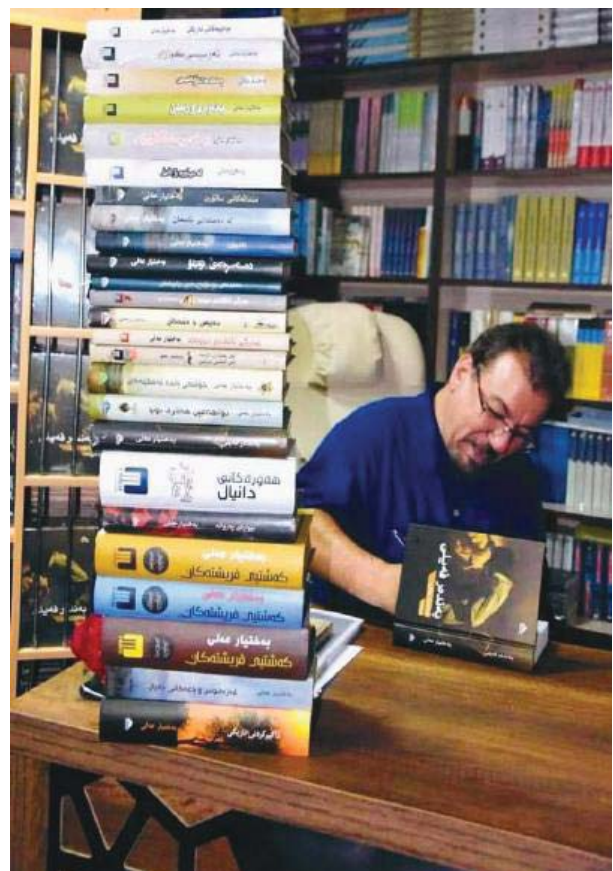
ئا/ پرسى کورد

ئەوھى دووبارە کارى تیدا بکات، مرؤف دەبیت ھەموو ھیزی خۆی بە کاربھینیت تا بەسەر ئەو دوودلییەدا سەربکەویت. من یەک جار ئەو یاسایەم شکاند کاتیک وەرگێرە ئەلمانییەکان ویستیان دەستبکەن بە وەرگێرانی ئەلمانی ئیوارەى پەروانە، بەر لەوھى تیکستەکیان بۆ بنیرم کۆمەلێک دەستکاری بنەرەتیم لە سى فەسلى سەرەکیدا کرد. بەلى ھەمیشە دوودلییەک ھەیە وادەکات بگەریمەوھ سەر تیکستە کۆنەکان، بەلام دان بە خۆمدا دەگرم، زۆر لە خۆم دەکەم. خواستی دەستکاریکردنی تیکست نەخۆشییەکی گەرەبیە تەنیا بەوھ چارەسەر دەبیتب تیکستیکی تر بنوسین. پەیوھندی نووسەر بە تیکستەکی خۆیەوھ وەک پەیوھندی خۆینەر نییە، ھەموو تیکستیگ بەشیگە لە دنیای ناوھووی نووسەر، واتە شتیک نییە ئاسان وازت لیبھینیت. ھەلبەت

باوھرناکەم ھیچ نووسەرێک تەواو رازی بیت لە کارى خۆی، ھەتا گەرھەموو دونیاش بە کارەکە سەرسامبن، بۆ نووسەرھەموو کاریک کاریکی ناتەواو. کیشە ئەوھى ھەموو تیکستیگ دەکریت بە دەیان شیوھ بنوسریت، نووسەر مەحکومە بەوھى تەنیا یەک رینگا ھەلبژیریت، وەک گۆرانییەک کە بشیت بە چەندین ئاواز بیخوینیت، بەلام تۆ ناچاربیت ھەمیشە بە یەک جۆر بیچریت. بۆ نووسەر و ھونەرمنەند ھەمیشە ئەو دوودلییە دەمینیتەوھ: دەکرا ھەمووی بە جۆریکی تر بنوسم یان نیگاربکەم. ئەوھ عەزابیکی ھەمیشەیی کارى ھونەر، من ھەول دەدەم کە کتیبەکە دەچیت بۆ چاپخانە ئیتر لەبیری بکەم. بەلام ئەو ھەولە ھەمیشە سەرکەوتوو نییە، کتیبەکە بەردەوام بانگماندەکاتەوھ، کتیبی باش واز لە نووسەرەکەى ناھینیت، ھەمیشە بانگھێشتی دەکاتەوھ بۆ

له شاری سلیمانی له دایکبووه، «به رهچه لهک بهرزنجه» بیه، قوناغی خویندنی سه رهتایی له قوتابخانهی «شیخ سه لام» و پاشان خویندنی ناوهندی له ناوهندی «ئه زمه پ» و خویندنی ئامادهیی له ئامادهیی «هه لکهوت» ی کوران له سلیمانی ته واو کردوو. پاشان له ههردوو زانکوی «سلیمانی و سه لاهه دین» خویندکاری بهشی زهوی ناسی ده بیته. له قوناغی سییه می خویندنی زانکودا ده بیته که له خویشاندانه کانی سالی ۱۹۸۳ ی ههولیردا به گوللهی چهکاره کانی حیزبی به عس بریندار ده بیته و وازی له زانکو ده بیته و به تهواوی خووی بو کاری نووسین و ئه ده بیات یه کلاهی ده کاته وه. له سالی ۱۹۸۳ (قه سیده ی نیشتمان) ی نووسیوه که یه که مین به ره می بلاو کراوه یه تی. پاش سه ره له دانی شه ری ناو خو رووی کردوو ته ئه لمانیا و سالی ۱۹۹۹ وه تا ئیستا له شاری کولن نیشته جییه. تا ئیستا زیاتر له ۳۰ کتیبی «به ختیار عه لی» به زمانی کوردی چاپکراوه و بلاو کراونه ته وه. ژماره یه که له به ره مه کانی بو زمانه کانی (فارسی، عه ره بی، ئه لمانی، ئینگلیزی، ئیتالی) وه رگی پر دراوین. هه ندیکان زیاتر له ۱۰ جار چاپکراونه ته وه، - له ۱۰ مانگی ۱۲ ی سالی ۲۰۱۷ به ختیار عه لی خه لاتی «نیلی زاكس» ی ئه ده بی ئه لمانیا له لایه ن ئیگی ت بو ده ر پارێزگاری شاری دۆرتمۆنده وه پێبه خشره، - لیژنه ی دادوهرانی خه لاتی «هیله دا دۆمین» به فه رمی به ختیار عه لیان وه که هه لگری خه لاته که دیاری کرد و له ۱۲ ی مانگی ۳ ی ۲۰۱۴ دا له «راتهاوس» شاری هایدلبیرگ له مه راسیمیکدا خه لاته که ی پیشکه شکرا. زیاتر له ۱۰۰ کۆری له شاره کانی ئه لمانیا و نه مسا و سوئیسرا و ئوکراینا و به ریتانیا و چیک و ئیتالیا بو ری کخراوه.

ده توانیت تیکسته که فه رامۆشبه که یته، له بیر خو تی به ریته وه، به لام ره گه قووله کانی هه ر ده مینن، هه ر سه ره له ده دنه وه، له نا کاو که تیکسته یکی نو ی ده نوی وه که ئه وه وایه تیکسته کۆنه که دو باره له ناخدا له خه وه ستابیت و بیه ویت خو ی دو باره بکاته وه، زۆر جار که ده نویت له نا کاو هه سته که یته ئه وه ی ده نویت به شیکی نه نویسرا وه له کتیبی پێشووترت. نویسه ر ناتوانیت به مه قه سته یکی ئاسنین تیکسته کان له ناخی خویدا بپریته و له یه کیان جیا بکاته وه، هه موو کتیبه کان وه که کۆمه لیک پوه کی جیاوازن له سه ر پارچه زه مینیکی ته سک و بچوک پوابن له یه که ده ئالین و تیکه له ده بن. پوچی نویسه ری راسته قینه وه که ئه وه وایه جه نگه لیک گه وره ت له ژووریک بچوکدا جیکر ده بیته وه * تاییه ت به پرس ی کورد: «به ختیار عه لی مه مه د» له ۸/۸ ی سالی ۱۹۶۰ له گه ره کی ئیبراهیم پاشا

دیداکتیک له سیستمی پهروهرده پیدا

د. نهوزاد نهحمد نهسود

خومان له کوردستان، له کاتی دیداکتیکي حوجره و خویندنگه ئایینییهکاندا، به پلهی یه کهم پشتیان به گه یاندنی په یامه که به ستووه، له ته ک به راوردکاری و به کارهینانی توناتی جیاوازی دهنگ.

له رووی تیورییه وه چه ندین زانای بواری پهروهرده یی و چه ندین روانگه ی دیداکتیکي هه ن، له وانه روانگه ی جان پیاچی که وایده بینیت پیویسته قوتابخانه کان له گه ل مندالاندا خو یان بگونجین نه ک به پیچه وانه وه، واته ده بی ره چاوی ئه و ته مه نه ی قوتابی بکریت له ئاستی تیگه یشتن و پیگه یشتن و ههروه ها له رووی کومه لایه تی و دهروونییه وه.

له روانگه ی کیر کیگاردیشه وه، پیویسته ماموستا و سیستمی فیترکاری دابه زنه خواره وه بؤ ئاستی قوتابییان و خویندکاران له ههردو و

دیداکتیک Didactic ، واته وانه وتنه وه، یان مؤدیله و میتوده کانی وانه وتنه وه، به شیکی گرنکه له سیستمی فیترکاری و پهروهرده یی که په یوه ندی به په ره پیدانی زانیارییه کانی قوتابی و خویندکار و ماموستا شه وه هه یه، شیوازی دیداکتیک روئیکی گه وره ی له گورانکاریی ژیاننی تاکه کانداهه یه، ئاستی زانستی قوتابی و ماموستا به رز ده کاته وه.

دیداکتیک شیوازی و مؤدیله جوراوجوری هه یه، له یونانی کونه وه گرنکی به دیداکتیک و به شیوازه کانی وانه وتنه وه دراوه له پیناو گه یاندنی ئایدیایه کی دیاریکراو به باشترین شیوه، بؤ نمونه دیداکتیکي ئه فلانون پتر شیوازی دیالوگی بؤ فیربوون به کار دهینا، دیداکتیکي سوکراتی پتر پشتی به پرسیارکردن و دیالوگ سازی و ئه رگومینت به ستووه، له لای

خویندکار دەدرا لەرووی پەرووهرده و فيرکردن و لایەنی دەروونییهوه، له قوناغی ئیستاشدا هه‌موو ئه‌و ره‌گه‌زانه پیکه‌وه گرنگن، واته له‌یه‌ک کاتدا هه‌م گرنگی به مامۆستا دەدریت، هه‌م به کتیب و پرۆگرامه‌کانی خویندن، هه‌م به قوتابی، له هه‌موو ئه‌مانه‌شدا خالی گرنگ ده‌چیتته سه‌ر دیداکتیکی مه‌عریفی و پەروهرده‌یی.

یه‌کیک له دیداکتیکیه کاریگه‌ره‌کانی وانه‌وتنه‌وه بریتیه له پیدانی ئازادیه‌کی پتر به خویندکار، نواندنی نه‌رم و نیانی و مامه‌له‌یه‌کی سه‌رده‌میانه له‌گه‌ل قوتابی و خویندکاردا، له‌سه‌ر بنه‌مای مافه‌کانی مرۆف و مافه‌کانی مندال، ئه‌مه‌ ریگه‌ خو‌ش ده‌کات بۆ ئه‌وه‌ی خویندکار به ریگه‌یه‌کی ئاسانتر و به کاتیکی که‌متر تیکه‌ل به‌بابه‌تی وانه‌کان ببیت و سوودی لی وه‌رگریت، وه‌ک ئه‌و پره‌نسیپه دیداکتییه‌ی که‌ ده‌لی: بۆ ئه‌وه‌ی قوتابی به جوانی له وانه‌که تی بگات، پێویسته ژینگه‌ی قوتابخانه‌که‌ی خو‌ش بویت، بۆ ئه‌وه‌ی ژینگه‌ی قوتابخانه یان زانکۆی خو‌ش بویت، پێویسته وانه‌که‌ی خو‌ش بویت، بۆ ئه‌وه‌ی وانه‌که و قوتابخانه‌که‌ی خو‌ش بویت، پێویسته مامۆستا‌که‌ی خو‌ش بویت، بۆ ئه‌وه‌ی مامۆستا‌که‌ی خو‌ش بویت، پێویسته مامۆستا دیداکتیکیکی نه‌رم و سه‌رده‌میانه و زانستی په‌یره‌و بکات، له‌م دیداکتیکیه‌دا مامۆستا و قوتابی هاو‌پین، گرنگی به‌که‌سییتی قوتابی دەدریت له ریگه‌ی لا‌بردن و سه‌رینه‌وه‌ی (ترس) و (شه‌رم‌ی) قوتابی له به‌رامبه‌ر مامۆستادا، بۆ به‌هیزکردنی هه‌ستی متمانه‌به‌خۆبوون له‌لای قوتابی.

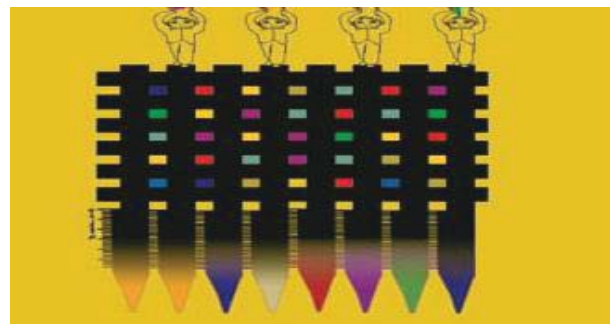
– بۆ زانیاری زیاتر، برۆانه کتیبه‌که‌ی فایه‌ق سیعید به‌ ناو‌نیشانی (دیداکتیکی مۆدی‌ل و میتۆده‌کانی وانه‌گوتنه‌وه) که له ناوه‌ندی غه‌زه‌انووس له سلیمانی له‌سالی ۲۰۱۹دا چاپ کراوه.

لایەنی ره‌فتار و پرۆگرامدا، نابیت مامۆستا، له ئاستی قوتابییاندا، خو‌ی به‌گه‌وره‌تر پیشان بدات، ئه‌مه‌ش له‌رووی دەروونییه‌وه سوودی ئه‌وه‌ی هه‌یه که مندال له‌که‌سی گه‌وره‌تره‌سیت و قوتابی له مامۆستا سل نه‌کاته‌وه.

له روانگه‌ی جۆن دیویییه‌وه، هه‌ول دەدریت کیشه و گرفت بخرینه به‌رده‌ستی قوتابییان و خویندکاران بۆ ئه‌وه‌ی توانا‌کانیان په‌ره‌ی پی بدریت و بۆ ئه‌وه‌ی له‌وه‌ دلیا ببه‌وه که قوتابییان چۆن مامه‌له له‌گه‌ل کیشه‌کاندا ده‌که‌ن و تا چه‌ند ده‌توانن گرفته‌کان چاره‌سه‌ر بکه‌ن.

دیداکتیکی له قوناغی پیش زانکۆدا هانی قوتابی ده‌دات بیر بکاته‌وه، له ریگه‌ی دروستکردنی گرووپه‌وه دایه‌لوگ بکات، له قوناغی زانکۆییدا و له وانه‌کانی «بیرکردنه‌وه‌ی ره‌خنه‌یی»دا، هانی خویندکار ده‌دات به‌شیوه‌یه‌کی ره‌خنه‌یی بیر بکاته‌وه و بۆچوونی ره‌خنه‌یی هه‌بیت.

دیداکتیکی، له په‌یوه‌ستیدا به قوناغه‌کانی پیشکەوتنی زانست و سیستمه‌کانی په‌روهرده و فیترکارییه‌وه، به قوناغی جیا جیادا تیپه‌ریوه، له قوناغی یه‌که‌مدا (مامۆستا) سه‌نته‌ر بوو، واته پتر جه‌خت له مامۆستا ده‌کرایه‌وه و ئه‌و گرنگ بوو، (برۆانه شیعه‌ر ناو‌داره‌که‌ی ئه‌حمه‌د شه‌وقی: کاد المعلم ان یكون رسولا)، له قوناغی دووه‌مدا بابه‌ته‌کانی (پرۆگرامی خویندن) و چاپی کتیبه‌کان گرنگ بوو، له قوناغی سییه‌مدا (قوتابی) بوو به‌سه‌نته‌ر و پتر گرنگی به قوتابی و

زمانی کوردی و کوردبوون خه مه گه وره که ی ژیان

نووسینی: شینن موشیر

زمانه که ی بووه. کورد ئه و نه ته وه یه که له سه ر خاکی خۆی هه رده م به هۆی زلیه یزه کانی جیهان و دهوله ته هه ریمیه کان و داگیرکه رانی تورک و عه رهب و فارس کراوته که مینه، هه موو کات زۆرینه ی داگیرکه ر لئی ترساوه و وه کو مه ترسی بۆ سه ر ده سه لاتی سیاسی و ئابووری خۆی لئی پروانیه وه، هه ربۆیه داگیرکه ر هه موو هه ولئیکی داوه بۆ سرینه وه ی ناو و ناسنامه و زمان و میژووی گه لی کورد، له به رامبه ردا گه لی کورد گه وره ترین قوربانی داوه تا بیسه لمینیت که نه ته وه یه کی زیندووه، ئه میش وه کو هه موو گه لانی تر ئه و مافه ی هه یه که به ئازادی و به بی ترس به زمانی ره سه نی خۆی بدوئ و جیهان تیبه گه یه نی که سه ره تاییتیرین مافی خۆی ده ویت.

بیرت له وه کردۆته وه شه ویک بخواهیت به یانی کاتیک به ئاگا دییت ته واوی ژیانته گۆرابیت زمانی باب و باپیرانت بیرچوبیتته وه؟

هه رچه ند هه ول بدهیت که که سانی ده وروبه رت تیبه گه یه نیت که تو هه ر ئه و که سه ئاساییه ی رۆژانی رابردوویت، به لام که س باوه رت پی نه کات، ئه ی چی ده بیت ئه گه ر له سه ر زه مینیک بژیت ئه و زمانه ی که تو قسه ی پینده که یته قه ده غه بیت، یاخود ده سه لاتیکی فاشیزم هه رباوه ری به بوونی نه بیت؟!

ئه م چه ند دیره ی سه ره وه ده که مه ده روازیه ک بۆ باسکردن له زمانی کوردی و ده لیم به دریاپی میژوو کورد ئه و نه ته وه یه بووه که له هه ر قوناغیکی داگیرکردنی له لایه ن دیکتاتۆره کانی ناوچه که وه یه که م شت لئی قه ده غه کرابیت

«جهنابی دادوهرانی بهرپیز، نازانم له ماله کانتان کوریتی مریشکتان ههیه یان نا؟» دادوهر گوتی: بۆچی دهپرسی؟ ، وهلامم داوه: گهر کوریتی مریشکتان له ماله وه هه بی داوا دهکهم بهیانی بهر له وهی بینه ئیره، پینووس و کاغه زیک به دهستتانه وه بگرن و برۆنه بهردهم کوریتی مریشکتان و سهرنج له وه دهنگانه بدن قا قا، قو، قو، جک جک، تاد... که مریشکه کان دهری ده برن، له وی ده بینن گویتان له چه ندان دهنگی جیاواز ده بی، ئینجا ههست دهکن به لای که مه وه په نجا وشه ده نووسنه وه که له زاری مریشکه کانه وه، ده رده چی. دوا ئه وهی وشه کانتان نووسیه وه، ئه و پرسیاره تان به میشکا دیت، ئایا ئه و کورده به قه ده مریشکی کیش وشه ی نییه و له وانیش که متری ههیه؟

له رۆمانی (داگیرکردنی تاریکی) که له نویسی نووسه ری دیاری کورد (به ختیار عه لی) ه. و. یه کیکه له جوانترین رۆمانه کان که نووسه ر شاره زیانه ئاشنامان دهکات به میژووی له بیرکراوی نه ته وهی کورد له باکووری کوردستان که داگیرکه ر هه موو هه ولێک بۆ له ناو بردی نه ته وهی کورد و زمانی کوردی ده دات هاوشیوهی داگیرکه رانی تر له هه ر به شیکی ئه م ولاته دابه شکراوه هه یج که مته رخه میه ک ناکه ن له هه وله کانیا ن بۆ سپینه وهی نه ته وهی کورد.

زمان چیه؟

له ساده ترین پیناسه دا زمان ناسان ده لێن؛ زمان کومه له رهمزیکي دهنگی له خووهیه، که دهتواند ری به کاربیت بۆ له یه کتر تیگه شتن و پۆلینکردنی شت و پروداوهکانی تر.

هه ر بۆیه ئه و زمانه ی قسه ی پی ده کهیت دانییدانراوه له لایه ن دهسه لاتدارانه وه یاخود به زمانی ئاژهل دادهنری له لایه ن دهو روبه ره وه، ئه و دهنگانه ی له ده مت دیته ده ره وه وشه و پرسته ی ماناداره یاخود ژاوه ژاوه و کهسانی تر بیزار دهکات. ئه م دیره ی دووه میان بارودوخی کوردبووه له هه ر چوار پارچه ی کوردستان به دریزی میژوو، ههروهک

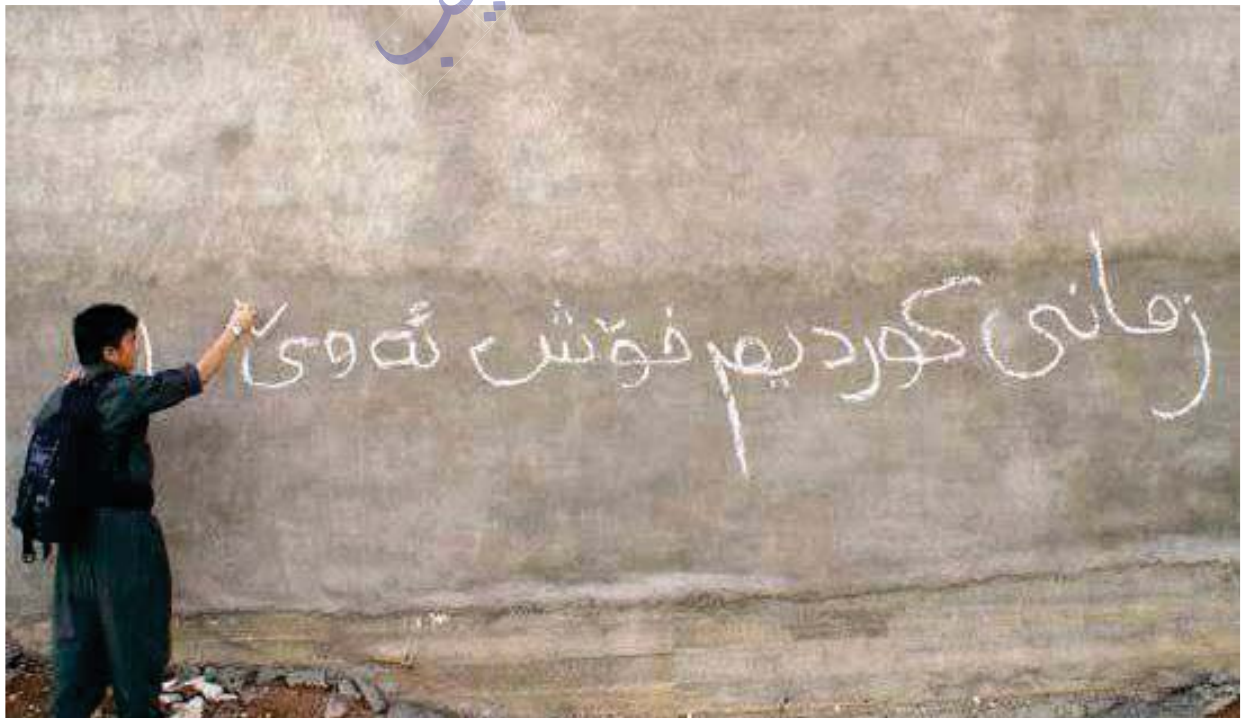
موسا عه نته ر له کتیبی بیره وه رییه کانم ده لیت: «له یه کیک له دانیشتنهکانی دادگا که تاوانبار کرابووم کاتیک نامه ی تۆمه تهکانی من خویندرایه وه له ناو خالهکانی نامه که به و شیوهیه باس له زمانی کوردی کرابوو: «کورد به نزیکه نۆ هه زار وشه قسه دهکن، له و ژماره یه نزیکه ی سی هه زار و شتیکی عه ره بییه، هه زار و شتیکی فارسییه، نزیکه ی هه زار وشه ی تورکییه، یانی ئه وهی ده مینیتته وه ته نیا سی و پینج وشه ی کوردی ته واوه، به لام، کورد سه رجه م ئه و وشانه ی قسه ی پیده که ن وا ده زانن کوردیه و به کوردی دادهنین، بۆ نمونه له گه ل ئه وهی وشه ی (مه عده نووس) تورکییه، به لام ده لێن ئه و وشه یه ش کوردیه.»

دادوهری دانیشتنه که ده لیت: ئیمه موسا عه نته ر به شاره زای زمانی کوردی ده زانین، بۆیه ده رباره ی تۆمه تهکانی ناو نامه که ت سه باره ت به زمانی کوردی، با ئه و وه لام بداته وه. بۆیه هه ستامه وه و دهستم به قسه کردن کرد:

ئازاری نییه، بهلام ههولهکانی بی ئه نجام ده بیت. باری نائاسایی راده گه یه ندریت له نه خوشخانه هه زوو هه والی که سیک که زمانی باب و باپیرانی بیرچوته وه له شاروچکه بچوکه که بلاوده بیته وه. دکتوره کان هه موو هه ولک دهن که بتوانن نه خوشیه که یه ده ستینشان بکن به لام هه وله کانیا بيسوود ده بیت، بریار ده دریت که نه خوشه که بگوازیته وه بو ئه نکره.

لیروهه سه ره تایی ناخوشیه کانێ ژیا نی ئوکتای ده ست پی ده کات، ئوکتای کاتیک روزه کانێ له که ره نئینه به سه ره بات بیئومید ده بیت له وه ی که که سیک هه بیت لی تیگات ئه و پیره میرده ی روزه نانی بو ده هینیت که میک قسه ی له گه ل ده کات تییده گه یه نیت که ئه و زمانه ی قسه ی پی ده کات کوردیه، ئوکتای که تا ئه و کاته خوبی به تورکی ره سه ن ده زانیت هه رگیز بیری له وه نه کردوه ته وه که روزه ی که کوردی قسه بکات، ئه و زمانه ی که نه ک هه ر قه ده غه یه به لکو هه ر بوونی نییه بویه توره ده بیت له پیره میرده که کاتیک که سانی نه خوشخانه که پینی ده زانن

داگیرکردنی تاریکی ئه وه مان بیرده خاته وه که نه ته وه یه ک هه یه ده ولت هینده ترسی له بوونی هه یه که ده یه ویت ده ستی بگات به تاریکترین به شی ناخی ئه و نه ته وه یه و داگیری بکات. له رۆمانی داگیرکردنی تاریکدا (عیسمه ت ئوکتای) ئه و پیاوه ی شه و خه وت تورکی که ره سه ن بو، تاسه ر ئیسقان شانازی به تورک بوونی خوی ده کرد، به لام کاتیک به یانی خه به ری بوویه وه هه ستیکی نامویی هه بوو. هه ستیک که ته واو جیاواز بوو ده یویست قسه بکات، به لام هچی بو نه ئه و ترا کاتیک له گه ل خیزانه که ی قسه ده کات تی ده گات له وه ی ئه و که سه ی شه وی پیشوو نییه، هیچ له و زمانه نازانیت که خیزانی پی ئه دوئ له گه لیا. تی ده گات که ته واو نامویه هه موو شتیک ده کات تا تیان بگه یه نی که سیک ئاساییه و ده توانی ده رباره ی هه موو ئه و شتانه بدوئ که له ده وره به ریدا روو ده دات. کاتیک ئوکتای له گه ل هاوسه ری ده چیت بو نه خوشخانه تی ده گات که هه له یه کی گه وه ری کردوه، هه رچه ند هه ولده دات دکتور تی بگه یه نیت که هیچ

خوی وهک رهوانه کراوی حکومه تی ئه نکهره بو چه سپاندنی زمانی تورکی ده ناساند، دلخوشبوو که وهرگرتنی ئه رکینکی وا گه وره دهوله تی تورکیا رزگار دهکات له دهست ئه و که سه نه فامانه ی هیشتا له مانای ژیان تینه گه شتوون و به زمانی ئاژهل قسه ده کهن. لای ئاکانسو هر که س تورک نه بیته مافی ژیانی نییه. دوا ی دلنیا بوونی له ههلسووکهوت و داب و نه ریتی ئه م خیله دواکه وتوانه که له تاریکیا ده ژین، له پر ئاکانسو ههستی کرد له شوینیکی زور دور و تاریکی ناخیدا درنده یه ک به ئاگایه که هانی ده دات بو ئه وهی راوشکار له ناوچه که بکات بو یه بریاری گه شتکردن ئه دات، ئاکانسو له کاتی گه شتکردنی به ره و چیا به رزه کان به مه بهستی راوشکاری له گهل ناسیاوه کانی شه و کاتیک له دهوری ئاگر کو ده بنه وه، ئاکانسو داوا ی روونکردنه وه دهکات ده رباره ی ئاژهل درنده کانی ناوچه که به تاییه ت پلنگی تینوو که راوکردنی ئه بیته خهونی، به لام ئاگاداری ده که نه وه که راوکردنی ئاژهل یکی ئاوا کاریکی نه کرده یه. ئاکانسو له وه لامی ئه واندا ده لیت: (ئیمه بو یه لیره یین تا درنده کانی ئه م سه رزه مینه کیوییه دهسته مو بکه یین. جا ئه گه ر مروفن یان ئاژهل). ئایا ئه م خیله درنده یه کین که وا ئاکانسو به هه موو بوونیه وه ده یه ویته بیان سرپه ته وه؟ بیگومان کورده کانن که بونه ته موته که ی ژیانی ئاکانسو، له کو تاییدا خه ونه که ی هاته دی و پرۆژه که ی سه رکهوت و سه رده میکی نو ی له خو ره لاتی ئه نادول (باکوری کوردستان) ده ستی پی کرد. فه رمان نی دررا بو ته واوی دام و ده زگا کانی ولات هر که سیک به تورکی قسه نه کات مافی هیچ شتیکی نییه و سزا ده دریت و دادوهران ده توانن له ته می کردندا تا سزای مه رگ برۆن.

ئه وا باری نا ئاسایی راده گه یه نریت و که ره نتینه توند ترده کریت. لیپرسینه وه له پیره می رده که ده ستی پی ده کات که چۆن به کرمانجی قسه ده کات و کورده له گهل هر لیپرسینه وه یه ک پیره می رده که زیاتر به رگری ده کات که تورکه و ته نها چه ند وشه یه ک ده زانیت که له خه لکی تره وه فی ربوو و ناتوانی کاری وه رگی پران بکات. پیره می رده که به زه حمه ت ئه و ئیشه ی ده سته وتوه و ئه گه ر ده ربکریت ئیتر شوینیک نادۆزیته وه بژیوی ژیانی لی په یدابکات، له دوا ی ته وا بوونی هر لیپرسینه وه یه ک ده چیته ته والیت و ده گری و نه فرین له خوی ده کات که ناتوانیت بلای کوردم. ئه بیته چه ند که سی تری وه کو ئه م هه بیته که له پینا و پاراستنی خیزان و بژیوی ژیانیا ن له ترسی مه رگ و زیندان ناتوانن به ئازادی بلین کور دین؟.

هر له رۆمانه که دا ئاشنا ده بین به کاره کته ری (تاریق ئاکانسو) له کو تای مایسی سالی ١٩٤٥ دا ره وانه ی باشوری خو ره لاتی تورکیا کرا، له شوینیکی زور نزیک له شاری دیار به کره وه خانوویه کی گه وره ی وه رگرت. ئاکانسو به خهونی گه وره وه رووی له م هه ری مه کردبوو، تا بتوانی ئه و خه لکه ی له سه ر خاکی تورک ئه ژین و نانی تورک ئه خو ن، به لام هیشتا له شیوه ی خیلی سه ره تایی ئه ژین شه ره فی تورک بوون و گه رانه وه بو ژیانیا ن فی ربکات. له چاوی ئاکانسو وه هر که سیک تورک نه بیته و به زمانی تورکی قسه نه کات ئه وا ئاژهل، هه ندیک جار جیا کردنه وه ی ئه و مرو فانه و ئاژهل کان کاریکی قورس بوو بو ئاکانسو. له گهل گه یشتنی به هه ری مه که سه ردانی به رپرس و والی و قازی و حاکی دادگا کان و به ریوه به ری زیندانه کانی کرد له هه موو شوینیک

دواییدا بههوی ئه و قهیرانه دارایی و ئابورییهی باشوری کوردستانی پینیدا دهپوات، زیادبوونی کوچی گهنجان، نهبوونی ههلی کار و دامهزاندن، نهبوونی دادپهروهی بوته هوی کالبوونهوهی ههستی نیشتمانپهروهی لای گهنجان و کاریگهری زوری لهسهه پهراوینخستنی زمانی کوردییش ههبووه بهجۆریک که گهنجان زمانهکهی خویان لاگرننگ نییه و بهشیوهیهک لای ههندی کهس زمانی دوومه لهکاتی قسه کردن ئهگهر چهند ووشهیهک له زمانی بیگانه تیکهلی قسهکردنت نهکهیت پرووبهپرووی پهخنه دهبیتهوه.

هاوکات بهکارهینانی توپی کومه لایهتی بهبی گویدانه تهمن ههلهیهکی گهورهی دایک و باوکانه کهوا دهکات مندال پیش فیروونی زمانی دایک به زمانی بیگانه قسه بکات که زوربهی کات دایکان و باوکان زور خوشحالن که منداله کهیان پیش زمانی کوردی زمانیکی دیکه فیرووه. که ئه مهش تیگه یشتنکی ههلهیه، و دهسه لاتی سیاسیش له م دوخه به پرسه، چونکه له جیاتی پاراستنی زمان و په رهدانی زیاتر به تواناکانی ماموستایان له قوتابخانه حکومییهکان، بهردهوامه له کردنهوهی قوتابخانهی ئه هلی که زمانی ئینگیزی زمانی سه رهکی خویندنیهانه نهوهیهکی دوور له زمانی کوردی پهروهده دهکن، نهوهیهک نه موسا عهنته و ئهحمه دی خانی له باکوری کوردستان و نه نالی و مهحوی له باشوری کوردستان و نه جه لادهت به درخان له رۆژئاوای کوردستان و زارا موحه مه دیدا له رۆژه لاتی کوردستان ئه ناسیت که چون قوربانیان داوه له پیناوی پاراستنی زمانی کوردیدا!

له درێژهی خویندنهوهی رۆمانه که ئاشنا ئه بین به چه ندین کهسی تر که هه ریه کهیان شیوهی ژیانان جیاوازه، به لام هه موویان یهک غه میان هه یه ئه ویش زمانی کوردییه. کومه لیکیان کهسه ر به دهوله تن و به هه موو بو نیانه وه ده یانه ویت بیسه لمینن که تورکی په سه نن و زمانی تورکی له سه رووی هه موو زمانه کانی تره وه یه، ته نانهت لیپرسینه وه له رۆژی دواییدا به زمانی تورکییه و هه رکهس ئه م زمانه نه زانیت ده که ویته دۆزه خه وه!

کومه لیکێ تریان به نه ته وه کوردن که له سه ر خاکی خویان زمانی شیرینی کوردیان لی قه ده غه ده کریت، به زور ده کرین به تورک. کورده کان له ولاتی خویان ده بن به بیگانه کاتیک نه توانی به زمانی خۆت قسه بکهیت و گورانی بلیت دنگ به رزبکه یته وه که واته مردوویت. به لام به داخه وه خه مه کانی ئه م نه ته وه یه ته نها هه ر لیژدها نییه که نه توانی به زمانی کوردی قسه بکات، به لکو داگیرکه ر وای لیده کات که به هیچ شیوه یه ک بوونی نه بیت و نه ته وه یه ک نییه به ناوی کورد ته نانهت له سه ر نه خشه ش ناوی هه موو ناوچه کوردییه کان ده سریته وه و ناوی تورکی شوینیان ده گریته وه.

به لام ئه وهی داگیرکه ر هه رگیز ناتوانی دهستی پی بگات ئه و به شه تاریکه ی ناو ناخی کورده کانه که هه ر چه ند هه ولبدات ناتوانی داگیریکات ئه و به شه ی ناخیان که هه میشه له گه ل خویان ئه دوین به زمانی کوردی.

به لی داگیرکه ر به هه موو شیوه یه ک کاری له سه ر له ناو بردنی زمانی کوردی کردوه له به شه کانی تری کوردستان، له ناو به شه کانی کوردستان ته نها باشوری کوردستان ئازادی ته واوی زمانی هه یه که ئه ویش به داخه وه له م (10) ساله ی

زمان و کولتووری کوردی

نوسینی : م/ توفیق احمد

جگه ره و توتن

(له سلیمانی و زوربهی ناوچهکان به هه مو به ره هه مه کانی به راو وه کو که وه رو که ره وز وسلق وته ماته و کوله که و باینجان و ... تاد ئه لاین سه وزه، به لام له گه رمیان جیا ئه کرینه وه. ئه وهی روه کی سه وزه و لاسک و گه لایه و به ری نیه پی ئه لاین : سه وزه، ئه ویشی به ری سه وزه یه وه کو ته ماته و کوله که و بامی و باینجان و بیبه رو ... تاد. پی ئه لاین : ته ره. بۆ نمونه شو فی ریک ئه لایت : سه وزه بار یان ته ره بار له که لاره وه ئه به م بۆ سلیمانی. من ئه م پۆلینه م زور پی جوانه وله به رژه وه ندی زمانه که مانه ئه گه ر هه مومان به کاری بینین.

یه کیک له به ره هه مه ئاویه کان توتنه که جاران به فراوانی له ناوچه کانی ده شتی بیتوین و بازیان و شاره زور و شارباژیرو ناوچه کانی تری کوردستان ئه کرا.

ئاشکرایه هه ری می کوردستان ئاو و هه وایه کی له بار و خاکیکی به پیتی دیم و به راوی زور و فراوانی هه یه له گه ل سه رچاوه یه کی زوری کاریز و کانیاو و چه م و بیری قول (ئیرتیوازی) - ئه م جو ره بیره له زور لادی دوره ده سته کان و هه ژارو نه خوینده واره کان پی ئه لاین بیری ئه رکه وازی. ئه رکه وازیش عه شیره تیکی گه وری کورده له ناوچه ی خانه قین، هه یچ په یوه ندیه کی به بیره که وه نیه ته نیا له ناوه که یه وه نزیکه وله سه ر زمان له ئیرتیوازی خو شتره).

ئه م ئاو و خاکه که شیکی ره خساندوه دیمه کان هه مو جو ره دانه و ئله یه کی تیا توو بکریت و به راوه کان چه ندین سه وزه و (ته ره) ی به مه به ستی دابین کردنی خو راک و بازرگانی تیا بکریت.

توتن بۆچی ئەکریت؟

وئەوکاتە هەموی بیناو عەمباری گەورە هەلگرتی توتن و گۆرەپانی فەحس بون -جوتیار ئەبوایه سەردانی ئەم فەرمانگەییە بەکرەدایە و زانیاری بەدایە چەند دۆنم ئەکات بەتوتن، بەگۆیرە پوبەرەکەیی که جیگیری کردبو ئەبوایه ئەوەندە فەرەدە توتن رادەست بکات ولەوە زیاتریان لئ وەرەنەئەگرت، بۆ نمونە ئەگەر مۆلەتی یەک دۆنمی هەبوایه ئەبوایه پینچ فەرەدە توتن تەسلیم بکات و لەوە زیاتریان لئ وەرەنەئەگرت. ئەو بەلگەنامەیی مۆلەتە که بۆی ئەکرا جوتیار پینان ئەوت (دۆلم-دۆنم). خاوەنەکەیی شانازی ئەکرد که بۆ نمونە پینچ (دۆلمی) هەیه.

ئەم دۆنمانە کرپن و فرۆشتنی پینو ئەکرا، بۆ نمونە یەکیک توتنی هەبو بەلام (دۆلم) ی نەبو، جوتیاریکی تر که توتنی نەبو بەرامبەر هەندی پارە بەمۆلەتەکەیی خۆی بۆی ئەفرۆشت. یان جوتیاریک بەرەمەکەیی چەند فەرەدەیک که مەتربو لەوەیی که مافی فرۆشتنی هەیه بەرامبەر هەندی پارە توتنی جوتیاریکی تری لەگەل بەرەمەکەیی خۆیدا بەناوی خۆیەو ئەفرۆشت.

فرۆشتنەکە بەوجۆرە بو لەکاتیکی دیاریکراودا بەرەمەکان ئەبرانە گۆرەپانیکی ئامادەکراو ولێژنەییکی تایبەتی پیکهینراو هەلیان ئەسەنگان

توتن ئەوساش و ئیستاش بۆ دو مەبەست ئەکرا. بۆ خواردن و بۆ فرۆشتن. ئەوانەیی لادینشین و ئەوانەیی توتیان ئەچاند ئەلین: تۆزیک توتنم کردوہ بۆ خواردنی خۆم چونکە من جگەرە خۆرم. بەلام رۆشنییران و شارنشینەکان ئەلین توتن و جگەرە ناخوری، بۆیە ئەلین توتنی کردوہ بۆ کیشانی خۆی چونکە جگەرە کیشە. ئەوانیش ئەلین کیشان بۆ توتن و جگەرە نابیت. بۆ گواستەنەوہ و بۆ پینان ئەبیت، وەکو کاکیشان و کیشام دو کیلۆ بو. من بۆ خۆم هیچیان بەهەلەنازانم و پشنگیری ئەوہ ئەکەم هەردوکیان بەکار بین.

مەبەستی دوہم بۆ فرۆشتن. توتن یان ئەفرۆشرا بەحکومەت یان لە بازاردا ئەفرۆشرا بەکەرتی تایبەت ولەدوکاندا بەکیلۆ ئەفرۆشرا، وە پینش روخانی رژیمی سەدام کەم ریکەوتوہ عەرەبیک ریی بکەوئیتە کوردستان یان سەربازیک بەمۆلەت رۆشیتبیتەوہ توتن و گۆیزو هەنگوینی لەگەل خۆی نەبردیبیتەوہ. عەرەب مەسەلەییکیان هەیه ئەلئیت (مادام گەوہ و تتن، کولشی یهون. واتە مادام قاوہ و توتن هەیه هەموشتیک ئاسانە) عەرەب هەتا توتن توند بوایە زیاتر بەلایانەوہ باش بو و توتنی نەرمیان بۆ ئافرەت ئەکری).

فرۆشتن بەحکومەت لە فەرمانگەییەک بو بەناوی (ئینحیساری توتن) و جوتیار پینان ئەوت دایرەیی گومرک-بەرامبەر باخی گشتیی که ئیستا هوتیل سلیمانی و بیناکانی تەنیشتیەتی تا ئەگاتە فەرەکەو لەدیوی هوتیل و فولکەکەوہ ئەوشەقامەیی ئەچیتە خواروہ و ئەو فەرەعی لەگەل فەرەکەیی تر شەقامیک ئەیانبەستیتەوہ بەیەکەوہ و لاکیشەییکی فراوان دروست ئەکەن که بەشیکی ئیستا فەرمانگەییکی کارەبایە،

ئەپینچایەو، سیفاریکیشەکان کیسەوتوتنیان پین بوئەیانکرد بە قەدیانا بەپشتینەکیانەو، کیسەکی قەوارەکی بچوکی هەبو، ئەبواپە لە قوماشیکی شاش بواپە بوئەوێی که رایان ئەوێشاندا تۆزۆ گەردیلەیی وردی توتنەکی لێوێ دەربچواپە، چنگیک توتن و سیفاریکیان تینئەکرد. سیفاریکی دەفتەریکی بچوک بو، بەرگی هەبو، سەد پەرەکاغەزیک تاییەتی جگەرەیی پیوێبو، کەسەکی پەرەپەکی لێ ئەکردهوێ ولەسەر لەپی دەستی چەپی دایئەناوێبەنجهگەرەیی لا نزیکەکی ئەنوشتانەوێ تا وەکو جۆگەلەپەکی لێئەهات. بەدەستی راستی بەدریژی پەرەسیفاریکی بەپەکیسانی توتنی لەکیسەکی تینئەکردوئینجا ئەنوشتانەوێ وزمانیکی پیا ئەهینا بوئەوێ یەک بگرن، ئەپینچایەوێوشیوێ لولەپەکی وەرئەگرت وئامادەبو بو داگیرسان.

داگیرسانەکان بەم جۆرە بون: بەچەرخی ئامیریکی بچکۆلەیی دروستکراوی چین بو، عەمباریکی بچکۆلەیی هەبو لۆکی تینئەکراو پرنئەکرا لەنەوتوکیسەری ئەنرایەوێ شوینی پلێتەپەکی هەبو لەدەزوی لێفەدرۆن، شوینیکی تریشی هەبو بەردیکی تینئەکرا پینان ئەوت بەردەچەرخی چەرخیەکی ئەخرایە ناولەپ و بەپەنجهگەرە سەری چەرخیەکی شوینی ئاگرەکی داپۆشیبو بەرزئەبوێو، ئینجا بەهەمان پەنجه بەرداشیکی

و پینان ئەوت (فەحس) چوار پە هەبو، پەپەکی و دو وسی و پەرەپەکانی یەک و دو و سی هەریەکی نرخی تاییەتی خۆی هەبو کە زۆر لەنرخی بازار زیاتر بو. لێژنەکان کە جوتیارەکان پینان ئەوتن (لوجنە) هەمویان خەلکی باش و دلسۆز و هاوکاری جوتیار بون. بۆنمۆنە ئەگەر جوتیاریک هەمو توتنەکانی پە سی بواپە یەک دوفەرەیان بو ئەکرد بە یەک و دو یان هەموی پەرە بواپە بو یان ئەکرد بەسی و یەک دوفەرەیان لێ وەرئەگرت و ئەبیرد لەبازار ئەیفروشت.

ئەو سەرەدەمە هەندێ بازارگانی چاوچنوکی رەفتاریکی نامرۆقانە و ناکوردانە و بی و یژدانانەیان هەبو چاویان ئەبیرە بەری رەنجی مالومالی رەشوروتی جوتیاران کە پیی ئەوترا (سوو و سەلەم) کە بو گەنم و جۆ و چەلۆک و توتن ئەکرا. (سوو) هەبو لەوێزی کێلاندا جوتیارەکی پارەیی تو و کێلان و پیووستیەکانی تری نەبو، یەکیک لەو بی و یژدانانە پارەپەکی بە سوو (سوو) ئەدایە کە ئەبواپە لەوێزی فرۆشتنی بەرەمەکاندا بەو رێژەپەکی سەپاندویەتی بەسەریدا پارەکی بە زیادەکەوێ بدایەتەو.

سەلەمەکەش ئەوێبو بازارگانی چاوچنوکی کە ئەچو بەسەوزی سەیری بەرەمەکی ئەکردو بەنرخیک لەدەوری نیوێ نرخی خۆی لێی ئەکری و پارەکی ئەدایە وکە بەرەمەکی پین ئەگەیشت ئەبواپە هەموی بدایە بەو جوتیارەکی بەدەستی بەتال لێی دەرچواپە، ئەم دیاردە ناشیرینە لەناو کەلتوری کوردیدا بو بە پەند و زۆر جار ئەبیستین لەبارەیی کاریکەوێ یان پارەپەکی ئەلین (هەربەسەوزی خواردویەتی) ئەوانەیی توتنیان بو خواردنی خۆیان بو، بەسی جۆر ئەیانکیشا. سیفاریان

گیرفانیان.باشترین تۆپه قامیش، قامیشی (یوسف ساعور) بو که به ره می شاری موسل بو. ئەم جگهره تیکردنه له هه مان کاتدا پیشه ش بو، له ناو توتنچیه کانی بازار جگهره پیشه هه بو که به هه ندی که ره هسته ی تاییه ت به بری گه وره جگهره یان تیئه کردو بیست بیست ئە یان به ستن به یه که وهو ئە یان فرۆشت، به لام بو ئە وهی تیچوی که متر بیت و توتن که متر بگریت قامیشه کانی ئە مان زۆر باریکتر بو، له بهر ئە وه پێیان ئە وت جگهره ی زه ل. ئە م خه رجیی که م کردنه وه وه قه باره باریک کردنه وه جگهره پیشه سازیه کانیشی گرتنه وهو ئیستا هه مو که سیک ئە و جیاوازیه ئە بینیت.

جووری سیهه م سه بیل بو، که به زمانی سه رده م پێی ئە لێن (پایپ) و به کوردی به زۆری (قلیان) ی پێی ئە لێن، ئە م سه بیلانه له دارو له قوریش دروست ئە کران. مامه له کردن له گه لیان هه مان شیوه ی پایپه.

له کومه لگای کوردیدا به تاییه ت لادی نشین هه میشه ئافرته ریزی لی گیراوه و ئازادیی پاریزراوه بۆیه به بی عه یبه و شه رمکردن

بچکۆله به ره و خوار ئە خولینرایه وه و ئە ویدا له به رده چه رخه که و پزیسکیکی ئاگری ئە نارد بو پلێته نه وتاویه که وه دائه گیرسا. سیغاره که ی ئە نا به لیویه وهو دائه گیرسان و چه رخه که ی هه لئه گرتنه وه. ئیستا ئە و جووره چه رخه گوړاوه به چه رخی غاز که ئاسانترو جوانترو ساکارتره.

داگیرسان به شقارته

داگیرسان به به ردو ئە ستن. به ردیکی سروشتی خاکی کوردستان بو که به ئاسنیک ئە درا له قه راغه که ی پزیسکی ئاگری لی ئە بوه وه، قه دی داری گه وره ی به ته مه نی براویش که له باری دریژی دولت ئە کرا ماده یه کی زه ردباوی وه کو لۆکه ی تیا به که به ئاسانی ئاگر ئە گریت، پێی ئە لێن (پوشو)، ئاسنیک چه ماوه ی داخراویش که سی په نجه ی پێوه ئە چو پێیان ئە وت (ئە ستن). که سه که پارچه یه ک پوشوی ئە خسته ژیر قه راغی به رده که و به ئە ستی که ئە ویدا له به رده که، پزیسکی ئاگره که ی پوشوه که ی دائه گیرسان و ئە ویش سیغاره که ی پێی دائه گیرسان.

ئە م که ره ستانه هه مو یان له گه ل توتنه که دا له کیسه که دا بون. زۆر جار له ده روده شتیش به ردو ئە ستن به کار ئە هات بو ئاگر کردنه وه بو چا لینان.

جووری دوهم جگهره ی قامیش بو. ئە م قامیشه لوله ی جگهره ی ئاماده بو ته نیا ئە وهی ئە ویست توتنی تی بکه ییت و ده مه که ی بنوشتینیته وه و داگیرسینیت. ئە م قامیشه به تۆپ ئە فرۆشرا، تۆپه که له ده چل پیکهاتبو، هه رچلیک بریتی بو له ده جگهره ی به تال ئە ستونی کرابون به ناویه کدا، واته تۆپه که سه د جگهره بو، که سه کان به هاوکاری ژنه کانیا تویکیان تیئه کردو قوتوی تاییه تی جگهره هه بو پریان ئە کردو ئە یانخسته

یان به شیوازی تر بیت، ئەمە گشتاندن نیه)

شەتل کردن:

توتن سەرەتا بە شەتل کردن دەست پێ ئەکات، لە ناوئاوایی یان نزیک مالهوه خاکەکە ی بۆ ئەکیتریت، لە بەرئەوهی روبرەکە ی بچوکه تەنیا بە بیل خاکەکە ی بۆ ئامادەئەکریت چونکه بواری جوت کردن نیه، چەند پارچە یهک نزیک یهک روبرە ی هەر پارچە یهک بە قەد بەرپه یهک که پێی ئەوتری (دوکان) ئەلی سی دوکان شەتلم کردوه، جوتیار هیه زیاد لە پنیستی خوی ئەکات دوایی یان ئەیفروشیت بە و جوتیارانە ی خویان شەتلیان نە کردوه یان بەشیان ناکات یان ئەبیات بۆ شارو بە دەسک ئەیفروشیت.

دوای کیلان تووی توتنی پیوه ئەکریت، که توویکی زورورده و چۆله که ئەیخوات بۆیه به (خرنوکه) ی وشک سەری دوکانە ئەگیریت، ئەم دوکانانە ئاونادرین چونکه تووه که ئاو ئەبیات ولە شوینیکیدا کوی ئەکاتەوه، بۆیه لە نزیک دوکانەکان و نزیک جوگەلە یهکی ئاو چالیک هەلئە کەنن و پری ئەکەن لە ئلو پێی ئەلین (چالو) یان (قولکه) ئینجا بە دەوریه کی کونی فافون که پێی ئەلین (سوالات) ئاوی بۆ هەلئەدریت و ئاورشین ئەکریت.

دیراو هەلدان:

ئینجا زهویه که ی بۆ ئامادەئەکریت و بەگاجوت یان مه کینه ئەیکلن، ئینجا بە نهخشه یهکی ئەندازیاری که تەنیا لە جوتیاری کورد دیت ئەیکەن بە چەند پارچە یهکی لاکیش و بە کەرەستە یهک لە داھینانی کوردهواری که پێی ئەلین (کەتوو) دەمیکی ئاسنی توزیک چهماوه ی هیه و دوئەلقه ی پیوه یه، پارچە یهکی حەبل لە هەرئەلقه یهک هەلکشاو و هەردو حەبلە که

ئافرهتیش جگەرە ی خواردوه، من لە بیرمه نەنکم لە شەستهکاندا جگەرە ی قامیشی ئەخواردو خوی تی ئەکردو شتیکی نەرمی قوماشی وهک سرکه یی و بە نهخشی مشکی ئەبەست بە سەر یهوه پێی ئەوت (کیش=فەلکولوری کوردی ئەلئیت: کیش وهووری لەمل که ..) تەونی ئەکردو قولیک جگەرە ی ئەکرد بە کیشه که یهوه و بە دەم ئیشکردنه وه دانه دانه ی لئ دانه گیرسان و بی ئەوه ی دایبنی تەواوی ئەکرد، لە نهوه دهکایش ئامۆژنم سیغاری ئەخوارد، هەمیشە قوتویه کی کاندزای تایبەت لە گرافانی سەلته که ی یان که واکەیدا بو لە گەل شقارتە یهک، لە مالهوه سیغارهکانی ئەپنچایه وه و قوتوه که ی پرئە کردئە ویش بە دەم کارکردنه وه سیغاریکی دانه گیرسان و داینه ئەنا تا تەواو ئەبو، بیچجگه لەم دوخوالیخوشبوه زورکه سی ترم دیوه، بەلام ئەوان لە جیات ی (جگەرە) ئەیانوت (جیره)، لە وهش زیاتر ئافرهتم دیوه سووتوه که شی ئەخوارد یان ئەیکرده لە پی دەستی و ئەیکرده می یان راسته وخۆ ئەیتەکانه دەمی. پرسییومه ئەو ژنه بۆ ئەوخۆله ئەخوات؟ وهلامه که ئەوه بو - حەز ئەکات کوری بییت .. کۆمیتتم نیه!

توتن چۆن ئەکریت

(سەرەتا ئەمه ویت ئەوه بە خوینەری ئازیز بلیم ئەوه ی لە مه و دوا باسی ئەکەم وهکو کورە جوتیاریک ئەزمون و بە شداری منالیی خۆمه لە توتن کرندا لە ناوه راستی شەستهکان تا سەرەتای حەفتاکان، لە دەشتی بازیان و دەشتی بە کره جو و هەموی یادهوهری خۆمه بە بی هیچ سەرچاوه یهک، لای ئیمە ئاوابوه، ئەکریت لە ناوچه یهکی تر وهکو شارباژێرو دەشتی بیتوین و شوینی تر هەندیک جیاوازی هەبییت

سه‌ره‌تا ئاوێکی ئەکەنەسەر پێی ئەلین (کەشاو) بۆنەمکردنەوهی خاکەکە، بەئاوکردنەسەرەکەش ئەلین (ئاژین) -کەشاو ئەکەن ئاوەکەیان ئاژین کردووە -.

شەتڵ لێدان :

رۆژیک پیشتر، ئەودوکانە شەتڵانە ی باسمان کرد، شەتڵەکان سەوزبون و دوپەلە بون، خرنوکه‌کەیان لەسەر لائەبریت و ئاورشینیک ئەکریت بۆ ئەوهی زه‌ویەکە ی نەرم بیت، ئینجا دەست ئەکەن بەهەلکیشانی و دەسک دەسک (یان چەپک چەپک) بەپوه‌کیکی درێژی بی گەلای ناوبۆش ئەیبەستن کە پێی ئەلین (پیزل) لەشاریش سەوزە ی وه‌کو کەوه‌رو کەرەوزی پێ ئەبەستن. بێهەکی لەتەشتاکە تۆزیک ئاوی تێئەکەن یان لای دوکانەکان شوینیکی بۆ ئەکەن بەقور و تیا دانه‌نین بۆ ئەوهی تا سبەینی وشک نەبنەوه .

هەرەوج :

نەریتیکی لادێیانە ی کۆنی کوردەواریی جیگای ریزو شانازییە، کە خەلکانیک بەکۆمەل هاوکاریی کەسیک ئەکەن و ئەوکارە ی بەتەنیا بەخۆی و خیزانەکە ی ناکریت بۆی ئەنجام ئەدەن، وه‌کو جوت و دره‌و و گلەبان و گەلاکردن و زۆرکاری تریش، قانعی رەحمەتی ئەفەرمویت: پەنجەیه‌ک بەتەنیا هیچی پێ ناکریت .. بەلام بو بەپینچ مشتەکۆلەیه و کەس بەرگە ی ناگریت . بەلام ئیستا لەو کەمە لادێیەش کەهەیه کەمتر و کالتربۆتەوه و ئەو یه‌کگرتویی و یه‌ک خیزانیی جارانی ئیستا موبایل بو بەکوێخای ئاوی و کارەکات ریک ئەخات یان تیکیان ئەدات بەجۆریک کە ئاگیان لەیه‌ک نەماوه یان بەیه‌کەوه قسەناکەن .

لەوبەرەوه بونەتەبەیه‌ک و دەسکیکی لوسی داری پێوه‌کراوه، لەمبەریشەوه کەتوکه‌کە وه‌کو خاکەناز دەسکیکی پێوهیه‌کەسیکی بەتوانا لەم بەرەوه‌کەتوکه‌کە ئەچەقینیت و ئەوی بەرامبەری بەحەبلەکان راییه‌کیشیت بۆخۆی و بەوشیوه‌یه‌ک جۆگەیه‌ک راییه‌کیشیت کە سەرەکانی داخراوه پێی ئەلین (دیراوی) و نیوان دودیراوی پێی ئەلین (بەستە) کە زۆر باریکە بەلام دیراوی تەماتە بەستەکە ی فراوانە چونکە دوا ی تەماتەکە ی لەسەر پال ئەخەن . بەجۆره‌ دیراوی دیراوی دیراوی ژماره‌یه‌ک دیراوی ئامادەئەکەن لەسنوری دە تا پانزە دیراوی بەیه‌کەوه پێیان ئەلین (قەد) چەند قەدیکی لەتەنیشیت ئەکەوه، سێ یان چوار قەدی پێی ئەلین (ماکاو) دوا ی ئەوه‌ ماکاوی تر بەگوێرە ی پانتایی زه‌ویەکە یان لەتەنیشتی یه‌کەوه یان لەبەر دەمی یه‌کتریدا، ئەو جۆگە سەرەکیه‌ ی ئاو ئەبات بۆ ماکاوه‌کان و دابەش ئەبیت بەسەر قەدەکانا پێی ئەلین (سەرەماکاو)، ئەگەر ئاوەکە زۆربیت و خور بیت ئەم سەرەماکاوانە ئەکەن بەماشە رەش یان ماشەسپی (لۆبیا) بۆ ئەوهی بەری ئاوەکە بگریت و خاوی بکاتەوه، ئەوهی جیی سەرئەگەلای ماشەرەش مەیلەو سپیە و گەلای ماشەسپی مەیلەو رەشە . بەلام لەشاربازیر دیومه، رۆبەری زه‌ویەکان کە ئەکریت بەتوتن و تەماتە کەمترە بەزۆریی بەئەستیل ئاو ئەدرین، لەبەر ئەوهی زه‌ویەکان لێژن، ئاوەکان زۆر خورە و وازی لی بیتیت جۆگە کە هەلئەدریت، لەبەر ئەوهی بەتەوراس گەلا داربەر و ئەبرن و لەبەر ئاوەکە دا دایه‌نین و بەردیکی ئەخەنەسەر بۆ ئەوهی ئاوەکە نەبیات و وه‌کو بەرەستی لی بیت و چەند دانەیه‌ک دروست ئەکەن کە وه‌کو پلیکانە دەرئەکەون و ئاوەکە (مەنگ) ئەکات و پێی ئەلین (بەرەنیا) . ئەگەر زه‌ویەکە رەق بیت

چله چله شه تله كان له ته تيشته يه كه وه ئه چه قين به خاكه كه دا . پيشيركي كئ نازايه و كئ ته مه له و پيا به لدان و گالته پيكردن دهست پئ ئه كات و تانيوه رۆ ئه خايه نيت . نيوه رۆ (نيوه رۆژ) يش نان و چايه ك ئه خون و نويز ئه كه ن و ئيسراحه تيك ئه كه ن و هه ئه ستنه وه ، هه ركاتي ك لئ بونه وه نزاي خيرو به ره كه ت بو خوا وه نه كه ي ئه كه ن و ئه رۆ نه وه ، ئه گه ر ته واو يش نه بو تا ده مه و خو رئا وا ئيش ئه كه نو به په له ئه رۆ نه وه فري اي كاروباروي ماله وه ش بكه ون .

دهسته وام:

هه ره وه ز بو هه ركاري ك ته نيا يه ك رۆژه ده ، بو نمونه رۆژي ك بو دره و رۆژي ك بو گله بان . تا دوايي به لام ناكرت تا لئ ئه بيته وه هه ره وه زت بو بيت ، ئه گه ر ته واو نه بو يت ئه م ريگايانه هه يه ، يان ئه بيت خوت مال و منالت ته واوي بكه ن يان ئه بيت كريكاري بو بگريت ، به لام ئه گه ر ئه وانته بو نه كرا كورده واري ريگايه كي زور ئابوري و كو مه لايه تي په يره و ئه كات كه (دهسته وام) ه وام له رۆه لات به قه رز ئه لئ ن : به وام ته واوي ئه كه م ، وامي كه شاوهرزيم لايه . دهسته وام لاي خو مان ياني كه سيك به وام ئيشت بو ئه كات ياني ئه بيت له به رامبه ردا ئيشي بو بكه يته وه ، چه ند زه لام به دهسته وام ئيشي بو كرديت بو ته واو كردني ئه وه ي به هه ره وه ز ته واو نه بوه ئه بيت ئه وه ند زه لام يان رۆژ بچيت ئيشيان بو بكه يته وه ، ياني له جياتي ئه وه ي كرى قه رزار بيت كريكار قه رزاريت .

پاراو:

دواي شه تل ليدان به هه ره وه ز يان دهسته وام ، توتنه كه به پيي خشته يه ك پاراو ئه كريت ئاو

من داواكارم ئيمه ي لاديني ئه م نه ريته له شاريش زيندوبكه ينه وه و بيگه شينينه وه ، كه سيكي خزمان يان خه لكي ئاوايه كه مان له شار خانويه ك ئه كات با هه ره وه زي بو بكه ين و لايه كي لئ بكه ينه وه ، ئه وي تواناي هه يه با بچيت رۆژي ك خه نه كي له گه ل هه ل بكه نيت ، يان جه به لي بو بگريته وه يان ئاورشيني بو بكات يان هه ر ئيشيكي تر ، ئه ويشي بواري نيه ، با گه لابه يه ك لم هه نديك چينه نتو يان گه چ يان هه زار بلوكي بو بگريت يان پارده كي بو بدات .

له سه ر ئاسته كانى تريس دانيشتوانى كولانتيك يان خو يندكارانى پوليكى قوتابخانه يان كوليزي ك كاريكي ئاسان و به په له به هه ره وه ز بو به رژه وه نديي خو يان ئه نجام بدن .

بگه ريينه وه سه رتوتنه كه و كه خو م زورم كردوه و سوپاس بو خوا جي ره م نه خو اردوه ، وتم ئه وا شه تلمان هه لكه ندوه و دامان او ه بو سبه يني ..

ئيواره يه كي ك ئه چيت مال به مالى ئاوايي ئه گه ريت و داواي هه ره وه ز ئه كات سبه يني شه تليان له گه ل لئ بدن ، ئيتر ژنيك بيت ، پياويك بيت ، يان كوروكچيش هه ره وه زه كه دروست ئه بيت .

سبه يني ، نه ك وه كو ئيستا تانزيكي نيوه رۆ له ناوجيدا ترشاوه ، به لكو تاريك و ليئه هه موي له سه ر دييه ره كه ئاماده يه و ده سكه شه تلي خو ي به دهسته وه يه ، ئه بيت به قسه وباس و چاو پركي و گو راني وتن ، له كو ئ كورپه كچيكي وه ك نه يجه ي شه مي ران كه له ئاوايي وه ك خو يان ئه لئ ن (چلميشت پئ ناسريت) له دير او يكد ا بكه ويته ته نيشتت يان به رامبه رت !.

يه كي ك (ئاو دير) بي ئه كات ، هه ر ئه وه ند زه دي راوه كه پر بو و ئه بي ريت و ئه چي ته سه ر دي راوه كه ي تر ، (شه تله وان) يش دائه بارينه سه ري و له هه ردوبه ره وه له هيلئ نيوان ئاوه كه و وشكايي

ئەژى.

زەرتك :

كەتوتنەكە سەردیرواوكەوت دوگەلای شەتلەكە وشك ئەبن و ئەوەرینە ناو دیرواوكە یان بەدەست لی ئەکرینەو، پیتی ئەلین زەرتك ئەلیی ئالتونەوبەقەولی جگەرەخۆرەكان خۆشتری جۆری توتنە و جوتیارە جگەرەخۆرەكان دایئەنین بۆ خۆیان .

جۆرهكانى توتن :

ئەوا توتنەكەمان پى گەشتو و بالای لەمەترىك بەرزترە، جۆرىك تۆوی ئەمەرىكى هەبو پىیان ئەوت توتنى سەدگەلا، دیومە و مەترونیویك زیاتر هەلئەچیت، بەرىكەوت تۆویك ئەكەوئتە ناوتۆووەكەو لەتوتنەكانى تر ناچیت گەلای زۆرپانە و بالای تۆزىك لەپەنجا سانتیمەنر بەرزترە و گەلاکەى كونج كونجى زەردە، پیتی ئەلین (تەوەس) كە تەنیا بۆ نیرگەلە ئەبیت، ئیتر لیرەو جۆرى توتنەكان جیا ئەبنەو :

توتنى سامسۆن :

ئەمە ناوی شارىكى تورکيايە و ئابورىترىن و گرانترىن جۆرى توتنەكە كە حكومەت وەرى ئەگریت . ئەندامانى خیزانەكە تارىك و لیلە ئەرۆن بۆ گەلا رنن، ئەبیت پىش خۆرکەوتن لی ببنەو، چونكە كەهەتاو لییدا گەلاكان شل ئەبنەو. گەلا توتنەكەبەسى چىن ئەرنرىن، بن گەلا، ناوگەلا، سەرگەلا، سەرەتا گەلاگەيوەكانى بنەوە لی ئەکرینەو و وەكو گەلامیو دەستەئەكرین و ئەکرینە گۆینیەو یان ئەبھیننەو بۆ مالهەو یان لەنزیك دیبەرەكە (كەپر) یان كردو و لەوى شرىت لی ئەدەن.

ئەدریت-وەكو رایەكى زمانەوانى من پىم وایە ئاودان بۆ گیانلەبەر ئەبیت وەكو مەرومالات وزیندەو وەرى تر یان بلین ئەوانەى ئەبرین بۆسەرئابو بەلام ئەوانەى ئاویان بۆ ئەبریت پاراوم پى راستترە، ئاویایەكیشمان هەیه لەسنورى ئیران ناوی چەم پاراوە-، كە ئەلین توتنەكەمان سى ئاوە یانى سى جار پاراوكراو و سەردیروا كەوتو، لەوئاوایانەى مەرومالات و لاخیان هەیه و سەرەنویلكیان هەیه یەكێك لەئاودانەكان پیتی ئەلین پەینا، بەكەروشەلتە یان بەتراكتۆر پەین ئەبەن و لەو شوینەى ئاوەكە لائەدات بۆسەر دیبەرەكە رۆی ئەكەن ولەكاتى ئاودانەكەدا یەكێك بەخاكەنان ئەیدات بەدەم ئاوەكەو، دیرواوكەكان پرنەبن لەپشقل و پەین بۆ ئەوێ پیتی زەویەكە زیاد بكات و توتنەكە زوتر گەرە بیت .

پاچهكۆله :

دواى ئەو هەرچى تۆوی گیای زیانبەخشە ئەرویت و ئەبیت بزار بكریت، ئامیریك وەكو تەور وایە بەلام دەمی بارىكترە پیتی ئەلین پاچهكۆله، گیای ناو دیرواوكەكانى پى هەلئەكەن و خۆلی ناو دیرواوكەشى لەگەلدا شى ئەكەنەو، لەبەرئەوێ پىشت دائەنەوینیت و دەستت بەردەوام لەجولەدایە یەكێكە لەنارەحەتترین كارەكانى كەشتیاریى لەدواى درەو و دەسكەنە. گیایكان كۆئەكریتەو و فری ئەدریت كەبەشیکى پەلپینەیه و جیا ئەكریتەو و وشك ئەكریتەو بۆ زستان بۆ پەلپینەبەترش، یەكێك لەزیانبەخسترین بزار پوەكێكى بى گەلایە و تەنیا گولیکى شین ئەگریت نایەلێت توتن و تەماتە گەشە بكات پیتی ئەلین (گیاكەلە)، چەندینجار هەلی بکەنیت هەر هەلئەداتەو، بیستومە ئەلین سى سەد سال

دائەکوترى، نىوان هەردو بزماریک دوپەنجەیه .
ئەو شىرىتانهى لىدراون لەرىى قولفەى
هەردوسەرى شىرىتەکانەو ئەکرین بەبزمارەکاندا
و لەبەرەتاو هەلئەواسرین بۆ ئەوەى وشک
ببن، چەرداخەکان لەتەنىشت یەکەوە دیمەنىکی
زۆرقەشەنگیان هەیه ،کەلەسەرەوە سەپریان
ئەکەیت ناوەکانیان چالە ولەزیرەوە قۆزە
چونکە شىرىتەکان درىژترن لە (واژە- مەسافە
ى نىوان هەردودارە ئاسۆیە بەرامبەرەکە، ئەم
شۆوازە بەردەوامە تا لەشریت لىدانى ناوگەلاو
سەرگەلاش ئەبنەوە.

گورزەبەستن:

دواى ئەوەى توتنەکە بەچەرداخەکانەو
وشک ئەبنەوە شىرىت شىرىت لى ئەکرینەو
و هەردوسەرى ئەبەسترین بەیەکەوە و پىنج
شریت بەیەکەوە ئەبەستن کە شىوہیەکی
قوچەکی وەرئەگرن و پىی ئەلین گورزەو
لەتەنىشت یەکەوە دایان ئەنن ئەویش دیمەنىکی
زۆرقەشەنگى هەیه کە رۆبەرىک داگیرئەکن .

زیندان:

پیش ئەم قوناغە دانىشتوانى ئاواى شۆینىک
دیاریی ئەکەن و بەهەرەوەز ژورىک بەقولی
بالای پیاویک کە بتوانى بەپىوہ تیا بوەستیت
لەخاکەکە بەقولی هەلئەکەنن و تەنیا کە لەبەرىکی
بچوکی تیا یە کە بەدوولە پەژە ئەچیتە خوارەو
و بەچوارپىنج سپى دارى بى گرىی درىژ
دارەپرای ئەکەن کە لەهەردو دیوہ بەپانىی
دوپەنجە بزماریژ کراوہ ئینجا گلەبانى ئەکەن
و پىی ئەلین زیندان کە بەراستى زیندانە چونکە
هەواو پوناکی تیانیه، یەکیک ئەچیتە خوارەو
یەکە یەکە گورزەکان وەرئەگریت و هەلیان

شریت لیدان:

ژمارەیهک شىش وەکو شىشى گوشت
ئامادەئەکریت بەلام ئەمان لەکو تیا یەو وەکو
دەرزى کونى تیا یە، گەلاگە لا لەوشوینەو
گەلاکە لىکراوہ تەو دەمارەکەى ئەکریت
بەشىشەکەو، کە پر بو دائەمالریتە ئەو شىرىتەو
کە پىوہى کراوہ، شىرىتەکە نزیکەى دومەتر ئەبیت
، دەشىش ئەگریت کە پرئەبیت هەردوسەرى
شریتەکە ئەگریت بە ئەلەفە واتە قولفە و ئەخریتە
ئەولاو، کەسى ئازای واهەیه ئەوەندە کارامەیه
بەحال دەستى ئەبىنیت ئەوەندە خیرا گەلا
پىوہ ئەکات ئەوانە هەیانە رۆژى بیست و پىنج
شریت لى ئەدەن و بەگویرەى توانا هەرکە سىک
زمارەیهکی کە مەتر ، هەتا گەلا گەورەکان مابن
کارەکە خیراتر ئەروات و لەهەمولایەکەو
پەلامار ئەدریت بەلام کە کەیشتە گەلا وردەکان
نارەحەتترە و کەسەکان خاوتر ئەبن.
دواى تەوابونى بن گەلا، چىنى بالاترى گەلاکان
پى ئەگات و دەست ئەکریت بەرپىنى ناوگەلا
و ئەکریت بەشریتەو، بەهەمان بەرنامە دوا
چىنى گەلاکە ئەرنریت و ئەکریت بەشریتەو کە
سەرگەلا یە .

چەرداغ:

لەمالەوە یان لەتوتنەهەوار چەرداغ دروستکراو
کە بریتیه لە سپى دارى بارىکی بى گرى
کە لەدومەتر کورتر نیه ، لەسەر کوڵەکەى
بچوک بەبەرزى زیاتر لەمەترىک بە ئاسۆی
دائەنریت، لەتەنىشتیهو بەهەمان شىوہ دودار
یان سى دارى تر دائەنریت و هەمان شتىش
لەوبەرەو بەرامبەرى بەکە مەتر لەدومەتر، ئینجا
لەهەردو بەرەو لەمسەر بۆ ئەوسەر بزماری ورد

ئەواسیت بە بزمارەکانا و تەباخیک یان عەلادینیکی تیا دائەگیرسینن و کە لە بەرە کە بە گۆینیە کە دائەپۆشن، بە داخووە لە بیرم نەماووە چەند رۆژ ئەمینیتەووە، بە لام تاوای لی دیت توتنە کە وەکو دەستمال کاغەزی - کلینیکس - نەرم و شیندار ئەبیت، قوناغی بە فەرە کردن دەست پی ئەکات .

فەرەداگرتن :

ئەکریت و کراس و کەواو کولەنجە و شەرۆال و پیلاوی لاستیکی منالی لی ئەکر دیت کە لە کاتی شەتل لیدانەووە بە لینیان پی دراووە .

جۆری دوومی توتن توتنی - دەمە کە - ئەمجۆرە هەمو مالیک ژمارەیک شیشی توتنی هەیکە داریکی باریکی لوسی بی گریه و نزیکە مەترونیویک درێژە و سەریکی تیژ کراووە و لە داری (بناو) - کە لە بازیان لە چەمی باسەرە ئەبیرن،

ئەمجۆرە چەشنی سامسۆنە کە بە خیزانی یان هەرەوێز گەلاکان ئەرانن، بە لام هەمو گەلاکان هەر لە بنی لقه کەووە تا دوا گەلا، چونکە کاتیک ئەکریت کە توتنە کە تەواو پیگە یشتووە، یهکیک یان دوان شیش لی ئەدەن، سەرەتا دارکیک - دارک بچوک کراووەی دارە - لە ناوەر آستەووە کون ئەکەن و ئەیکەن بە بنی شیشە کەووە بۆ ئەوێ توتنە کە لەو سەرەووە نە کەوێتە خوارەو ئەینجا گەلاکان کە وەکو گەلامیو دەستە دەستە دانراون ئەیکەن بە شیشە کەووە تا پرا ئەبیت و وەکو سەرەتا دارکیکی پیو ئەکەن بۆ ئەوێ هەلنەو شیت و نە یە تە دەروە ئەینجا لە سەر بەستە ی دێراو کە رایئە کیشن بۆ ئەوێ و شک ببیت بەو جۆرە تا هەمو دێبەرە کە تەواو ئەکەن، ئەگەر گەلا رنەکان زۆر بن یهکیک زیاتر شیش لی ئەدات. کە و شک بون ئەبیرنەووە لە مالەووە لە شیشەکان دائەمالدرین

ئەمە دوا قوناغی توتنی سامسۆنەو ئامادە کردنیەتی بۆ فرۆشتن، سنوقیکی تەختە ی تایبەت هەیکە لە چوار پارچە ی جیا پیکهاتووە، هەر دو لاکە ی کە درێژترن و ئەمسەرەو سەرە کە ی کە کورتترن، هەر چوار پارچە کە بە (هەپک - پیم) ی دار لەیک ئەدرین سنوقیکی لاکیشە دروست ئەکەن. گۆینیەکی خەت سور یه کاللا ئەکەنەووە و لە ژیر سنوقە کە دا دایئە خەن کە لە هەر چوار لادووە لە سنوقە کە زیاترە. ئەینجا گورزەکان ئەکەنەووە و شریتهکان بەدوقە کە گەلاکانیان بۆ ناووەو و دەمارەکانیان بۆ دەروەو لە ناو سنوقە کە دا رانەخەن، شریتیکی لەم بەرو یهکیک لەو بەرووە بە هەمان شیوێ تا سنوقە کە پر ئەبیت ئەوجا هەپکەکان دەدرینن و سنوقە کە لائەبەن وەکو ژیرەووە گۆینیە ک ئەدەن بە سەریا کە لە هەمو لایە کەووە لە توتنە کە پانترە، ئەینجا هەر زیادە یهکی گۆینیە کە لە گەل زیادە کە ی بەرامبەریدا کە ناگەنەووە بە یه ک لە هەر چوار لادووە بە حەبل ئەبەستەووە بە یه ک و ئەبیت بە فەرە یه ک توتن کە کیشی حەفتا و پینچ بۆ نەوود کیلۆدەر ئەچیت، لە هەر چوار بەتالایی فەرە کەووە تەنیا دەمارەکان دیارە چونکە گەلاکان کە و توتە ناووەو، ئیتر ئەووە رەنجی سالیکی خیزانی کەووە کە فەحس کراو پارە کە ی وەرگیرا قەرز ی سالی کە ی لی ئەدریتەووە پیو یستیەکانی مالی پی دابین

نەئەسوتینران چونكە بۆنى توتن و دوكلەكەى ھەمان دوكلەى جگەرەبو ئەبران بۆسەركانىى بۆ (كۆل) كردن چونكە ھەواى كراوھبو، ژنان ئاويان پى گەرم ئەكردوخويان ومنال و كەلو پەليان پى ئەشۆردو چونكە بەرى رەنجى خويان بو بەفیرۆيان نەئەدا.

ئەم گەشتەدا بەناوتوتندا جگەلەزانیاریى كردهى دەربارەى توتن كردن وەك سەرچاوەیەكى داھاتی جوتیاریى كورد زیاتر مەبەستم ئاشناكردن بو بەكەلتور وھەندى و شەو زاراوەى زمانى شیرینی كوردی كەسەرچاوەكەى لادییە وزمانى شارو سەرچادەى قیرو شۆستەى كۆنكریت دەستی ناوھتە بینى و خەریكە ئەیخنكىنیت ولەبیرمان ئەباتەو، من خۆشبەختانە لەھەموبەرھەمەكاندا لەوەرگیزان و نوسیندا پەیرەوى ئەمەم كردهو یەكسەر ئەناسرینەو و خۆینەرى تایبەتى خويان ھەیە، بیگومان ئەم گەنجینەى تەنیا لەتوتن كردندا نیە، بەلكو تەماتەكردن و مەرەزەو چۆداریى و باخدارى و قورپەكارى و گەلاكردن و بەرھەمەكانى شیرەمەنى لەماست ودۆ و كەشك و شیریزو دۆینەو دروستكردنى كوندە و مەشكە و ھەمبانە و مەشكە و قالیى و بەرەو ھۆرو جاجم و ھەموخواردەمەنیەكانى كوردەواریى پرن لەم سامانە هیوادارم ھەربەرپیزىك لەخوى رانەبینیت گۆشەىەكى بگریت چونكە ئەگەر ئیمەى لادیى و شارەزای ژيانى كوردەواریى فریای زمانەكەمان نەكەوین ئەبیت بلیین مانگاگە سكى پرە و بەگویرەكەكەى بلیین كورپى مانگاگە و لەجیاتى وەچەخستەو بلیین: منال دروستكردن كەنازانم ئەم پیشەسازىە لەكوی ئەكریت و بەچى دروستى ئەكەن .

چەپكى گۆل و چەپكى نیرگز مەرگتان نەبینم ھەرگیزاو ھەرگیز..

و ورد ئەكرین و ئەكرینە فەردەى خەتسورەو و ئامادە ئەكرین بۆ بازار.

توتنى پەشۆكى:

دواجۆرى توتنەو خراپترین و ھەرزانتترین جۆرى توتنە، بەلام لەبەرئەو ھى جوتیارەكە سەرقالیى ترى زۆرە لەدیمەكارو تەماتەو مەرەزە وزەوى و ئاوى ھەیە و ناپیەرزیتە سەر جۆرەكانى ترى توتن ئەم جۆرە ئەكات .كە توتنەكە پى گەیشت بەداس ھەموى ھەئەبریت و لەسەر بەستەى دیراوەكان دایئەنن بۆ وشك بون ،دواى ئەو ھەموى ئەكەن بۆ مالاو ھەموى ھەئەپریژن بۆ ئەو ھەوا لى بدو گەرم نەبیت و رەش نەبیتەو.

دارك بژیرى:

یەكیکە لەكارەناخۆشەكان شەوانە زن و منالی لى كۆئەكەنەو ھەو ئەبیت چل چل داركەكە بگرن بەدەستەو ھەو گەلا توتنەكان دارنن و داركە روتەكەى لەولاو ھەو كۆمەل بكەن.ھەواى مالاكە ئەبیت بەبۆنى توتن و دەست و پل ژارى توتن – ھەندىك ئەلین زەھر یان ژەھر بەلام راستەكەى ژارە ،و ھەكو ژارماسى و ناحیەى ژاراو ھەپشەدەر –ئەم ژارە و ھەكو ھەویر لەدەست ئەكریتەو ھەو گونك ئەكریت و فرى ئەدریت، ئیمە كە ئاواپیەكەمان چەم و ئاو و گۆمى قولیى پرلەماسى ھەبو تۆزىك لەم ژارەمان ئەكردە ناو تۆزىك ھەویرو ئەمانكرد بەھەلمات و ھەلمان ئەدایە ناو گۆمەكە ھەرماسى خوى لى ئەداو بەھەویر ئەیخوارد زۆرى نەئەبرد ئەكەوتە سەرپشت و ئەمانگرت.

ھەمو ئەم داركانەو داركەكانى توتنى دەمەك و سامسۆن فرى نەئەدران بەلام لەمالەو ھە

چیرۆکی تهواو نهکراو

نازاد پینجۆینی

هه‌والم بۆهات که له پێشه‌وه‌ی به‌ره‌ی جه‌نگدا. چه‌ندین که‌سی نزیکم، گیانیان له‌ده‌ستداوه‌و به‌ ته‌واوی لاشه‌کانیان شیوینراوه‌.. بریار وایه‌ دوو کاتزمیری تر لاشه‌کانیان بگاته‌وه‌. نیوشار.

منیش به‌په‌ناو په‌سی‌ری شه‌قام و کۆلانه‌کاندا. وه‌رێ که‌وتم .. جارجاره‌ش. زرمه‌ی تۆپیک ئه‌یدا. به‌و نزیکانه‌دا. هه‌رخۆشم سه‌رم سوپمابوو. له‌و هه‌موو پارچه‌ی تۆپانه‌دا. تائه‌م ساته‌ش. ساغ و سه‌لامه‌تم.. هه‌رده‌بوايه‌ بچومايه‌. هه‌ره‌یچ نه‌بیته‌. له‌رێوه‌ ره‌سمیان ئاماده‌بم. ئاخ‌ر چه‌ندین که‌سی نزیکی تیدا‌بوو.

له‌ کۆلانی لای چه‌پی شه‌قامه‌که‌دا به‌پاکردن چوومه‌ سه‌ر ئه‌و شه‌قامه‌ خه‌لکیکی زۆر. له‌پیر و په‌که‌وته‌ و ژن و مندالم بینی که‌به‌ره‌و ژیر زه‌مینی باله‌خانه‌یه‌ک رایان ده‌کردو هاوارو

ده‌نگی گرمه‌ و ناله‌ی تۆپی نه‌یاره‌کان هه‌موو جیگایه‌کیان هه‌راسان کردبوو. ئه‌وتۆپانه‌ی که‌دوژمن ئه‌یته‌قاندن هه‌رتۆپیک ئه‌یدا له‌شوینیک ئه‌مه‌ش وای کردبوو زۆربه‌ی باله‌خانه‌و خانووه‌کان به‌پێوه‌ نه‌مین و کاول بوونی ولات هه‌موو شوینیک گرتبووه‌وه‌. دارو په‌ردووی پاشماوه‌ی باله‌خانه‌کان. به‌ته‌واوی رێگاکانیان گرتبوو. بوبونه‌ ویرانه‌.

جگه‌له‌وه‌ی له‌به‌ره‌ی جه‌نگدا، سات ناساتی چه‌ندین، جه‌نازه‌یان ده‌هینایه‌وه‌.. ئه‌وانه‌شی به‌برینداری ده‌هینراوه‌.. زۆربه‌یان له‌رێگادا گیانیان ده‌سپارد. ئاخ‌ر شوینیک نه‌مابوو، که‌سه‌یاره‌ بتوانیت به‌ئاسانی هاتوچۆی تیدا بکات و به‌زویی برینداره‌کان بگه‌یه‌نریته‌ نه‌خۆشخانه‌. ناچار له‌رێگادا زۆربه‌یان گیانیان له‌ده‌ست ده‌دا.

به لادا هاتم و گیانم که و ته له رزه. گویم له هاوار و قیژهی مندالیک بوو چه ند مه تریک له ولاتر. که دیار بوو پارچه ی توپه که. بهرقاچی که وتبوو. دهینالاند و هاواری دایکی ده کرد.

منیش دهسته وهستان بوو بووم نه مده زانی چی بکه م هه روا سهیری ئه ولاشانم ده کرد. که چو ن له سهر ئه و شه قامه که وتوون و زوریشیان به برینداری داوای یارمه تی ده که ن. که هیچ که ست نه ده بینی بی به فریایان . . ناچار دهمردن. منیش به راستی وړو گيژ بووم. نه مده زانی چی بکه م!! به ره و لای منداله که رویشتم و هه رچو نی بوو باو هشم پیدا کردو دام به کولمدا. گویم له مندالیکی تر بوو که له قه راخ شه قامه که که وتبوو خوین به سه ری دا ده هاته خواره وه.

هاواری ده کرد.. دایه گیان . . تو له کوئی؟! . . دیار بوو ئه و پارچه یه ی دابووی له سه ری کاریگه ری ته واوی کرد بووه سه ر میشکی و چاوی نه یده بینی و ده گریا و هاواری ده کرد.

نالهیان بوو له ترسی گیانی خو یان. هه ناسه یه کم هه لکیشاو چاوم بریبووه. ئه و منداله چاوه گه شانیه ی که له بری ئه وه ی خه ریکی یاریکردنی خو یان بن و به دهم ژیانه وه. پی بکه نن. ئه وه تا به گریانه وه راکه راکه یانه. به ره و شوینیکی تاریک و نادیار . خودایه بو ده بیته و ابیته که ی ئه م جهنگه کو تایی دیت. ئاخه ئه و خه لکه چ تاوانیکیان کردووه وا ژیانیان به م جوړه بی.

ویستم بچه ئه وه به ری شه قامه که. توپیک کیشای به ناوه راستی شه قامه که ریک بو ناو ئه و خه لکه ی که رایان ده کرد. به ته واوی گيژ بووم. ناله ناله نه بوو.. به ئاسته م چاوم بو هه لده برا. له نیو ئه و چه ره دوکه ل و ئاگر بارانه دا. گویم له قیژه و هاواری ئه و خه لکه بوو.

خوم گه یاندنی به داخه وه له چرکه یه کدا گوشت و خوین تیکه لی یه کتر بوو بوون. هه رده توت قه سا بخانه یه. به بینی ئه و دیمه نه

جگه له بهر دهمی خوم دهنه هیچ تروسکاییه ک به دی نه ده کرا له تاو چهره دوکهل و ناگری شوینه واره کان.

گوئیستی دهنگی سه یاره بووم.

به راستی شاگه شکه بووم.

له شوین خوم وه ستام و ئاورم دایه وه. چهند سه یاره یه کی مؤدیله بهرز به شه قامه که دا. ده هاتن.

دلنه وایه ههردوو منداله کهم دایه وه.

که خه متان نه بیته. ئه وه سه یاره هات و خیرا

چاره سه رده کرین.

ئه وه دوو منداله به سته زمانه دیار بوو

ئازاریان زوربوو هه رده یان نالاندوو داوای

خانه واده کانیا ن ده کرد.

سه یاره کان نزیک بوونه وه. به رده مم لی گرتن.

ده ستیان کرد به هورن لی دان. بوئه وه ی لاجم

له سه رشه قامه که تا کو بتوانن برؤن.

هه موو ئه وه سه یارانه جام تاریک بوون. نه شم

ده زانی کی تی دایه.

تائه وه ی چوومه لای دهرگای سایه قی سه یاره ی

یه که میانه وه ده ستم کرد به پارانه وه. ده شم

کیشا به جامه که دا. پیم وتن.

من هیچ گرفتیکم نیه. ته نها ئه وه دوو منداله یه.

هه رچون بیته بیان گه یه ننه نه خوشخانه.

حالیان باش نیه خه ریکه ده مرن.

سایه قه که به هیواشی جامه که ی دادایه وه و زور

بی ئینسافانه پیی وتم.

ها. چیه. چیت ده ویته. بو ناوه راستی

شه قامه که ت گرتوه. ئیمه هیچمان له دست

نایه ت.

پیم وت حالی ئه وه دوو منداله نابینی به کولمه وه

خه ریکه ده مرن.

خیرتان ده گات بابیان خه مه دوای سه یاره که تان

بیان گه یه ننه نزیکترین بنکه ی نه خوشخانه یه ک.

بانگی دایک و باوکی ده کرد. که بین به هانایه وه

له راستیدا ده سته وه ستان بووم. . خودایه من

چی له م دوو منداله بکه م به م حاله وه. . ئه گه ر

کاریکیشیان بو نه که م هه ر لیره دا ده مرن. .

له چوارپانه که چهند که سینکم بینی به هه له داوان

رایان ده کرد.

زور خوش حال بووم.

نزیک بوونه وه له من و پیم وتن که ئه وه دوو

منداله حالیان باش نیه هه ره یچ نه بی یه کیکیان

بگه یه ننه نه خوشخانه من ناتوانم هه ر دوو کیان

به م وه زعه وه بگه یه نم.

زور بی باکانه وتیان که کیشه ی ئیمه نیه ئیمه

خوشمان لی ته وقه. . ئاخه ئه وانه که سانی

فه رهود که ربوون. هه له که یان قوستبو وه وه و

تالان و برؤی ماله کانیا ن ده کرد. باکیان نه بوو

کی دهمری یا خود کی ده ژی.

مروک گه لیککی واش هه ن له و ئاگر بارانه و کاول

کاریه دا به قه ت تاله مویه ک ویژدانیان نه جولئی...

ئاخر له چاوتروکانیکدا. بینیم که به سه ر دیواری

ماله کانی ئه وه به شه قامه که وه هه لده زنان و هه ر

دووان و سیانیان خو یان ده کرد به مالیکیدا.

خودایه به هانام وه ره. من چی بکه م..

به هه رچوارلادا و راسته شه قامه که دا دهروانم

هیچ که سی لی نیه. جگه له چهند لاشه یه کی

خویناوی. . . دهنگی زرمه ی توپه کانیش له ولاره

بووه سته یته. که ته و او ناخمیان ئالوز کردبوو.

ناچار ئه وه منداله ی که هیچی نه ده بینی ئه ویشم

خسته باوه شمه وه وه وه ری که وتم بوئه وه ی

هه ر دوو کیان بگه یه نمه بنکه یه کی فریاگوزاری.

جله کانیشم خه لتانی خوین بوو بوو.

به هوی خوین لی هاتنی لاشه ی ئه وه دوو

منداله وه.

تینم دایه خوم و به شه قامه که دا رام ده کرد

چه کداریک که له شوینې سه کن دانیشتبوو
سهیریکی نیمه ی کردوو به سایه قه که ی وت
بابیان گه یه نینه نه خو شخانه گونا هن . . نابینی
رهنگ به پرویانوه نه ماوه و خه ریکه گیان
ئده ن.

سایه قه که راپه ری و پیی وت

گه وره مان په له یه تی ده ته ویت قسه مان پی بلیت
که ی وهختی ئه وه یه !! تو شیت بوویت ؟
ئو چند سه یاره یه ی که له دوا ی ئه م
سه یاره یه وه بوون. ده ستیان کرد به هورین لی
دان.

سایه قه که پالی نابه منوه بوئ وه ی له سه یاره که
دووړ که ومه وه . . به مه بهستی ئه وه ی ریگه که یان
بو چول بکه م. به هاوارو پارانه وه وه دوا یان
که وتم به لام بی سوو دبوو.

سه یاره کان رویشتن. نه خیر هرچی له ناو ئه و
سه یارانه دابوون ئاماده ی هاوکاری نه بوون. ئه و
دوو منداله له و دوخه ناله باره رزگار بکه ن.

ئاخر ئه و سه یارانه چند به پرپرسیکیان تیدابوو.
به خو یان و جانتادولاره کانیا نه وه. هه لده اتن.
کورپه هه ژاره کانیش له به ره ی جه نگدا شه ریان
ده کرد. وبه رگریان له نیشتمان ده کرد.

سهیری ئه و دوخه م ده کرد. هیچ شتیک
له بهر ژه وهندی ئه و دوو منداله دا نه بوو. هه رواش
به دم ئازار وه. ده گریان و ده کروزانه وه.

به لی هیچ کام له و به پرپرسانه ی له نیو
سه یاره کانیا ندا بوون. ئاماده نه بوون ژیا نی ئه و
دوو منداله رزگار بکه ن. به لکو له خه می خو یان
و پاره کانیا ن بوون . . چوومه به رده می چند
سه یاره یه کی دوا ی ئه وان. به هه مان شیوه
له وانیش پارامه وه. تاوای لی هات چوومه ژیر
سه یاره ی یه کیکیانه وه ده نگیک له ناو سه یاره که
پیی وتم ئه گه ر لانه چم ئه و ئاماده یه به خو م و

ئو دوو منداله وه بمشیلې.

له وکاته دا توپیک دای به و نزیکانه دا پارچه کانی
به ر جامی ئه و چند سه یاره یه که وت. جامه کانیا ن
وردوخاش بوو.

ئیتز توانیم ده موچاوه کانی ناو سه یاره کان بیبم
و به باشی بیان ناسمه وه.

به لی ئه وانیش ده وله مه نده کانی شار بوون.

پارانه وه و تکا کردن بی سوو د بوو. هیچ کام
له وانه گریان و نوزه ی ئه و دوو منداله. ویژدانی
نه جوولاندن.

تاوای لی هات یه کیک له ده وله مه نده کان زور بی
شه رمانه وتی چون بتوانم. ئه وه بکه م. ئه گه ر
ئو دوو منداله بخه مه سه یاره که مه وه.

ئه و سه یاره که م خویناوی و پیس ده بیت و
سبه نی بیفروشمه وه ده گه لا دیته خواره وه.

به لی ئه وانیش روشتن و به جییا ن هیشتین.

منیش ته واو شه که ت و ماندوو بوو بووم.
هه رواش دلنه وایی ئه و دوو به سته زمانه م
ئه دایه وه. که هه رچون بیت ده تان گه یه نمه
نه خو شخانه و چاک ده بن.

دوو سه یاره ما بوو وه وه له سه ر شه قامه که.
به هیواشی ده روشتن. خو م چووم به ره و پیریان

زور دل خو ش بووم وتم دیا ره هو کاری هیواش
لی خو رینیان بو نیمه یه که یارمه تیمان بدن.
سهیریکی دوو منداله که م کردو پیم وتن خه متان

نه بیت ئه وه ئه و سه یارانه هاتن له گه لیانا ده روین
و به زووترین کات چاره سه ر ده کرین. به بیستنی
ئهم قسه یه م هه ردوکیان زور به خته وه رانه
بو یه کتریان ده روانی له چاوه کانیا ندا هه ست
به ژیا ن ده کرا ئه و کچه منداله ی که به کولمه وه
بوو به کچه منداله که ی باوه شمی وت. که چاک
بووینه وه من دوو بوو که شووشه م هه یه و هره
بو مالمان دانه یه کیانت پی ده دم.

هه موومان دهمرین. من چیم له دهست دیت
خوئه کات منداله کانی خوم سه لامهت ده بن. ئیتر
خوای ده کرد دنیا کاول ده بوو.

پیم وت تکایه ئه و دوو منداله سواربکه و بیان
گه یه نه نه خوشخانه یه ک له م نزیکانه .. گه وره ترین
چاکه بو خوت ده که یت.

ئه وانیش وه کو منداله کانت مروفن و پیوستیان
به ژیان هه یه.

گر مه ی تو پیک له دووره وه بیسترا.

له ترسا سه ری برده ناوه وه و وتی لاچو بابرۆین
تائه و مندالانه م رووداویکیان به سه ر نه هاتوو.
من ئه و چاکه یه م هه ر ناویت. گه مژه دنیا کاول
بووه .. چیت داوه له و درده سه ری .. فریاند
سه ر ئه و شوسته یه و برۆ خوت رزگار که .
نابینیت ئاگر بارانه.

به خیرایی جامه که ی به رز کرده وه و پی پیا ناو
رۆشت.

ناخم ئه وه نده ی تر هه ژا که چوئن ئه و دوو منداله
به چاوی ئازاره وه هه ردووکیان ده یان روانی بو
ئه و دوو منداله ی ناوسه یاره که . که له جامه که وه
سه گه که یان ده کرده باوه شیان و قاقا پیده که نین
و سه رو نه سته له یان به ده سته وه بوو ده یان
خوارد ئاخر من ئه و که له زلانه شم باش
ناسیه وه .. ئه وانه به رژه وه ندی خوازه کان و بی
ئاگا کانی ولات بوون له هه ر جو ره گوزه رانیکی
خه لکی .. باکیان نه بوو چی ده گوزه ریت گرنه
خویان به باشی بژین. ئاخر له و کاول کاری
و جهنگه نه خوازه راوه دا بو دلسۆزیک به دی
ناکریت. بو پیاویکی پیاوانه که ویژدانی بجولی
هه سته ی پی ناکریت.

شه قامه که چۆل و هۆل... به هه موو لایه کدا دم
روانی به لکو که سینک بیت به هانا مانه وه. جگه له
دوکه لی رهش هه چی ترم نه ده بینی ئه و دوو

ئه وه ی باوه شم که ئازاری زۆر تر بوو
به هه نسکی که وه وتی نا.. سوپاس.. باوکم وتی
بوکه شوشه یه کی جوانت بو ده کرم وه ک خوت
جوان بیت.

هه ناسه یه کم هه لکیشا و وتم چوئن به خوش
حالیه وه.

باسی جیهانی خو یان ده که ن.. که چی له م
جیهانه دا زور بی په حمانه ژیانیان لی
ده سینریته وه له کاتیکدا هه یچ له م ژیا نه بو ئه وان
نه ماوه ته وه که هه ناسه ی مندالانه ی خو یانیا ن
تیا بدن .. سهیری هه ردوکیانم کرد رهنگ به
روویانه نه ما بوو .. وهخته بوو ئاگر له جه رگم
به رده بوو .. له دلی خومدا وتم ئاخو ئیسته ئه و
بوکه شووشه یه کی که ئه م منداله باسی ده کات له
چ بن به ردوو داروپه ردوی داروخاودا. سه ریا ن
پان بو بیته وه.

سه یاره کان به ته واوی لیم نزیک بوونه وه
دیسانه وه وه ک پیتشوو چوممه وه به رده میان و
ده ستم کرد به پارانه وه.

کابرایه کی سه رزی نا قولاً سه ری له جامی
دواوه ی سه یاره که ده رهینا و وتی.. ها چی یه
چی روویدا وه. به قسه کانیدا وادیار بوو.. تائه م
ساته ش بو جه نابیان هه مووشتی که له باره و
هه یچ رووینه دا وه. ئاخر نا هه قی نه بوو. له نا و
سه یاره یه کی مۆدیل به رزدا و جیگه ی گه رم و
نه رم منداله کانیشی که له دوا وه بوون سه گیکی
بچوکیان پی بوو یاریان له گه ل ده کرد.
ساغ و سه لامهت.

منیش به ئه ده به وه جو ابم دایه وه .. قوربان نابینی
له مه زیاتر چی رووبدات هه موو شوینیک کاول
بووه ئه م دو منداله زامدارن .. نابینی گیانه لایانه.
ئه گه ر فریایان نه که وین دهمرن.

زور بی شه رمانه. وتی جا چیه رۆژیک دیت

نه خوځځانه که. . کهس لیږهیه ؟ تکایه یارمه تی... یارمه تی... ئه و دو منداله ژیانیان له مه تر سیدایه.

هیچ کهس گوئی له من نه بوو.. ئاخر ئه و نه خوځځانه یه کوژراو و برینداریکی زوری لی بوو کهس کهس کهسی نه ده پیرزا . . دو باره هاوارم کرده و که سیک لیږهیه . . خه ریک بوو بی هیوا ده بووم.

چاوم لی بوو گه نجیک به برینداری که خوین به قولی دا ده هاته خواره وه.

رای ده کرد. به ره و نه خوځځانه که.

هاوارم لی کرد. که به په رستاره کان بلی بین به هانامانه وه.

برینداره که چووه ناو نه خوځځانه که وه. ئه وه ندهی نه برد دوو په رستار به خوین و نه قاله یه که وه هاتنه بهر دهرگای نه خوځځانه که و چاویان ده گپرا.

پیم وتن، تکایه وهرن بو ئیره ئیمه لیږهین.. فریای ئه و دو منداله بکه ون.

په رستاره کان به خیرایی هاتن.

هر دوو منداله که یان خسته نیو نه قاله که وه.

په رستاریکیان وتی به ریز تو حالت باش نیه، ئیسته دینه وه توش چاره سهر ده که یان.

وتم.. نا.. من باشم، که میک هیلاک بووم.. تکایه هه رچی زووتر ئه و دو منداله پرزگار بکه ن. حالیان باش نیه.

په رستاره کان منداله کانیان برده ره و نه خوځځانه که.

چاوم لی بوو له نیو ئه و نه قاله یه دا چون له تاو ئازار باوه شیان کردبوو به یه کداو به هه نسکه وه ده گریان و هاوار و ناله یان بوو . به راستی ناخی مروقی به ویژدانی ده هه ژاند.

منیش به و حاله وه ته واو برستم لی برابوو... تاکه

منداله به سته زمانه جگه له وهی ئازاریان زوربوو هه وای پیسی ئه و ناوه ش تووشی کوکه و هه ناسه توندی کردبوون. به ئاسته م هه ناسه یان بو دهره.

دهنگی توپه کان زیاتر بوون. به لام له دووری ئیمه.

شارکش و مات ... ژیان وه ستابوو. دارمان هه م ولات و هه م ناخی زوربهی مروقه کانیشی ته نی بوو سه یریکی دوو منداله که م کرد...

له گیانه لادا بوون... توندم کردن به خو مه وه و هیزم دایه خو م.

به نیو راسته شه قامه که دا رام ده کرد.

به لی نیو کاژیر به سهر روودا وه کاندا تیپه ریوه.

نزیکی نه خوځځانه که بووم هه و برستم لی براو نه م توانی بچمه ناو نه خوځځانه که وه.

که و تمه سهر زه و یه که و به لادا هاتم . . هه ردوو منداله به سه زمانه که ش که و تنه سهر زه و یه که و

گیانیا ن ئه دا . . هاوارم کرد بو کارم ندانی

ئەو کات بە ھەر دوو دەستەواژە ھەمووان بەختە ھەر دەبین...

رۆژانە لە کافتیریای عاشقانه عەشق دەبەخشنەو. وەرن باپیکەو ھەنگاو بنیین.. بۆ ئەو ھەموو رۆژیک پربین لە عەشق و ئەوین.

من ھەر خۆم مەمکن بە خۆتان. ئیو ھەک من بیرناکەنەو. بۆیە خۆتان نین.

من دەمەوێت خۆم بم. نەک خۆتان. کەچی ئیو. لە باشی دا. خۆتان نین و.

لە خراپەشدا دەتانەوێت خۆتان بم. کارکردن چیژی ژیانە و ئارامی دلەکانە

کەچی من زۆرجار قەلس دەبم بە کارکردن ئاخر دەلیم کە تائەم ساتە چیژم لە ژیان نەبینی و

دلەم بە ئارامی نامۆ بی.. ئیدی بۆ کاربکەم. سەر قەبران بۆیە ئارامە. چونکە کەس قەسەناکات

ھەربۆیە کاتیک مەرۆف بە درێژی ژیانى بی دەنگ دەبیئت لە گۆرستان دای ئەنین.

سەیر نیە خودا ھەمیشە چاکەکان دەباتەو بۆ خۆی و خراپەکان دەھیلێتەو

گەر وایبێت سەرزەوی بنیات نراو. بۆ خراپەکاری ئەو مەرۆفانەى کە بیرناکەنەو

ئەوانەن کە خیرترین بۆ پیش برکیتی کەم عەقلى. زۆر مەرۆف ھەن ھەموو سالییک سەیارەو

موبایلەکانیان دەگۆرن کەچی ئامادەنین بۆیە ک چرکەش کردەو کانیان

بگۆرن. مەرۆف گەلیک ھەن ھەموو رۆژیک بە قەسەى سارد و سوک.

ھاوڕیکانیان دەشۆن کەچی ئامادەنین بە سالییک خۆیان بشۆن.

بۆ ئەو ھەى ژیان جوانتر بکەین وەرن با بۆ کۆمەلگا بژین نەک بۆ خۆمان.

* * *

شتیک کە ھیوای پی بە خشیبووم ھینانی ئەو دوو مندالەبوو کە خۆش بەختانە ئەو ئیستە دەیان

بەن بۆ چارەسەر . . ھەناسە ھەکم ھەلکیشاو لە دلی خۆمدا و وتم . . خودایە مەرۆفایەتى تا ئەم

ساتەش نەیتوانیو کۆتایی بە جەنگ بەھینیت . . تۆ بلیی لەم ئاگر بارانەدا من بتوانم کۆتایی بەم

چیرۆکە بینم . . خودایە مەرۆفەتم بە جارێ نەمرم تاکو بتوانم لەنیو ئەم چیرۆکەمدا ژیان بۆ ئەم

دوو مندالە بگەرینمەو. . دوو پەرستارەکە خەریک بوون دەگەیشتنە دەرگای سەرەکی

نەخۆشخانەکە . . چاوم ھەر لەسەر ئەو دوو مندالە بوو . . بەلام لەناکاو چەند تۆپیک دای

بەنەخۆشخانەکەدا ھەموو شتیکی پیچەوانە کردەو . . دواجار نەتوانی بەھیچ شیوہ بەک

ئەو دیمەنانە ببینم و بزاتم ئەو دوو مندالە بە کوئی گەیشتن چونکە چەند پارچە ھەک دای

لەسەر دلەم. دەم و دەست گیانم لە دەستدا. ئەو چەندین سالە کۆچی دوايم کردووە . . بی

ئاگام لەو دونیا بەدای چى دەگوزەری . بەلام ئەو دەزانم . . کە تا ئەم ساتەش جەنگ

کۆتایی نەھاتوووە بەردەوامە . چونکە رۆژانە دەبینم بە ئاسمانی بەھەشتەو

چەندین منالی خویناوی دەبنە پاساری. وە بی ئاگاشم لەو ھەى کە بزاتم ئەو دوو مندالە لە

ژياندا ماون یان نا . بەلام ئاواتەخووزم لە ژياندا بن و ھەموو رۆژیک

وانەى (نەفرەت کردن لە جەنگ) بلینەو بۆ جیلەکانی پاش خۆیان.

بەلکو رۆژیک بیئت کۆتایی بە جەنگ بەھینری و ھەمووان پیکەو ھەگرین و ھەر پیکیشەو پیکەن.

* * *

وەرن باپیکەو پی بکەنین و ھەر پیکیشەو ھەگرین.

دهقیکی ناوازه ناوازهترین ئازار

نهرشده تهحسین

لیزهده دههویت لهچهند روویهکهوه بچمه ناو ئەم
هۆنراوهیهوه و شروقهیهکیتری بۆ هه‌لینجم.

زمان

لههه‌موو دهقیکیدا زمان ده‌کریت بیته ناسنامه‌یه‌کی
جوان، چونکه سه‌رباری ئەوه‌ی زمان پیکهاته‌ی
سه‌ره‌کی ده‌قه، له‌هه‌مان کاتیشدا ئامرازی
بیرکردنه‌وه‌ی نوسه‌ریشه، له‌م ده‌قه‌دا کاتیک
نوسه‌ر ده‌لیت:

چاوم له‌باران ته‌رتپه

دلم ئەلێ ئاخو‌که‌ی دێی

تالی له‌زولقم جیا‌بۆوه

دلنیام تۆش بیرم ئە‌که‌ی

خوینەر تیده‌گه‌یه‌نیت گریانێ چاوه‌کانی وشک
نه‌بووه، به‌وینیه‌ی هه‌وری باراناوی چاوه‌کانی
دلۆپ دلۆپ فرمیسک ده‌رێژن، به‌زمانیکی ره‌وان و

«ناوازه‌ترین ئازار» یه‌کیکه له‌هۆنراوه‌کانی
کۆمه‌له‌ هۆنراوه‌ی «قاوه‌یه‌ک له‌گه‌ل ئەودا» ی
نوسه‌ر «که‌ژال ئەحمه‌د»، ساڵی ۲۰۰۱ چاپ و
بلاوکراوه‌ته‌وه، ئەم هۆنراوه‌یه جیاوازه له‌سه‌راپا
هۆنراوه‌کانیتری ئەم کۆمه‌له‌ هۆنراوه‌یه و
له‌خویندنه‌وه‌یدا به‌لای خۆیدا که‌مه‌ندکیشت ده‌کات،
ئەم ده‌قه وایلیکردم چهند ساتیک له‌به‌رامبه‌ریدا
راوه‌ستم و له‌هزری خۆمدا راقه‌ی بکه‌م.

من بروام وایه ده‌قی جوان و نایاب له‌هه‌موو
قوناغ و سه‌رده‌میکیدا تازیه‌ی و زیندویتی خۆی
له‌ده‌ست نادات، ده‌قی زیندوو هه‌رچهند له‌میژ
بیته نووسرا‌بیته و چهند سه‌رده‌میکی به‌سه‌ردا
تیپه‌ری بیته، خوینەر ده‌توانیت به‌رده‌وامی
پیندات و به‌شیوه‌ی جیاواز هه‌لسه‌نگاندنی بۆ
بکات. به‌واتایه‌کیتر، خوینەر ده‌توانیت له‌گه‌ل
نوسه‌ردا به‌رده‌وامی به‌پروسه‌ی نووسین بدات،

خۆشه‌ویستییه، خۆشه‌ویستییه‌کی قول وشه به‌وشه و پیت به‌پیتی ئەم ده‌قه‌ی داگیرکردوه، له‌گه‌ل خۆیندنه‌وه‌ی ده‌قه‌که‌دا هه‌ست ده‌که‌یت نوسه‌ر له‌چوارچۆیه‌ی خۆشه‌ویستییه‌کی به‌ئاکام نه‌گه‌یشتوودا تووشی ته‌نیا‌یه‌کی سه‌خت هاتووه، ئەوه‌تا ده‌لیت:

له‌گه‌ل ته‌نیا‌یی دانیشتم

بۆئه‌وه‌ی به‌ته‌نیا نه‌بی

به‌شه‌قامه‌کانا رۆشتم

جیگا پیکانتم خۆش ئەوی

نوسه‌ر هینده‌ خۆی به‌ته‌نیا ده‌زانیت، له‌گه‌ل خۆدی ته‌نیا‌یدا داده‌نیشیت و به‌وه‌ دلخۆشی خۆی ده‌داته‌وه‌ که‌ نا‌هێلیت ته‌نیا‌یی به‌ته‌نیا بیت، ته‌نانه‌ت هینده‌ ته‌نیا‌یه، هینده‌ دلی لای دل‌به‌ریه‌تی، به‌شه‌قامه‌کاندا ده‌روات و شوین پێیه‌کانی دل‌به‌ری ده‌بینیت و ده‌یناسیت‌ه‌وه‌ و خۆشه‌ویستی خۆی بۆ شوین پیکانی ده‌رده‌بریت، چ خۆشه‌ویستییه‌که‌ وایلیکردوه‌ له‌شه‌قامیکی پان و به‌ریندا جیگا پێی که‌سیک بنا‌سیت و به‌شوینیدا گوزهر بکات؟

چاوه‌رپیم کردی وه‌ک دایکت

له‌به‌رده‌م په‌نجه‌ره‌کانا

چاوه‌رپیت کردم وه‌ک ناشتی

له‌ناو خه‌ونی نیشتمانا

نوسه‌ر به‌وینیه‌ی دایکیکی ته‌نیا، له‌نیوه‌شه‌ویکی ئەه‌نگه‌سته‌چاودا، له‌تۆفان و ره‌هێله‌دا، که‌ رۆله‌تاقانه‌که‌ی له‌ده‌ره‌وه‌ی مال بیت و له‌پشتی په‌نجه‌ره‌ی ماله‌که‌یاندا چاوه‌رپیی هاتنه‌وه‌ی بکات، چاوه‌رپیی هاتنه‌وه‌ی دل‌به‌ری ده‌کات، له‌هه‌مان کاتیشدا رووده‌کاته‌ دل‌به‌ر و پێی ده‌لیت ده‌زانم تۆش چاوه‌رپیم ده‌که‌یت، به‌لام چاوه‌روانی تۆ وه‌ک خه‌ونیک وایه، خه‌ونی به‌دیهاتنی ناشتی له‌نیشتیماندا.

ئه‌گه‌ر له‌م وشانه‌ وردبینه‌وه‌ ئەوا ده‌بینین

دارشتنیکی پر له‌ره‌وانبێژی پیمان ده‌لیت چاوه‌کانی هه‌ورن و فرمیسکه‌کانی بارانن، سه‌رگۆنای کیلگه‌ی به‌ر باران، چون هه‌ور بارانی به‌دلۆپه‌ و به‌خوڕیش داده‌بارینیت، چاوه‌کانی ئەمیش هینده‌ ته‌رن به‌وینیه‌ی بارانی به‌خوڕ و به‌دلۆپه‌ کیلگه‌ی سه‌رگۆنای ئاودیر ده‌که‌ن.

زمانی هۆنراوه‌یی له‌زمانی رۆژانه‌ و ئاخاوتنی کۆمه‌لگه‌ ده‌بیت جیاواز بیت، ئەو له‌بری ئەوه‌ی بلیت ده‌گریم، یان بلیت چاوه‌کانی فرمیسکی پێدا دینه‌ خواری، ئەوا ده‌لی چاوه‌کانم له‌بارانیش ته‌رن، دلی داوای هاتنی دل‌به‌ر ده‌کات و چاوه‌رپیه‌، له‌بری نوسه‌ر دلی داوای هاتنی ده‌کات و ده‌لیت که‌ی دییت له‌چاوه‌روانیدام.

خۆشه‌ویستی

ئهم ده‌قه‌ سه‌راپا هه‌لگری رازونیا‌زی

که دهرکوتی وا نه گورپم خه ریکه خوم ناناسمه وه

ته ماشا نه وه ههسته پرچوش و خروشه! نوسه ر
نمایشی که سیتی خوی دهکات، به شه قامیکدا، له دهمی
ئیوارهدا، کاتی گه رانه وه بو مالله وه، ده زانیت کاتی
هاتنه وهی دلبریه تی و بو مالله وه ده گه ریته وه،
هینده ئاور ده داته وه بو دواوه له که سانی هاوشانی
به جیده مینت و دواوه که ویته، به لام کاتیک دلبر
ده رده که ویته له خوشیدا خوی لیده گورپت و خوی
ناناسیته وه، نه مه نه وپه ری گه شبینییه، به لام نه م
دوخه وابه رده وام نابیت، هینده نابات دلبر له چاو
ون ده بیته و نوسه ر ده که ویته دوخی ره شبینی و
نائومیدیه وه و گله یی نه وه دهکات بوچی بینینی
واکورته دست پیناکات کوتایی پی دیت.

راهاتوم له چاوه پروانی

نه زانم هر دواپی پیدیت

بوچی بینیت وا کورته

دهست پیناکات کوتایی دیت

نه گه رچی نوسه ر پیش نه وهی پرسیاره که ی بکات
و گله یی کورت بینینه که ی بکات، خوی روونی
دهکاته وه و ده لیت راهاتوه له چاوه پروانی، نه مه
ره شبینییه کی روونه له دلی وشه کانداهنگی
به گوئی خوینهر دهگات، له هه مان کاتیشدا و
له وه ره شبینییه وه ده په ریته وه به ره و تروسکایی
گه شبینی وئومیدیک بو پیگه یشتن و دلدانه وه
ده رده بریت، نه وه ده لیت راسته به چاوه پروانی
راهاتوه به لام ده زانیت نه و چاوه پروانییه روژیک
کوتایی دیت، لیره وه گه شبینی بو پیک گه یشتن
به دی ده کریت.

گه شبینی و ره شبینی سهراپا ده قه که ی
داگیر کردوه، ده کریت نه م دوخه به سستینه وه
به دابرا و پیگه یشتنه وه، کاتیک پیگه یشتن نزیک
ده بیته وه نه واههستی گه شبینی گه شه دهکات و

چاوه پروانییه کان هه ر دووک چاوه پروانین له روالله تدا،
به لام چاوه پروانی نوسه ر وهک چاوه پروانی و
تاسه و تامه زرویی دایکه بو مندالله که ی، ده زانیت
هه رچهند دواکه و تیته هه ر دیتته وه و به دی دیت،
چونکه مندالله که مالی خویته تی و رویشته وه ته
ده ره وه و نه گه رچی دواکه ویته هه ر ده گه ریته وه،
به لام چاوه پروانی دلبره که ی وهک خه ونیک
وایه، خه ونیکی به دینه هاتوو بو به دیهاتی
ناشتی له نیشتماندا، زورن نه وانیه ته مه نیان
ته و او کرد به حه سره تی به دیهاتی ناشتی و ئارامی
له نیشتماندا و خه ونه که یان برده ژیرگل.

دووچور چاوه پروانی، چاوه پروانییه که به دیهاتی
ئاسان و چاوه پروانییه که به دیهاتی نه سته م،
نه مه ده یسه لمیته نه م له دوخیکی نائارام و
له خوشه ویستییه کی بی نه جامدایه.

گه شبینی و ره شبینی

گه شبینی و ره شبینی دوو ههستی مرورقن،
هه ر دوو کیشیان کاریگه ری ته و او یان له سه ر
مروفت هه یه له ته و او ی کایه کانی ژیاندا، به و
پییه ی نووسین ده توانیت ئاوینه ی رهنگدانه وهی
ژیانی تاییه تی نوسه ربیت، بویه نووسینی باش
شوینه واری هه سته جیا وازه کانی نوسه ری تیدا
به جیده مینت له گه ل خویندنه وهیدا خوینهر
هه سته کانی نوسه ریش ده خوینته وه.

کاتیک نه م ده قه ده خوینینه وه به ته و او ی هه ست
ده که ی نوسه ر له چ دوخیکی ده روونی نائارامدا
له نیوان گه شبینی و ره شبینیدا له جولله دایه،
به جو ریک جار هه یه ده گات به لووتکه ی گه شبینی
و ته نانه ت له خو بایی بوونیش، جاریش هه یه
گلورده بیته وه به ره و خواره وه بو ره شبینی.

به جی ده مینم ئیواران

هینده ئاور نه دمه وه

کردووه، یهک بهدوای یهکدا خوینەر لای خویمان گل دهنهوه، ههریهک لهم وینه هونراوهبیانه گیانئیکی زیندوو بهبهردهقهکدا دهکهن و بهدریژیایی تیپهپوونی کات بهنهمریی دهیهیلنهوه، چونکه وینهکان هیدی و لهسهرخو لهگهل خویندنهوهیدا ئاویتته بهزمانئیکی پر لهئاواز چیرۆکی دلئ نوسهر تهواو دهکهن.

بهرحهستهکردنی بابهته کلتوری و نهاریتییهکان کهژال ئهحمهد لهسههرهتای دهرکهوتنیهوه بهنوسهرییکی یاخی و دواتریش وهک راگهیاندنکاریکی سه رکیش لهنهاریته کونهکان ناسراوه، ئهو سههرباری ئهوهی خوئی وهک دژهباویک وینا دهکریته، سالانیک لهمهوبهر بهرنامهیهکی تهلهفزیونی پیشکesh دهکرد بهناوی « دژهباو »، زورکات نووسین و بیروباوهرهکانی لهگهل داب و نهاریتی چهقبهستوو یهکی نهدهگرتهوه، بهلام لهم دهقهدا لهسههرهتادا دهلیت:

چاوم لهباران تهتره

دلم ئهلی ئاخو کهی دئی

تالی لهزولفم جیابوو

دلنیام توش بیرم ئهکهی

لیزهدا نوسهر وینای کهسیک دهکات برۆای بهو قسه کومه لایهتییه ههیه که لهناو خه لکیدا بلاوه، دهلیت « ئهگهر تالیک لهزولفت جیابیتتهوه ئهوا کهسیک بیرت ئهکات » ئهمیش بهدلبهری دهلیت لهبهرئهوهی تالیک لهزولفم جیابووتهوه، کهواته وهک من چۆن بیرت دهکهم توش بهدلنیاییهوه بیرم دهکهی، ئهمه بهمه بهست بیت یان بهبی مه بهست دهریدهخات هیشتا نوسهر لهژیر کاریگهریی په ند و داب و نهاریتی باوی کومه لایهتی کومه لگه دایه و ئهم بابه تانه بههایهکی ههیه له لای، بویه ئهم باسه دهکات بهبیانوویهک تا بهدلبهر بلیت دلنیام توش دلت لامه و بیرم دهکهیت.

کاتیکیش دابران دیته گۆرئ ئهوا رهشبینیی جیگای دهگریتهوه، ئهوه تا نوسهر له ترۆپکی رهشبینیدا هاواری لیهه لدهستیت و دهلیت با خوای کچیک نه تگرئ که بوویته بههۆکاری ئازاریکی ناوازه بوئی، لهکاتیکا دلئ پر ئهوینه و سههر ریژبووه لهخۆشه ویستی.

ئهی ناوازهترین نازار

دهبا خوای کچی نه تگرئ

که بسکی حوزنی جیهانهو

دلئ ئهوینی لی ئهتکی

نمایشکردنی دۆخی دهروونی نوسهره، خوئی نا به لکو بسکی هینده مه حزوونه له جیهاندا نمونهی کهمه، بهلام دلئ پره له ئهوین و تک تک لئی دهچۆریت، ئهگهر دلبهر لهوه زیاتر ئازاری پی بدات خوا ئه یگرئ له ئاه و نزولهیدا.

وینه ی هونراوهیی

وینه، یهکیکه له رهگهزه سه رهکییهکانی هونراوه، هیچ دهقیک ناتوانیت په یامه کهی بگه یه نیت بهبی وینه، گۆرینی وشهکان به وینه یهکیکه له کاره سه رهکیهکانی نوسهر، چونکه نوسهر له پری وشه سازیهوه، خه یالی خوئی دهگۆریت به وینه و ئاراسته ی وهگر یان خوینهری دهکات.

بو گه یاندنی خه یال، پیویستمان به بهرحهسته کردن و دروستکردنی وینه ههیه، لهم دهقهدا و لهههر کۆپله یه کدا وینه یهکی جوان نمایش کراوه، سه راپا وهک فیلمیک وینهکان یهک بهدوای یهکدا له بهرچاوی خوینهر دین و دهچن و سه ره انجام لههزری خوینهردا جیی خویمان دهگرن.

(ته پری چاو، دلئ پر ئهوین، دانیشتن لهگهل ته نیایی، دانیشتن له پشت په نجه رهکان له چاوهروانیدا، رویشتن به شه قامهکاندا و ئاوردانه وه بو دواوه، هتد). ئه مانه سه رحه م وینه ن و دهقه که یان ناوازه

کوردستان، هەریمیک به بی سیاستی کولتووری

مهريوان ههلهبجی

کوردستاندا سیاسهتیکی کولتووری بونیاد بنیت و ژیرخانیکه بههیز و کاریگەر بو گه شهی کولتووری، له ههریمی کوردستان و دهره وهی ههریم دروست بکات. به داخه وه وهک زوربهی دهره ته له دهستچوه کانی تر، حکومه تی ههریمی کوردستان، نه له چوارچیوهی وهزاره تی پرۆشنییریدا (له کابینه ی یه که مه وه تا ئه مرۆ) نه له دهره وهی سیاسه تی وهزاره ت و له ژیر چه تری پرۆژه جیاواز و جوراو جوره کانی حکومه ت دا، نه ی توانیوه سیاسه ت و ستراتیژیکی کولتووری هه بی ت بو گه شه دان به کولتووری نه ته وه بیمان. لیژده دا دوو پرسیار دیته ئاراهه، ئایا به لای سهرانی سیاسی کورده وه، کولتوور بایه خی نه بوه و نه؟! یان هه بی بوه و نه یان

به دریزی میژووی مرۆقایه تی، کولتوور یه کیک له پایه و بونیاده سهره کییه کانی نه ته وه کان بوه، له گه ل دهستیکی پرۆشنه رییدا قوناغیکی نوئ له گه شه ی کولتووری ده بینریت و له سه رده می مۆدیرندا ده گاته ترۆپک. هه یچ نه ته وه و گروپیک نیه به کولتووره که یه وه نه ناسریته وه، به مانایه کی تر کولتووری نه کرد بیته شوناسی سه ره کی خۆی. کورد له رابردودا به هۆی ژیرده سته یی و نه بونی حکومه ت و هیرشی به رده وامی داگیرکه رانه وه، هه یچ کاتیک هه لیکی گونجاو و شایسته ی نه بوه تا سیاسه ت و ستراتیژیکی دریژخایه نی کولتووری و کاریگەر بونیاد بنیت. به هاری ۱۹۹۱ هه لیکی میژووی بو کورد ره خسا، ده ی توانی له باشوری

زانپوه و نه یان تانپوه له م سې و سې ساله دا کاریک بکن و شکستخوار د پون له دارشتمنی سیاسه تی کولتووریدا؟ له هه ردو و حاله ته که دا بهر پرسیارن له بهرام بهر ئه م بوشایی و شکسته گه وره یه دا و ده بیته وه لامی میژوو بده نه وه . سیاسه تی کولتووری له سالی ۱۹۶۰ وه له لاین یونسکو وه دیاریکراوه، وه ک پیوستییه کی بونیادی بؤگه شهی کومه لگه ی مرویی و بایه خ پیدانی زیاتری حکومته کان به کولتور. شهست و چوار سال له کارکردنی ئه و بزواته جیهانییه بؤ بونیادنان و به ره و پیشبردنی سیاسه تی کولتووری تیده په ریته حکومتی هه ریمی کوردستان له خالی سفری ئه و پرؤسه یه دا نیه. سیاسه تی کولتووری ته نیا ئه وه نیه ده بیته ئیستا چیبکه ین، به لکو ئه وه ی چون خویندنه وه بؤ رابردو ئیستاو ئاینده شمان بکه ین. چون په یوه ندییه ک له نیوان سه رجه م قوناغه کاندای دروست بکه ین. دونیابینیمان بؤ ئاینده ی کولتووریمان چیه؟ چون کاربکه ین بؤ گه شه ی ئه ده بیات و شانؤ و سینه ما و په یکه رتاشی و هونه رکانی تر له ولاتدا؟ حکومتیک سې و

سې سال نه یوانی بیته سی هؤلی شانؤ، سی هؤلی سینه مای مؤدیرن، سی هؤلی تایبته به سه ما، ته نانه ت ده زگایه کی تایبته به وه رگیزانی کتیبی نیه، چون ده توانیته حوکمه تیکی شکست خوارو مایه پوچ نه بیته. سیاسه تی کولتووری پیوستی به یاسادانان و ریختستی مافی نوسه ر و به ره مه یته ر هه یه، پیوستی به ده زگا و دامه زراوه گه لیک هه یه، که سیاسه تی کولتووری بؤ میدیا و داموده زگا حکومی و حزبییه کان دابننن، له سه ره وه بؤ خواره و له بونیادیترین دامه زراوه په روه رده بییه کانه وه تا ده گاته بالاترین دامه زراوه کان. یه کیک له گه وره ترین ئامانج و ئه رکه کانی سیاسه تی کولتووری کارکردنه له سه ر په روه رده و گه شه دان به هونه ر و ئه ده بیاتی ولات، له ریگای کتیب چاپ کردن و دروست کردنی خه لات بؤ کتیب له بواره کانی: رؤمان، چیروک، ره خنه ی ئه ده بی و هونه ری، شیعر و وه رگیزان دا . پاریزگاری و پاراستنی میراتی کولتووری و په یوه ندی کولتووری له گه ل کولتووره کانی تر دا، به تایبته له بواره کانی شانؤو سینه ما و

شپږه کاري و موسيقا و نه ده بیات و وهرگيران دا. فراوان کړدنې بلاوکراوه کولتور بیه کان و گه شه پیدانیان له ناستیکې باشدا. په یوه ندی کولتووری له ناستی ناوچه یی و نیونه ته ویدیا، که ده بیټ داریژهرانی سیاسه تی کولتووری ریکی بخن و به بهرنامه ریژییه کی شایسته و به هیزی کولتوورییه وه، په روه رده ی کولتووری، لیکولینه وه ی کولتووری له بواره جیاوازه کاندای دروست کړدنې چه ندین ده زگای میدیای تاییه تمه ند به کولتوور، کاربکریټ بوټه وه ی کولتوور بیټه به شیکې سهره کی ژیانې تاکه کانی ولات و په یوه ندی ئابوری و سیاسه تی کولتووری و کارلیک و کاریگه رییه کانیان به باشتیرین شپوه ریکبخریټ و دروست بیټ. گه شه دان به نه ده بیاتی مندالان و میړمنالان و چاپ کړدنې کتیب و چه ندین گوټاری تاییه ت به مندالان و میړمنالان بلاو بکریټه وه. کارلوس فوننتس سهرده می نه مړومان به «: سهرده می کولتووره کان وهک کاره کته ره سهره کییه کانی

میژوو» ناو ده بات. به پیی نه م پیناسه یه ی فوننتس، نه ونه ته وه ی کاریکی گه وره ی بو کلتوور و سیاسه تی دریژخایه نی کولتووری نه کربیت، کاره کته ریکی سهره کی نیه و له دهره وه ی سهرده مه که و ره وتی میژوه وه یه. کولتوور بونیادی دیموکراسی و تاکه گه راییه و هر کومه لگه یه ک کولتووریکی به هیزی نه بیټ، ناتوانیت کومه لگه یه کی دیموکراتیک بیټ و تاکه گه رایې له دایکبیت له هه ناویدا. له نه زمونی زیاترله چاره که سهره یه کی ژیانم له (تاران) دا زیاتر له سهد کوړو سیمینارم له زانکو کانی تاران و شاره کانی تر و ناوه ند کولتووری و سهره بخو و گه وره کانی نه و ولاته دا دهرباره ی چیروکی کوردی، شیعی نوئی کوردی و قوناغه کانی، رومانی کوردی و قوناغه کانی گه شه کړدنې، وهرگیران له نه ده بیاتی کوریدا، ئیبراهیم نه حمده و رومانی کوردی، جه میل سائب و ده سټپیکې چیروکی کوردی، رولی شیرزادحه سهن له چیروکی کوریدا، به ختیاره لی و رومانی کوردی... به ریوه برده و بویه کمجار بووه له و بوارانه دا به زمانی فارسی بابه ت پیشکه شبکریټ و پیشوازی زورباشیان لیکراوه، به لام به داخه وه هه رگیز بویه کجاریش نه بوته جیگای بایه خ ده زگا کلتوورییه کانی ولاته که م و نه شبوټه هه والی په یامنیزانی میدیا کوردییه کان له تاران، هه موو که ناله کان نوینگه و په یامنیریان هه یه و زورجار راپورتی دریژ له سهر بی مانا ترین بابه ت ده که ن. حکومه تی پیشوی نه فغانستان که بی نه ندازه جیگای ره خنه بوو، به هه موو کیشه و که م و کورییه کانییه وه، تاراده یه ک سیاسه تی کولتووری هه بوو. نوسهر و وهرگیره نه فغانه کان، له تاران کتیبیکیان چاپ ده کړد، به شی کولتووری بالیوزخانه که یان

کوردستان .. نیشتمانیکى رازاوهیه، کورد .. نته وهیه کی جه سور و مروّف دوّسته

محমেّد حه مه ته قى

من ئەم نیشتمانەم خۆش دەوێت، پر به بوونم. کوردستان بۆ ژيانى ههتا ههتايى ههله ده بژييم. خۆشه ويستى من بۆ کوردستان و گه له گهه، له خۆشه ويستيمه وه نيه بۆ سه رکرده يه ک يان حيزب و ريکخراويک، ته نانهت له خۆشه ويستيشمه وه نيه بۆ هۆزيک، تايغه يه ک، يان به ره بابيک و بنه ماله يه کى دايريکراو، خۆشه ويستى من بۆ خاکی کوردستان و نته وه ي کورده، خۆشه ويستى من بۆ زمان و کهلتور و هونه رى کورديه، بۆ ئەو تيشوووه ده وله مهنده ي باب و باپيرانه، که پره له وته ي نه ستەق و په ندى هه مه جۆرى کوردانه، که فره هنگى کوردى سه ررپژ کردوو له په ند و ئامۆژگارى، له وته ي به نرخ، خۆشه ويستى من بۆ هه موو ئەو سه روهر يانه يه که له ميژووى رابردوو ماندا له لايه ن گه وره پياوان و شي ره ژنانى کورده وه تۆمارکراوه، خۆشه ويستى

من ئەم نیشتمانەم خۆش دەوێت، پر به بوونم. پر به ژيانم کوردستانم خۆش دەوێت، ته نها له کوردستاندا هه ست به بوونى خۆم ده که م، هه رته نها کوردستانيش لانکه ي بوون و ژيانمه، به وه پهرى دلنبايى و هۆشياريمه وه ده ليم: خۆشه ويستى من بۆ کوردستان زۆر له خۆشه ويستيه که ي نالى بۆ حه بيبه و وه لى بۆ شه م و مه وه لوى بۆ عه نبه رخاتون گه وره تره، له عه شقى ده رويشيک بۆ ديدارى شيخه که ي و عه شقى سوّفيه ک بۆ گه يشتن به عه رشى موعالا مه زنتره، ته نها رۆژيک ژيانى ناو دارو به ردی کوردستان ناگۆرمه وه به ده يان رۆژ ژيانى قاتيکان و قودسى يه که م قبيله ي باوه رداران، له نيوان به رده ره شه که ي که عبه و ئەشکه وته که ي دارى خله دا. من ئەشکه وته که ي دارى خله هه لده بژييم بۆ ژيان. ئەگه ر يه زدانى مه زن سه رپشکمه کات له نيوان به هه شتى به رين

میژوو بهرامبەر گهلی کورد و خاک و ئاوی کوردستان کردویانه.

هه‌موو ئه‌و میژوو پێ له قوربانی و پێ له سه‌روه‌ریه، هه‌زیان پێ به‌خشیوم هه‌یز، هه‌یزی پێ له خۆشه‌ویستی بۆ زمان و که‌لتوو‌ره‌که‌م، بۆ سه‌روه‌ری و قوربانیه‌کانی مه‌یدانی گیان‌بازی، هه‌یزی خۆشه‌ویستی بۆ ئاو و خاکی کوردستان، بۆ سامانی له‌بن نه‌هاتوی ژێر زه‌وی و سه‌رزه‌وی. له هه‌مان کاتدا هه‌یزی به‌رگری و گیان فیداییان پێ به‌خشیوم به‌رامبەر داگیرکه‌ران و ناحه‌زانی کوردستان، داگیرکه‌ران له هه‌رتوخم و په‌گه‌زیکن، له هه‌ر ئایین و مه‌زه‌به‌بیکن، ده‌بیت خۆیان و هاوکاره‌کانیان وه‌ده‌رنه‌ین.

نه‌ک هه‌ر خۆمان، ته‌نانه‌ت داگیرکه‌ران و ناحه‌زانی کوردیش ئه‌و راستیه‌ باش ده‌زانن، که کورد نه‌ته‌وه‌یه‌کی دێرینی ئه‌م سه‌رزه‌مینه‌یه، خاوه‌ن خاک و خاوه‌ن زمان و که‌لتوو‌ری تایبه‌ت به‌ خۆیه‌تی، هه‌ر بۆیه ئه‌دیب و نووسه‌ری ناوداری کورد (بله)، راسته‌وخۆ و به ده‌نگیکه‌ی بلن‌د به‌ داگیرکه‌ران ده‌لێت:

نه‌عه‌ره‌بم نه‌ ئێرانییم

نه‌تورکیکه‌ی شاخستانییم

نه‌ک من هه‌رخۆم، میژووش ده‌لی:

که‌کوردیم و کوردستانییم

ئه‌وه‌ی میژوو بۆمان ده‌گه‌ڕێته‌وه ئه‌وه‌یه‌ که، میژووی مرو‌قایه‌تی به‌ شیوه‌یه‌کی هاوسه‌نگ و به‌ شیوه‌یه‌کی هارمۆنی گه‌شه‌ی نه‌کردووه، تا کوردیش له سه‌رزه‌مینی خۆی خاوه‌نی سه‌نگ و پێگه‌ی تایبه‌تی خۆی بیت، به‌لکو میژووی مرو‌قایه‌تی ته‌زیه له‌ سه‌تم و داگیرکاری، له چه‌وسانه‌وه و نا دادی، میژوویه‌که‌ پره له په‌لامار و کاولکاری، له‌وه‌موو داگیرکاری و په‌لاماردانه‌دا، کورد ئه‌وه‌نده‌ی توانییه‌تی ته‌نها

من بۆ به‌رگری پێ سه‌روه‌ری قه‌لای دمدم و به‌رخۆدانی کۆبانیه، بۆ عه‌وله‌ سیس و ئه‌خته‌ره ، که له راپه‌ڕینی دژ به‌ داگیرکه‌رانی کوردستاندا شه‌هید بوون. بۆ له‌یلا قاسمه‌ که‌ جه‌سورانه‌ چوو به‌رده‌م په‌تی سێداره‌ی داگیره‌ر و کورپنۆشی نه‌برد، بۆ مامه‌ یاره‌ی قاره‌مان و مامه‌ ریشه‌ی پێشمه‌رگه‌ی داستانه‌کانه. خۆشه‌ویستی من بۆ گیانی پاکی هه‌موو ئه‌و شه‌هیدانه‌یه که ته‌نها به‌تاوانی کوردبوونیان ژیا‌نیان لێ سه‌ندرایه‌وه و زۆربه‌شیان زینده‌به‌چالکران. بۆ هه‌موو ئه‌وانه و بۆ به‌پیتی خاک و سازگاری کانیاو و جوانی سروشته‌که‌یه‌تی، من ئه‌م نیشتمانه‌م خۆشه‌وه‌یت، من کوردستانم خۆشه‌وه‌یت.

ر‌قی من بۆ داگیرکه‌رانی کوردستانه، بۆ هه‌موو ئه‌و تاوانه نامرو‌قانه و در‌ندانه‌یه، که ده‌ره‌ه‌ق به‌گه‌له‌که‌مان کردوویانه، بۆ ئه‌ در‌نده‌بیه‌یه که به‌رامبەر عومه‌ری خاوه‌ر و قوربانیه‌کانی دۆلی زیلانه ئه‌نجامدرا، بۆ قوربانیه‌کانی ئه‌شکه‌وتی موکری ق‌ران و نوگ‌ره‌سه‌لمان و خه‌لکی ئه‌نفالک‌راوی کوردستانه، بۆ شار و گوندی خاپورک‌راوه، بۆ کانیی و کار‌یزی وشک‌ک‌راو و په‌ز و باخی سوتین‌راوه، بۆ هه‌موو ئه‌و جووتیاره ده‌ست ق‌لیش‌اوانه‌یه، که به‌زۆری زۆرداری زه‌وی و مه‌زراکانیان داگیرده‌ک‌را و له‌ شار و گوندی خۆیان ئاواره‌یان ده‌کردن، بۆ ئه‌وه‌موو ئه‌و دایک و باوکه‌ جگه‌ر سوتاوانه‌یه، که رۆله‌کانیان کران به‌ نیشانه، یان له‌ زیندانی داگیرکه‌رانداندا له‌ژێر ئه‌شکه‌نجه‌دا گیانیان سپارد، بۆ هه‌موو ئه‌و کیژه‌شه‌نگ و خانمه‌ پ‌ر پ‌وومه‌تانه‌ی کورده، که کردنیان به‌ که‌نیزه‌ک و بازرگانیان پ‌یوه‌ ده‌کردن، یان به‌ ئه‌قلی داخ‌راویان، شه‌وانی تاریکیان پ‌ی ده‌پ‌ازاندنه‌وه. ر‌قی من له‌ داگیرکه‌رانی کوردستان، له‌ سۆنگه‌ی ئه‌وه‌موو تاوانه‌وه‌یه که به‌در‌یژایی

یه‌ک‌خستنی تواناکانه، گه‌رانه‌وه‌یه‌ بۆ لای یه‌ک‌تر، کۆکردنه‌وه‌ی گه‌لی کوردستانه‌ له‌ چوارچێوه‌ی ئامانجیکی نیشتمانیدا، ده‌یان ساڵه‌ دوژمنان و داگیرکه‌رانی کوردستان، ته‌نها به‌سود وهرگرتن له‌ ناکوکیه‌کانی ناو کۆمه‌لگه‌ی کوردی و ناکوکی ره‌وت و رێکخراوه‌ کوردیه‌کان توانیویتی شوین پێی خۆی له‌ کوردستاندا قایم‌تر بکات.

به‌ دانیایه‌وه‌ ده‌لیم هه‌موو کوردیک، کوردستانی خۆشده‌ویت، هه‌موو شانازی به‌ زمان و که‌لتور و میژوووه‌که‌مانه‌وه‌ ده‌که‌ین، ئه‌وه‌ی ئه‌م خۆشه‌ویستیه‌ ده‌کوژیت و دوورمان ده‌خاته‌وه‌ له‌یه‌ک‌تر، ئه‌و ناکوکیه‌ ناچۆریه‌ که‌ هه‌ر داگیرکه‌ران خۆیان له‌ رێگه‌ی چه‌ند که‌س و چه‌ند لایه‌نیکی ناو‌خۆمانه‌وه‌، له‌ناو کۆمه‌لگه‌ و بزاوته‌که‌یدا چاندویانه، ئه‌و ناکوکیانه‌یه‌ که‌ له‌ناو تیره‌ و هۆزه‌ کوردیه‌کاندا ناوه‌ ناوه‌ سه‌ره‌لده‌دات، ئه‌و مملانی و دژ یه‌کیه‌، که‌ له‌ ده‌روازه‌ی ئابین و مه‌زه‌ب و ره‌وته‌ جووربه‌جووره‌که‌نه‌وه‌ گر له‌ خه‌رمانی کوردبوونمان به‌رده‌دات.

ئیمه‌ که‌ هه‌موومان له‌سه‌ر خۆشه‌ویستی کوردستان و کوردبوونمان کۆک و ته‌با‌ین و شانازی پێوه‌ده‌که‌ین، سه‌رینه‌وه‌ی ناکوکیه‌کان و ده‌ستبه‌ردان له‌ ده‌ستی داگیرکه‌ران ده‌بیت به‌ ئه‌رک، ئه‌رکیکی نیشتمانی و نه‌ته‌وه‌یی، له‌ هه‌مان کاتدا یه‌ک‌گرتوویمان ئه‌رکیکی میژوویی و مرۆفایه‌تیشه‌. ئامانجی ئه‌م کورته‌ نووسینه‌ش، گه‌رانه‌وه‌یه‌ بۆ خۆشه‌ویستی نیشتمان و شانازیکردنه‌ به‌ سه‌روه‌ریه‌کانی نه‌ته‌وه‌که‌مانه‌وه‌، بۆ ئه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌که‌مان هه‌ر به‌ زیندوویی بمینیته‌وه‌.

* ئه‌خته‌ر خیزانی ره‌شۆلی هونه‌رمه‌ند و گۆرانیبێژ بوو له‌ راپه‌رینیکا بۆ ئازادکردنی شیخ له‌تیف، له‌کاتی هیئانه‌وه‌ی ترمی شیخ مه‌حمودی نه‌مر ساڵی 1956 شه‌هیدکرا.

به‌رگری له‌ خۆیی و مانه‌وه‌ی خۆی کردووه‌، هه‌یج کات کورد په‌لاماری ده‌ره‌وه‌ی خۆی نه‌داوه‌، خاکی هه‌یج نه‌ته‌وه‌یه‌کی داگیرنه‌کردووه‌، به‌لام له‌ سایه‌ی زوڵمی میژوووه‌ کورد تا هه‌نوکه‌ له‌سه‌رخاکی خۆی به‌ ژێرده‌سته‌یی ماوه‌ته‌وه‌، هه‌ر پارچه‌ و به‌شیکی خاکه‌که‌ی له‌ بنده‌ستی داگیرکه‌ریکی سه‌تمکاردایه‌ و سه‌دان ساڵه‌ ئه‌م داگیرکاریه‌ درێژه‌ی هه‌یه‌.

راسته‌ داگیرکه‌رانی کوردستان، بۆ درێژه‌دان به‌و داگیرکاریه‌ و هه‌یشتنه‌وه‌ی گه‌لی کورد به‌ژێر ده‌سته‌یی هه‌موو فرۆفیلێک و هه‌موو رێگه‌یه‌کی توندوتیژیان گرتوووه‌، تاوانی زۆر گه‌وره‌یان ئه‌نجامداوه‌، له‌ده‌ره‌ش کوردیان وه‌ک نه‌ته‌وه‌یه‌کی ناشارستانی و دژ به‌ یاسا و پێشکه‌وتن ناساندووه‌، به‌لام هه‌موو ئه‌وانه‌ ناتوانن ئه‌و راستیه‌ بشارنه‌وه‌ که‌ کورد نه‌ته‌وه‌یه‌کی ئاشتیخواز و مرۆف دۆسته‌، کورد ته‌نها ده‌یه‌ویت له‌ نیشتمانی خۆی، له‌سه‌ر خاکی خۆی به‌ ئازادی و سه‌ربه‌ستی بژی، هه‌ر بۆیه‌ به‌رده‌وام له‌ شوێرش و راپه‌ریندا بووه‌ دژی داگیرکه‌ران، له‌ قوربانیدانیش درێخی نه‌کردووه‌.

گه‌رچی ئه‌و کۆتوبه‌نده‌ جیهانییه‌ی که‌ ئه‌مرۆ کوردی له‌ چه‌ند ده‌وله‌تیکدا یه‌خسیرکردووه‌ و ئه‌و هیله‌ سنوریانه‌ی که‌ ده‌وله‌ته‌ ئیمپریالیست و بریاربه‌ده‌سته‌کانی جیهان به‌ کوردستاندا کێشاویانه‌، خه‌باتی گه‌لی کوردیان چه‌ند به‌رامبه‌ر قورس کردووه‌، به‌لام له‌ هه‌ر گۆرانکاریه‌کی هه‌ریمایه‌تی و جیهانیدا، کورد به‌ یه‌ک‌گرتوویی ده‌توانیت سود له‌ پێشهاته‌کان وهرگرت و ته‌واوی ئه‌و سنوره‌ ده‌ستکرده‌ هه‌له‌وه‌شینیته‌وه‌، یان لایه‌نی که‌م پارچه‌ پارچه‌ ته‌واوی خاکی کوردستان له‌ ئامیز بگرتیه‌وه‌ و له‌ چنگی داگیرکه‌رانی ده‌ربه‌ینیت و بۆ هه‌تا هه‌تا کۆتایی به‌ داگیرکاری به‌ینیت، ئه‌وه‌ی پێویسته‌ ته‌نها

حه مه رهشیدخانی بانه

خه باتگپری ریگیای رزگاری کوردستان

خویندنه وهو ناماده کردنی:
جه مال مهلا سه عید

جه نهرال حه مه رهشیدخانی بانه

داگیرکاری و جینۆسایدی کورد له هه رهشویئکی نیشتمان پرویدایی پروو بوونه وهو بهر خودان وقور بانیدان هه بووه، مرۆقه نیشتمان پهروه ره کان له پریزه کانی شۆرش و بزوتنه وه چه کداریه کان به شیوازی جیاوازو له به شه کانی کوردستان به شدار بوون، یه کییک لهو تیکۆشه رانه په وانشاد حه مه رهشید خانی بانه بووه که له دوو به شی کوردستان خه باتی کردووه، بۆیه به پیویستم زانی خویندنه وه یه که له سه ره ویستگه کانی ژیانی سیاسی و سه ربازی و کۆمه لایه تی بخهینه پرو هه رچه ند چه ندین به لگه نامه و دیکۆمیننت هه ن و چه ندین نوسه رو بیرمه ند له و باره یه وه قسه یان کردووه ، پۆژی ٢١ / ٥ / ٢٥ له گه ل به ریزان ؛ دکتۆر که یوان ئازاد و کاک نه و شیروان ئازاد نه وه کانی و کاک عمر حاجی قادر سه ردانی

د. که یوان - کاوس مهجید خان - جمال مهلا سهعید - عمر حاجی قادر

کاوس مهجید خان - جمال مهلا سهعید

تیشکی خسته ویسته گه کانی ژیانی دکتور که یوان و کاک نهوشیروانیش به شداریان ده کرد که به م شیوازه بوو.

ویستگهی یه که م

حه مه ره شیدخان کوری قادرخان نه وهی سلیمان به گی بانه یه ، له سالی ١٨٨٩ از له گوندی شیوه گو یزان له ناوچه ی پینجوین له دایک بووه ، له ته مه نی هه وت سالی له حوجره ی مزگه وته کانی گونده کانی شیوه گو یزان و وینه و نه نوور خویندنی ئاینی فیروبووه ، به پیی نه رینه کانی ئه ورپوژگاره ی کومه لگه ی کورده واری فیری ئه سپسواری و راووبه کارهیتانی خه نجه رو جو ره کانی چه کی ئه وکاته بووه ، له دوا ی کوچی دوا یی قادرخانی باوکی له سالی ١٩٢٥ ئه رکی سه ره رشتی خانه واده که یانی که وتوته ئه ستو ، همه رشید خان له ژیانیدا چوار ژنی هیناوه به ناوه کانی (نه جیبه سلیمان - سه کینه

مهجید خان پاریزه ری ئه رشیف و دیکومیتی همه ره شیدخان

گوندی داروخانمان کرد تازیاتر له گه ل نه وه کانی گفتوو گو بکه یین له سه ر ئه ونوسین وبه لگه نامه و میژوو ه زاره کیانه ی خه لک ده یگیزنه وه ، کاک کاوس مهجید خان به وردی

ئازاد ئه نوهر به گ

پاریزه ری ئه رشیف و دیکومیتی همه ره شیدخان

داروخان

چەند روژنامە نووسیکی بیانی
له داروغان سالی شهستهکان

وله سه ره خو بووه، قسه خوش بووه، كه سێکی دلیاک بووه، هه میسه ناشتی خواز بووه، باوه پری به مافی مروّف و ژینگه هه بووه و پریزی له ژنان گرتووه، له به رانه بر کاری ناشایسته و نار په وا توندو رهق بووه، له بواری كوّمه لایه تی پریزیگیراو و خوشه ویستی ناوخه لک بووه.

ویستگهی دووهم

پیشمه رگایه تی، سه ربازی له سالی ۱۹۲۵ له یه کهم رووبه رو بونه وی دژی سوپایه کی نزیک دووه زار که سی پریژی می ئیران به حه قده

نه خشی ئه و شارانه ی حمه ره شهیدخان ناوبه ناو بیق
ماوه ی چوار سال حوکی خو جی تییدا به پریوه ببردوه

شهید کامیارمجید خان حمه رشید خان حمه صدیق
خانی کوری سلیمان خان میرزا سایبر ، مجید خان

سید رهزا - عه دله حمه صالح - ته لیه حمه صالح) دوو کور و سێ کچی هه بووه به ناوه کانی (مجید خان - ئه نوهر به گ) کچه کانی (فاتمه - حه فسه - به هیه) مجید و ئه نوهر و فاتمه و حه فسه دایکیان ناوی نه جیبیه . وه به هیه دایکی ناوی سه کینه یه . حمه ره شهیدخان چەند خه سه لته تیکی تایبته به خو ی هه بووه و کو؛ بیرو هوشی به هیزووله بیرنه چونه وه ، بیر کردنه وه ی دووربینی، له جهنگ و شهردا هه میسه حمه ره شهیدخان ئاگاداری دوژمنانی کردو ته وه بو کاتی هیرشکردنه سه ربانی دیاری کردوه. دوژمن زور له و تاکتیکه سه ربان سوپماوه و ترساون له به رامبهردا شکاون. پریزگرتن له هه مووکهس بیجیاوازی، خو ی له کهس به گه وره تر نه زانیوه، که سێکی هیمن

خانوه کی حمه ره شهید خان دارو خان

کەس لەنزیك گوند وینهی ناوچهی پینجۆین دوای کوژران و برینداربونی چەندین سەرباز لەشکرەکهیان ناچار بەپاشەکشێ کردووە لەسالی ١٩٢٨ بەمەبەستی هاوکاری کەسایەتی شوپشگێری ناوچهی هەورامان (مەحمود خانی دزلی) شاری مەریوانی پوژهلەلاتی کوردستانیان لەبندەستی رژیمی پاشایەتی پەهلەوی ئێران دەرھیناوە و سالی دواتریش بانەیان گرتوووە، بەھۆی ئەو پوڤداوانەونەووە لەژێر فشاری رژیمی پەهلەوی ئێران، حکومەتی عێراق بۆ ماوەی دوو سال دووری دەخەنەووە بۆ شارەکانی موصل و ئامێدی.

خان لەنیوان سالانی (١٩٤١-١٩٤٤) بە بەردەوامی دەسەلاتی بەسەر بانە و دەوروبەری هەبوو، بەلام لەسالی (١٩٤٢-١٩٤٤) سی جار سەقزی گرتوووە دەسەلاتی گەیشتۆتە شاری سەردەشت و بۆ ماوەی چەند مانگ هەو دوو شارە لەژێر دەسەلاتیدا بوە. کۆتایی سالی (١٩٤٢) و سەرەتایی سالی (١٩٤٣) دەستی بەسەردیواندەرەشدا گرتوو. کۆتایی زستان و یەكەم مانگی بەھاریش دەستی بەسەر شاری مەریواندا گرتوو بە کورتی جگە لە شاری بانە و دەوروبەری، ماوە ماوە دەستی بەسەر شارەکانی (سەردەشت، سەقز، دیواندەرە، مەریوان) دا گرتوو.

وێستگەى سییەم

بەشداری حەمەرەشید خان لە کۆماری کوردستان لە پوژهلەلاتی کوردستان: لە سالی ١٩٤٦ حەمەرەشیدخان بەشداری لە کۆماری کوردستان کردووە بەھۆی دلسۆزی لەبواری سیاسی و ئیداری و ئازایەتی لەسەربازیدا پلەى جەنەرالیان پى بەخشیووە، ئەرکەکانی

حەمەرەشیدخانێ بانە، داروخان سەرەتای شەستەکان

هیجازی حەمەرەشید خان و ماجید مستەفا قایمقامی ئاکری لە ئاکری

خوی جیبه جی کردوه له شهرو بهرگریدا، ئازاو دوژمن شکین بووه. جیگه می متمانهی پیشهوا قازی محمه د بوه.

هۆکاری وازهینانی له کۆماری کوردستان چه ندبوچونیک ههیه که چه ره شیدخان پشتی پیشهوا قازی محمدی بهرداوه له کاتی دروست بوون وهه لگه پانه وهی هۆزو خیله کانی پوژه لات ، به لام نه وه کانی ئه لین ئه وکات وه فدی شای ئیران دین بوگفتوگو له گه ل پیشهوا قازی محمد ئه ویش ئاگاداری چه مه ره شیدخان ده کات که کاریکی واهه یه ده بی بچی بوگفتوگو، چه مه ره شیدخان به پیشهوا ئه لی جه نابت مه پو بوگفتوگو به لکو وه فدک بینیره زورنزیکه له ناوتبه رن یاتوشی کیشته بکه ن به لام پیشهوا به قسه ی ناکات وه فده که ده پوون دوا ی بیست و پینچ پوژ که ده گه رینه وه په یمانی چه ند

حه مه ره شیدخانی بانو ئه میر عه بدولا ته هماسی نوینهری شا بوگفتوگو له باره ی ده سه لاتی خو جی له بانو

هسالی ۱۹۶۶ حه مه ره شیدخان به شداری له کۆماری کوردستان کردوه ، به لی جنرالیان پي به خشیوه له و ماوه یه دا ئه رکه سه ربازیه کانی به شیوازیکی دلسوزانه و ئازایانه جی به جی کردوه

همه پره‌شیدخانی بانه، مسته‌فا بارزانی ۱۹۶۳ مالی کاکه زیاد له کویه

مافیکی بچوکی پینده‌دهن وه‌ک فه‌رمانداری بانه‌و دامه‌زراندنی ۳۰۰ پۆلیس همه‌پره‌شید خان ده‌لی ئه‌ومافانه زۆ که‌من بۆیه وازله‌کۆماری کوردستان دینی و دیته‌وه بۆ دارۆخان و خه‌ریکی کاسپی جوتیاری خۆی ده‌بی، له‌سالانی ۱۹۴۷- ۱۹۵۸ له‌لایه‌ن پاشایه‌تی عیراق دورده‌خریته‌وه بۆشاره‌کانی روومادی و دواتر بۆکه‌رکوک.

ویستگهی چواره‌م

به‌شداری له‌ شۆرشێ ئه‌یلویل له‌باشووری کوردستان:

له‌سالێ ۱۹۶۱-۱۹۷۴ به‌شدارو پششتیوانی شۆرشێ ئه‌یلویل بووه‌ به‌سه‌رۆکایه‌تی مسته‌فا بارزانی، له‌بواری سیاسی و سه‌ربازیدا له‌چه‌ندین شه‌پدژی پزیمی عیراق به‌شداری کردبووه‌ . همه‌پره‌شید خان بیری کوردایه‌تی به‌هیزبووه‌ باوه‌ری به‌نه‌ته‌وو نیشتمان و ئازادی هه‌بووه‌

سه‌ردانی همه‌پره‌شیدخان بۆلای عبدالکریم قاسم سالێ ۱۹۵۹ له‌پاسته‌وه‌ مجیدخان همه‌پره‌شیدخان مه‌حمود به‌کی گۆلی شیخ عه‌بدولقادری چوینسه زه‌عیم خان ئه‌فسه‌ر شیخ همه‌مین نزاره‌ عمربکی همه‌مین خان مجید به‌کی گۆلی برای مه‌حمود به‌کی

میرزا سدیق چنگیانی له یاداشته کانییدا باسی په یوهندی به هیزی کومه لایه تی حه مه پره شیدخان ده کات له کهل سه روک حیزب وهوزو عه شره ته کان وباسی نازایه تی هه لویسته کانی بهرز ده نرخینی.

سه لاهه دینی موهته دی باسی هه لومه رچی ئه وکاتی خه باتی کوردایه تی حه مه پره شیدخان ده کات که به شداری کوماری کوردستان وقونای ئه وکات وململانی هیزو وعه شره ته کانی رۆژه لاتی کوردستان رۆلی حه مه پره شید خان به نیشتمان پهروه ده ناسینی.

خه لک به پیشه ی جیاواز له جوتیارو کاسبکارو کریکار به شیوازی جیاواز باسی ده کهن خه لکانی هه ن ده لاین وهک هه موو ئاغایه ک له سه رده می خویدا مولکی جوتیارانیان داگیر کردوه، که سانیک هه ن ئه لاین له گهل جوتیاروخه لک زورباش بووه که سانیک هه ن ده لاین له سه رده می خویدا دادپهروه ربوه.

حهمه ره شیدخانی بانه

به پینی قونایه کان که له هه ر دووبه شی رۆژه لاتی کوردستان وباشووری کوردستان خه باتی له چوارچیوه ی حیزب وعه شره تدا کردوه.

ویستگهی پینجه م

له سالی ١٩٧٣ حه مه پره شیدخانی بانه زورترین به لگه نامه ی کوماری کوردستانی داوه ته ره وانشاد مه حمود مه لاعیزه ت نوسه رو میژوونوسی کورد ئه ویش کردونی به سی کتیبی میژویی و ئه رشیفه که له کتیبخانه ی سووید پاریزراون، حه مه پره شید خان گرنگی زوری به کوکردنه وه ی دیکومینت وبه لگه نامه کان داوه.

ویستگهی شه شه م

بواری کومه لایه تی حه مه پره شیدخان له بواری کومه لایه تی په یوهندی به هیزی هه بووه له گهل سه روک هوزو عه شره ت وخیل وشینخ ومه لاهو ئاغاو کوخاو جوتیارو کریکارو کاسبکاران هه میشه دیواخانه که ی قه ره بالخ بووه ،شوینی ئاشته وایی بووه،

ویستگهی حه وته م

نوسه ران وبیرمه ندان وخه لک چیان وتوو له باره ی حه مه پره شید خانه وه:

له یلا زه مانی نوسیویه تی حه مه پره شیدخانی بانه له چه کداریکی یاخیه وه بو جه نرالیکی به شکو، وهک ده زانن شه ری جیهانی دووه م له سالی ١٩٣٩-١٩٤٥ ی زاین دهستی پیکردتاسالی ١٩٤٥ ز خایاند ئه وشه پره بو هوی ئه وه ی به شی زوری رۆژه لاتی کوردستان له لایه ن هیزه کانی سوؤقیهت وئینگلیزه وه داگیربکریت بویه بهرخودان دروست بووه.

ياخى دواتر به شدارى له كۆمارى كوردستان كردهوه له حيزبى سياسى پارتى ديموكراتى كوردستانى ئيزان وله حيزبى سياسى پارتى ديموكراتى كوردستانى عيراق خهباتى كردهوه، ئه و له ناو بنه ماله يهكى دهره به گايه تى و كه لتوورونه ريتى ئاينى گه و ره بووه، هه رچه ند بيري نه ته ويى و كوردايه تى به هيز بووه و كه سيكى ئازاو به توانا بووه له بوارى سهربازى و كومه لايه تى، كاتى له رۆژه لاتی كوردستان شاره كانى بانو و سه قزو سه رده شت و مه ريوان و ديوانده ره ئازاد ده كات به شيوازى كاتى و ناوبه ناو بو ماوه ي چوارسال ده سه لاتی خوجيى به رپۆده بات، له سالانى 1961-1974 له گه ل پارتى ديمكراتى كوردستان له باشوورى كوردستان دريژه ي به خه باتى سياسى و سهربازى ده بات، له سالى 1964 له گه ل كه رت بوون و جيا بوونه وه ي بالى مه كته بى سياسى له پارتى ديموكراتى كوردستان ئه و پشتيوانى مسته فا بارزانى سه روكى پارتى ده كات، له بوارى كومه لايه تى هه ميشه په يوه ندى به هيزى له گه ل هۆزو و عه شره ت و خيل و بنه ماله كان هه بووه، هه رچه نده بيري نه ته وه يى به هيز بووه به لام نه يتوانيوه چوارچيوه ي هۆزو و عه شره ت تيبه ريني. به لام دلسوزيكي مروف و نه ته وه و نيشتمان بووه.

مه زارى هه مه ره شيدخان له داروخان
رۆژى كوچى دوایى 1974/12/4

ويستگه ي هه شتم

هۆنراوه ي: به هنام مه جيد خان
ئهى كۆتره كه ي نامه به رو محبوب و هه م جانانه كه م
ئهم رازه دۆستانه م به ره بو خاكى كوردستانه كه م
ئهو هل بفره به بال مه وه سته تاكو كۆته ره ش
نيگايه ك بكه به و سه راي سه روهرى داروخانه كه م
پي بيژه گه و ره م كه تو رويى نه كورد نه خاكه كه ي نه ما
كوژانديانه وه به جارئ شعله ي ئاته شى تيكوشانه كه م
له و يش كه ده رچووى سه ريكم بۆبده له مامه گه و ره يى بي به ام
بزانه چۆنه شيره كه ي زه مانى بابه خانه كه م

شهيد به هنام مه جيد خان له بۆردومانه كه ي بانه شهيد بوه

ئه نجام

هه مه ره شيد خان له بنه ماله ي سليمان به گى
بانو له خانه واده يه كى (فيوداليزم) دهره به گايه تى
هاتۆته دونيا وه، به پي ئه و به لگه نامه و
دكوميئنتى نوسراوو ميژووى زاره كى چين
وتويژه جيا وازه كان له هه ر دوو به شى رۆژه لاتی
كوردستان و باشوورى كوردستان سه ده يه ك
به ره ئيستا ژياوه له سه ره تا وه ك چه كداريكي

یه کهم نه یزهک له میژوودا که مروۆقی کوشت له شاری سلیماننی بوو

دانا عهبدولرهحمان

نایا نه یزهک چییه؟

ههه ته نیکی سروشتی بچوک که له بۆشایی نیوان هه ساره کانه وه بیته و بتوانیت به بارودۆخی سهختی بهرگه هه وای زه ویدا تیپه پیت و بگاته پرووی زهوی پیی دهوتریت ”نه یزهک“ (Meteorite). نه یزهک کوئا قوئاغی بهردی بۆشایی ئاسمانه که له کاتی که وتنه سهه زهوی پزگاریان ده بیته. ئەم ته نانه پیش ئه وهی ببه نه یزهک، کومه لیک بهرد بوون له بۆشایی ئاسمان.

به سادهترین زاراوه، نه یزهک بریتییه له بهردیک که له بۆشایی ئاسمانه وه ده که ویتته سهه زهوی. نه یزه کهکان بهردن، به لام وهک بهردی

تا ئیستا له شه ویکی سامال و ئاراسته ی نه ناسراو، سهیری ئاسمانت کردووه؟ بینووته هیلیکی پرووناکی و پرشنگر به جوانی ده ربکه ویت! زیاتر ورد ده بیته وه و ده پروانی چه ند ساتیک به هوی ئه و پرشنگییه وه خه یال ده که یته وه و چاو لانا بهیت، پاشان به ئاسانی نه مینیت؟ ئه و پرووناکییه به شیوه ی نه یزه یهک ده ربکه ویت، و بلاو ده بیته وه به رامبهه ر پروو حیکی ئاوات په رست.

ئه گه ر پاش ئه و سهیره، ئاواتیکت بخه یته دلته وه و مرادیک به دل بخوازی، ده لین هه موو ئاوات و مراده کانت دیتته دی!

ئه مه به شیکه له ئه فسانه به لام له کوئه وه بوونی هه یه و هه بووه.

به چاومان دهکه ون.»
 . سالانه نزیکه ی ۴۰ ملیون تون نه یزهک
 دهکه ونه سهر زهوی.

توزی نه یزهک سوودی بو سروشت هه یه، به لام
 نه یزهکی گه وره ده توانیت مه ترسیدار بیت، له
 ۱۰۰-۱۵۰ مه تر، ۲۵ کم له چرکه یه کدا. نه یزهکیکی
 خیرا که کانزای تیدایه ده توانیت زیانکی زور به
 زهوی بگه یه نیت. به لام پروداویکی له م شیوه یه
 له چه ند ده یان هه زار سال جاریک پروده دات. له
 ئیستادا هیچ مه ترسییه کی له و شیوه یه چاوه پروان
 نه کراوه.

نه یزهکه کان زانیاری دروستمان بو ده هیتن له
 شوینه کانی کومه له ی خوره وه که ناتوانین بچینه
 ئه وی، ته مه نی زهوی ۳.۷ ملیار ساله، خور ۴.۵
 ملیار ملیار ساله، ده سنگه یشتن به م زانیاریانه له
 سایه ی نه یزهکه کانه وه ئاسانه .“

نه یزهکیک (یان باشتر بلین که وتنه خواره وه ی
 نه یزهکیک) که ده که ویته سهر زهوی پروداویکی
 ناسایی نییه. که وتنی نه یزهک به سهر که سیکدا

زهوی نین. زوربه یان زور کونترن، و هه ندیک
 له و تاکه نمونه یانه دابین ده که ن که هه مانه له
 جیهانه کانی تر - هه ساره کانی تر، ئه ستیره
 بچوکه کان و له وانیه دووره پیره کان - له
 کومه له ی خوره که ماندا. ته نانه ت هه ندیک له
 نه یزهکه کان گه ردیله ی بچوکیان تیدایه که له
 ده وری ئه ستیره کانی تر دروست بوون که پیش
 خوره که مان بوونیان هه بووه.

له به ره ئه وه ی نه یزهکه کان پارچه ی کونی ئه م
 ته نه ئاسمانیانه ن، زانا کان پشتیان پیده به ستن
 بو زانیاری له سهر میژووی کومه له ی خور.
 لیکولینه وه له نه یزهکه کان یارمه تیده ریان بووه
 له سهره تای کومه له ی خورمان تیگه ن، چون
 هه سار و ئه ستیره بچوکه کان دروست بوون
 و چون کاریگه رییه کانی نه یزهکی گه وره میژوو
 و ژیانی زهوی له سهر هه ساره که مان گوریوه.

نه یزهکه کان

«زورترین کات له کۆتاییه کانی پایز و هاویندا

شیوهیه دهگه پیندیرینه وه بۆ نهیزه که کان، هیچ شوینه واری نهیزه که که نه دۆزرا وه ته وه. له بابته که ماندا لیره دا، هه ندیک حالته دیکه ی هاوشیوه دهخه ی نه پروو. به لام بۆ ئه وه ی به کورتی پروودا وه کانی دیکه ی راپۆرتکرا و بخه ی نه پروو: له ۳۰ تشرینی دووهمی ۱۹۵۴، ژنیکی ویلیه تی ئه لاباما به هۆی نهیزه که کیکه وه لئیدرا و بووه هۆی بریندار بوونی (هۆکاره که ی له لایهن USGS پشتراستکرایه وه).

له ۸ تشرینی دووهمی ۱۹۲۹ له کاتی ئاههنگی هاوسه رگیریدا له شاری زفیزقان له یوگوسلاقی نهیزه که کی که وه ته خواره وه و پیاویک گیانی له ده ستدا. به لام هیچ به لگه یه که ی دروست نییه. پروودا وی تونگوسکا که له ۳۰ حوزه ی رانی ۱۹۰۸ له سیبیریا پروویدا، گوایه به هۆی نهیزه که کیکه وه بووه که سه دان ئاسک و دوو که سی کوشتووه (دلنیا نییه هۆکاره که ی نهیزه که بووه یان دووره په ریزیک).

کاره ساتیکی نهیزه که ی له ئیمپراتۆریه تی عوسمانیدا

له بابته تیکدا که له گوڤاری Meteoritics & Planetary Science له ۲۴ شوباتی ۲۰۲۰

پروودا ویکی نائاساییه. به لام ئه و پروودا وه کوشندانه ی نهیزه که ی که تا ئیستا راپۆرت کرا ون، له سه ر بنه مای سه رچاوه ی زۆر باوه رپینه کرا و دامه زرا وه. بۆ نمونه له حاله تیک ی به ناوبانگدا، له ۶ شوباتی ۲۰۱۶، گوایه شوڤیری پاسیک له هیندستان به هۆی نهیزه که یه که وه کوژرا وه له کاتی کدا له ده ره وه بوو له کاتی ناخواردنی نیوه رۆدا ده موچاوی ده شوورد، که سه رچاوه هه والییه کان به «یه که م مردن به هۆی نهیزه که یه که وه له میژووی ناسراودا» به لام لیکۆلینه وه کانی ناسا ده ریانخستووه که ئه گه ری ته قینه وه یه که ی زه مینی زیاتره. به هه ی نهیزه که وه نه بووه.

به هه مان شیوه له سالی ۲۰۱۳ له ناوچه ی چلیابینسکی پرووسیا زیاتر له هه زار و ۶۰۰ که س به هۆی ته قینه وه ی نهیزه که بریندار بوون؛ به لام له هیچ کام له م برینانه دا نه توانرا هیچ به رکه و تئیک ی راسته و خۆی نهیزه که ده ستنیشان بکریت. هه موو برینه کان برین بوون به هۆی ته قینه وه ی په نجه ره ی شه پۆلی په ستانی ئه و بینایانه ی که نیشه جیپووه کانیا ن لئی بووه، یان زه بر و زهنگ به هۆی که و تنه وه. به هه مان شیوه، له ۱۴ له و حاله تانه ی که به م

ناهیچ په یوهندی به خاکی عوسمانییه وه نییه به لکو خاکی کوردستانه و پروداوه که له شاری سلیمانیدا پرویداوه .

نهیزهک و گوندی جیشانه!

ئو گوندهی که نهیزه که که ی تیدا به ربوتوه و ناوی جیشانه یه ده که ویتته پاریزگای سلیمانیه وه که له به لگه نامه که دا ناوی هاتوه نوسراوه گوندی (جیشانه) نزیک سه رچنار ئه م گونده نزیکه ی ههشت کیلومه تر له شاری سلیمانیه وه له پشتییه وه شاخی به رانانه گوندیکه که وتووه ته ناحیه ی به کره جو له پاریزگای سلیمانی له هه ریمی کوردستان.

جوگرافیا

گوندی جیشانه له باکووره وه هاوسنووره له گه ل گوندی بنگردی به کره جو و له باشووره وه هاوسنووره له گه ل گوندی داراغا و له رۆژهدلاته وه هاوسنووره له گه ل گوندی قورخودوباش و له رۆژئاواوه هاوسنووره له گه ل گوندی بارۆی گه وره. به پپی دهستنوسه کانی ناو ئه رشیفی دهوله تی عوسمانی، که سیک گیانی له دهستداوه و که سیک دیکه ش ئیفلیج بووه. شاره زایان ده لین

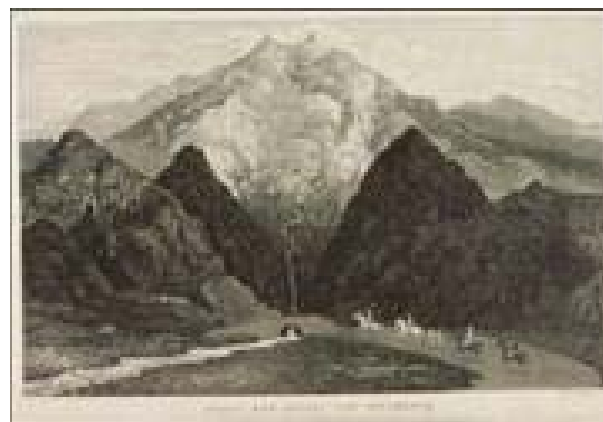

بلاو کراوه ته وه، له لایه ن ئوزان ئوسالان له به شی فیزیای زانکوی ئیگی، ئالتای به یاتلی له به شی میژووی زانکوی تراکیه، و پینه ر جینیسکینس له هه ردوو په یمانگای SETI و ناوهندی توژیینه وه ی ناسا ئامیس، ده رکه وتووه که یه که م پروداوی نه یزهک که به فه رمی تو مارکراوه و پشتی به سه رچاوه ی میژووی و به لگه به ستووه له سه رده می ئیمپراتوریه تی عوسمانیدا له رۆژی چوارشه ممه ٢٢ ی ئابی ٢٠٢٠. ١٨٨٨، له نزیکه ی کاترمیر ٣٠:٢٠ له شاری سلیمانیدا روویداوه .

١٣٧ سال پیش ئیستا نهیزه کیک له شاری

سلیمانیدا که وته خواروه !!

له م دواییانه دا زانیانی به ریتانی که پیشکینی ئه رشیفی عوسمانیان کرد، رایانگه یاند که تو ماری فه رمی یه که مین مردنی جیهانیان به هوی لیدانی نه یزه که وه دۆزیوه ته وه. ئه گه ر به لگه نامه کان پشتراست بکرینه وه، ئه وا ئه و پروداوه که له خاکی عوسمانییه کاندایه سالی ١٨٨٨ پرویدا، وه ک یه که م مردنی مروّف له جیهان که په یوهندی به نه یزه که کانه وه هه یه، ده چیتته میژووه وه. به لام له راستیدا ئه و پروداوه له ده ورانی عوسمانیدا روویداوه ئه گه ر

شاری سلیمانی و ناسا!

ئیداره‌ی نیشتمانی فرۆکه‌وانی و بۆشایی ئاسمان (ناسا) ده‌زگایه‌کی حکومه‌تی ویلایه‌ته‌یه‌کگرتوو‌ه‌کانی ئەمریکایه‌که به‌پرسه‌له به‌نامه‌ی بۆشایی ئاسمانی ئەمریکی و تووژینه‌وه‌ی مه‌ده‌نی له‌ بواری بۆشایی ئاسمان و فرۆکه‌وانیدا

له‌ باب‌ه‌تیکدا که ناسا له‌ ٢٤ی شوباتی ٢٠٢٠ له‌ له‌ گوڤاری نه‌یزه‌ک و زانستی هه‌ساره‌یی له‌ لایه‌ن ئۆزان ئوسالان له‌ به‌شی فیزیای زانکۆی ئیگی و ئالتای به‌یاتلی له‌ به‌شی میژووی زانکۆی تراکیه‌ و پیتەر جینیسکیئس له‌ هه‌ردوو په‌یمانگای سیتی و ناوه‌ندی تووژینه‌وه‌ی ناسا ئامیس بلاوکراوه‌ته‌وه‌، ده‌رکه‌وتوو‌ه‌ که‌یه‌که‌م رووداوی کوشنده‌ نه‌یزه‌ک له‌ میژووی توومارکراوی فه‌رمیدا.

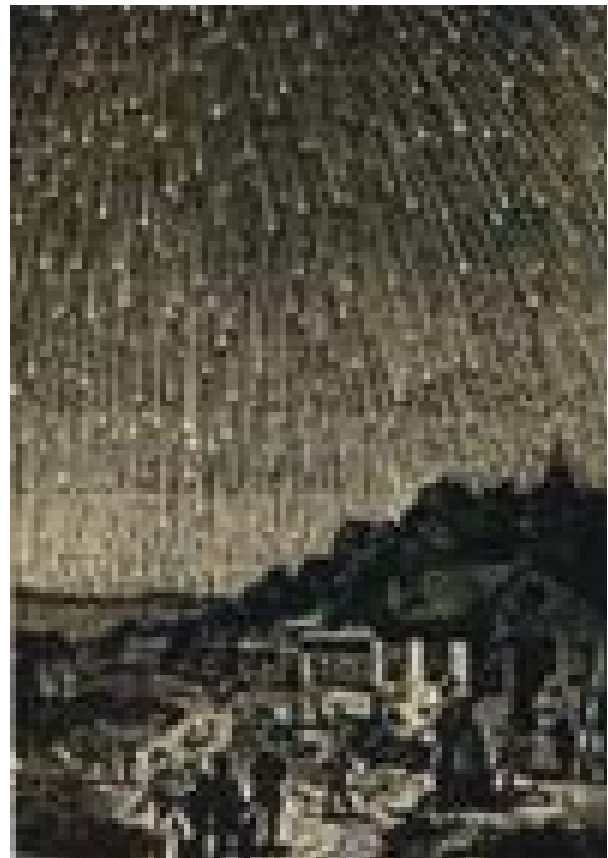
له‌ ١٠ی ئابی سالی ١٨٨٨، نزیکه‌ی کاتژمیر ٨:٣٠ خوله‌کی پاشنیوه‌رۆ، تووپیکی ئاگرینی گه‌ش ئاسمانی سه‌رووی گوندیکی شاخاوی هه‌ریمی کوردستان له‌ نزیک شاری سلیمانی ئەو ئاماژه‌ به‌وه‌ کراوه‌ که‌ نه‌یزه‌که‌کان «بو‌ماوه‌ی ١٠ خوله‌ک وه‌ک باران باریوه‌ و ١ که‌سیان کوشتوو‌ه‌ و که‌سیکی دیکه‌ی ئیفلیج کردوو‌ه‌ و زیانیان له‌ ده‌وروبه‌ری گوند و کیلگه‌کان گه‌یاندوو‌ه‌». نه‌یزه‌که‌که‌ چوو‌ه‌ته‌ به‌رگه‌هه‌وای ده‌وروبه‌ری گول‌عه‌ن‌به‌ر (هه‌له‌بجه‌)، وه‌ک له‌ نه‌خشه‌ی خواره‌وه‌دا دیاره‌، پاشان پیده‌چیت له‌یه‌کتر جیاببیته‌وه‌ و له‌سه‌ر گرده‌کانی ناوچه‌ی سه‌رچنار (٣٥ ٠٣٥، ٢،٨٠) «باکوور، ٤٥ ٠٢٣، ٦٩، ٦٩» رۆژه‌ه‌لات، ٦٧ کیلومه‌تر له‌ دووریه‌وه‌، بارانباریبیت.

ASSOC دکتۆر ئوسالان رایگه‌یاندوو‌ه‌ که‌ ئەو باب‌ه‌ته‌ بلاوکراوه‌ کاریگه‌رییه‌کی گه‌وره‌ی له‌

ئەو رووداوه‌ له‌ سه‌رده‌می سوڵتانی دووه‌مدا روویداوه‌. ناوبراو رایگه‌یاندا که‌ به‌ راپۆرتیک پشتراست کراوه‌ته‌وه‌ که‌ ره‌وانه‌ی عه‌بدولحه‌مید کراوه‌.

تووژه‌ران له‌ تووژینه‌وه‌یه‌کی ئەکادیمییدا که‌ باس له‌ دۆزینه‌وه‌کانیان ده‌که‌ن، نووسیویانه‌: «هیچ گومانیکمان نییه‌ له‌ راسته‌قینه‌ی ئەو به‌لگه‌نامه‌نه‌، به‌و پێیه‌ی له‌ سه‌رچاوه‌ فه‌رمیه‌کانی حکومه‌تدا ده‌بینرین و له‌لایه‌ن به‌رپرسانی ناوخوو‌ه‌ نووسراون، ئەم به‌لگه‌نامه‌نه‌ ده‌بنه‌یه‌که‌م به‌لگه‌ له‌ میژوودا بو‌ مردنی مرووف به‌هۆی نه‌یزه‌که‌یه‌که‌وه‌».

به‌یه‌که‌مین قوربانی نه‌یزه‌کی ده‌ناسریت له‌ میژوودا که‌ له‌ شاری سلیمانی روویداوه‌ ئەو گونده‌ی که‌ نه‌یزه‌که‌کی تیدا به‌ربو‌ته‌وه‌ ده‌که‌و‌یته‌ سنوری سلیمانی.

زانستی نه‌یزه‌کی و هه‌ساره‌کان ب‌لاوکراوه‌ته‌وه. له‌نامه‌کاندا ئاماژهی پیکراوه‌که بۆ ئه‌سته‌نبول نێردراوه.

له‌ر‌اپۆرت‌ه‌که‌دا تووێژ‌ه‌ران باس له‌وه‌ ده‌که‌ن که سێ به‌لگه‌نامه‌ی جیا‌وازیان دۆزی‌وه‌ته‌وه که په‌یوه‌ندیان به‌و ر‌ووداوه‌وه هه‌یه، که به‌م دوا‌یه گواسترا‌ونه‌ته‌وه بۆ ئه‌رشیفی دیجیتالی، که به‌ زمانی تورکی عوسمانی نووسرا‌ون و وه‌رگیرانیان ته‌واو قورسه. بۆیه به‌ هاوکاری هاو‌رپیه‌کم دکتۆر بژار عوسمان توانیمان به‌لگه‌نامه‌کان بکه‌ین به‌ زمانی شیرینی کوردی. سه‌ختی خویندنه‌وه‌ی به‌لگه‌نامه‌که وه‌ک هۆکارێک ر‌وون ده‌کریته‌وه که پیشتر نه‌دۆزراوه‌ته‌وه.

به‌لگه‌نامه‌کان پیکدین له‌و نامانه‌ی که له‌لایه‌ن ده‌سه‌لاته‌ خۆجیبیه‌کانه‌وه له‌ ۱۰ی ئاب به‌پێی سالنامه‌ی جولیان و ۲۲ی ئاب به‌پێی سالنامه‌ی زاینی بۆ ئه‌سته‌نبول نێردراوه.

ئاماژه‌ به‌وه‌شکراوه، له‌ میژ‌وودا ملیۆنان نه‌یزه‌ک به‌ر زه‌وی که‌وتوون به‌لام هه‌میشه‌ زیانی گیانی لێنه‌که‌وتووه‌ته‌وه..

ئه‌مانه‌ سێ نامهن که به‌ زمانی تورکی عوسمانی له‌لایه‌ن به‌رپرسانی خۆجیبی شاری سلیمانی نووسرا‌ون، ئه‌و شاره‌ی کورستان _عیراق که نه‌یزه‌که‌یه‌کی لێی که‌وتوته‌خواره‌وه له‌ سالی ۱۸۸۸، هه‌مان ر‌وودا له‌لایه‌ن پارێزگاری سلیمانییه‌وه بۆ سولتان مه‌حمه‌دی دووه‌می ئیمپراتۆریه‌تی عوسمانی راگه‌یاندووه. هه‌روه‌ها به‌عه‌بدولحه‌مید ر‌اپۆرت کراوه

نامه‌ی یه‌که‌م

به‌ناوی خودا (بیهی)

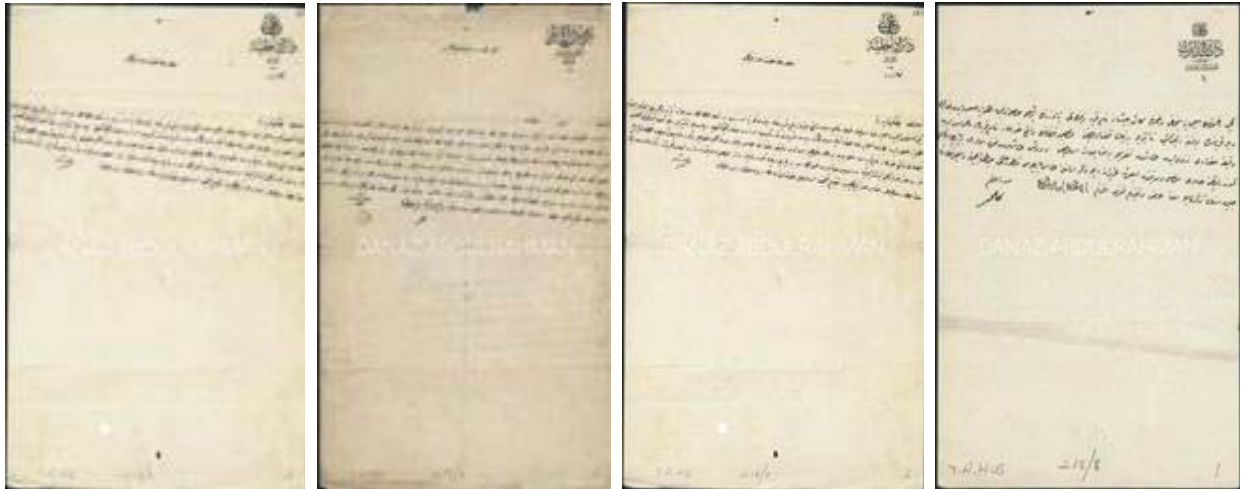
بۆ وه‌زاره‌تی ناوه‌خۆی پایه‌دار

جیهاندا هه‌بووه.

«به‌لام هه‌ندی‌ک خالی نادروست له‌م هه‌والانه‌دا چاوی ئیمه‌ی گرت. ئه‌و تووێژینه‌وه‌یانه‌ی که له‌لایه‌ن زانیانی به‌ریتانییه‌وه ئه‌نجامدرا‌ون باس ده‌کرین. ئه‌و ب‌روایه‌ ده‌دات که زانیانی به‌ریتانی چوونه‌ته‌ ناو ئه‌رشیفی ده‌وله‌ته‌که‌مانه‌وه و ئه‌نجامی ئه‌و لیکۆلینه‌وه‌یان لێره ئاشکرا کردووه. ئه‌م تووێژینه‌وه‌یانه‌ به‌ته‌واوه‌تی له‌ ولاتی ئیمه‌دا ئه‌نجامدرا‌ون، و له‌ئه‌نجامی لیکۆلینه‌وه‌ی هاوبه‌شی نیوان زانسته‌کانی زانیانی تورکیا و به‌شداریه‌کانی ناسا، ئه‌م تووێژینه‌وه‌یه‌کی زانستی کاریگه‌ری له‌سه‌ر ئاستی جیهانی دروستکردووه».

باسه‌کانی ر‌ووداوه‌که‌ی سالی ۱۸۸۸ زۆر سه‌رنج‌راکیشن، چونکه له‌لایه‌ن به‌رپرسانی بالای ناو‌خۆبیه‌وه نووسرا‌ون، له‌نیویاندا پارێزگاری ناوچه‌که، و بۆ سولتان نێردراوه. جگه له‌وه‌ش پیشنیاری ئه‌وه ده‌که‌ن که پارچه‌ به‌رده‌کان له‌ شوینی کاریگه‌رییه‌که وه‌رگیرا‌ون و به‌ پۆست نێردراوه بۆ حکومه‌تی ناوه‌ندی. ئونسالان و تیمه‌که‌ی له‌ مۆزه‌خانه‌ و ئه‌رشیفه‌کانی ناوچه‌که‌دا به‌دوای ئه‌و نه‌یزه‌کیانه‌دا گه‌را‌ون که ده‌یانه‌ویت، به‌لام تا ئیستا به‌ ده‌ستی به‌تال هاتوونه‌ته‌ پیشه‌وه.

به‌لام ئه‌وه‌ی جیگای سه‌رنجه، تۆماره‌ میژ‌ووبیه‌کان تا ئیستا به‌لگه‌ی پته‌ویان له‌سه‌ر ئه‌م ر‌ووداوانه‌ نه‌خستۆته‌روو. هه‌رچه‌نده تا ئیستا هه‌یچ نه‌یزه‌کیکی په‌یوه‌ندی‌دار به‌ که‌وته‌نه‌خواره‌وه‌ی نه‌یزه‌که‌که‌ی سلیمانی که له‌ سالی ۱۸۸۸ ر‌وویدا نه‌دۆزراوه‌ته‌وه، به‌لام تووێژ‌ه‌ران زانیارییه‌کانی ناو به‌لگه‌نامه‌کانی ئه‌رشیفیان ته‌واو به‌ باوه‌رپیکه‌ر ده‌زانن، وه‌ک له‌ تووێژینه‌وه‌که‌یاندان نووسبوویه‌نه‌ که له‌ گۆقاری

ئاگادار كراوه ته وه و ئيمهش ئهم هه والهمان
 بو وه زراهتي پايه بهرز نار دووه، هه ربويه
 ئهمروفه رمان له خاوهن شكوهيه.

له ۷ ي محرم ۱۳۰۶ ي كوچي / ۱ ي ئيلولي
 ۱۳۰۴

رهشيد

والي ويلايه تي موسل

نامه ي دووه م

به ناوي خودا (بيهي)

بو سه رو كايه تي پايه دار

باب العالي

فه رمانگه ي ناوه خويي

نوسينگه ي نووسراوه كان

ژماره ۱۱۱۷

بو لايه ني پايه دار

له مانگي ئوغستوسي رابردو له گوندي (جيشانه)
 له روژئاواي ناحيه ي سه رچنار له سلیمانیدا،
 رووداويكي نا سروشتي رویداوه و بهرد
 باريوه كه شيوهي هه په مي هه بووه (سيگوشه
 بووه)، شهوقي ئهم بهرد باريهش له بهشي
 روژهه لاتي سلیماني بينراوه، و بوني ئهم بهرد
 باريه له گونديكي تهنيشتيه وه هه ستيپكراوه.

ويلايه تي موسل

نوسينگه ي نووسراوه كان

ژماره ۸۱

بهريز وه زيري پايه بهرز

له روژي پينچ شه مهي بهرواري ۱۰ ي

ئوكستوس، له دهوروبهري كاتزمير ههشت و

نيوي بهياني له گوندي (جيشانه) له روژئاواي

ناحيه ي سه رچنار له سلیمانیدا، رووداويكي نا

سروشتي رویداوه و بهرد باريوه كه شيوهي

هه په مي هه بووه (سيگوشه بووه)، شهوقي ئهم

بهرد باريهش له بهشي روژهه لاتي سلیماني

بينراوه، و بوني ئهم بهرد باريهش له گونديكي

تهنيشتيه وه هه ستيپكراوه. ئهمهش كاريگهري

له سه ر دوو كهس دروست كردوه، يه كيكياني

كوشتووه و يه كيكياني بريندار كردوه و تا

ئيستاش به هويه وه ده شه ليت. هه مان بارودوخ

له قه زاي گول عه نبه ر له گونديك دا به ناوي

خورمال و دهوروبهري بينراوه و بوماوهي

۱۰ خولهك بهرد باريوه، سوپاس بو خودا هيچ

كه سيك زياني بهر نه كه وتووه، هه ر له روژهي

ئهم روداوه وه هه وال به موته سه ريفيهي

سلیماني دراوه و نمونه يهك له بهرده كهش

نيردراوه، له سلیمانیه وهش راسته وخو ويلايهت

ئەمەش کاریگەری لەسەر دوو کەس دروست کردوو، یەکیکیانی کوشتوو و یەکیکیانی بریندار کردوو. هەربۆیە لە قەزای سلیمانییەوه بە تەلەگرافنامەیهک ویلایەتی موسلی لێ ئاگادار کردۆتەوه، ئەوانیش ئیمهیان لێ ئاگادار کردۆتەوه، هەمان بارودۆخ لە قەزای گۆل عەنبەر لە گوندیک دا بەناوی خورمال و دەورووبەری بینراوه و بۆ ماوهیهک بەرد باریوه، سوپاس بۆ خودا هیچ کەسیک زیانی بەرنەکەوتوو، هەر لە رۆژە ی ئێم روداووه هەوال بە مەسەریفییە سلیمانی دراوه و نمونەیهک لە بەردەکش لە ویلایەتەوه بۆ ئیمە نێردراوه، ئیمەش ئێم هەوالمان بۆ ئیوهی پایەبەرز دەنێرین، هەربۆیە ئەمروفەرمان لە خاوەن شکۆوهیه.

له ۳ ی صفر ۱۳۰۶ ی کۆچی / ۲۷ ی ئیلولی

۱۳۰۴

کامیل

صدر أعضم (سەرۆک وەزیران)

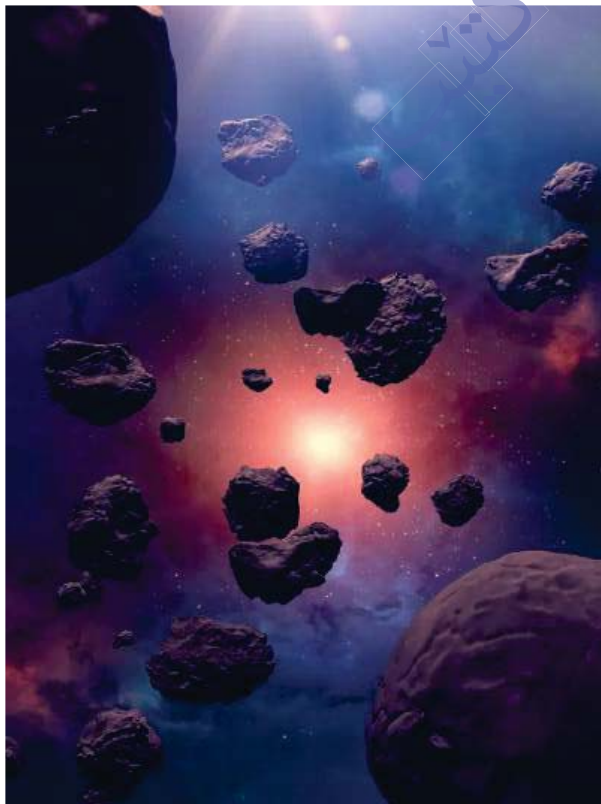
ئەمەش کاریگەری لەسەر دوو کەس دروست کردوو، یەکیکیانی کوشتوو و یەکیکیانی بریندار کردوو. هەربۆیە لە قەزای سلیمانییەوه بە تەلەگرافنامەیهک ویلایەتی موسلی لێ ئاگادار کردۆتەوه، هەمان بارودۆخ لە قەزای گۆل عەنبەر لە گوندیک دا بەناوی خورمال و دەورووبەری بینراوه و بۆ ماوهی ۱۰ خولەک بەرد باریوه، سوپاس بۆ خودا هیچ کەسیک زیانی بەرنەکەوتوو، هەر لە رۆژە ی ئێم روداووه هەوال بە مەسەریفییە سلیمانی دراوه و نمونەیهک لە بەردەکش بۆ ویلایەتی موسلی نێردراوه، لە سلیمانییەوهش راستەوخۆ ویلایەت ئاگادار کراوەتەوه و ئیمەش ئێم هەوالمان بۆ ئیوهی پایەبەرز ناردوو، هەربۆیە ئەمروفەرمان لە خاوەن شکۆوهیه.

له ۲ ی صفر ۱۳۰۶ ی کۆچی / ۲۶ ی ئیلولی

۱۳۰۴

مشیر

وەزیری کاروباری ناوێخۆ

نامە ی سێیه م

بەناوی خودا (بیهی)

باب العالی

فەرمانگە ی دەرچووەکان

فەرماندە ی دیوانی هومايون

۴

بۆ لایەنی پایەدار

لە مانگی ئۆغستوسی رابردو لە گوندی (جیشانە) لە رۆژئاوای ناحیە ی سەرچنار لە سلیمانیە، رووداویکی نا سروشتی رویداوه و بەرد باریوه کە شیوهی هەرەمی هەبووه (سینگۆشە بووه)، شەوقی ئێم بەرد بارینهش لە بەشی رۆژهلایەتی سلیمانی بینراوه، ئەمەش کاریگەری لەسەر دوو

ئەحمەد سەعید خەتات هونەر مەندیک لە دۆندی داھێناندا

ئامادە کردنی: جەمیل مەلاقەرە

لە سیانزە سەدە لە مەو بەر. دیارە لە سەرەتادا بەھۆی نەبوونی خالەو لە سەر و ژیری پیتەکان، جیاکردنەو هیان ئاسان نەبوو و بەپێی سەردەمە جیاوازەکان گۆرانکارییان بە سەرداھاتوو و شێو و شێوازی جوانترین وەرگرتوو، بەرەبەرە جوانکارییان تیدا کراو و خەتخۆشەکان بە پینووسی جیاگیای تاییبەتی وەک قامیش و مەرەکەبی گونجاو داھێنانیان تیدا کردوون، کە دواجار بە شەش جۆرە خەتی سەرەکی جیگیربوون. ھەر یەکێک لە مانەش چەندین لقی دیکەیان لێ جیابوو تەو، بە تاییبەت خەتی کوفی کە دەگەریتەو و بۆ سەردەمی خەلافەتی عەباسی و لە شاری کوفەو سەری ھەلداو و زیاتر لە (۷۲) جۆری لێ بوو تەو. دواتریش بە بلاو بوونەو و ئایینی ئیسلام، بە ناوچە کەدا بلاو بوو تەو و بوو بە یەکێک لە ھونەرە زیبا و ناودارەکان

دیارە پیتەکانی ئەمپۆی ئەلفبای عەرەبی لە بنەرەتدا دەچنەو سەر ئارامی یا نەبەتی و ئەم شێو نووسینەش دەگەریتەو بۆ زیاتر

ئەحمەد سەعید خەتات

کوردیی ئه‌ربیلی و محهممه‌د په‌ره‌زای که‌له‌هور و ئه‌حمه‌د قه‌ره‌حه‌ساری و حامید ئامه‌دی ئه‌سته‌یره‌ی دره‌وشاوه‌ی ئه‌م هونه‌ره‌ن و به‌کاره‌کانیان هونه‌ری خو‌شنوو‌سییان گه‌یاندوو‌ته‌لوتکه‌. هه‌ر له‌م زه‌مان و سه‌رده‌مه‌ش‌دا یه‌کیک له‌و داهینه‌ره‌ کوردانه‌ ئوستادییکی لی‌هاتووی وه‌ک ئه‌حمه‌د سه‌عید خه‌تاته‌، که -ده‌توانم بلیم- پیت و وشه‌کان به‌ ئه‌و ده‌لین به‌سه‌، هه‌یچت تیدا نه‌هه‌یشتوو‌ته‌وه‌ و گه‌یشتووی به‌ دوندی جوانکاری و یاسا و په‌ساکان، به‌تایبه‌ت له‌ خه‌ته‌کانی سولس و نه‌سخ و نه‌سته‌علیق و دیوانی و پوقعه‌دا. بۆ سه‌لماندنی ئه‌م قسانه‌شم به‌ره‌م و تابلو‌کانی شاهیدی ئه‌وه‌ ده‌ده‌ن که‌ هه‌یچ بواریکی بۆ په‌خنه‌ و خو‌زگه‌ و بریایه‌ک نه‌هه‌یشتوو‌ته‌وه‌ و گه‌یشتوو‌ه به‌ پله‌ی ئوستادی و ترۆپکی داهینه‌نان. هه‌روه‌ک خو‌ی ده‌لی:

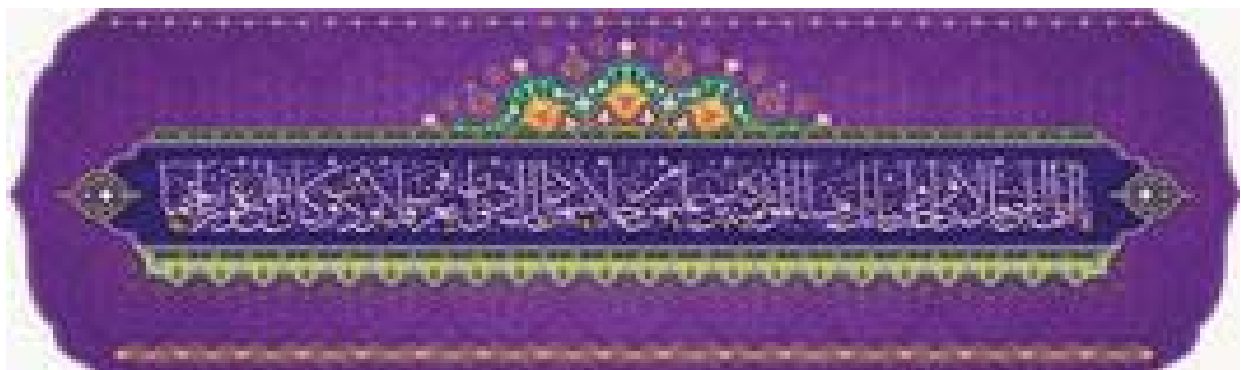
دوو هو‌کار ئه‌وی کردوو‌ه به‌م خو‌شنوو‌سه‌، یه‌کیکیان عه‌شق و خو‌شه‌ویستی بۆ ئه‌م هونه‌ره‌، له‌گه‌ڵ بوونی به‌هره‌یه‌کی خودایی که‌ به‌ مه‌شقی زۆر و به‌رده‌وام وای کردوو‌ه گه‌لیک له‌ نه‌هه‌یشیه‌کانی ئه‌م هونه‌ره‌ جوانکارییه‌ درک پێ‌بکا. هه‌ر ئه‌م عه‌شقه‌ش وای کردبوو له‌ سه‌رده‌می مندالی و سه‌ره‌تا‌کانی هه‌ول‌دان‌دا بۆ فیربوونی خو‌شنوو‌سی، پو‌ژانه‌ بچیته‌ به‌رده‌می دوو‌کانه‌که‌ی خو‌شنوو‌سی گه‌وره‌ی شاری سلیمانی خوالی‌خو‌شبوو سه‌یید مو‌حسین سه‌یید سه‌مین (1921-1977)، که‌ ئه‌و کاته‌ له‌ شه‌قامی چوارباخ بوو، چه‌ندین کاتژمیر دیقه‌تی ده‌ست‌وپه‌نجه‌ی ئه‌و خو‌شنوو‌سه‌ بدا، له‌و کاته‌دا که‌ تابلویه‌ک یا لافیته‌یه‌کی نو‌وسیوه‌. به‌لام ئه‌مه‌ بۆ ئه‌و به‌سه‌ نه‌بوو، به‌لکو‌و به‌رده‌وام به‌دوای په‌یدا‌کردنی سه‌رچاوه‌کانی ئه‌م هونه‌ره‌وه‌ بوو، له‌ کتییی تایبه‌ت و نامیله‌کی فیربوونی

و جو‌ره‌ خه‌ته‌کانی نه‌سخ و سولس له‌سه‌ر ده‌ستی ئه‌مین‌موقله‌ و ئه‌ین‌به‌وواب و یاقو‌وتی مو‌سته‌عه‌سه‌می یاسا و په‌سای تایبه‌تیا‌ن بۆ دانرا و قالبی خو‌یا‌ن گرتوو‌ه و بۆ نو‌وسینه‌وه‌ی قورئانی په‌یرو‌ز و پازاندنه‌وه‌ی مزگه‌وت و مه‌زاره‌ ئه‌یینه‌کان به‌کاره‌ینراون. له‌م بواره‌ش‌دا که‌له‌ خو‌شنوو‌سانیکی گه‌وره‌ په‌یدا‌بوون، جگه‌ له‌ خو‌شنوو‌سانی عه‌ره‌ب، له‌و میله‌تانه‌ی دیکه‌ش که‌ ئه‌لفبای عه‌ره‌بی به‌کارده‌هه‌ینن، وه‌ک فارس و تورک و کورد و هی‌دی، داهینه‌نیا‌ن له‌مجو‌ره‌ خه‌تانه‌دا کردوو‌ه. جیی باسه‌ له‌م کاروانه‌دا خو‌شنوو‌سانی کوردیش بوون به‌ په‌چه‌شکین و سه‌رمه‌شق و سه‌رقا‌فه‌ی ئه‌و مه‌شق و مه‌یدانه‌ و ئوستادانی ئه‌م هونه‌ره‌، هه‌روه‌ک چو‌ن زانایانی کورد له‌ زانسته‌کانی سه‌رف و نه‌حو و مه‌نتیق‌دا بالاده‌ست بوون، له‌م هونه‌ری خو‌شنوو‌سیه‌ش‌دا هونه‌رمه‌ندانی گه‌وره‌ی وه‌ک محهممه‌د تا‌هیر

فستیڤالی بەغدادا بۆ خۆشنووسی و زەخرەفە، دووان لە تابلۆکانی هەلبژێردراون بۆ پیشانگەیی بەردەوامی ھۆلی سەددامی ئەوکاتە. لە ساڵی ١٩٨٥وە لە رۆژنامەیی عیراق گۆشەییەکی بە زمانی عەرەبی بە ناوی (نوابغ الكرد في الخط العربي) یەو ھەبوو، بەردەوام وتاری لەسەر ژیان و بەرھەمی خۆشنووسانی کورد نووسیو. ساڵەکانی دواي راپەرین گۆشەییەکی بە ناوی (اعلام الكرد في الخط العربي) یەو، لەسەر ژیان و بەرھەمی خۆشنووسانی کورد بە زمانی عەرەبی، لە رۆژنامەیی «الاتحاد» دا ھەبوو. ساڵانی ١٩٨٨ و ١٩٨٩ بەشداربوو لە پیشبیرکی و پیشانگەیی خۆشنووسانی سلیمانی کە گرۆی سپیدە سازی کردبوو، جگە لەو ھۆلی ئەندامی لیژنەیی ھەلسەنگاندنی بەرھەمەکانی ئەو دوو چالاکییە بوو. ساڵی ١٩٨٩ بەشداریی کردوو لە دووھەمین پیشبیرکی جیھانیی خۆشنووسی دا لە ولاتی تورکیا. ساڵی ١٩٩٠ بەشداربوو لە پیشانگەیی گشتیی خۆشنووسانی سلیمانی کە دەزگای رۆشنییری کوردی سازی کردبوو. ساڵی ١٩٩٢ بەشداربوو لە فستیڤالی ھونەری شیوہکاریی لاوان دا کە کۆپی رۆشنییری کوردی سازی کردبوو. ساڵانی ١٩٩٣ و ٢٠٠٠ بەشداربوو لە پیشبیرکی و پیشانگەیی خۆشنووسی و شیوہکاری کە خاچی سووری نیودەولەتی سازی کردبوو. ساڵی ٢٠٠١ بە

جۆرەکانی خەت و یاسا و ریساکانی نووسینی ئەم جۆرە خەتانە. لە ناوھەراستی ھەفتاکان دا بوو بۆ یەکەمجار نامیلکەکەیی ھاشم خەتاتی بینیو. ئەمە بوو ھاندەرکی باش بۆ ئەو تا مەشقی بەردەوام لەسەر ئەو نامیلکەییە بکا و گۆرانکاریی بەرچاو لە ژیان ھونەریی دا دروستببی و رۆژبەرۆژ بەو مەشقانە ئاستی ھونەریی بەرزتربیتتەو. ساڵی ١٩٨١ بوو ئەندامی کۆمەلەیی خۆشنووسانی عیراق و بەردەوام لە چالاکییەکانی ئەو کۆمەلەییە دا رۆلی ھەبوو. ساڵی ١٩٨٥ پەيوەندیی بە خۆشنووسی ناوداری عیراق جاسم نەجەبییەو کردوو و بەردەوام لە رینگەیی نامەو مەشقەکانی خۆی لە خەتەکانی سولس و نەسخی بۆ ناردوو و رینماییی پیوستی لی وەرگرتوو بۆ زانیی زۆریک لە نەینییەکانی ئەم ھونەرە و ساڵی ١٩٨٨ یش دواي تەواکردنی خزمەتی سەربازی، یەکسەر چوو تەلای ئەو مامۆستایە و بە دیداری شادبوو و تا ئیستایش پەيوەندیی بەردەوامی لەگەل ئەو خۆشنووسە ناودارەیی عیراق ھەییە. ساڵی ١٩٨٣ لەگەل خۆشنووسان عەلی عومەر سالیح و سەرکەوت عەلی و نەوزاد توفیق، بە ھاوکاریی ھونەرمانەندی شیوہکار خالید رەسوول، پیشانگەیی ھاوبەشی چوار خۆشنووسیان لە ھۆلی مۆزەخانەیی سلیمانی کردوو تەو. ساڵی ١٩٨٨ بە سنی تابلۆ بەشداریی کردوو لە یەکەمین

و به خهتی سولس. شایانی ئاماژه پیکردنه ئهمه دی خهتات نووسینی بهرگی سه دان کتیبی کوردی و عهره بیی نووسیون، له گه ل ئه وهی قه له میکی برشتی ههیه، بهردهوام له گوڤار و رۆژنامه کان دا بابه تی هه مه رهنگ بلاوده کاته وه. ده بی ئه وهش بلین: ئهم خو شنوو سه سالی ۱۹۵۷ له سلیمانی چاوی به دنیا هه له پنا وه، خویندی سه ره تای و نا وهندی و ئاماده بیی له سلیمانی ته وا و کوردو وه، ده رچووی به شی ژمیریری کۆلیجی کارگییری زانکۆی سلیمانییه. له ژبانی وه زیفیی خۆی دا ماوه یه ک به رپوه به ری چاپخانه ی وه زاره تی دارایی حکومه تی هه ریمی کوردستان بو وه، دواتریش کرا وه ته به رپوه به ری نا وهندی په ره پیدانی کارگییری و دارایی بو کردنه وهی خولی راهینان بو فرمان به رانی حکومه ت تا سالی ۲۰۲۰ که خانه نشین بو وه، له و پۆسته ما وه ته وه. ئیستایش له بنکه ی به لگاندن و لیکۆلینه وهی ژین وه ک خو شنوو سیکی پسیور کاری خو شنوو سی و دیزاین ده کا. ما وه ته وه بلیم: ئهمه د سه عید ئه گه ر له نا و قه ومی بیکه س و دامای کوردا نه بو وایه، وه ک ئوستادیکی لیزان و پسیور له زانکۆ نا وداره کانی جیهانی ئیسلامی و مه له بنده هونه ریه کان له وتنه وهی وانه کانی میژوو ی ئهم هونه ره و جو ره کانی خو شنوو سی دا پیگه و پایه یه کی به رزی ده بو و.

تابلویه ک به شداربو و له نمایشی نیوده وه له تی خو شنوو سی له تاران و تابلۆکەشی خرا وه ته که تالۆگی پیشانگه که. سالی ۲۰۰۴ به شداربو و له پیشانگه ی خو شنوو سانی سلیمانی و شاری ئه نبار که مه له بندی رۆشنیری عیراقی سازی کردبو و. سالی ۲۰۰۶ به شداربو وه له پیشانگه ی خو شنوو سی دا به ناوی «عبدالحمید کاتب» وه له ولاتی سووریا. سالی ۲۰۰۶ و ۲۰۰۷ به شداربو وه له پیشبرکی (البردة) که له ولاتی ئیمارات سازکرا وه. سالی ۲۰۰۹ ده ست نیشان کرا وه وه ک ئه ندای لیژنه ی هه لسه نگاندنی تابلۆکانی پیشبرکی و پیشانگه ی خو شنوو سی به ناوی خو شنوو سی شه هید حاجی خه لیل زه هاوی یه وه له هه ولیز. هه مان سال ئه ندای لیژنه ی هه لسه نگاندنی تابلۆکانی پیشبرکی و پیشانگه ی خو شنوو سی (خالد زامدار) بو وه. جوانترین نووسینه کانی ئهم هونه رمه نده ئه وان هه که به سه ر دیوار و گومه زی نا وه وه و ده ره وهی مزگه وته کانی (به ختیاری، چویسه، سیراجه دین) به خه تی سولس نه خشان دوونی و جوانترین شاکاره کانی ئهمه دی خهتات ئه و نووسینه نه که له مزگه وته کانی زانکۆی گه شه پیدان و به خته وه ری نووسیونی و به دریزی زیاتر له سی سه د مه تر ئایه تی به جوانترین شیواز و به خه تی سولس نووسیوه. شاکاریکی تری، رازاندنه وهی ستۆدیوی ئین ئارتی چوار به جوانترین شیوه

لوتفعه‌لی خانی زهند (۱۷۸۹-۱۷۹۴)

له نیوان خیانه‌تی ئیبراهیم خانی

که‌لانتەر و رقی قاجاره‌کاندا

عومەر ئیسماعیل باوزییی

فه‌رمانه‌ه‌وا دیار و خو‌شه‌ویسته‌کانی ئێران و به‌تایبته شیرازی پایته‌ختی ده‌وله‌ته‌که‌یان داده‌نریته، بۆیه هه‌تا ئیستاش ناوبانگی به زیندوویی ماوه‌ته‌وه و له‌ناو لاپه‌ره‌کانی میژوودا ده‌دره‌وشیته‌وه. ئه‌وه‌تا بۆ به‌رزراگرتنی ناوی ئه‌م فه‌رمانه‌ه‌وا جوانه‌مه‌رگ و تاوان لیکراوه‌ی سه‌ده‌کانی رابردوو، چه‌ند شوین و شارپییه‌کی (۴کم)ی ناوجه‌رگه‌ی شیراز به ناوی لوتفعه‌لی خان ناونه‌راوه.

ئه‌وه‌ی زانراوه: یه‌کیک له ه‌اوسه‌ره‌کانی لوتفعه‌لی خان، ناوی (گرشسب خانم) کچی عه‌لی مورادخان (۱۷۸۲-۱۷۸۵)ی فه‌رمانه‌ه‌وا ییشتیری زهند بوو، که ده‌کاته دایکی فه‌تحو‌للاخان و پیده‌چیت یه‌که‌م ه‌اوسه‌ری بووبیت، دوو ه‌اوسه‌ریشی یه‌کیکیان کچی ئاغاعه‌لی هه‌واداری ئاغامه‌مه‌دخان

لوتفعه‌لی خان، کورپه‌گه‌وره‌ی جه‌عه‌ره‌خان (۱۷۸۵-۱۷۸۹)ی کوری محمه‌مه‌دسادق خان (۱۷۸۰-۱۷۸۲)، ئه‌ویش بری کهریم خان (۱۷۴۷-۱۷۷۹)ی فه‌رمانه‌ه‌وایانی پیشتیری زهنده و له نیوان سالانی (۱۷۸۹-۱۷۹۴) له به‌رئه‌نجامی قه‌یرانیکی قول و ناکوکییه‌کی توندی ناو (بنه‌ماله‌ی زهند(۱))، به‌کو‌ده‌تایه‌کی سپی به‌سه‌ر ده‌سه‌لاتی (۷۰) رۆژه‌ی سه‌یدمورادخان زهنده‌ی پلاندارپیژهری ژه‌هرخواردکردن و بکوژی جه‌عه‌ره‌خانی باوکی، بووه فه‌رمانه‌ه‌وا یی به‌شیکی فراوانی ئێران و (محمه‌مه‌دحسین فه‌راهانی)ش وه‌ک سه‌رۆکوه‌زیرانی حکومه‌ت له شوینی خو‌ی مایه‌وه.

جیگای باسه، دوا یی کهریم خانی دامه‌زریته‌ری ده‌سه‌لاتی زهند، لوتفعه‌لی خان به‌یه‌کیک له

لوتفعلی خان زهند

پولیسى شاره‌که.

کاتیکیش له نیوان خانى زهند و به‌پړیوه‌به‌رى پولیسى شیراز ناکوکی دروست بوو، کاریگه‌رییه‌کی خراب و چاره‌نووسسازی کرده‌سهر په‌یوه‌ندییه‌کانیان و له‌گرمه‌ی شه‌ری قاجاره‌کان له‌ناوچه‌ی سمیرم له‌باکووری شیراز، عه‌بدولر‌رحیم خانى برای حاجى ئیبراهیم، خیانه‌تى له‌لوتفعلی خان کرد و به‌شیکی زوری سوپاکه‌ی لیته‌لگیرایه‌وه، دواى ئه‌وه‌ی ته‌نھا به (۳۰۰) سهربازه‌وه گه‌رایه‌وه شیراز، حاجى ئیبراهیمی که‌لانتەر د‌روازه‌کانى شارى به‌پروودا داخست و له‌دژی که‌وته‌به‌رگریکردن، پاشان به‌ نه‌ینى په‌یوه‌ندى به‌ ئاغامحه‌مه‌دخانى قاجار کرد و هاوسوزى خوی پیراگه‌یاند.

بویه له‌ناوه‌راستى سالى ۱۷۹۱ ئاغامحه‌مه‌دخان سوپایه‌کی گه‌وره‌ی (۳۰) هزار سهربازى ئاماده‌کرد و به‌فهرمانده‌یى خوی رووه‌و باشوور به‌ئاراسته‌ی شیراز که‌وته‌جوله، به‌لام

قاجار و یه‌کیکیشیان کچی محمه‌دعلى خان بوو، به‌لام ناوی هیچیان نه‌زانراوه، هه‌روه‌ها یه‌کیکی دیکه له‌هاوسه‌ره‌کانى ناوی (مريهم خان) و ئاموزای خوی بوو.

وهک ئاشکرایه، سه‌رده‌مى فه‌رمانر‌ه‌وايى لوتفعلی خان به‌ماوه‌یه‌کی ئالوز و پیر له شه‌پوشور دادهنریت و ململانیه‌کی سه‌خت له نیوان زنده‌کان و قاجاره‌کان به‌سه‌رؤکایه‌تى ئاغامحه‌مه‌دخان له‌ئارادابوو، بویه له‌کوټایى وهرزى هاوینى هه‌مانسالى ده‌ستبه‌کاربوونى لوتفعلی خان، ئاغامحه‌مه‌دخانى قاجار به‌سوپایه‌کی (۱۰) هزار سه‌رباز و (۲۰) توپهاویژه‌وه په‌لامارى شیرازى پایته‌ختى حکومه‌تى زهنیدا و ماوه‌ی مانگیک شاره‌که‌ی گه‌مارؤدا. هه‌رچه‌نده‌ توپبارنیکى چری شوراکه‌ی کرد، به‌لام نه‌یتوانى بچيته‌ ناو شار و به‌هاتنى سه‌رما و وهرزى زستان، ده‌ستى له‌گه‌مارؤدان هه‌لگرت و دواى تالانکردنى گونده‌کانى ده‌وروبه‌رى شیراز، گه‌رایه‌وه تاران. ئه‌گه‌رچى به‌هارى سالى داهاټوو دووباره په‌لامارى ناوچه‌کانى باشوورى ئیران و شیرازى دایه‌وه، به‌لام کاتیک گه‌يشته ئیسفه‌هان، لوتفعلی خان به‌سوپایه‌کی کارامه‌ی به‌هیزه‌وه گه‌يشته‌سه‌رى، بویه ئاغامحه‌مه‌دخان تووشى شکست بوو به‌ناچارى گه‌رایه‌وه تاران.

به‌هوی سه‌ره‌لدانى ناکوکی له‌نیوان ئه‌بولحه‌سه‌ن خانى فه‌رمانر‌ه‌واى کرمان و محمه‌دحسین خانى ده‌شتستانى والى شارؤچکه‌ی به‌م، سالى ۱۷۹۰ لوتفعلی خان به‌سوپایه‌که‌وه روویکرده‌ ناوچه‌که و خه‌سره‌وخانى برای له‌شوینى خوی دانا، ئه‌م برپاره بووه هوکارى ئه‌وه‌ی ناراسته‌وخؤ پایته‌خت بکه‌ویته‌ده‌ست (حاجى ئیبراهیم خانى که‌لانتەر(۲))ى به‌پړیوه‌به‌رى

قلای بهم

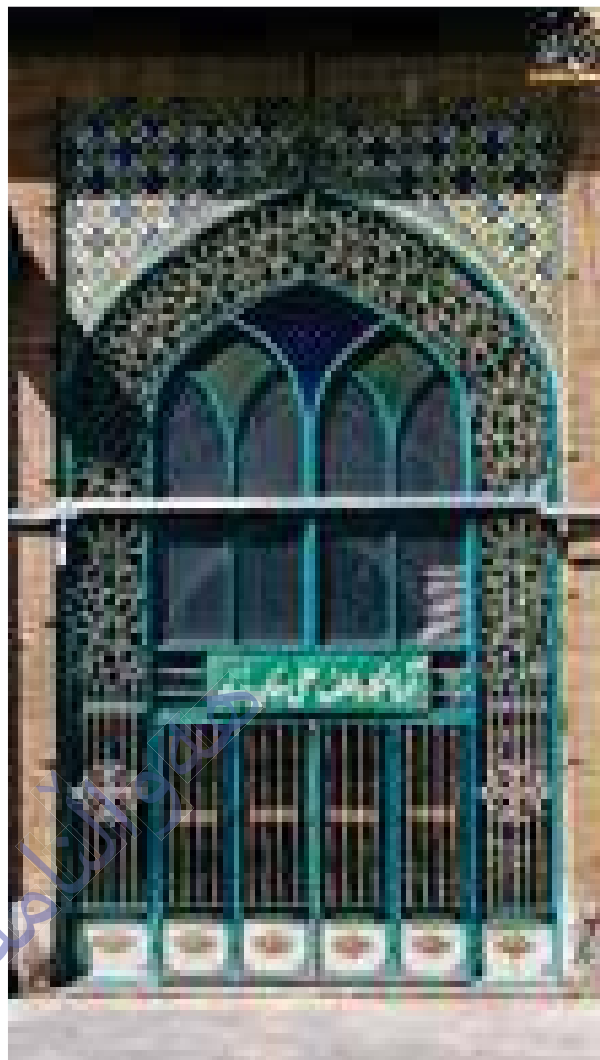
خان، دواتر دهبیته مایه‌ی ستایش و پیداه‌ل‌دان و ویردی سهر زاری هاوالاتیان، تهنانهت ئاغامحه‌مه‌دخانی دوژمنی سهرسه‌ختی خانی زهند داننیپیداده‌نیّت و زورجار گوتوویه‌تی: «دوو رووداو پیویسته له میژوودا بنووسرینه‌وه، یه‌که‌میان ئازایه‌تی لوتفعلی خان، که به هیژیکی زور که‌مه‌وه هیرشیکرده‌سهرمان و توانی سوپا (٣٠) هه‌زار سهربازییه‌که‌مان بشکینیت. دووه‌میش‌ئه و خیانه‌ته‌گه‌وره‌ی حاجی ئیبراهیم خانی که‌لانتهر له به‌رامبه‌ر لوتفعلی خاندان کردی، هیچکاتیک له بیر و هزری مرؤفدا ناسریته‌وه». پاش ره‌وینه‌وه‌ی مه‌ترسی شه‌به‌یخوونی سهربازه‌کانی لوتفعلی خان له دلی سوپای قاجاردا، ئاغامحه‌مه‌دخان روویکرده شیراز و حاجی ئیبراهیمی که‌لانتهر ده‌روازه‌کانی بو والا‌کرد. به‌مشیه‌یه روژی ٨ی حوزه‌یرانی ١٧٩٢ خانی قاجار گه‌یشته ناو شار و پایته‌ختی حکومه‌تی زهند داگیرکرا.

لوتفعلی خان ئازایانه به که‌متر له (٥٠٠) سهربازه‌وه له ده‌ربه‌ندی (ئه‌بره‌ج)ی نزیک شوینه‌واره‌کانی ته‌ختی جه‌مشید/ پرسپیولس، کاتژمیر (٠٢:٠٠)ی نیوه‌شه‌وی ٢٠ی ئوکتوبه‌ری ١٧٩١ هه‌لیکوتایه‌سهریان.

کاتیک پاسه‌وانه‌کانی په‌لاماری چادری ئاغامحه‌مه‌دخانیاندا، یه‌کیک له فه‌رمانده‌کانی سوپای قاجار به ناوی (میرزافه‌تحوّللا ئه‌رده‌لانی)، لوتفعلی خانی به‌هه‌له‌برد به‌وه‌ی ده‌میکه‌ خانی قاجار گو‌ره‌پانی شه‌ری به‌جیه‌یشتوووه و رایکردوه، بو‌یه پیویسته ده‌ست له شه‌رکردن هه‌لگرن، به‌لام کاتیک روژی دواتر لوتفعلی خان گه‌یشته ناوچه‌ی مروده‌شت، بو‌یده‌رکه‌وت بابای ئه‌رده‌لانی ها‌ونه‌ته‌وه‌ی خوی دروی له‌گه‌لکردوه و ده‌رفه‌تیکي گه‌وره‌ی له‌ده‌ستداوه. دوا‌ی ماوه‌یه‌که‌ مانه‌وه له ناوچه‌که، ئینجا لوتفعلی خان روویکرده کرمان. له‌راستیدا ئه‌م گیانفیدایی و نه‌به‌ردیه‌ی لوتفعلی

هاتووچۆکردنی خۆیدا به خاکسپاردنهوه. به مکارهشی چیژیکی زۆری وهردهگرت، کاتیکی ههموو روژیکی ئیسکی دوژمنهکهی له ژیر پیی خوی ببینیت! ئینجا دواي (۳) مانگ مانهوه له شیراز و تالانکردنی ههموو گهنجینه و سهروهت و سامانی بنه ماله ی فرمانرهوایانی زهند، گه پرایهوه تاران.

له لایهکی دیکهوه، کاتیکی لوتفعلی خان له گهله چهند که سیک له خزم و هاوپیکانیدا گه یشته کرمان، به هوی ناکۆکی پیشتی نیوانیان، ئه بولحه سهن خان ریگهینه دا بچیتته ناو شار، ئه ویش به رهو شاروچکهی لاری باشووری شیراز گه پرایهوه، به لکو عه بدوللاخان بتوانیت یارمهتیبدا، به لام دواي ئه وهی له پالپشتی فرمانرهوای لار بیهویابوو، به رهو سیرجان و رهسه نجان رویشته، له ویشه وه خویگه یانده شاروچکه کانی کوبنان و راوهر، که دلنیاشبوو له وهی میرزامحه مه دخانی راوهری پیلانی ده سنگیرکردنی ههیه بوئه وهی وهک دیارییهکی گرانبه ها پیشکesh ئاغامحه مه دخانی بکات، به ناچاری له ریگای لوتی چلپایه وه روویکرده ناوچهی ته بهس و میرحه سهن خانی ته بهسی

ئارامگای لوتفعلی خانی زهند

یه کهم کاری تاوانکاری ئاغامحه مه دخان له شیرازدا، بریاریکی نامروۆقانه و کاردانه وهیهکی دهروونی خوی بوو، چونکه پیش (۴۴) سال له لایه عادلشا (۱۷۴۷-۱۷۴۸) ی ئه فشار خه سینرابوو، ئه ویش فرمانیدا به خیرایی (فه تحوللاخان) ی کوری لوتفعلی خان بخه سینریت! پاشان له گهله گرشسب خانمی دایکی رهوانه ی ئه ستراباد و باکووری ئیران کران، ههروهها له بهرئه وهی که ریم خانی به بکوژی باوکی دهزانی، له بهرامبه ریدا رقیکی زۆری له دلداوو، بویه فرمانیکرد گوړه کهی هه لبدنه وه و ئیسکوپروسکه کانی بگوازنه وه بو تاران، دواتر له کۆشکی گولستان و له ژیر پلیکانه ی

شه قامی دهروازه قورئان - شیراز

ئاغا محمد خانى قاجار

شاره که بگریت، بویه ئاغامحه مه دخان به مه بهستی بهرنگار بوونه وهی لوتفعلی خان، روژی ۴ی ئیاری ۱۷۹۴ له تاران به ره و کرمان به پیکهوت و شاره که ی گه مارو دا، که به دیواری پته و ئهستووری (۹م) بهرز دهورد رابوو (۱۲۰) تاوهری پاسهوانی و بورجی چاودیریشی هه بوو، به وهویه وه گه مارو دانه که ماوهی (۴) دریزه یکیشا. هاوکات، دانیشتوانی شارهکانی (جیروفت، ته هرود، بافت، سیرجان، قه لاشیر، بهم، نرماشیر، لار و کو هگیلوییه) ش بو پشتیوانی لوتفعلی خان راپه رین. سه رئه نجام به هوی دوورد ریژی و تاقه تپرو کینی گه ماروی سهر شاره که، لوتفعلی خان بریارده دات کرمان چۆل بکات و له ماوهی (۳) کاتژمیردا خۆیده گه یه نیته قه لای

پیشوازیلیکرد و ماوهی (۵۰) روژ میوانداریکرد، دواتریش (۳۰۰) سواری دهسته بژییری بو ئاماده کرد.

له کاتی کهدا لوتفعلی خان به مه بهستی گیزانه وهی تاج و تهختی داگیرکراوی له گه ل هیزه که یدا به ره و شیراز ده رویشت، له ده ور به ری یه زد، محمه دتهقی خانی یه زدی بهرنگاری بووه، به لام دواتر له نزی که ئه رده کان هیز شیکرده سهری و تیکیشکاند، پاشان خانی زهند روویکرده شاروچکه ی ئه برکوه و دانیشتوانه که ی پیشوازیلیکرد، دوای (۲۰) روژ مانه وه، دووباره هیزه که ی ریکخته وه.

سالی ۱۷۹۳ لوتفعلی خان له هه لمه تیکدا شاروچکهکانی نه ریز و دارابگردی گرت و هه والی گه رانه وهی بو ناوچه ی فارس و ده ور به ری شیراز بلا بووه، ئاغامحه مه دخان هیزیکی (۷) هه زار که سی بو روو به روو بوونه وهی نارد و خوشی به (۴) هه زار سه ربازی دیکه ی یه ده گ که وته جو له. دوای شه ریکی نابه رابه ری سهخت، هیزی لوتفعلی خان توانیان شکست به سوپای قاجار بهین و ماوهی (۱۵) روژیش له ناوچه که مانه وه، به لام له بهرئه وهی ته نها (۱۰۰) سواری کارامه ی له گه لدامابوو، بریاریدا بو وهرگرتنی یارمه تی و پشتیوانی سه ربازی رووبکاته قهنده هار، که چی له ریگا هه والی کوچیدوایی ته یمورشای دورانی فه رمانه وهی ئه فغانستانی پیگه یشت، بویه چوو بو شاروچکه ی قاین، پاشئه وهی له لایه ن میرععلی خانی والی و میرعله م خانی کوری پیشوازییه کی گهرمی لیکرا، به ره و شاروچکه ی به م گه راپیه وه و جاریکی دیکه هیزه که ی سازدایه وه.

دوای چهند روژیک هیز شیکه یه کلاکه ره وهی کرده سهر کرمان و توانی له ماوه یه کی که مدا

که‌لله‌سه‌ره‌کان دروستبکهن، دواتریش (۶۰۰) دیله‌که بکوژن! بویه ئه‌و کاره‌ساته‌ی له‌سه‌ر ده‌ستی قاجاره‌کان به‌سه‌ر دانیش‌توانی کرمان هات، یه‌کینکه له‌ تالترین و شه‌رمه‌زارترین رووداوه‌کانی میژووی نویی ئیران.

دوای ئه‌و کوش‌توبه‌ر نامروڤانه‌یه، ئاغامحه‌مه‌دخان گه‌رپایه‌وه شیراز و (۳) مانگ مایه‌وه، به‌ بریاریکیش فه‌رمانه‌وایی شاره‌کانی (شیراز، کرمان و یه‌زد) و ته‌واوی هه‌ریمی فارس درا به‌ باباخانی برازای (فه‌تعه‌لی شای دواتر)، هه‌روه‌ها له‌ به‌رامبه‌ر پشتیوانی و دلسۆزی ئیبراهیم خانی که‌لانت‌ه‌ریش

گۆپی لوتفعه‌لی خانی زهند

به‌م و په‌نا بۆ نه‌جه‌فقولی خان سیستانی والی ده‌بات، به‌لام له‌ترسی گیانی براکه‌ی، که له کرمان ده‌ستبه‌سه‌رکراوو، دوور له‌ به‌ها و نه‌ریتی جوانی کومه‌لایه‌تی و ره‌وشتی به‌رزی میواندۆستی، شه‌وی ۲۹ی ئۆکتۆبه‌ری ۱۷۹۴ پیاوه‌کانی راده‌سپیریته‌ هه‌لبکوتنه‌سه‌ر لوتفعه‌لی خان، دوای شه‌رپیکی ده‌سته‌ویه‌خه، ئه‌سپه‌که‌ی ژیری به‌ ناوی (غورپان) ده‌کوژن و به‌ برینداری ده‌سنگیریده‌که‌ن.

دوای ئه‌م رووداو، له‌ کاتی‌کدا لوتفعه‌لی خان هه‌موو جه‌سته‌ی برینی شمشیر و هیزی تیدانه‌مابوو، هینرایه‌ به‌رده‌م ئاغامحه‌مه‌دخان و پینگوت: «ئیس‌تاش حوت به‌ ئازا و به‌هیز ده‌زانی؟». ئه‌ویش سه‌ره‌له‌ده‌بریت و چاونه‌ترسانه‌ تفی‌ک ده‌کاته ناوچاوه‌کانی خانی قاجار، بویه هه‌مانکات فه‌رمان به‌ ئوکه‌ره تورکمانه‌کانی ده‌کات ده‌ستدریژی بکه‌نه‌سه‌ری! دواتر به‌ده‌سته‌کانی خوی چاوه‌کانی کویره‌ده‌کات و ئه‌نگوستیله‌ زیر و ئه‌لماسه‌کانی ده‌ستی لیده‌کاته‌وه، پاشان ره‌وانه‌ی ده‌کات بۆ تاران.

ئینجا به‌ بیانووی هاوکاری و پشتیوانی لوتفعه‌لی خان، ده‌که‌ویته‌ ویزه‌ی دانیش‌توانی کرمان و به‌ فه‌رمانی ئاغامحه‌مه‌دخان (۲۰) هه‌زار ژن و کچ به‌دیله‌گرن، که (۸) هه‌زاریان به‌سه‌ر سه‌ربازه‌کانیدا دابه‌شده‌کات، ئه‌وانه‌ی دیکه‌ش نیردران بۆ تاران، پاشان کوش‌تاریکی ترسناک له‌ دانیش‌توانی شاره‌که‌ کرا و خه‌لکیکی زۆر کویره‌کران، که به‌ (۲۰) هه‌زار جووت چاو هه‌ژمارکراوه! دواتریش فه‌رمانیکرد بۆ به‌زیندوویی مانه‌وه‌ی بیره‌وه‌ری به‌دیله‌گیرانی دواخانی زهند، (۶۰۰) که‌س سه‌ره‌بیرن و به‌ (۶۰۰) دیله‌ سه‌ره‌به‌راوه‌کان به‌ن بۆ ئه‌و شوینه‌ی لوتفعه‌لی خانی تیداگیرا، پاشان مناره‌یه‌ک به‌

۲. محمه دئیراهیم کوری حاجی هاشم که لانتەر سالی ۱۷۴۴ له گه ره کی بالاگفت له شیراز له دایکبووه، که گه ره کیکی جوونشین بوو. له نیوان سالانی (۱۷۸۵-۱۷۹۴) به ریوه بهری پویسی شیراز بوو. سالی ۱۸۰۱ له کاتیکدا سه روک وه زیرانی دهولت بوو، به خیانهت تاوانبارکرا و به فرمانی فتهعلی شا (۱۷۹۸-۱۸۳۴) قاجار، جگه له کورپکی نه خوش، هه موو ئه ندامانی خیزانه که ی کوژران و خوشی خرایه ناو مه نجه لیکی پر له روئی داخ و سوتینرا. بو زانیاری زیاتر پروانه: سیاوش دانش: ابراهیم کلانتر، چاپخانه وحیدنیا، بدون انتشارات و سال چاپ، ص ۶۰، ۱۱۶؛ محمد احمد پناهی: آغا محمدخان قاجار چهره حیله گر تاریخ، چاپ دوم، چاپ آرمان، ناشر کتاب نمونه، (تهران، ۱۳۶۷)، ص ۱۴۳؛ محبوبه طهرانی: م. پ، ص ۱۲۳؛ حه سه ن نهراقی: پوخته ی میژووی ئیران، وهرگیترانی: شه هرام عه بدوللا، چاپی یه که م، چاپخانه ی موکریانی، (هه ولیر، ۲۰۱۴)، ل ۱۱۹.

۳. امینه پاکروان: آغا محمدخان قاجار، ترجمه: جهانگیر افکاری، چاپ اول، چاپخانه نیل، انتشارات جامی، (تهران، ۱۳۷۷)، ص ۲۰۵-۲۰۶.

۴. به هرام ئه فراسیابی: قه لای پهری له (که ریم خان) هوه تا (لوتف علی خان)، وهرگیترانی: سامان عه بدوللا، چاپی یه که م، چاپخانه ی روون، به ریوه به رایه تی خانه ی وهرگیتران، (سلیمانی، ۲۰۰۷)، ل ۳۵۶-۴۶۴.

۵. جان ر. پیتری: س. پ، ل ۶۱۰-۶۱۵.

۶. سرهارفورد جونز: آخرین روزهای لطفعلیخان زند، ترجمه: هما ناطق-جان گرنی، چاپ دوم، چاپخانه سپهر، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، (تهران، ۱۳۵۳)، ص ۶۹-۷۰.

۷. محمد احمد پناهی سمنانی: لطفعلی خان زند از شاهی تا تباهی، چاپ سوم، چاپخانه سلمان فارسی، ناشر کتاب نمونه، (تهران، ۱۳۷۳)، ص ۹۶-۹۷، ۱۸۴-۱۸۵.

نازناوی (ئیعتیما دوده وله) ی پنبه خشی و کردی به سه روکوه زیرانی دهوله تی قاجار، پاشان میرزاحمه دهخانی قاجاری نارد بو تاران و فرمانی کوشتنی لوتفعلی خانی پیدا.

به مشیوهیه لوتفعلی خانی جوانچاکی ئازا و گهل خوشه ویست، به هوئی خیانه تی حاجی ئیبراهیم خانی که لانتەر و نه جه فقولی خان سیستانی له ته مهنی (۲۵) سالییدا به شیوهیه کی درنده کوژرا، پاشان به نهیئی له مزگه وتی ئیمامزاده زهید له تاران به خاکسپیردرا، بویه هه تا دوی چهند سالیک شوینی گوره که ی نه ده زانرا و پییانوابوو ته رمه که ی نیردراوه بو گورستانی وادی سه لام له نه جه ف.

دواجار فرمانر هوییی نزیکه ی نیو سه ده ی خانه کانی زهند له سه ر شانوی رووداوه کانی ئیران کوئیایی هات و بووه سه ره تابه کی دوورودریژ بو زنجیره پاشایه تیبه کی دیکه به ناوی قاجاره کان.

په راویز و سه رچاوه کان:

۱. تیره ی زهند سه ر به هوژی (له ک) ی کورده، زوربه یان له گونده کانی کومازان و پهری باشووری خو ره له لاتی شاروچکه ی مه لایه ر له ناوچه ی لوپرستان ده ژیان. دوی به ده سه لاتگه یشتنی که ریم خان له سه ر گوره پانی سیاسی ئیران ده رکه وتن و توانیان هه تا سالی ۱۷۹۴ فرمانر هوییی به شیکی زوری خاکی ئیران بکه ن. بو زانیاری زیاتر له مباره یه وه پروانه: محبوبه طهرانی: کریم خان زند، چاپ اول، شرکت مطالعات و نشر کتاب پارسه، (تهران، ۱۳۸۷)، ص ۴۰؛ جان ر. پیتری: که ریم خانی زهند میژووی ئیران له نیوان ۱۷۴۷-۱۷۷۹، وهرگیترانی: سه لاحه ددین ناشتی، چاپخانه ی شقان، له بلاوکراوه کانی بنکه ی ژین، (سلیمانی، ۲۰۰۵)، ل ۳۹.

خه یانه تی چه په کانی ئه وروپا به کوردان

نووسینی: سلافوی ژیریک
کورداندنی: مەحمود هۆمەر باوزی

کوردان بگهین، هیچ گومانیکمان نامینی و له ههله بوونی ئه و وینه ناراسته له مه پ کوردانه وه سه رسام ده بین. من له تورکیا، که که موزور به هه لومه رجه که ی ئاشنام، ئه وه م بۆ ده رکه وت که مینه ی کورد، مۆدیرنترین و سکولارترین به شی کۆمه لگه ن. که مینه یه ک، که هیچ فری به جیاوازی و توندپه وی ئایینییه وه نییه، که مینه یه ک لافی فیمینیزم لیده دات ... هتد. (ته نها با ئه وه تان بۆ روون بکه مه وه، که له ئه سته نبول به چاوی خۆم بینیم: ریستورانته کوردییه کان به په یسه ری هیچ جوړه ترۆهاتیکه وه نین و قبولی شی ناکه ن).

ترامپ، ئه و که سه ی خوی به فری شته ی چاودیرده زانی، له ئاراسته کردنی خه یانه ت

سه د سال به سه ر کتیبه پر فرۆشه که ی (تیپه رین به کوردستانی وه حشی) له نووسینی (کارل مه ی) دا تیپه رده بی، که له باره ی گه شته پر له رووداوه کانی پاله وانیکي ئه لمانیایی به ناوی (کارابین نمسی) یه. ئه و کتیبه له مه پ کوردستانه وه کاریگه رییه کی زوری کرده سه ر رای گشتی دانیشتوانی ئه وروپای ناوه ندیی. ولاتی جه نگه خویناوییه کانی هۆزه کان، راستگویی، ساویله که یی و بلێ و پیبکه نه و له هه مانکاتیشدا ئه فسانه و ترۆهات و خه یانه ت و جه نگه بی ئامانه کان. ئه مانه ش که موزور به مانای نیشانسانی رووخساری کاریکاتوری و وه حشی که سیکي دیکه به ئه وروپاییانی شارستانی. ئیمرو ئه گه ر ته ماشای ره فتار و هه لسوکه وته کانی

ئایا هیشتا بۆردومان و هیرشه کیمیاییهکانی دهولته تی عیراقمان لهبیره، که کردییهسه کوردهکان؟ لهوچه ند ساله ی دواییشدا تورکیا هیرشینی گهوره و به بهرنامه ی سهربازی-سیاسی ریک و تازه ی دیکه ی وهگه پخستوو و به ناوی رووبه پووبونه وهی تیرۆر و داعش، ریک ئه و کوردانه ی به کرده وه دژی داعش دهجنگن، بۆردومان دهکات!

لهوچه ند دهیه ی دواییدا، توانایی کوردان بۆ بنیادنان و بهرپاکردنی بهشیک له ژبانی پیکه وهی و کۆمه للی له هه لومه رجیکی که موزۆر ئه زموونی ئامانجداردا تاقیکردنه وهی خۆیاندا و بهختی خۆیان تاقیکرده وه. ئه وان ههرکاتیک دهرفه تیکیان بۆ بره خسی، که بهدر له کیه رکی ناوچه ییه کان و دهوله تانی په یوه ندیدار هه ناسه یه ک هه لمژن، جیهانیان سه رسام کردوو و دهیکه ن.

له دوا ی رووخانی رژی می سه دام حسین، شوینی نیشته جیی ئه وان له باکووری عیراق، نه ک هه رته نها بوو به تاکه خال و شوینی هیمن و پاریزراوی عیراق، ئه وان توانییان به شیوه یه ک بهرنامه ریژی بکه ن و بنیادبنین، ته نانه ت توانیان فرینی ریک و به بهرنامه بۆ ئه وروپا ریکبخه ن. له باکووری سوریا (خۆرئاوا)، پیکه یه کی دهگمه ن له چه په لی جیۆپۆله تیکی ئه مرۆبوو، کورده کان کاتیک له ژیر بهندی هه ره شه و گوره شه کانی دراوسی ملهور و ملئه ستووره کانیان رزگاریان بوو، له چاوتروکانی کدا کۆمه لگه یه کیان دروستکرد، ناتوانین ناویکی شیایوی بۆ دابننن مه گه ر ناوی بننن یۆتوپیا، یان ئارمانشاری، که به راستی دامه زراوه و پیکه اتوو، به شیوه یه کی ئه وپه ری شایسته و شارستانیانه هه نگاوده نی. من بهش بهحالی خۆم ئه وه م بینی، که

سلافوی ژیتیک

به کوردان (ئه و به کرده وه هیرشی سوپای تورکیای بۆ سه ر زید و خاکی کوردانی له باکووری سوریا پشتگو یخست). ئه و دهلی: «کوردهکانیش فریشته نین». هه لبه ته راست دهکات، به لای ئه وه وه له ناوچه که ته نها ئه و ئیسرا ئیل (به تایبه تی له لیواره کانی خۆراوا) و عه ره بستان (به تایبه تی له یه مه ن)ن، که وه ک فریشته ئه ژمارده کرین، به لام هه یچ زیاده ره ویم نه کردوو ئه گه ر بلیم: ئه وه ته نها کورده کانی، که له وه شه ی جیهاندا فریشته ن.

چاره نووسی کوردان ئه وانی به دیارترین سه رمه شقی قوربانییه کانی یارییه کانی ئیمپریالیزمی جیۆپۆلتیکی گۆریوه، ئه وان له سنووره کانی چوار ولاتی (تورکیا، سوریا، عیراق و ئیران) بلاو بوونه ته وه. هه یچ که سیک گو ی به ناله و هاتوهاواری ره وایان بۆ دیموکراسی و ئۆتۆنۆمی نادات و رووی خۆشیان پیناده ن. سه ره پای ئه وه ی به دریژی میژوو، قوربانی زۆریان بۆ داوه.

مانگیگ له مه و بهر رهنگی دایه وه، که بابه تیک هاته پیشه وه له مه پ ئه وه دی ناوی مه که دۆنیا چون ده بی هه لسوکه وتی له گه ل بکری و چی لی بکری؟ پیشناری ئه وه کرا، که ئه و ناوه بو (مه که دۆنیا ی باکوور) بگورن، به لام هه رزوو ئه و پیشنیازه له لایه ن توند پ وه کانی هه ردوو ولاته وه ره خنه ی لیگیرا و ره تکرایه وه. نه یارانی یونانی پیداگریبان له سه ر ئه وه ده کرد مه که دۆنیا ناویکی کون و یونانییه و نه یارانی مه که دۆنیش هه ستیان به به زینی خویان ده کرد، چونکه ئه وان تاکه که سانیک بوون، که خویان به مه که دۆنیایی ده زانی. ئیستاش ده بی له به ها و نرخیان هه تا ئاستی به شی (باکوور) به ئیریتته خواره وه. ئه و ریگه چاره به هه موو که موکو ریبه کانیه وه، به ده سه ته به رکردنی ریگه وتنیکی گونجاو و شیوا، تروسکایی ئومیدبوو بو کۆتایه یه تان، به کیشمه کیشه دوورودریژ و بیمانا که، به لام له سه ر بنه مای (ناهاوسه نگ) شتیکی دیکه هاته گوری، نه به ردی نیوان زله یزه کان

کۆبوونه وه ی پیشه وتووی روشنبیرانه له خورئاوا به رده وام داویان لیده کردم ئاماده ی وتاردانیم، که زۆربه ی به رنامه کانیش به هوی ده گزیه کراچوونه دراندانه کانی سه ربازی له ناوچه که تیکه چوون، به لام ئه وه ی به شیوه یه کی تاییه تی زورمنی ئازارده دا، کاردانه وه ی هاوپی و هاوکاره (چه په کان) م بوو. ئه و راستیه، که کورده کان ناچاربوون بو پاراستنی سه ر و مالی خویان پشت به ئه مریکایه کان به سه تن، هاوپی چه په کانم له و بابه ته نیگه ران بوون.

ئه وان، که له نیو مه حشه ری به ربه رییه تی تورکیا و جهنگی ناوخوی سوریا و عیراق گیریان خواردبوو، ده بوو چیان کردبایه؟ ئایا هه لبژارده یه کی دیکه یان هه بوو؟ ئایا شیابوو ئه وان له پیناو هاوپه یمانی دژه ئیمپریالیزمی، گیانی خویان کردبایه قوربانی؟

ئه وه ره خنه پووچانه ی (چه په کان) به هه مان ئه ندازه جیی نئومیدی بوون، که هیه چ و پووچییه که ی له رووداوه کانی مه که دۆنیا چه ند

کوردان به ئارامی به رهو بهر بهریهت و دپندایهتی ههنگاوه نین، کوردهکان تاکه ترووسکایی ئومیدن و ئەمەش تهنه پهیوهندی به کوردانه وه نییه، که له دژی جهنگ دهجهنگن، به لکو پهیوهندی به خودی خۆمانه وه یه، ئەمە پهیوهندی به به شیکێ سیستمی نوێ جیهانییه وه ههیه، که خهریکه سه رهه له ده دا.

ئه گهر کوردهکان به تهنه به جیهانیترین، سیستمیکی نوێ جیهانی دیته کایه، که له ویدا هیچ پینگه و شوینیک بو به نرخترین و گرینگترین به شی میراتی ئازادیخوازی ئه وروپایی نابیت. ئه گهر ئه وروپا پشت له کوردان بکات، خه یانهت به خۆی دهکا. ئه وروپایهک خه یانهت به کوردان بکا، ده بپته ئه وروپای راسته قینه؟!

سه رچاوه: <https://www.independent.co.uk/voices/kurds-syria-trump-turkey-rojava-ukraine-zizek-a9166206.html>

سلوفاچ ژیک:

له 21 ماری 1949 له یوگوسلافیای کون (ئه سلونیا) ئیستا له دایکبووه. به کاریگه رترین فه یله سوفانی سه دهی بیستهم و یه که مین به پیه به ری نیوده وه له تی ئه نستیتوتی زانسته مرۆبیه کانی (بیرکبک) ی زانکۆی له ندهن و مامۆستای فه لسه فه ی ده روونشیکاری و زانستگای خویندنی ته واکاریی ئه وروپا و توێژه ری پله بالا له دامه زراوه ی کومه لناسی و فه لسه فه له زانکۆی (لیف بلیانا) یه.

کتیبه به نیوبانگه که ی (ترووسکه ی ده وشاوه ی ئایدۆلۆژیا)، یه که مین کتیبه ی ئه وه به زمانی ئینگلیزی، که له ناسینی ئایدۆلۆژیا ی مه کته بی (لیف بلیانا)، کاریگه ریه کی زۆری هه بوو، هه روه ها زیاتر له (50) کتیبه به زمانه جیا جیاکانی جیهان نووسیوه و به زمانه کانی (ئه سلونی، سربیا، کروات، ئینگلیزی، ئەلمانی و فه ره نسی) ده نووسیت و ده ویت.

ئه مریکا و ئه وروپا له لایه ک، روسیا له لایه که ی دیکه. خۆرئاوا له دوولاه فشاری ده کرد، که ریکنه که ون و سازش نه که ن هه تا یه که سه ر مه که دۆنیا نه بپته ئه ندایه یه کیتی ئه وروپا و ناتو، له ولاه روسیا، که بوون و به رژه وه ندیه کانی له بالکان له مه ترسیدابوو، دژی ئه م بریاره بوو، له هه مانکاتیشدا به شیوه یه کی سه یروسه مه ره پشتیوانی هیزه کانی (دوئاشه ی) نه ته وه په رست و پارێزگاران هه ردوو ولاتی کرد.

به مشیوه یه ده بی پشتی کی بگرین؟ ئیمه ده بی لیبراوانه پشتی ئاشتی و ته بایی بگرین، هۆکاره که شی زۆر ساده و روونه و ئه وه یه، که ئه وه راستترین و باشتترین چاره سه ری کیشه که یه. دژایه تی روسیا تهنه له بهر پاراستنی به رژه وه ندیه جیۆپۆله تیکیه کانیه تی، بی ئه وه ی ریگا چاره یه کی دیکه ی پینی. له ورووه، واتا له وئ پشتگیری روسیا به ومانایه ی، که ریگا چاره ی نمونه یی بو بابه تیکی تایبه تی پهیوه ندیه کانی مه که دۆنیا و یۆنان بکه ینه قوربانی به رژه وه ندیه جیۆپۆله تیکیه نیوده وه له تیه کان.

ئیستا، که فه ره نسا ده نگی ئه رینی به پهیوه ستبوونی خیرای مه که دۆنیا ی باکوور بو ناویه کیتی ئه وروپا داوه، ئایا ئه وان بهر پرسیارنن له کاره ساتیکی چاوه پوانکراو له وه شه له ناوچه کانی بالکان؟ ئایا کورده کانی هه مان زه ره به ی (چه په) دژه ئیمپریالیستییه کانیان به رده که وئ؟

به هه مان هۆکاره، که ده بی ئیمه له به رامبه ر له شکرکشی و ته شقه له کانی ده وه له تی تورکیای پر چه ک و به هیز، پشتیوانی له خه بات و بهرگری کورده کان بکه ین و یارییه قیزه وه نه کانی ولاتانی خۆرئاوا له گه ل ئه وان به توندی سه رکۆنه بکه ین. له کاتی که ده وه له ته سه رده سه ته کانی ده وروبه ری

گرنگی پرسی بابان له سهردهمی فهتعهلی شاو کاریگه‌ریی له‌سهر په‌یوه‌ندییه‌کانی نیوان ئی‌ران و ده‌وله‌تی عوسمانی

مه‌نسور نه‌حمه‌دی و د. بورهان ته‌فسیری
مامۆستای میژوو له زانکۆی تاران
له فارسییه‌وه: ئه‌رسه‌لان حه‌سه‌ن

پوخته

بابان و ئاسایشی ناوچه‌که روونده‌که‌ینه‌وه، ئینجا گرنگی ستراتیژیی ناوچه‌که به‌سه‌رنجدان له هه‌لکه‌وته‌ی جوگرافی، پینشینه‌ی میژوویی، دۆخی سیاسی و تیگه‌یشتنی قاجاره‌کان له‌م گرنگییه‌ شیده‌که‌ینه‌وه. وشه‌ کللییه‌کان: بابان، ئی‌ران، عوسمانی، قاجار، سلیمانی، به‌غداد.

پیشه‌کی

بوونی هۆزه‌ سنووریی و کۆچه‌رییه‌کان پیکهاته‌یه‌کی گرنگ له په‌یوه‌ندییه‌کانی نیوان ئی‌ران و ده‌وله‌تی عوسمانی سهردهمی قاجار و ته‌نانه‌ت له قۆناخه‌کانی پینشوو‌دا. ئەم هۆزانه به‌بێ گوێدانه سنووره‌ سیاسییه‌کان، ده‌چنه‌ ناو خاکی ده‌وله‌تانی دراوسی و په‌یمان و ریکه‌وته‌نه‌کان پینشیلده‌که‌ن. هۆزه‌کورده‌کانیش

ئەم لیکۆلینه‌وه‌یه هه‌وله‌دات پیگه‌ی ستراتیژیی ئەم ناوچه‌یه و گرنگییه‌که‌ی له هینانه‌کایه‌ی ئاسایش له‌سهر سنووره‌کانی ئی‌ران و ئیمپراتۆرییه‌تی عوسمانی به‌ لیکۆلینه‌وه له پیشه‌هاته‌ سیاسییه‌کانی میرنشینی بابان له سهردهمی فهتعه‌لی شا و پیگه‌ی ئەو ناوچه‌یه له په‌یوه‌ندییه‌ سیاسییه‌کانی نیوان ئی‌ران و ئیمپراتۆرییه‌تی عوسمانییدا روونبکاته‌وه. سه‌ره‌تا ئاورپک له هه‌لکه‌وته‌ی جوگرافی ناوچه‌که و بارودۆخی میرنشینی بابان ده‌ده‌ینه‌وه، پاشان له پینشینه‌ی سیاسی بابان هه‌تا کۆتایی سهردهمی فهتعه‌لی شای قاجار ده‌کۆلینه‌وه، دواتر به‌چاوخشاندن به پاشانشینی به‌غداد و ده‌ستوه‌ردانه‌کانی له میرنشینی بابان، راده‌ی کاریگه‌ریی ئەم ده‌ستوه‌ردانانه له‌سهر چاره‌نووسی میرنشینی

ئێران و عوسمانیهکان له پاشاکانی بابان بییین.

ههولدههین به لیکۆلینهوه له رهههنده جوراوجوور و ئهه و شیوازانهی عهباس میرزا گرنگی پیداهه (له ههلوستی یهکیک له زیرهکترین سیاسهتهدارهکانی قاجار لهوکاتهدا)، له میرنشینی بابان و ریوشوینی گیراوههر بو پاراستنی دلسۆزی ئهه میرنشینه و تیگهیشتی سیاسی عهباس میرزا له پیگهی ستراتیژی میرنشینی بابان و گرنگیهکهی له هاوکیشهسیاسیهکانی ناوچهکه و نزیکبوونهوهی لهم پرسه بگهین. بهمشیهیه به تیشکخستهسهه سێ بابهتی دیاریکراوه، ههولدههین گرنگی بنهماله و شانیشینی بابان و پیگهی له پهیهندی نیوان ئێران و دهولهتی عوسمانی له سهههتای سهردهمی قاجار روونکهینهوه. ئهه سێ بابهته بریتین له:

١- ههلهکتههی جوگرافی سلیمانی وهک ناوهندی میرنشینی بابان، له ناوچه سنوورییهکانی نیوان ئێران و دهولهتی عوسمانی.

٢- میژووی سیاسی بابان پیش قاجار.

٣- میژووی سیاسی بابان له سهردهمی فهتعهلی شا، پاشان له باسیکی کورتدا، پیگهی ههیهکیک لهوبابهتانه له گرنگی میرنشینی بابان و پیگهی له هاوکیشه سیاسییهکانی ناوچهکهدا لهوکاتهدا دهکۆلینهوه.

ههلهکتههی جوگرافی شاری سلیمانی و

میرنشینی بابان

عهباس میرزا له نامهیهکیدا بو فهتعهلی شا ئاماژه به ههلهکتههی جوگرافی میرنشینی بابان و گرنگیهکهی دهکات. لهه رووهوه له بهندی پینجی نامهکهیدا دنوسیت: «ویلایهتی

بهشیکیان بوون و له ناوچهکانی ژیر دهسهلاتی بابانهکاندا دهژیان، که ناوهندهکهی سلیمانی بو. له سهدهی (١١)ی کۆچیدا بنهمالهی بابان له ناوچهی شارهزور، به پالپشتی عوسمانیهکان دهسهلاتیان گرتهدهست. رهنگه ئهه وهلامیکی دهولهتی عوسمانی بووبیت بو بههیزبوونی بنهمالهی ئههردهلان له ناوچهکوردنشینهکانی ئێران، که شوینکهوتووی ئێران بوون و سیاسهتهکانی ئێرانیان له ناوچهکهدا جیههجیدهکرد، بهلام میرنشینهناوخوایهکان (به گشتی بههوی پرسی نهتهوهیی، که دهولهتی عوسمانی ههستی به مهترسییهکهی کردبوو)، له سهردهمی ئههشارهوه وردهورده مهیلی بابانهکان بهرامبهه ئێران، بهنیازی مانهوه و بهردهوامی دهسهلاتیان زۆربوو. ئهه مهیله له سهردهمی قاجارهکان توندبوو وایکرد ئهه پرسه بیته یهکیک له هۆکارهکانی ناکوکی ئێران و عوسمانیهکان لهه سهردهمهدا، چونکه دهولهتی ئێران ههولیدهدا بو فراوانکردنی دهسهلاتی له ناوچهکانی خورههلاتی ئیمپراتورییهتی عوسمانی، بابانهکان بهکاربیتیت و له راستیدا میرنشینی بابانیش وهک کارتیکی سیاسی بو بهدهست ئێرانهوه و گرنگی شایستهی ههبوو، دهکریت له داهاتوودا به باشی له پشتیانیکردنی

دهلێت: شارهزور ههريميكه له باكوورهوه بهستراوهتهوه به خاكي ورمی و له باشوورهوه به خاكي كرماشان و له خورههلاتهوه به خاكي كوردستان (كوردستاني ئيران) و له خورئاواوه به خاكي كهركوكهوه گریدراوه (شيرازی: خاوهري، ١٣٨٠؛ ٢٢٥). دهكریت بۆ ههلكهوتهی جوگرافی سلیمانی و ناوچهكاني دهووبهري بۆ گوتهكهی ریچ بگهريينهوه: «نزیکه ی دواي چوار كاتژمیر له بهغدادهوه مولکی میرنشینی بابان دهست پیدهكات و داوده، دهلو، زهنگه، كوم، مهملهحه، زان، یان زهند (زهنداوا)، شیخان، نورا، چهچهمال، چياسوت، ناوشوان، چهپوق قهلا، عهسكه، قهلاستوكه، گردهخیر، بازيان ...» و له دريژهدا دهلێت: «سلیمانی و سهرحنار و ... به بهشیک له ناوچهی قهرهдах دادهنرین» (ریچ، ٢٠٠٢؛ ٢٧٢). له بهرئهوهی سلیمانی دهكهوێته باشووری خورههلاتی كوردستان و ناوچهی سنووری نیوان ئیمپراتورییهتی عوسمانی و ئیران، دهستی میری بابانی كردهوه مملانیکانی نیوان ئیران و عوسمانیهكان بقوزیتهوه و سهربهخویی خوی بیاریزیت (لازاریف، ٢٠٠٧؛ ٩٥).

بهتیشكخستنهسه ههلكهوتهی جوگرافی شارهزور و هۆزهكاني ناوچهكه، دهتوانین له

شارهزور، كۆیه و ههرير له سیلاوه دهچنهوه سابلاغ (مههاباد)، ئهردهلان، سنوورهكاني كوردستان و كرماشان و لهلايهكيشهوه له (خورئاوا) لهگهڵ پاشانشینی بهغدادهاوسنووره. بهمشيوهيه ههريژاوه و گهندهلییهك لهم ههريمهدا تهنها له خورئاواوه رییتیدهچیت. له باكووريشهوه بۆ ئیبراهیم خان سهرتیپ و مهحمودپاشا ههتا كهركوك، ههولیر و موسل پيشهرویی كردهوه. والی بهغدادیش ئامادهی خوی له ئیران راگهياندوه و لهوكاتهوه چهند جاریک نوینهرهكاني ناردوتهلای ئیبراهیم خان سهرتیپ و مهحمودخان و كارهكان لهوی باش بهروهپيشدهچن. ئهكاره خهیالمان لهلايهن بهغداديشهوه ئاسووده دهكات ههتا له ههلیکی گونجاودا بهغداد بگهینه پاشكۆی شانشینی شاهانهیی» (نفیسی، ١٣٦٨؛ ٢٠٩-٢١٠). بویه لیژهدا پهیرهوكردنی گوتهكاني عهباس میرزا بۆ لیکولینهوه له ههلكهوتهی جوگرافی میرنشینی بابان پیویسته. شاری سلیمانی له ناوچهی شارهزور كهوتوته ناوچهیهكهوه.

حهמידوللامستهوفی بۆ یهكههمجار وهك كوردستان ناوی هیناوه (لسترنج، ١٣٧٦؛ ٢٠٨). بهگوتهی ئهلعمری ناوچهیهکی شاخاوییه و له دابهشکاری سهردهمی ئیسلام به بهشیک له ناوچهی شاخاوی داناوه (لازاریف، ٢٠٠٧؛ ٢٥)، كه بهگوتهی یهعقوبی نیشتمانی كوردهكانه (یهعقوبی، ١٣٨٧؛ ٤٤). له كۆنهوه دانیشتوانی شارهزور و دهشتهبهرینهكان، كه دهكهونه باشووری خورئاواي چیاي ههورامان، كوردی رهسهنن. تاوه و قهلاي ئهه ناوچهیه پتهو و خهلكهكهی رۆحی یاخیبون و سهركیشییان ههیه (یاقوت، بی ههتا ١٠٣).

میژووی (ذوالقرنین) دهبارهی شارهزور

مه‌سیحیه‌کان (زه‌کی به‌گ، ٢٤٦؛ به‌هرامی و مزه‌فه‌ری، ١٣٨٩؛ ٤). دوا‌ی فه‌قی ئە‌حمه‌د، سلیمان به‌گ ده‌سه‌لاتی گرت‌ده‌ست (١٥٧١-١٥٨٩) و هه‌ژموونی به‌سه‌ر ناوچه‌ی شاره‌زووردا کرد و به‌کورتی له‌ سالی ١٥٧١‌ی زایینی سلیمان به‌گ بوو به‌ میری ویلایه‌تی کوردستانی بابان، ده‌شتی شاره‌زوور، موکریان و بلباس و ناوه‌ندی فه‌رمانه‌ه‌وا‌ییه‌که‌ی داره‌شمانه‌ بوو» (بابانی، ١٣٧٧؛ ١١٢).

دوا‌ی سلیمان به‌گ، فه‌ره‌اده‌گی کور‌ی ده‌سه‌لاتی گرت‌ده‌ست و له‌ سه‌رده‌می ئە‌و، هه‌چ رووداو‌یکی تاییه‌تی میرنشینی بابان له‌ کتیبه‌کانی میژوونوسی ئە‌و سه‌رده‌مه‌دا تو‌مارنه‌کراوه، دواتر هاتنه‌سه‌رکاری میربه‌کربه‌گی بابان، هاوکات بوو به‌ گۆرینی ناوه‌ندی بابانه‌کان له‌ داره‌شمانه‌وه‌ بۆ ناوچه‌ی ماوه‌ت. میری بابان له‌وی قه‌لای به‌کراوای دروستکرد (مه‌ستوره، ٢٠٠٦؛ ١٢٨؛ بابانی، ١٣٧٧؛ ١١٥). به‌کربه‌گ په‌یوه‌ندی به‌ ده‌وله‌تی سه‌فه‌وی و هۆزی جاف باش بوو، که ئە‌وده‌م له‌ ئی‌رانه‌وه‌ هاتبوون و له‌ شاره‌زوور نیشته‌جیبیوون (مصنف، ١٣٥٦؛ ٤٣).

دوا‌ی به‌کربه‌گ، سلیمان پاشای کور‌ی (١٦٢٠-١٦٢٧) شوینی گرت‌ه‌وه‌ (بابانی، ١٣٧٧؛ ١١٥). ئە‌م سه‌رده‌مه‌، که هه‌تا ریکه‌وتننامه‌ی زه‌هاو درێژه‌یکیشا، بووه‌هۆی مملانی نیوان میرنشینه‌کورده‌کان به‌ تاییه‌ت ئە‌رده‌لان و بابان، به‌لام میرنشینی ئە‌رده‌لان له‌م مملانییه‌دا سه‌رکه‌وت. هۆزی بابان له‌ سه‌رده‌می شاعه‌باس له‌ژێر فه‌رمانه‌ه‌وایی ئی‌راندای بوو. دوا‌ی سلیمان پاشا مه‌حمودپاشای کور‌ی (١٦٢٧-١٦٣٧) ده‌سه‌لاتی گرت‌ده‌ست.

ناوه‌ندی فه‌رمانه‌ه‌وایی بابان له‌م سه‌رده‌مه‌دا له‌ به‌کراوایه‌ بۆ «قه‌لا‌چوالان» گوا‌زرایه‌وه‌.

گرنگی ستراتیژی ئە‌م ناوچه‌یه‌ له‌ پیوه‌ندی نیوان ئی‌ران و ده‌وله‌تی عوسمانی بگه‌ین، که له‌ دوا‌ی سه‌رده‌می سه‌فه‌وییه‌وه‌ به‌رده‌وام کاریگه‌ری به‌سه‌ر په‌یوه‌ندییه‌سیاسیه‌کانی نیوان ئی‌ران و ده‌وله‌تی عوسمانیه‌وه‌ هه‌بووه‌ و هه‌میشه‌ پرس‌ی هۆزه‌ سنوورییه‌کان له‌ په‌یماننامه‌ی نیوان هه‌ردوولا، یه‌ک‌یک له‌ پیکه‌ینه‌ره‌کانی بووه‌ و هه‌میشه‌ سه‌رنج‌ی هه‌ردوولای بۆخۆی راکیشاوه‌ و سه‌رچاوه‌ی کیشه‌بووه‌.

میژووی سیاسی بابان پیش سه‌رده‌می قاجار

پیوسته‌ لێ‌رده‌دا به‌ کورته‌لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی میژووی سیاسی بنه‌ماله‌ی بابان و گوران و گۆرانکاری میژوویی ئە‌م بنه‌ماله‌یه‌، پنگه‌ی سیاسی و گرنگیان له‌ هاوکیشه‌سیاسی و سنوورییه‌کانی نیوان ئی‌ران و عوسمانیه‌کان دیاریبکه‌ین. بابانه‌کان بنه‌ماله‌ و زنجیره‌یه‌ک بوون له‌ فه‌رمانه‌ه‌وایانی کورد، که زیاتر له‌ دوو سه‌ده له‌ ناوچه‌ی شاره‌زوور فه‌رمانه‌ه‌واییانکردوه‌ (فه‌ره‌نگی بۆره‌که‌یی، ١٣٨٠؛ ٢١٥)، که ناوه‌نده‌که‌ی سلیمانی بوو.

به‌دلیسی ده‌رباره‌ی هۆزی بابان له‌ سه‌رده‌می سه‌فه‌وی ده‌نوو‌سیت: «له‌کاتی سه‌ره‌له‌دانی ده‌وله‌تی سه‌فه‌وی، میربوداق کور‌ی میرعه‌بدالی گه‌وره‌ی هۆزی بابان، شانشینه‌که‌ی له‌ که‌رکه‌وه‌ هه‌تا شارباژێر فراوانکرد، پاشان لاهیجانی له‌ هۆزی زه‌رزا و شارباژێری له‌ میرنشینی ئە‌رده‌لان و سه‌لدوزی له‌ هه‌ریمی قزلباش داگیرکرد (مصنف، ١٣٥٦؛ ٣٨) و چه‌ند که‌سیکی وه‌ک میرسنجاق له‌ ده‌وروبه‌ری خۆی دانا. فه‌قی ئە‌حمه‌دی باپیره‌گه‌وره‌یان له‌ سه‌ده‌ی چه‌ده‌ی زایینی، به‌ناوی جیهاده‌وه‌ به‌شداری له‌ شکرکیشی عوسمانیه‌کانی کرد دژی

برگه‌کانی جیبه‌جیکران (پور ئیران، ۱۳۸۵؛ ۱۴۲).

جگه له جیابوونه‌وه‌ی چهند به‌شینک له شانشینى سه‌فه‌وییه‌کان، ده‌وله‌تی عوسمانی پاش به‌یمانی قه‌سری شیرین حکومه‌تی پاشالیکی به‌غدادی دامه‌زاند. پاشالیکی به‌غداد، که که‌وتبووه لیواری ده‌وله‌تی عوسمانییه‌وه، ناوچه‌یه‌کی فراوان بوو، که به‌شی باشووری نیوان دوور ووبار، ویلایه‌تی کوردی شاره‌زور، کویسنجاق و زه‌هاو و دانیشتوانی که‌ناری رووباره‌کانی دیجله و فورات هه‌تا به‌سره‌ی ده‌گرته‌وه. فه‌رمانه‌وایانی ئەم پاشالیکه به‌هۆی بوونی بۆشایی جوگرافی هه‌تا راده‌یه‌ک زۆر له قوسته‌نتینه‌وه حکومه‌تیکی نزیکه‌ی سه‌ربه‌خۆ له ده‌رباری عوسمانیان هه‌بوو، له راستیدا به‌هیزترین حکومه‌ت بوون له سه‌رانسه‌ری ده‌وله‌تی عوسمانیدا (مه‌ستوره، ۲۰۰۶؛ ۹۲-۹۳).

ناسه‌قامگیری ده‌سه‌لاتی تازه دامه‌زراو (پاشالیکی)، که هیشتا له به‌غداد ته‌واو سه‌قامگیر نه‌بوو، ریگه‌ی به‌ زنجیره و سه‌رۆکی هۆزه‌کورده‌کاندا له‌وپه‌ری سه‌ربه‌خۆییدا فه‌رمانه‌وایی ناوچه‌کانی خۆیانکه‌ن و بووه هۆی ده‌رکه‌وتنی ده‌سه‌لاته نوێیه‌کان. میرنشینی بابانیش، که پیشتر دامه‌زراوو، توانی له‌م پینگه‌یه سووده‌ربگریت و بیخاته‌سه‌ر ده‌سه‌لاتی خۆی (مه‌ستوره، ۲۰۰۶؛ ۶۰).

دوای خالدپاشا، محه‌مه‌دپاشای برای (۱۶۶۰-۱۶۶۶) ده‌سه‌لاتی گرته‌ده‌ست. له‌م سه‌رده‌مه‌دا میرنشینی بابان سه‌رده‌میکی ئارامی به‌رێکرد. دوای محه‌مه‌دپاشا، سلیمان پاشای برزازی (۱۶۶۶-۱۶۹۱) ده‌سه‌لاتی گرته‌ده‌ست. میری بابان له‌م سه‌رده‌مه، دوای ناکۆکی له‌گه‌ل ئەرده‌لانه‌کان، په‌لاماری ئەم هه‌ریمه‌یدا و دوای

خالدپاشا کوری مه‌حمودپاشا له سالی ۱۶۳۷ بووه میری بابان و ده‌توانین ئەو سه‌رده‌مه، به‌ واژۆکردنی په‌یماننامه‌ی زه‌هاو، یان قه‌سری شیرین، به‌خالی گۆرانکاری سیاسی و میژوویی هۆزی بابان دابننن، چونکه به‌ واژۆکردنی ئەم په‌یمانه، دواشه‌ری ئیران و ده‌وله‌تی عوسمانی کۆتاییهات.

هامر پورگشتال ده‌رباره‌ی په‌یماننامه‌ی زه‌هاو له باسی شاره‌زور ده‌نووسیت: «... چهند تیره‌یه‌کی هۆزی جاف، که بریتیبوون له زیانه‌دین و هارونی، ئەو گوند و مولکانه‌ی ده‌که‌ونه خۆرئاوای زنجیره‌که هه‌تا قه‌لای سه‌لیمی ده‌وروبه‌ری شاره‌زور، گه‌روه‌کانی، که به‌ شاره‌زور کۆتاییان دیت و هاوپیچه‌کانی سه‌ر به‌ ده‌وله‌تی عوسمانین و وان، قارس، به‌غداد، به‌سره و ... هتد، له‌لایه‌ن ئێرانیه‌کانه‌وه، قه‌لای قزلجه له‌گه‌ل هه‌موو مولک و مالی سه‌رده‌وی ئایر، له‌لایه‌کی تره‌وه قه‌لاکانی دارته‌نگ، مه‌ندیلجان و مه‌غشوش و له‌لاکه‌ی دیکه‌وه قه‌لاکه و که‌لوپه‌له‌کانی سه‌ر به‌ شای ئیران مه‌ریوان و ئەو دارستان و بیابانه‌ی ده‌که‌ونه خۆرئاوای زنجیره‌که (پورگشتال، ۱۳۷۷؛ ۲۰۴۲).

په‌یماننامه‌ی زه‌هاو له په‌یوه‌ندییه‌سیاسی و ئابووری و میژوویییه‌کانی ئیران و ده‌وله‌تی عوسمانی گرنگییه‌کی تایبه‌تی هه‌یه، چونکه به‌وییه ته‌رخانکردنی ئەو‌خاکانه‌ی سالانیک بوو له نیوان لایه‌نه‌کاندا ناکۆکیان له‌سه‌ربوو، دیاریکران و بۆ ماوه‌ی سه‌ده‌یه‌ک ئاشتی نیوان ئیران و عوسمانیه‌کان مسۆگه‌رکرا. به‌م په‌یماننامه‌یه سه‌رده‌میکی ئارامی ده‌ستیپێکرد، که هه‌تا کۆتایی سه‌رده‌می سه‌فه‌وییه‌کان به‌رده‌وام بوو. ته‌نانه‌ت ئەم په‌یمانه هه‌تا کاتی ناردشای ئەفشار و که‌ریم خانی زهند کاریگه‌ربوو

نیوان ههردوو دهولهتی سهردهسته و حدود دهستوری، که لهو سازانه دا دیاریکراوه، به بی هیچ پچران و گۆرانیگ به رهوایی دهمینتهوه» (موههندیس باشی، ١٣٦٦؛ ١٤). له م پهیمانه دا برهگهکانی په یوهند به کاری سنوورهکان، به پیی پهیمانی زههاو مایهوه و ههندیگ ویلایهت لهوانه ویلایهتی شارهزور به دهست دهولهتی عوسمانییهوه مایهوه (پارسا دوست، ١٣٧٨؛ ٨٤). سالی ١٧٤٣ مهحمودپاشای بابان بوو به فرمانرهوای شارهزور. سهلیم بهگ، پاشای دواتری بابانهکان بوو، که والی بهغداد به پهلاماردانی میرنشینی بابان له سالی ١٧٥٤ رووبه پرووی بووه، شکاوه و بو ئیران ههلات. والی بهغداد سلیمان بهگی له بنهمالهی بابان لهوی دانا (بابانی، ١٣٧٧؛ ١٢٦-١٢٤). سهلیم بهگ دواهی ههلاتنی بو ئیران له سالی ١٧٥٧ به سوپایهک له هوزهکانی ئیران پهلاماری شانیشینی بابانی دا و له شه ریگی دریزخایه ندا سوپای سلیمان بهگی بابان (دانراوی والی بهغداد) شکا (قازی ئهردهلانی، ١٣٧٩؛ ٥٤).

سلیمان پاشای بابان (سلیمانی دووهم)، یهکیک له بههیزترین فرمانرهوایی بنهمالهی بابان بوو، که سنووری شانیشینی بابانی ههتا ئهولای سنوورهکانی شارهزور فراوانکرد و ناوچهکانی کویه، ههریر، ههلیر، قهرحهسهن، زهنگهنه، زهنگاوا و حسابانیشی کرده پاشکو، بهلام له سهردهستی عهلی پاشا (فرمانرهوای بهغداد) شکا و سلیمان پاشای بابان رایکرده کرماشان (سنندجی، ١٣٦٦؛ ١٧٦-١٧٧). به کوژرانی فرمانرهوای بهغداد (عهلی پاشا پارسی) و جیگرتهوهی له لایهن عومه رئاغا له سالی ١٧٦٣، په یوهندی نیوان فرمانرهوای نوئی و سلیمان پاشای بابان باشبوو، فرمانرهوای نوئی

سهرکهوتنهکانی، له دهشتی مهرویوان به دهست سوپای ئیران شکا و گه رایهوه میرنشینی بابان (سنندجی، ١٣٦٦؛ ١٢٧؛ بابانی، ١١٨-١١٩). دواهی سلیمان پاشا، سهلیم پاشای کوری (١٦٩١-١٧٠١) جلهوی دهسهلاتی گرتدهست، که هه میسه له بهرخاتری سلیمان پاشا (سهفهوییهکان) ی له خوئی رازیده کرد و شوکرانه بژیربوو (بابانی، ١٣٧٧؛ ١٢٢). میرهکانی بابان بو لاوازکردنی دهولهتی سهفهوی وردهورده زیاتر دهستوهردانیان له باردوخی سیاسی ئیران کرد، به شیوهیهک خانه پاشای بابان، که له (١٧١٠-١٧٢٤) دهسهلاتی به دهسته وهبوو، هاوکاتی شوپرسی ئه فغانهکان دژی سهفهوییهکان و رووخانی ئه م زنجیرهیه، چند به شیکی ههریمی ئه رده لانیان داگیرکرد. له سالی ١٧٣١ خالدپاشای برای خانه پاشا، جاریکی دیکه په لاماری ههریمی ئه رده لانیان و له سنه جیگیربوو، به لام دواهی ههشت مانگ سوبحانویردی خان به یارمهتی سوپای نادر، عوسمانی و بابانهکانی له سنه وهدرنا (مهستووره، ٢٠٠٦؛ ٧٥-٧٦).

نادرشا چند ناوچهیهکی شانیشینی دهولهتی عوسمانی داگیرکراوی ههریمی شارهزوریشی کرده پاشکوی شانیشینی خوئی، به لام له کوتاییدا به له بهرچاوگرتنی سهرسهختی عوسمانییهکان و بیرکردنهوه له دهرئهنجامی ململانیکان له گهله دهولهتی عوسمانی، بهرزهوهندی له وه دابینی پهیمانی ئاشتی له گهله سولتانی عوسمانی واژوبکات. ئه م پهیمانه له ناوچهی کوردان، سهربه ساوجبلاغ، له سالی ١٧٤٢ واژوکرا. جهغه رخان موههندیس باشی له نامه کهی سهرحه دیه، دهربارهی ئه و پهیمانه دنووسیت: «بنچینهی ئاشتبوونه وه کهی سهردهمی سولتان مورادی چوارهم (واتا پهیمانی زههاو)، سنوورهکانی

(زهکی بهگ، ١٠٩-١٣٠).

سالی ١٨٠٤ عهبدولپرهمان پاشا دواي ماوهيهكي كه م سه رله نوئ بووه وه به ميري بابان (زهكي بهگ، ١٤٨) و له گه ل فه رمان په واي دياريكراوي سولتاني عوسماني له به غداد كه وته مملاني و داواي ده ستوه رنه داني به غدادي له كاروباري بابان كرد. بو فراوانكردي خاك ههنگاوينا و بووه هاوپهيماني محمه دعهلي ميرزا فه رمان په واي كرماشان (لازاريف، ٢٠٠٧؛ ٩٨-٩٩).

سالي ١٨٠٥ خالدپاشا به پشتگيري عهلي پاشا (والي به غداد) بو ويلايه تي شاره زوور راسپيردرا (دنبلي مفتون، ١٣٨٩؛ ٢٤٥)، به لام عهبدولپرهمان پاشا له سالي ١٨٠٦ به هاوكاري فه تحه لي شا سلیماني وه رگرت ه وه (شيرازي؛ خاوهري، ١٣٨٠؛ ٢٥٢؛ دنبلي مفتون، ١٣٨٩؛ ٢٤٦). به سه ركوتكردي چهند شوپشيك دزي عوسمانيه كان تواني سه رنجي دهوله تي عوسماني بوخوي رابكيشيت و به قوستنه وه ي ناكوكي نيوان ئيران و عوسمانيه كان، هه ولير و كه ركوكيشي خسته سه ر ناوچه ي ژير ده سه لاتي خوي (دنبلي مفتون، ١٣٨٩؛ ٣٣٨).

سالي ١٨١١ محمه دعهلي ميرزا دهستي به سه ر ميرنشيني سلیماني و شاره زووردا گرت و عهبدولپرهمان پاشاي له قه لاي كويه گه مارودا، ناچاريكرد خوي به دهسته وه بدات (اعتماد السلطنه، ١٣٦٣؛ ج ٣، ١٥٠١) و خالدپاشاي بابان بو ماوهيه كي كه م و به پشتگيري ئيران شوينگرت ه وه (دنبلي مفتون، ١٣٨٩؛ ٢٨٦). له سالي ١٨١٣ عهبدولپرهمان پاشا بو دواچار چاوي ليكنا و مه حمودپاشاي كوري بووه جينشيني و له سه رده مي ئه ودا له سه رخو بايه خ و ده سه لاتي ميرنشيني بابان و ده سه لاتي ئيران

جاريكتر داينايه وه به فه رمان په واي شاره زوور. سلیمان پاشای بابان، سالیك فه رمان په واي له كوردستاني ئه رده لان، شاره زوور و هه ولير كرد و بو سه لماندني دلسوزي خوي بو كه ريم خان، عهلي خاني كوري وهك بارمته رهوانه ي شيراز كرد (باباني، ١٣٧٧؛ ١٥٦-١٥٧).

ميرنشيني بابان دواي سلیمان كه وته ده ست ئه حمه دپاشا، پاشان بو جاري دووه م كه وته وه ده ست سلیمان پاشا و سنووري دهيه يهك فه رمان په وايه تي بابان له نيوان محمه د، ئه حمه د و سلیمان پاشا ده ستاوده ستی پيكر، هه تا له سالي ١١٩٩ ي كوچي كه وته ده ست ئيبراهيم پاشا و بنيادناني سلیماني له سالي ١٧٨٥، ناوي خوي له ميژووي كورداندا نه مركد و سنووري ميرنشيني باباني هه تا خانه قين و قه سري شيرين فراوانكرد.

ميرنشيني بابان له سه رده مي فه تحه لي شا

له كاتي دامه زراندني حكومه تي قاجار له ئيران، عهبدولپرهمان پاشا ميري ميرنشيني بابان بو، كه له سالي ١٧٨٩ ماوه ي (٨) سال فه رمان په وايه تي سلیماني كرد هه تا له سالي ١٧٩٧ له لايه ن سلیمان پاشا (پاشاي به غداد) بانگه يشتي به غداد كرا و ئيبراهيم پاشا (بو جاري سييه م) بو به فه رمان په واي سلیماني و ميرنشيني باباني پيدرا، پينج سال فه رمان په وايه تي كرد. له وكاته دا ميرنشيني بابان سه قامگيرنه بوو ميره كان زور به رده وام نه بوون. دواي ئيبراهيم پاشا، عهبدولپرهمان پاشا له سالي ١٨٠٢ بو جاري دووه م ميرنشيني باباني وه رگرت ه وه (زهكي بهگ، ١٣٧٠؛ ١٠٤-١٠٥)، پاشان حكومه تي سلیماني هه تا سالي ١٨١٣ چهند جاريك له نيوان خالدپاشا و عهبدولپرهمان پاشا ئالوگوركر

که‌م بۆوه (لازاریف، ٢٠٠٧؛ ٩٩).

سالی ١٨١٦ نیوانی سه‌عیدپاشا والی به‌غداد و داودپاشا (زاوای) تیکچوو، داودپاشا په‌نایبرده‌به‌ر مه‌حمودپاشا له سلیمانی و (٤٠) رۆژ له‌ویمایه‌وه (لۆنگریک، ١٣٧٠؛ ٢٣٦) و هه‌موو ئه‌وانه‌ی له‌ترسی سه‌عیدپاشا په‌نایانبرده‌بو به‌ر ئیران، گه‌رانه‌وه لای داودپاشا و سلیمانان کرده‌چه‌قی رووبه‌پروبوونه‌وه به‌سه‌عیدپاشا و له‌کو‌تاییدا داودپاشا به‌ناردنی چه‌ند نامه‌یه‌ک بۆ بابیعیالی عوسمانی له‌سالی ١٨١٨، ویلایه‌تی به‌غدادی وهرگرت (حه‌مه‌باقی، ٢٠٠٢؛ ٧٧).

هه‌رله‌وساله‌دا له‌ناکوکییه‌کانی ناوخوای نیوان مه‌حمودپاشای بابان و عه‌بدوللایاشا (مامی)، مه‌حمودپاشا په‌نایبرده‌به‌ر عه‌باس میرزا له‌ته‌وریز و عه‌بدوللایاشا په‌نای برده‌به‌ر عه‌لی میرزا له‌کرماشان و سلیمانی به‌هاوکاری لایه‌نگرانی ئیرانی چه‌ند جاریک ده‌ستاو‌ده‌ستی پیکرا (دنبلی مفتون، ١٣٨٩؛ ٤٨١-٤٨٥). ریچ له‌هاتی نوینه‌ری مه‌مه‌دعه‌لی میرزا (باقرخان) بۆ سلیمانی له‌به‌هاری سالی ١٨٢٠ ئاگادارمان ده‌کاته‌وه (ریچ؛ ٨٤).

ده‌کریت له‌ده‌قی نامه‌که‌ی عه‌باس میرزا بۆ فه‌تعه‌لی شا، له‌هاوسه‌نگی ده‌سه‌لات و گرنگی ئەم ناوچه‌یه له‌هاوکیشه‌سیاسییه‌کانی ئەو‌ده‌م بگه‌ین (حه‌مه‌باقی، ٢٠٠٢؛ ١١٣-١١٤). له‌دریژه‌ی نامه‌که به‌ئامازه‌کردن به‌گرنگی ناوچه‌که و له‌دریژه‌یدا سیاسییه‌تی بوونی له‌شکری به‌هیز و ئاماده له‌میرنشینی بابان، که ئیبراهیم خان له‌م ناوچه‌یه سه‌رتیپ بووه و په‌یتا په‌یتا هیزه‌که‌ی زیادی کردوه و له‌هیزی بابان به‌هیزتر بوون، ئەم خاله‌دوویات ده‌کاته‌وه، که له‌کاتی پیوستدا نوینه‌ری متمانه‌پیکراو و هیزی پیوست (له‌ئاستی سه‌خلویه‌ک) له‌ویده‌بن، له‌به‌رامبه‌ردا

سواره‌ی بابان و بلباس و کورده‌کانی تری ناوچه‌که له‌گه‌ل‌خوای ده‌بات، که له‌راستیدا خه‌لکی کوردستان و ئه‌رده‌لان و سابلایگی موکریانیش بۆ پشتگیری کردنیان دینه‌مه‌یدان، که ده‌وله‌ت پیی باشه، له‌کاتی پیوست ده‌بنه‌فریادپه‌سی ده‌وله‌ت (نفیسی، ١٣٦٨؛ ٢٠٩-٢١٠). ئەو پرسه بۆ گرنگیدانی تاییه‌تی عه‌باس میرزا به‌پیوستی هه‌بوونی بنکه‌یه‌کی به‌هیز له‌م ناوچه‌یه‌دا ده‌گه‌ریته‌وه، هه‌روه‌ها گرنگیدانی تاییه‌تی به‌هاوکیشه‌نه‌ته‌وه‌بیه‌کان له‌ناوچه‌که‌دا و هه‌وله‌کانی بۆ سوودوهرگرتن له‌م توانایه، له‌کاتی به‌ستنی په‌یمانی ئه‌رزه‌پۆمی یه‌که‌م (سالی ١٨٢٤ز)، مه‌حمودپاشا له‌فه‌رمانپه‌وایی میرنشینی بابان به‌رده‌وام بوو له‌سه‌رده‌می فه‌رمانپه‌وایی خوای توانی به‌غداد داگیربکات و والی به‌غداد (ئه‌سه‌دپاشا) بکوژیته‌ت. خوا و مه‌مه‌دپاشای برای، (١٦) سال فه‌رمانپه‌وایی شانیشینی بابانان کرد (قائم مقام فراهانی، ١٣٨٩؛ ١٤٧).

مه‌حمودپاشا سالی ١٨٣٠ به‌هاوکاری قاره‌مان میرزای کوپی عه‌باس میرزا له‌ته‌وریز، په‌لاماری سلیمانیدا و له‌سلیمان پاشای برای وهرگرته‌وه (حه‌مه‌باقی، ٢٠٠٢؛ ١١٨). مه‌مه‌دپاشا بۆ ماوه‌ی (٢١) سال فه‌رمانپه‌وای بابانی گرته‌ده‌ست، که دیاره سلیمان پاشا (برای) و عه‌بدوللایاشا له‌م ماوه‌یه‌دا رکابه‌ریکی جدی بوون بۆی و ته‌نانه‌ت له‌جاری دووه‌میشدا فه‌رمانپه‌وایی سلیمانی کرد (زه‌کی به‌گ، ١٣٤-١٥٠). مه‌حمودپاشا توانی به‌وه‌موو کیشه‌یه‌وه شانیشینه‌که بپاریزیته‌ت، به‌لام دواي ئه‌وه‌ی له‌سالی ١٨٣٤ کوچی دوايیکرد و سلیمان پاشای نه‌وه‌ی جیگرته‌وه، ئەم میرنشینه ئامازه‌کانی سه‌ربه‌خویی خوا له‌ده‌ستدا (لازاریف، ٢٠٠٧؛

که زۆربه‌یان پیر و کهسانی دیاری هۆزه‌که‌ن و له کۆتاییدا ریزی ئه‌وانی پاراستوو. هیواداره به‌م زوانه‌ موچه و مه‌زرای بی باجی نزیک سابلاغی پێبدری، چونکه ده‌بیته‌ هه‌موو که‌سیک له نیوان ترس و هیوادا بمینیته‌وه و له راستیدا ئه‌مه‌ش ده‌بیته‌ هه‌ره‌شه‌ بۆسه‌ر مه‌حمودپاشا». له کۆتاییدا ئاماژه‌ی به‌شیوازی باج وه‌رگرتن له‌م ناوچه‌یه‌ و به‌م خاله‌ کردوه، که «ئه‌گه‌ر باری باجمان له‌سه‌ر میرنشینی بابان گران بیته‌، ده‌ترسین مه‌حمودپاشا ده‌روستی نه‌یه و رومان لیوه‌ربگیڕیته‌ و روو له عوسمانیه‌کان بکات» (نفیسی، ١٣٦٨؛ ٢٠٩-٢١٠).

کاریگه‌رییه‌کانی پاشای به‌غداد له‌سه‌ر هاوکیشه‌ سیاسیه‌کانی بابان

پاشای به‌غداد و ده‌ستوهردانه‌کانی له‌ میرنشینی بابان و ئاستی گرنگی ئه‌م ده‌ستیوه‌ردانه‌، خاله‌کانی دیکه‌ن، که‌ عه‌باس میرزا له‌ نامه‌که‌یدا باسیان ده‌کات. ده‌رئه‌نجامی بوونی ئاسایش له‌ پاشایه‌تی به‌غداد، بوونی ئاسایشه‌ له‌ میرنشینی بابان و عه‌باس میرزا له‌ نامه‌که‌یدا بۆ فه‌تعه‌لی شا موژده‌ی ئه‌و خاله‌ ده‌دا، که‌ به‌غداد هه‌لوستی به‌رامبه‌ر ئێران باشه‌ و له‌مباریه‌وه‌ خه‌یالی شا ئاسوو ده‌کات (نفیسی، ١٣٦٨؛ ٢٠٩-٢١٠). که‌واته‌ لی‌ره‌دا پێویسته‌ به‌چاو‌خشان‌دینک به‌ پاشانیشینی به‌غداد و گرنگی له‌ هاوکیشه‌ سیاسیه‌کانی ناوچه‌که‌، هه‌نگاو‌بنریته‌ بۆ دیاریکردنی گرنگی ئه‌م پاشانیشینه‌ له‌ هاوکیشه‌ سیاسیه‌کانی ناوچه‌که‌ و په‌یوه‌ندی به‌ میرنشینی بابانه‌وه‌. ساڵی ١٨٠٢ فه‌رمانه‌وه‌ی ویلایه‌تی به‌غداد له‌ سلیمان پاشا بۆ عه‌لی پاشا گوازیه‌وه‌، که‌ به‌ پێچه‌وانه‌ی سلیمان پاشا، دوژمنکاری و ئاژاوه‌گیڕی له‌گه‌ڵ ده‌رباری ئێران په‌یره‌وکرد

٩٩). به‌شیوه‌یه‌که‌ هه‌تا کۆچی دوایی فه‌تعه‌لی شا (له‌ ساڵی ١٨٣٤ز)، هیزه‌کانی ئێران باره‌گایان له‌ سلیمانی هه‌بوو (لۆنگریک، ٢٥٠) و مه‌مه‌ده‌لی میرزای ده‌وله‌ت‌شا له‌کاتی گونجاودا پارهی له‌ والی سلیمانی وه‌رگرت و چاودێری ناوچه‌که‌ی کرد (والی زاده‌ معجزی، ٢٤)، به‌لام دوای مردنی فه‌تعه‌لی شا باره‌گای ئێران له‌ سلیمانی پێچراهه‌وه‌ و سلیمان پاشا ده‌سه‌لاتی وه‌رگرتوه‌ و سلیمانی گرتوه‌وه‌. سلیمان پاشا له‌ ساڵی ١٨٣٨ کۆچی دواییکرد و ئه‌حمه‌دپاشای کورپی، میرنشینی بابانی به‌ده‌سته‌وه‌گرت (حه‌مه‌ باقی، ٢٠٠٢؛ ١١٩).

عه‌باس میرزا له‌ درێژه‌ی نامه‌که‌یدا چه‌ند چاره‌سه‌ریک بۆ پاراستنی ئه‌م ناوچه‌ ستراتیژییه‌ ده‌خاته‌روو. سه‌ره‌تا له‌مباریه‌وه‌ ئاماژه‌ به‌ پێوسیتی پاراستنی بارمه‌ته‌کان ده‌کات، که‌ «هیزه‌که‌ی مه‌حمودپاشا و براکه‌ی عوسمان به‌گ له‌ دوو ساڵی رابردوودا کیشه‌یان ناوه‌ته‌وه‌ و له‌ ئێران سه‌ربزیویان کردوه، جگه‌ له‌ بارمه‌گرتن، فه‌رمانم به‌ عوسمان به‌گ کردوه‌ خۆی له‌گه‌ڵ هه‌زار که‌س، یان زیاتر له‌ ره‌عیته‌ و پیر و ئاغاکانی بابان، وه‌ک پێشه‌نگی سوپا، به‌ ئاشکرا دژی فه‌رمانده‌ی عوسمانی بجه‌نگن». دیاره‌ ئاماژه‌ به‌م پرسه‌ ده‌کات ئه‌مکاره‌ «داوای خودی مه‌حمودپاشا و عوسمان پاشای برای بووه‌، که‌ پێشتر ماوه‌ی مانگیک له‌ ته‌وریز بوو بپاردررا به‌ گه‌رانه‌وه‌ی عوسمان پاشا، خودی مه‌حمودپاشا بیته‌ ته‌وریز و ئه‌م راویله‌که‌یه‌ به‌رده‌وام بیته‌». له‌ چاره‌سه‌ره‌ ئاماژه‌پیکراوه‌کانی تری درێژه‌ی ئه‌م نامه‌یه‌ به‌ مه‌به‌ستی پاراستنی دلسۆزی بانه‌ماله‌ی بابان ئه‌وه‌بوو: «عه‌بدو‌ل‌ل‌پاشا، که‌ یه‌کیکه‌ له‌ پیر و گه‌وره‌کانی خێلی بابان و له‌ ته‌وریز له‌گه‌ڵ هه‌زار بانه‌ماله‌ی ئه‌م تایه‌فه‌ ده‌ژی،

و فەرەجوللاخان نەستەقچی باشی بە ریگای هەمەدان و کرماشان دیاریکرد (دنبلی مفتون، ۱۳۸۹؛ ۲۴۵).

سەرەتا سلیمان پاشا سالی ۱۸۰۵ پەلاماری عەبدولپەرەحمان پاشایدا و شکاندی، بەلام هیژەکانی ئێران توانیان سوپای فەرمانپەرەوای بەغداد و سلیمان پاشا بشکینن و سلیمان پاشا بگرن. عەبدولپەرەحمان پاشا لە سلیمانی جیگیربوو. سەرچاوە ناوخواییهکان لەوانە (سیر الاکراد) لەمبارەیهوه دەنوووسیت: «عەبدولپەرەحمان پاشا لە فەرمانپەرەواییهکەیدا زۆر بەهێزبوو، بە دوو سال جاریک سەردانی دەرباری پاشایهتی دەکرد و هەموو جۆره خواردنکی شاهانهی پیشکەشدهکرا» (زەکی بەگ، ۱۳۷۰؛ ۲۶۷؛ بابانی، ۱۳۷۷؛ ۱۳۰؛ سنندجی، ۱۳۶۶؛ ۱۸۷-۱۸۸).

سالی ۱۸۰۹ عەبدولپەرەحمان پاشای بابان، که دیاریکراوی دەولەتی قاجار بوو، سەرپێچی لە پەیرهویکردنی فەتخەلی شا و والی ئەردەلان کرد. سەرچاوە ناوخواییهکان باس لەوه دەکەن، که «باجی نەداوه و سویندی بهیعتی بۆ سولتانی عوسمانی خواردوه» و دیسانهوه محەمه دەعەلی میرزای دەولەتشا و والی ئەردەلان ئەرکی سزادانی پاشای بابانیان پیشپێردرا. ئەمجاره عەبدولپەرەحمان پاشا خۆی نەگرت و ئێران میرنشینی بابانی داگیرکرد، ئەمجاره خالداپاشای بۆ میرنشینی بابان دیاریکرد (دنبلی فتونی، ۱۳۸۹؛ ۲۸۶؛ وقائع نگار کردستانی، ۱۳۶۴؛ ۱۵۶؛ بابانی، ۱۳۷۷؛ ۱۳۰).

لە سالەکانی ۱۸۰۷ هەتا ۱۸۱۰، سلیمان پاشا والی بەغداد بوو پۆستەکهی بههۆی دەرباری ئێران وەرگرتبوو. لەمکاتەدا بەرپرسیانی بابیعالی بۆ دوورخستنهوهی له والی بەغداد، بەنهیتی حالت ئەفەندی بەرپرسی نوسینگە

(دنبلی مفتون، ۱۳۸۹؛ ۲۴۵). ئامانجی عەلی پاشا لەم دوژمنکارییه، رکیفکردنی خێڵەکانی ناوچه سنوورییهکان و قەدەغەکردنی کۆچی وەرزیان بوو بۆ ناو خاکی ئێران.

سالی ۱۸۰۵ عەبدولپەرەحمان پاشا فەرمانپەرەوای دانراوی حکومهتی قاجار بوو له شارەزور و بەلایهنگیریکردنی ئێران فەرمانپەرەوایی دەکرد. عەلی پاشا بە قۆستنهوهی مەملانیی هیژەکانی ئێران و روسیا له شەرەکانی قوناخی یهکهمی ئێران و روس، سوپایهکی بۆ لهسەرکارلادانی عەبدولپەرەحمان رهوانهی شارەزورکرد (سنندجی، ۱۳۶۶؛ ۱۸۸). عەبدولپەرەحمان پاشا رایکرده کرماشان و محەمه دەعەلی میرزای دەولەتشا دالدهیدا. دواي ماوهیهک عەلی پاشا، ئەحمەد چەلهبی بۆ رادهستکردنهوهی رهوانهی کرماشان و دەرباری تاران کرد. فەتخەلی شا ئامادهنهبوو چاوپۆشی له میرنشینی بابان بەسەر شارەزوروه بکات، بە پەيامیکی هەرەشه ئامیزی نێردراو، عەلی پاشای گەراندەوه. دوابه دواي گەراندەوهی ئەحمەد چەلهبی، فەتخەلی شا، میژوونوس مەرۆزی ناردە بەغداد و بە گەفکردنهوه له عەلی پاشا، داوای لیکرد عەبدولپەرەحمان پاشا له کرماشانهوه بانگبکات و فەرمانپەرەوای شارەزووری پیشپێریت. بە روالهت عەلی پاشا رادهستی داواکانی دەرباری ئێران بوو، بەلام دواجار دواي دوودلییهکی زۆر، خالداپاشای بهناوی خۆیهوه بۆ فەرمانپەرەوایی شارەزور نارد (سەنەندەجی، ۱۳۶۶؛ ۱۸۹)، بەلام محەمه دەعەلی میرزا یهکسەر لهشکریک پیاوی ئازا، چ پیاده و چ سوار، چەند فەرماندهیهک، واتا ئیبراهیم خان و محەمه دخان شامبیاتی، نهورۆزخان ئیشک ئاغاسی، ئەمانوللاخان والی کوردستان

داوایه‌ی فەتح‌ه‌لی شا رازی نه‌بوو دیسانه‌وه سلیمان به‌گ‌ فەخری بۆ ده‌رباری فەتح‌ه‌لی شا نارد، به‌لام‌ عه‌بدولپه‌حمان پاشا به‌هاوکاری محمه‌ده‌لی میرزای ده‌وله‌ت‌شا ره‌وانه‌ی میرنشینی بابان کرا، بۆئوه‌ی له‌و‌ی جیگیربیت. له‌م‌ ماوه‌یه‌دا، که‌ ده‌رباری ئێران خه‌ریکی ناردنی هیزبوون بۆ یارمه‌تیدانی عه‌بدولپه‌حمان پاشا، والی به‌غدادیش بیرى له‌ له‌شکرکێشی و هیزشکردنه‌سه‌ر ناوچه‌ سنوورییه‌کان کرده‌وه. به‌مشیه‌یه‌ عه‌لی پاشا له‌ ناوچه‌ی سه‌ریپێلی زه‌هاو جیگیربوو. دیسان نامه‌نووسین له‌ نێوان فەتح‌ه‌لی شا و عه‌لی پاشای والی به‌غداد بۆ چاره‌سه‌رکردنی پرسى عه‌بدولپه‌حمان پاشا و میرنشینی بابان ده‌ستپێکرد و له‌ نامه‌یه‌کی دیکه‌دا، که‌ به‌هۆی فەزل‌ه‌لی خان گه‌یشه‌ده‌ست والی و داوای لێکرد به‌ عه‌بدولپه‌حمان پاشا بۆ میرنشینی بابان رازیبیت (حه‌مه‌ باقی، ٢٠٠٢؛ ٥٦-٥٨).

بابیعالی رازینه‌بوو به‌و ناکوکییه‌ی نێوان ئێران و ده‌وله‌تی عوسمانی، له‌مکاته‌دا له‌سه‌ر میرنشینی بابان و ویلایه‌ته‌که‌یان دروستیبوو. عه‌بدولپه‌حمان پاشا هه‌تا سالی ١٨٠٥ میری میرنشینی بابان بوو له‌ سلیمانی. داوای عه‌بدولپه‌حمان پاشا، محمه‌ده‌پاشای کورێ ده‌سه‌لاتی گرت‌ه‌ده‌ست. به‌ کوچی داوایی عه‌بدولپه‌حمان پاشا ناکوکی نێوان سه‌روک هۆز و گه‌وره‌کانی میرنشینی بابان زۆربوو. عه‌بدولپه‌حمان پاشا پێش کوچی داوایی، کورپه‌که‌ی به‌ جێنشینی خۆی دانابوو، بۆیه‌ هه‌م‌ والی به‌غداد و هه‌م‌ سولتانی عوسمانی، مه‌حمودپاشای بابانی به‌ میرنشینی بابان قبول‌کرد و والی به‌غداد فه‌رمانی میرنشینی قه‌له‌مه‌ره‌وی بابانی بۆ مه‌حمودپاشا نارد (نصیری، ١٣٦٤؛

ئیه‌سته‌نبولیان به‌نه‌ینی نارد‌ه‌ به‌غداد بۆ مسوگه‌رکردنی پشتیوانی گه‌وره‌کانی شاره‌که‌ و ریکخستنی راپه‌رینیکی جه‌ماوه‌ری دژی سلیمان پاشا. داوای ئه‌وه‌ی حالت ئه‌فه‌ندی چوه‌ ناو به‌غداد و بیئاکامی هه‌وله‌که‌ی، به‌ ناچاریی چوه‌ شاره‌زور هه‌تا له‌و‌ی عه‌بدولپه‌حمان پاشای بابان فه‌رمانه‌وه‌ی سلیمانی بۆ هیزشکردنه‌سه‌ر به‌غداد له‌گه‌ڵ خۆی ببات. به‌ ئاماده‌کردنی هیزه‌کانی بابان و گه‌یشتنی ئه‌م‌ هه‌واله‌ به‌ والی به‌غداد، یه‌کسه‌ر داوای هاوکاری له‌ فەتح‌ه‌لی شا کرد، که‌ ئه‌وکاته‌ له‌ چیمه‌نی ئۆجان جیگیربوو. فەتح‌ه‌لی شا محمه‌ده‌سادی میژوونوسی نارد‌ه‌ ناوچه‌که‌ هه‌تا له‌ری نیه‌ندگیری و ناوبژیوانی نه‌هیلێت شه‌ری نێوان پاشای سلیمانی و والی به‌غداد رووبدات. میژوونوس گه‌یشه‌ کرماشان و ئاگادارکرایه‌وه‌ له‌ سه‌ره‌تای سالی ١٨١٠ هیزه‌کانی عه‌بدولپه‌حمان پاشا ده‌ستیان به‌سه‌ر به‌غداددا گرتوه‌ و سلیمان پاشای والی به‌غدادیان ده‌رپه‌راندوه‌ (دنبلی مفتون، ١٣٨٩؛ ٣٣٨).

داوای سه‌رکه‌وتنی عه‌بدولپه‌حمان پاشا به‌سه‌ر والی به‌غداد، عه‌بدوللائاغا ناسراو به‌ گورجی یه‌کیک له‌ نوکه‌رانی کوئی خۆی له‌جیاتی سلیمان پاشا به‌ والی به‌غداد دانا. عه‌بدوللائاغا، والی نوویی به‌غداد، که‌ وادیاره‌ به‌نیازبوو رای گونجاوی ده‌رباری ئێران به‌ده‌ستبێنیت بۆ وه‌زاره‌ته‌که‌ی، ئه‌حمه‌د چه‌له‌بی به‌دیارییه‌وه‌ ره‌وانه‌ی ده‌رباری فەتح‌ه‌لی شا کرد. ئه‌وده‌مه‌ فەتح‌ه‌لی شا نامه‌یه‌کی به‌هۆی میرزاسادی میژوونوس بۆ والی به‌غداد نارد و داوای لێکرد ره‌زامه‌ندیبیت له‌سه‌ر مانه‌وه‌ی عه‌بدولپه‌حمان پاشا له‌ میرنشینی بابان (نصیری، ١٣٦٤؛ ١١٣)، به‌لام‌ عه‌لی پاشای والی به‌غداد به‌م

(١٢٤).

ئه‌مجاره‌یان مه‌حمودپاشا په‌نایبرده‌به‌ر عه‌باس میرزای نایبسه‌لته‌نه و فه‌رمانه‌ه‌وای ئازهر‌بایجان، به‌یارمه‌تی ئه‌وان شاره‌زوور، سلیمانی، کۆیه و هه‌ریری وه‌رگرته‌وه (بابانی، ١٣٧٧؛ ١٤٤). له به‌رامبه‌ردا عه‌بدو‌للاپاشاش په‌نایبرده‌به‌ر محه‌مه‌دعه‌لی میرزا.

به‌گشتی ده‌کریت هه‌لو‌یسته‌کانی مه‌حمودپاشای بابان به‌رامبه‌ر ده‌وله‌تی ئیران و عوسمانی به‌ دانانی گه‌لاله‌یه‌کی گریمانیه‌ی به‌مجۆره نیشان‌دات: په‌یره‌وی له ئیران و پشتگیریه‌کی زۆری ئیران لئی، ناکۆکی نیوان میره‌کانی بابان و هه‌ولی ئیران بۆ چاره‌سه‌رکردنی ئه‌م ناکۆکیانه له به‌رژه‌وه‌ندی خۆی، سه‌رپێچی مه‌حمودپاشا و په‌یره‌ویکردنی له سولتانی عوسمانی (عه‌لی سو‌فی و ئه‌مین پوور، ١٣٩٢؛ ٣٨). هاوکات، به‌ کۆچی دوایی محه‌مه‌دعه‌لی میرزا، محه‌مه‌دحسین میرزا بووه فه‌رمانه‌ه‌وای کرماشان، که ئه‌ویش داکۆکی له عه‌بدو‌للاپاشا کرد (دنبلی مفتون، ١٣٨٩؛ ٤٨٥).

که‌واتا به ئاوردانه‌وه له بابه‌ته‌کانی سه‌ره‌وه و سه‌رنجدان له گرنگی وه‌رچه‌رخانه‌کانی ویلایه‌تی به‌غداد و کاریگه‌رییه‌کانی له‌سه‌ر بابان و سه‌قامگیری سیاسییه‌که‌ی، ده‌توانین ب‌لین: عه‌باس میرزاش له نامه‌که‌یدا ئاماژه‌ی به گرنگی ئه‌م وه‌رچه‌رخانه کردوه و له‌و‌رپێگایه‌وه تیگه‌یشتنی خۆی له هاوکیشه‌سیاسیه‌کانی ناوچه‌که نیشانداوه.

ره‌وتی میژوو‌یی تیشک‌خستنه‌سه‌ر پرسى

هۆزه‌کان له په‌یمان‌ه‌کاندا

جگه‌ له‌وه‌ی له سه‌رده‌می سه‌فه‌ویدا به شیوه‌یه‌کی ناراسته‌وخۆ له په‌یمان‌نامه جۆراوجۆره‌کاندا پرسى هۆزه‌سنوورییه‌کان

له ده‌ستپێکی فه‌رمانه‌ه‌وایی مه‌حمودپاشا له میرنشینی بابان، ناکۆکی له نیوان سه‌رۆک هۆزه‌کان و میرنشینه‌که دروستبوو، دوای جیگیربوونی مه‌حمودپاشا، گه‌وره‌کانی هۆزی بابان هه‌ریه‌که‌یان به‌شیوازیک تووی ناته‌بایی و دوژمنایه‌تی مه‌حمودپاشایان چاند. کۆمه‌لیک له گه‌وره‌کانی هۆزی بابان په‌نایانبرده‌به‌ر والی به‌غداد، والی به‌غداد هه‌له‌که‌ی قۆسته‌وه و په‌نابه‌ر و گه‌وره‌کانی میرنشینی بابانی کرده باشتترین بیانوو بۆ ده‌ستوه‌ردان له میرنشینی بابان (ئه‌مین، ١٩٩٨؛ ٢٧). ئه‌مکاته باشتترین هه‌ل بوو بۆ والی به‌غداد، که سه‌ربکیشینه ئه‌م ناکۆکییه‌وه. دوای سال و نیویک له فه‌رمانه‌ه‌وایه‌تی مه‌حمودپاشا، والی به‌غداد فه‌رمانیکرد عه‌بدو‌للاپاشای بابان فه‌رمانه‌ه‌وایی میرنشینی بابان بگرته‌سته‌و. عه‌بدو‌للاپاشای بابان به‌ یارمه‌تی هیزه‌کانی والی به‌غداد به‌ره‌و که‌رکوک رویشت. هاوکات، به دروستبوونی ناکۆکی له نیوان والی به‌غداد و فه‌رمانه‌ه‌وای بابان (مه‌حمودپاشا)، محه‌مه‌دعه‌لی میرزای ده‌وله‌تشا له‌شکرکی ئاماده‌ی جولاند به‌ره‌و شاره‌زوور و مه‌حمودپاشا له نامه‌یه‌که‌دا داوای له فه‌رمانه‌ه‌وای که‌رکوک کرد هه‌رچی زووتره عه‌بدو‌للاپاشا له که‌رکوک ده‌ربکات (سالج، ١٩٩٨؛ ٢٩-٣٠).

سالێ ١٨١٨ داودپاشا ویلایه‌تی به‌غدادی وه‌رگرت و مه‌حمودپاشا له هه‌مانکاتدا له په‌یره‌ویکردنی محه‌مه‌دعه‌لی میرزای ده‌وله‌تشا سه‌رپێچیکرد، چووه‌پال والی به‌غداد و به پالپشتی هیزه‌کانی به‌ره‌و سلیمانی جولاً، به‌لام له‌سه‌رده‌ستی محه‌مه‌دعه‌لی میرزا و عه‌بدو‌للاپاشا شکا و عه‌بدو‌للاپاشا میرنشینی بابانی به‌ده‌سته‌ینا (دنبلی مفتون، ١٣٨٩؛ ٤٨١).

بروسکه‌ئاسا و درنده‌ی سوپای ئێران بۆ سه‌ر تورکه‌کان ده‌ستیپێکرد و سه‌ربازه‌کانی شای قاجار زوو قه‌لای عوسمانیه‌کانیان یه‌کله‌دوای یه‌ک گرت (ره‌مه‌زانی، ١٣٨٦؛ ٩٥). شه‌ڕیکی سه‌خت له‌ توپراک قه‌لای ده‌ستیپێکرد و سوپای عوسمانی زیانیکی زۆری به‌رکه‌وت و شکا.

دواجار عوسمانیه‌کان داوای ئاشتیانکرد (پارسادوست، ١٣٦٩؛ ٥٥). گفتوگۆی ئاشتی له‌ ئه‌رزه‌پۆم ده‌ستیپێکرد و په‌یماننامه‌یه‌ک بۆ به‌رگرتن له‌ په‌لامار و ره‌فتاری دوژمنکارانه و گرژی نیوان هه‌ردوو ده‌وله‌ت له‌ ٢٨ ته‌مموزی ١٨٢٤ به‌سترا و له‌ کاتی‌کدا جه‌ختده‌کاته‌وه

له‌ پێوه‌ره‌کانی په‌یماننامه‌ی ساڵی ١٧٤٦ی ناسراو به‌ (په‌یمانی کوردان)، هه‌ردوو ده‌وله‌ت له‌سه‌ر پرسه‌ جیاجیاکان به‌ تایبه‌ت پرسه‌سنوورییه‌کان و هۆزه‌کان ریکه‌وتن (ره‌مه‌زانی، ١٣٨٦؛ ١٠٢). له‌م په‌یماننامه‌یه‌دا نوێنه‌ری ئێران محه‌مه‌دعه‌لی مسته‌وفی و نوێنه‌ری عوسمانیه‌کان محه‌مه‌دئه‌مین ره‌ئوف پاشا سه‌رعه‌سکه‌ری ئه‌رزه‌پۆم بوو (دنبلی مفتون، ١٣٨٩؛ ٤٩١)، به‌لام ئه‌م په‌یماننامه‌یه‌ش کۆتایی نه‌هیتا به‌ پرس و ناکوکییه‌سنوورییه‌کان. پرسه‌ هۆزه‌سنوورییه‌کان له‌ وپرسه‌ گرنگانه‌بوو، که له‌ په‌یماننامه‌که‌دا به‌ شیوه‌یه‌کی ئالۆز باسیکرابوو، به‌ تایبه‌ت له‌ ناوچه‌ کوردنشینه‌کان گرنگی تایبه‌تی هه‌بوو ته‌نها له‌ پێشه‌کییه‌که‌دا به‌ شیوه‌یه‌کی لاوه‌کی باسیکرابوو (شه‌میم، ١٣٧٤؛ ١٢٠-١٢١).

محه‌مه‌دئه‌مین ره‌ئوف پاشا، نوێنه‌ری ده‌وله‌تی عوسمانی له‌ په‌یمانکه‌دا پێداگر بوو، که ئه‌م به‌شه‌ی په‌یوه‌ندی به‌ سنووره‌کانی ئێران و عوسمانیه‌کانه‌وه هه‌بوو، ده‌بیته‌ به‌پێی په‌یماننامه‌ی ساڵی ١٧٤٦ی نیوان نادرشا و

باسکراوه، بۆ یه‌که‌مجار ب‌رگه‌یه‌ک به‌مشیه‌یه‌ دارپێژرا: «کورد» به‌ ئاشکرا باسی ئه‌و هۆزانه‌ی کرد ده‌که‌ونه‌سه‌ر سنووره‌کانی ئێران و ئیمپراتۆریه‌تی عوسمانی. له‌ په‌یماننامه‌ی هۆزه‌کوردیه‌کانی ناوچه‌ سنوورییه‌کان، لایه‌نه‌کان به‌لێنیاندا ئه‌گه‌ر دواتر هۆزه‌کان په‌نایان له‌ ده‌وله‌تی عوسمانی بۆ ده‌وله‌تی فه‌خیمی ئێران و له‌ ده‌وله‌تی به‌هایه‌ی ئێران بۆ ده‌وله‌تی عوسمانی، یان ئه‌گه‌ر هه‌ر هه‌نگاوێکیان له‌ دژی حکومه‌ته‌کانی ئه‌و سه‌رده‌مه‌ نا، نابیت رابردوو ره‌چاوبکریت (دنبلی مفتون، ١٣٨٩؛ ٤٩٢).

له‌ سه‌رده‌می حکومه‌تی فه‌تحعه‌لی شا هه‌میشه‌ په‌یوه‌ندی ئێران و ده‌وله‌تی عوسمانی ناجیگیربوو. پێش به‌ستنی په‌یمانی ئه‌رزه‌پۆمی یه‌که‌م، عوسمانیه‌کان به‌بێ ئێران، عه‌بدوللاپاشایان بۆ ده‌وله‌تی به‌غداد دانان. شاره‌زووریش له‌ فه‌رمانه‌ه‌وایانی دیاریکراوی ئێران وه‌رگیرایه‌وه. ئه‌م پرسه‌ سه‌ریکیشایه‌ له‌شکرکێشی فه‌تحعه‌لی شا بۆسه‌ر به‌غداد، به‌لام پێش داگیرکردنی، رووداویکی دیکه‌ روویدا بوو. به‌ کوشتنی فه‌رمانه‌ه‌وای به‌غداد و ده‌ستوه‌ردانی ده‌وله‌تی قاجار، که به‌ دیاریکردنی فه‌رمانه‌ه‌وای نوی، ناکوکییه‌که‌ دامرکایه‌وه و به‌سه‌رله‌نوی ئالوگۆرکردنه‌وه‌ی بالیۆز له‌ نیوان هه‌ردوو ده‌وله‌ت و پابه‌ندبوونی عوسمانیه‌کان به‌ له‌به‌رچاوگرتنی مه‌رجه‌کانی پێشوو، ئاگری شه‌ڕ کوژایه‌وه.

دیاره ئه‌م بارودۆخه‌ کاتیبوو. له‌ کۆتاییدا بریکاره‌کانی ده‌وله‌تی عوسمانی به‌ پاساوی نوی سه‌رده‌می کورتی ئارامییان بۆ شه‌ڕ و خویترشتن گۆڕی. ئه‌مجاره‌ فه‌تحعه‌لی شا به‌ هه‌رشیه‌یه‌ک بتوانیته‌، سوپای عوسمانی له‌ناو بیات. هێرشه‌

... که مملانیکیه یان به دلی دهسه لاتی پاشایه تی نییه ... گفتوگوییکی دۆستانه و به سوودمان له سه ره هۆزی بابان هه بیته» (ئه رشیفی سه روک وهزیرانی ئیستانبول، هیللی هومايون، ش ۳۷۰۹۴ f. له کتیبی به لگه نامه هه لیبژیردراوه کانه وه وهرگیراوه، ۱۳۶۹؛ ۹۶).

عه باس میرزا وه لامی نامه که ی سه ره وه ی فه تحه لی شای دایه وه و له م نامه یه دا ئاماژه به م برگه یه ده کات، که هه رچه ند به گویره ی په یمانی ئه زه ره پۆم میرنشینی بابان، ناراسته وخو به عوسمانییه کان سپیردراوه، به لام عه باس میرزا به پاراستن و پته وکردنی په یوه ندییه کانی له گه ل میرنشینی بابان هه تا ئه و جیگایه ی ده کریت، هه ولده دات به شیک له گه وره کانی هۆزه که بهیللیته وه به دارشتنی ریوشوینی تایبه ت، وه ک به بارمه گرتنی هیزه کان و به شیک له سه رکرده و پیاوماقولانی ئه م هۆزه (لیزه دا عه بدوللا پاشا پیاوماقولی بابان)، وه ک هه ره شه یه ک بو مه حمودپاشا (فه رمانزه وای بابان)، پاراستنی ئاماده یی جیگیری هیزی سه ربازی له م میرنشینه دا و ریوشوینی له مجوره، به شیوه یه کی کاریگر ئه م میرنشینه به گویره یه ل و دلسۆزی ئیران ده هیلیته وه.

شیکردنه وه ی ئه م نامه یه ئاماژه یه بو تیگه یشتنی بالای سیاسی عه باس میرزا، ده کریت تیروانیی ستراتیژی ئه و بو پرسی بابان، به مۆدیلیک له په یوه ندییه کانی ده ره وه دابنریت.

ده رنه نام

یه کیک له پرسه گرنگه کانی جی مشتومری ئیران و عوسمانییه کان، په یوه ندی به هۆزه سنوورنشین و به تایبه ت له ناوچه کوردنشینه کان بو، که ئه وکاته به گشتی له ژیر فه رمانره وایه تی هه ردوو

سولتان مه حمودخان یه که م بیت و ته نانه ت پی له به ره تیپه راند و داوی شاره زوور، کویه، هه ریر، زه هاو و هۆزی بابانی له سنووره کانی کوردستان و کرماشان کرد، به لام عه باس میرزا و قائیمقام مل بو داواکه ی ره ئوف پاشا ناده ن و هه موو توانیان بو پاراستنی به رژه وه ندی ئیران به کاره ینا. ده رباره ی په یماننامه ی ئه زه ره پۆمی دوو له کارنامه که دا ماوه ته وه. له کارنامه ی یه که م، که له میژووی ۱۸۲۴ ی نووسرابوو، عوسمانییه کان داوی شاره زوور، کویه، هه ریر و زه هاویان کردبوو، که قائیمقام به به لگه وه داوی عوسمانییه کان ره تده کاته وه (قائم مقام فراهانی، ۱۳۸۹؛ ۸۴-۸۵)، به لام له کوتاییدا به پیی په یماننامه ی یه که می ئه زه ره پۆم له نیوان ئیران و عوسمانییه کان، هۆز و میرنشینی بابان درابوو به عوسمانییه کان (شیرازی خاوه ر، ۱۳۸۰؛ ۵۸۷) و به وپییه ی له ماده ی یه کی ئه م په یماننامه یه دا هاتبوو، ئیران مافی ده ستوهردانی له کاروباری شاره زوور و سلیمانی و میرنشینی بابان نه بوو (به هرامی و موزه فه ری، ۱۳۸۹؛ ۱۵).

هه لبه ته راسته وخو ئاماژه به م پرسه نه کرابوو، به لام ئه م ناوچه یه له کاتی په یماننامه که دا به ده ست عوسمانییه کانه وه بوو، به مه ش عوسمانییه کان له سه ره حق بوون. ئه مه ش بووه هۆی ناره زیه تی فه تحه لی شا له دژی عه باس میرزا له به ره وه ی نه ییتوانیوه میرنشینی بابان راده ست بکاته وه و له سالی ۱۸۲۵، نامه یه کی بو عه باس میرزا نووسی که «... هه ر چه ند زۆربه ی بابه ت و ماده کانی به پیی خواست و داوی عوسمانییه کان نووسراون ...، به لام به وپییه ی نه وابه کانی ئیمه، هومايون، به سروشتی خویمان، ئاره زووی ناشتی له ولاتدا ده که ن و ...، بویه ئیمه له سه ره هیچ بابه تیک قسه ناکه یین جگه له هۆزی بابان

بابان و گرتنه بهری ریوشوینی گونجاو، دلسۆزی ئەم میرنشینه مسۆگەر بکات. عەباس میرزا لەم نامەیه دا بە قوڵی ئاوپرێک لە پرسى بابان و گرنگییه کهى لە په یوه ندىیه کانی نیوان ئیران و عوسمانییه کان دەداتە وه و به پیشنیارکردنی چاره سهرى خوازراو، هه ولده دات ئەم ناوچه یه بپاریزیت و دلسۆزی بابانه کان به ده ستبیتیت. خالی سهرنجراکیش، که له مباره یه وه ئاماژه ی پیده ده یں ئە وه یه، ئەو ریوشوینانه ی عەباس میرزا گرتوویه بهر په نانا با ته بهر شه، به لکو زیاتر په نا بو ریوشوینی ناسه ربازی ده بات.

روونکردنه وه:

ئه گهرچی ئەم بابته توێژینه وه یه کی ئە کادیمی دوو توێژه ری زانکوی تاران-ه، به لام له چه ند شوینیک به هوی چه ند سه رچا وه یه کی نازانستی که وتوونه ته هه له ی میژوویه وه، جگه له تیکه لی ریزبه ندی ناوی میره کانی بابان و هه له ی سالانی فه رمانره واییان، له هیچ سه رچا وه یه کدا نه هاتووه، مه حمودپاشای بابان ئە سه عد/ سه عیدپاشای والی به غدای کوشتبیت، یاخود مه حمودپاشا سالی 1834 کۆچی دوا یی کردبیت! به لام ئیمه وه ک ئە مانه ت و ئیتیکی رۆژنامه وانی، ریگه مان به خۆمان نه دا ده سکاری ناوه رۆکی لیکۆلینه وه که بکه یں، بۆیه ئەم کورته سه رنجه به پیوستزانرا هه تا لای خوینه ر روونبیت، به بیئاگایی هه له کان به سه رماندا تینه په ریوون. گوڤاری پرسى کورد.

تیبینی: سه رچا وه کان له ئه رشیفی گوڤاری پرسى کوردا پاریزراون.

خانه دانی بابان (له سلیمانی و شاره زوور) و ئە رده لان (له ئیران) بو. له م لیکۆلینه وه یه هه ولدراوه باسی دیاریکردنی گرنگی و پیگه ی میرنشینی بابان له پیوه ندىیه کانی ئیران و عوسمانییه کان له سه ره تای سه رده می قاجار بکریت. که واته به لیکۆلینه وه له هه لکه وته ی جوگرافی سلیمانی (ناوه ندی فه رمانره وایه تی بابانه کان) و پیشینه ی میژووییان، هه ولدرا تیگه یشتنیکی راست له هه لکه وته ی شوین و توانای سیاسی-میژوویی نیشه جیبوونی میرنشینی بابان بدریت و به ئاماژه دان به به شداری میرنشین و بنه ماله ی بابان له هاوکیشه سیاسییه کانی ناوچه که و شیوازی ده رکه وتنی ئەم میرنشینه له هاوکیشه کانی نیوان ئیران و عوسمانییه کان، هه نگاویکی بنه ره تی نرا، که ده کریت ده رکه وتنی ئەو هه نگاوه راسته وخۆ له په یوه ندىیه کانی میرنشینی بابان له گه ل ئە رده لان و به غداد ببینریت، بۆیه چه ند پرسیکی پیکه اته ی کۆمه لایه تی و نه ته وه یی ئەم هه ریمه (وه ک شوینی کورده کان) و بوونی که مینه ی کورد له هه ردوو ده وله تی ئیرانی و عوسمانی و په یوه ندىیه کانیان به م دوو ده وله ته وه و خودی کورده کانی دراوسیشییان، پرسه که گرنگتر و هه ستیارتر ده کات. وه ک بینیمان میرنشینی بابان له سه رده می فه تحه لی شا زیاتر مه یلیان به ره و ده وله تی ئیران بوو دیاره تیوه گلاوه له مملانی ناوخۆیییه کان، که به گشتی هۆکاری ئیران و پاشای به غداد (ئیمپراتورییه تی عوسمانی) بووه و هه ریبه که یان هه ولیانده دا ئەم میرنشینه بۆلای خویان رابکیشن.

نامه که ی عەباس میرزا له وه لامی فه تحه لی شا، ئاماژه به خالیک ده کات و ئه ویش تیگه یشتن و دانپیدانانی عەباس میرزا به پرسى کوردانی

کوردەکانی خوڤاسان

سەرھەنگ عەبدولرەحمان

فارس و تورک و تورکمانەکانی ئەم پارێزگایەدا هەیه، ئێران هەر وەک تورکیا و سووریا و عێراق لە هەولدایه بە راستەوخۆ و ناراستەوخۆ ناسنامە ی کەمە نەتەوهیی و ئایینیەکانی تر جگە لە فارس و شیعە بسپریتەوه ، بە سەپاندنی خویندنی فارسی و بە پەروردهی مەزھەبگەراییی شیعە، بۆیە نەوهکانی ئاینده لە بەرامبەر مەترسی لەبیر چوونەوهی زمان وکەلتوریان.

لە پەیماننامە ی چالیدیان سالی ١٥١٤، بۆ یەکەمین جار کوردستان بەسەر هەردوو هیزە سەرەکە یەکە ی ئەوکاتەدا (عوسمانی و سەفەوی) دابەشکرا. بەلام پەیماننامە ی چالیدیان کۆتایی پوداوهکان نەبوو. لە سالانی ١٥١٤

خوڤاسان دەکەوێتە پوژھەلات و باکووری پوژھەلاتی ئێران . زیاتر لە چوارسەد سالە باکووری خوڤاسان بوته ولاتی کوردان. باکووری خوڤاسان دەکەوێتە سەر سنووری ولاتی تورکمانستان و نزیکە لە گەورەترین دەریاچە ی داخراوی سەر زهوی کە بە دەریای قەزوین ناسراوه.

کوردانی خوڤاسان بە زاراوه ی کرمانجی قسەدەکن وله شارەکانی (ئیسفراین و جوین و بجنورد) و چەندین شاروچکە و سەدان دیهاتی سەر بە (پارێزگا) ی خوڤاسان لە پوژھەلاتی ئێران دەژین ، شیعە مەزھەبن بەلام لە زمان و کلتور و جل و بەرگ و هونەردا تەواو جیاوازییان لەگەڵ

ئاوارهیی له ناو کۆمه‌لگه‌یه‌کی ته‌واو ناکوردیدا، کوردانی خۆراسان هه‌شتا به‌زمانی خۆیان قسه ده‌که‌ن و ئاماده‌ش نین زمانی نه‌ته‌وه‌کانی دی به‌کاربێنن.

کوردەکانی ئێران سالانێکی زۆره له پوژئاوای ولاتدا ده‌ژین. به‌لام نه‌ته‌وه‌کانی کرمانجی میژووویه‌کی جیاوازیان هه‌یه. ئەم میژوووه بۆ زۆریک له خه‌لکی غه‌یره کرمانجی سه‌رنج‌راکێش و سه‌رنج‌راکێشه. کرمانجی، خوراسانی باکوور، هه‌له‌په‌رکی کرمانجی و جلی کرمانجی ناوازه‌ی هه‌یه. کچه کرمانجیه‌که پره له حه‌یا و ئەده‌ب و پوژیک ده‌بێته بووکیکی جوانی کرمانجی. کورپه کرمانجی هه‌مووان فیری ئازایه‌تی و پیاوسالاری ده‌کات. وینه‌کانی کرمانجی ئەم نه‌ته‌وه‌یه پرن له ره‌نگ و نه‌خشی جوان.

میژوو و بنه‌چه‌ی کوردانی خوراسان

زۆربه‌ی کرمانجه‌کان له ناوچه‌کانی خوراسانی

تا ۱۶۳۶، له‌و ناوچه‌یه‌دا زیاتر له‌بیست جار شه‌رو پێکدادانی گه‌وره‌ پوویداوه. له‌گه‌رمه‌ی ئەو شه‌هرانه‌دا به‌شیک له‌ کوردانی ناوچه‌که ناچارکراون زیدی باب و باپیرانیان به‌جیبێن.

له‌ سالێ ۱۶۰۳، به‌ بریاری شا‌عه‌باسی سه‌فه‌وی کوردان جاریکی دی به‌ره‌و هه‌ریمی خۆراسانی ئێران کۆچیان پیکرا. کورد له‌خۆراسان به‌دریژایی چوارسه‌د سال، شازده‌ میری هه‌بووه . دوا زنجیره‌ی میرنشینی کوردی له‌خۆراسان، به‌میرایه‌تی جه‌جوخان سه‌ردار بوو، به‌لام دوا‌ی رووداوه‌کانی ئینقیلابی مه‌شروته، ره‌زا شا، ریگری له‌میرنشینی کوردی له‌خۆراسان کرد کۆمه‌لگه‌ی کوردی له‌ خۆراسان کۆمه‌لگه‌یه‌کی کلاسیکی کوردیه، تا سالانی رابردوو ئاژهداری و کشتوکالکردن پایه‌ بنه‌رته‌یه‌کانی ئابووری ناوچه‌که‌یان بووه. ئەوه‌ی زیاتر سه‌رنج‌راکێشه

په‌یوه‌ستبوونی کوردانی خوراسانه به‌ زمانی کوردیه‌وه، دوا‌ی چوارسه‌د سال له‌دابهران و

بەريۆە دەچيٲ.

كولهكه و چهوهندەر و گيزەر له و خواردنانەن كه له شهوى يەلدا له لايەن كوردانى خوراسانەوه دەخوړين. ھەروەھا خواردنى كەمى ناوخويى وەك ترى، گويز، بادەم و ھتد بەكار دەھينن بۆ پيشوازى كردن لە ميوانەكانيان لەم شەو جوانەدا. جگە لەو شەو لەم شەو دا گەورەكان بە ژەنيني دوو تار و پيشكەشكردنى سەماى كرمانجى كەشيكي خۆش و خۆش بۆ خيزانەكە دروست دەكەن.

شيۆەزاري كرمانجى

ئيل و ھۆزەكانى خوراسانى باكور بە شيۆەزاري كرمانجى قسە دەكەن. ئەم زاراوھە بەھوى نەبوونى رينووسىكى دروستەوھ لە مەترسى لەناوچووندايە. ليكچوونى ھەندىك وشە لەم شيۆەزارەدا لەگەل وشەى فارسىيدا واكردووه فيربوونى بەلای فارسى زمانەكانەوھ ئاسان بيٲ. ھەروەھا ريزمانى ئەم زاراوھە زۆر لە زمانى فارسى دەچيٲ. بۆ نموونە:

ئەز كورمانجەم
من كرمانجيم

مۆسيقاى فۆلكلورى كوردى

مۆسيقاى خوراسانى كرمانجى چەندىن پەھەندى جياوازي ھەيە. بەشيڪ لە شيعرەكانى كرمانجى

برنج و گوشتى مەرى تازە، كە زۆرجار لە لايەن مالى زاواوھ سەردەبەردريٲ.

ژن و پياوى كرمانجى بە جلوبەرگى جوانى كوردىيەوھ ھەلپەركى و سەماى تايبەت بەخويان دەكەن. نەريتى شا واش (شەدباش) نموونەيەكى ديكەى داب و نەريتى كرمانجىيە.

يەككە لە داب و نەريتى كرمانجەكان بەريۆەچوونى ريوپەسمىكى زۆرانبازييە. ئەم وەرزشە وەك لقەكانى ترى زۆرانبازي لەگەل نەريت و داب و نەريتى پەھلەقانىزمدايە. ئاھەنگى زۆرانبازي لەگەل پيكھاتەيەك، كە ھاندەريكى زۆرى ھەيە، ھەموو ساليك لە شارى ئەسفەرايەن لە پۆژانى ۱۳ و ۱۴ى فەرودەدين بەريۆەدەچيٲ. پيوستە بگوترى وەرزشوانانى شارەكانى ترى ئيران بەشدارى ئەم پيشپركى جوانە دەكەن.

جەژنى نەتەوھيى

ئاھەنگە نەتەوھىيەكان لە خاكى كرمانجدا لە لايەن خەلكەوھ بە شكۆمەندى زياترەوھ بەريۆە دەچن. ئاھەنگى شەوى يەلدا يەكئەكە لەو مەراسيمانەى كە خەلك بە شيۆەيەكى نەريتى و جوان ئاھەنگى بۆ دەگيرن. شەوى يەلدا، يان يەكەم شەوى شەوى گەورە، لە نيو بنەمالەى كرمانجيدا بە پيشوازى كردن لە ميوانان و سەردانى يەكتر

میژووویه‌کی دوور و دریژی هه‌یه. له راستیدا ده‌توانریت بلین موسیقای په‌سه‌نی ئەم خاکه ۱۱۰۰ ساڵه. هه‌روه‌ها سه‌مای خۆمالی له کۆبوونه‌وه ئینتیمی و بنه‌ماله‌بیه‌کانی کرمانجا هه‌واداری زۆره. ئەم سه‌مایانه بریتین له سه‌مای ئاینی سه‌مائی، ئالی گان، قۆرسه‌حه، ئەنارکی، راسته، چه‌په، قه‌لده قه‌لده، عه‌سب چۆبی، ئەسه‌په دارینه هتد، پیویسته ئاماژه به‌وه بکریت که سه‌مای قورسیحه ۱۲ شیوه‌ی جیاوازی هه‌یه. هه‌روه‌ها هه‌ریه‌ک له‌و سه‌مایانه‌ی باسکراون، پاشخانیکی میژووویی کۆنیان هه‌یه. هه‌موو جوڵه‌کانی هه‌له‌په‌رکیانی ئەم ناوچه‌یه‌ش مانا و چه‌مکیکی تایبه‌تی هه‌یه.

جل و به‌رگی ژنانی کرمانجی:

جل و به‌رگی ژنانی کرمانجی جوانی خۆی هه‌یه. په‌نگاو په‌نگی و نه‌خشی سه‌ر جلو به‌رگه‌کانیان په‌گ و ریشه‌ی خۆی له فه‌ره‌نگی کوردانی خوراساندا هه‌یه. جل و به‌رگی خانمانی کرمانجی له دوو به‌ش پیکدیته: کراس و ده‌رپی گوراس کراسیکی ساده و دریژ که یه‌خه‌ی نییه، به‌لام سه‌رقۆله‌کانی و به‌شی پیشه‌وه‌ی به‌ په‌نگی گه‌شاوه دروواون. زۆرجار له مه‌خمه‌ل دروست ده‌کرین. په‌نگیان زۆرجار سوور و وه‌نه‌وشه‌بیه به‌جۆریک ئەو شریته‌یه‌ی له‌سه‌ری دروویتراون

عیرفانی و مه‌عه‌وین و هه‌ندیکیشیان وه‌سفی حالی عاشقانی دل ماندوووه‌وه. به‌لام به‌گشتی موسیقی ئەم هه‌ریمه ده‌کریت به‌سه‌ر چوار به‌شدا دابه‌ش بکریت: ئاینی، به‌زم و په‌زم و ماته‌مینی.

زۆربه‌ی موسیقاژهنانی کرمانجی له ئامیره‌کانی وه‌ک دوو تار، که‌مانچه، شه‌ش تار، قشمه، سیرینا، کاره‌نی که‌ک و هه‌رده‌گرن، که دوو تار و قوشمه له ئاستی جیهانیدا به‌ناوبانگن. گروویه هونه‌رییه‌کانی خوراسان به‌سه‌ر چه‌ند به‌شیکرا دابه‌شبوون، که له نیوانیاندا "عاشقه‌کان" و "به‌خشییه‌کان" زیاتر ناوبانگیان هه‌یه. "عاشقه‌کان" موسیقاژهنی پیشه‌گه‌رن که ئەم پیشه‌یه‌یان له باوکیانه‌وه به میرات بۆماوه‌ته‌وه، یه‌ک به‌دوای یه‌ک. ئەم که‌سانه سه‌مای فۆلکلۆری کرمانجی فی‌ری گه‌نجان ده‌که‌ن.

به‌لام "به‌خشییه‌کان" دوو موسیقاژهنی تاریکی لیزانن که جگه له ژهنین، به شاعیر و گۆرانیبێژیش ناسراون. موحسین میرزاده یه‌کیکه له‌و گۆرانیبێژه به‌ناوبانگانه‌ی کرمانجی یه‌که له زۆریک له فیستیقاله نیوده‌وه له‌تیه‌کاندا جگه له فیستیقاله ناوخواویه‌کان چه‌ندین نازناوی به‌ده‌سته‌یتناوه.

هه‌له‌په‌رکی فۆلکلۆری کوردی کرمانجی

موسیقا و هه‌له‌په‌رکی خوراسانی کرمانج

پیاوانی کرمانج زۆر جار جلوبه‌رگیگ له‌به‌ر ده‌که‌ن که دوو به‌شیان هه‌یه: کراس و شه‌لوار. جل و به‌رگی پیاوان که‌متر پازاوه‌تره له جلوبه‌رگی ئا‌فره‌تان، پیاوانی کرمانج له پابردوودا ده‌ستمالی هاوشیوهی ئه‌و ده‌ستمالانه‌یان له‌ده‌سته‌وه ده‌ئالاند که ئیزدییه‌کانی ئه‌م‌رۆ له مه‌چه‌کی خۆیانی ده‌به‌ستن. ئه‌مه‌ش پێگری ده‌کرد له فشاری زۆر و ماندوو‌بوونی ده‌سته‌کان له کاتی کشتوکال‌کردن یان ته‌نانه‌ت ژه‌نینه‌ی به‌رده‌وامی ئامیزی دوو تار.

پێویسته‌ بگوتری له‌م‌رۆدا ئه‌و جلوبه‌رگه نه‌ریتیانه‌ی پێشتر با‌سمان کرد زیاتر له ئاهه‌نگی هاوسه‌رگیری و سه‌مادا به‌کارده‌هێنرین. له کۆتاییدا پێویسته ئاماژه به‌وه بکری‌ت که کرمانجیه‌کان زۆر چه‌زیا‌ن له زۆرانبا‌زی با‌چۆ‌خییه و سالانه له شیوی زه‌ینه‌ل‌خان پێشبرکی ئه‌نجام ده‌ده‌ن.

کاری ده‌ستی کوردانی خوراسان

پێلاوی نه‌ریتی یان چه‌رۆق، کلیم، جاجم، سفره‌ی کوردی، چادری شه‌وانه و جلوبه‌رگی محه‌لی له جو‌ره‌کانی کاری ده‌ستین که له ده‌قه‌ری کرمانجی به‌رده‌ستن.

سه‌رچاوه:

- ۱- کتییی (حرکت تاریخی کرد به خراسان)، له نویسی کلیم الله توحیدی.
- ۲- شاسوارخ.هه‌رشه‌می، کارنامه‌ی ئه‌رده‌شیری بابه‌کان، ده‌زگای چاپ و په‌خشی سه‌رده‌م، ۲۰۰۰ سلیمانی.
- ۳- هه‌مان سه‌رچاوه
- ۴- به گومانی زۆر، مه‌به‌ستی ته‌یموری له‌نگ له لباد، که‌په‌نه‌ک بووه، که په‌وه‌ندو مه‌ردارانی کورد، تا ئیستاش، بۆ خۆپاراستن له باران و به‌فرو ساردی، له‌به‌ری ده‌که‌ن.
- ۵- مارس‌ل بریون، منم تیمور جهانگشا، سرگدشت تیمور لنگ، بقلم خود او، اقتباس ذبیح الله منصور، تهران.
- ۶- چه‌ند سه‌رچاوه‌یه‌کی فارسی له تو‌ری ئینترنیت.

زیاتر ده‌رده‌که‌ون. جگه له‌و جلوبه‌رگه جوانانه‌ی که ژنانه‌ی ئه‌م ده‌قه‌ره وه‌ک جلوبه‌رگی په‌سه‌نی خۆیان له‌به‌ری ده‌که‌ن، یاشار و سه‌رپۆش یش جینگه‌یه‌کی تایبه‌تیان هه‌یه له فه‌ره‌هنگی ژنانه‌ی ئه‌م عه‌شیره‌ته‌دا. په‌سه‌ری ئاوریشمی درێژ یان یاشار جلیکه که ژنانه‌ی ناوچه‌که به‌کاریده‌هێنن بۆ پێچانی له ملی خۆیان. هه‌روه‌ها یاشاره‌که به‌به‌کاره‌ینانی سه‌رپۆشی ساتن ده‌به‌ستریته‌وه. جلیقه به‌شیکێ دیکه‌ی جلوبه‌رگی کرمانجیه‌ی که به‌ دراوی کۆن پازاوه‌ته‌وه. ئه‌م به‌شه‌ی جلوبه‌رگه‌که به‌ شتی‌ک که پێی ده‌وتریت پاره‌ی ئاسن داپۆشراوه و له کاتی جو‌له‌دا ده‌نگی ئاوازدارێ لێوه دیت. چاره‌غ پێلاوی محه‌م‌لی کرمانجیه‌کانی خوراسانه که زۆر جار یادگاری قوچانه. ئه‌م پێلاوه محه‌لیانه زۆر جوان

جل و به‌رگی پیاوانی کرمانجی و کوردانی خوراسان

پیاوانی کرمانجی وه‌ک ژنان جلیکی تایبه‌ت و ته‌قلیدیان هه‌یه. جگه له کراس و پانتۆل و گو‌ره‌وی خوری، پشتین و پیتاواش له جلی په‌سه‌ن و ته‌قلیدی پیاوانی ئه‌م ناوچه‌یه‌دا ده‌بینرین. پیاوانی کرمانجی بۆ به‌سته‌وه‌ی پانتۆل و کراسه‌کانیان پشتین به‌کارده‌هێنن که دیکۆراتی جوانیان له‌سه‌ره. ئه‌م پشتینانه یارمه‌تی که‌م‌کردنه‌وه‌ی ماندوویی ده‌ده‌ن له‌کاتی کارکردندا.

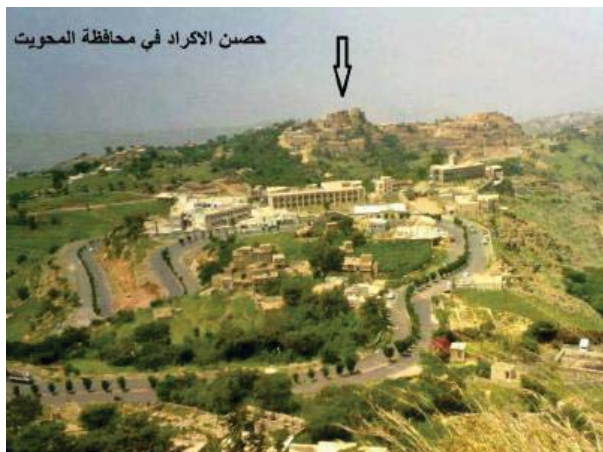
هه‌روه‌ها پیتاوا جو‌ریکه له قوماشی درێژ که له که‌تانیکه به‌هیز دروست ده‌کری‌ت. خه‌لگی کرمانجی پیتاوا به‌ شیوه‌ی بر‌به‌یی له دوری قاچیان ده‌پێچنه‌وه. هه‌روه‌ها نه‌خشه‌کانی سه‌ر پیتاوا زۆر جوان و سه‌رنج‌راکێشن.

کوردەکانی یەمەن و سودان

نووسینی: قوتەبیە فازل

گرنگی ناوچه‌که‌یان و نزیکیان له شوینە‌واره ئایینییه پیرۆزه‌کانی ئیسلامیشه‌وه چاوی ته‌ماعاری خاچ درووشمه‌کان و ده‌وله‌تانی تری داگیرکاری رۆژاوا‌یی زۆر له‌سه‌ر یەمەن بوو، بۆیه له‌و کاته‌دا پیویست بوو هیژیک ئه‌و ده‌وله‌ته پهرته‌وازه‌یه یه‌ک بخاته‌وه، ته‌نیا هیژیکیش له‌و

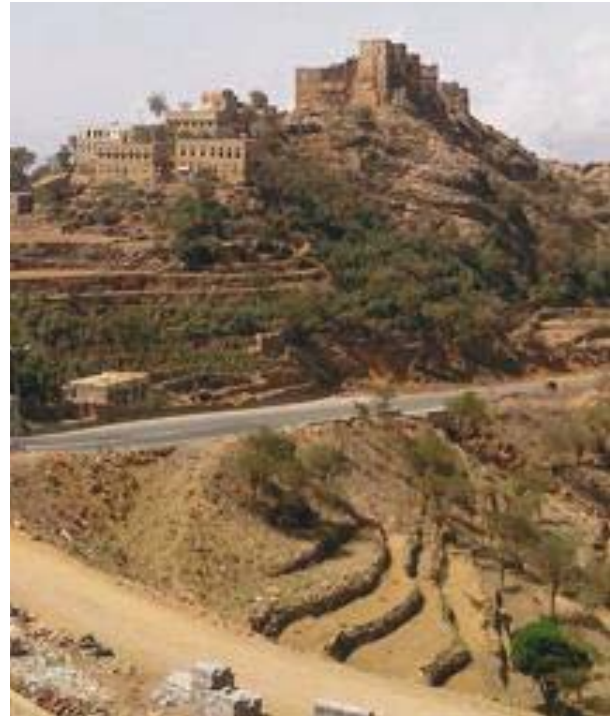
1- یەمەن

میژووی کورد له یەمەن میژووییه‌کی دوورودریژه و پر له به‌رزى و نزمى و ده‌سه‌لات و دوور که‌وتنه‌وه‌یه له ده‌سه‌لات، به‌داخه‌وه کورد زۆر جار له میژوودا که‌گه‌یشتووه‌ته لوتکه‌ی ده‌سه‌لات هه‌ر خۆی بووه‌ته هۆی له‌ناوچوونی ده‌سه‌لاته‌که‌ی، دارووخاندنی ئه‌و ده‌سه‌لاته، ئه‌م میژووه بۆ کوردەکانی یەمەنیش هه‌مان راستییه.

له سه‌رده‌می عه‌باسییه‌کاندا و لاتانی موسولمان به‌هۆی فراوانبوونییه‌وه لاوازییه‌ک له ده‌سه‌لاتی سه‌رکرده‌یه‌تیاندا درووست ده‌بیست، به‌هۆیه‌وه چه‌ندین ده‌سه‌لات و ورده ده‌وله‌ت سه‌ره‌له‌ده‌ن، یه‌مه‌نیش له‌و سه‌رده‌مه‌دا چه‌ندین ده‌وله‌تۆچکه و ده‌سه‌لاتی تیا‌دا بوو که له ناکۆکییه‌کی به‌رده‌وام و بارگرژیدا ده‌ژیان به‌رانبه‌ر به‌یه‌کتر، به‌هۆی

ساسانییهکان که ئه و کاته پاشا خه سرهوی یه کهم (ئه نوشیروان) پادشای ساسانییهکان ده بیته و هه ندیک سه رچاوه باس له وه ده کهن که کورده، ئه ویش یارمه تیی یه مه نییهکان ده دات به له شکریک که زۆرینه ی کورد ده بن و له یه مه ن ده میننه وه و تیایدا نیشته جی ده بن و به لام له ئیستادا هیچ شوینه واریکیان دیار نه ماوه.

قوناغی دووهم: سه رده می ئه یوووبیهکان، له سالی (١١٧٣) زاینی سولتان سه لاهه دین هیژیک به سه رکردایه تی (توران شای) برای به ره و یه مه ن ده نیریت که زۆربه ی پیکهاته ی سوپاکه ی له سه ربازانی کورد بوون بو ده سته سه راگرتنی یه مه ن و یه کخسته وه ی ته وای خاکی یه مه ن له ژیر سه رکردایه تی سه لته نه ی ئه یوووبیهکان و لکاندن ی به میسر وه، که ئه مه به یه کهم یه کگرتنی نیوان میسر و یه مه ن له میژوودا تومار ده کریت، سه ره تا له ناوچه یه ک نه ناوی (توهامه) سوپاکه ی ده وه ستینیت و پاشان هیرش ده کاته سه ر کورانی (مه هدی) که ئه و کاته ده سه لاتی ئه و ناوچه یه بوون دوا ی تیکشکانیان به ره و عه دن ده که ویتته ری، ئه یوووبیهکان ماوه ی (٥٠) په نجا سالی ته وای ده سه لاتی یه مه نیان گرتته ده ست و له و ماوه یه شدا کوچیکی زۆری کورد بو یه مه ن روویدا، به هو ی ئه و ئارامیه ی که له یه مه ندا هاته دی خه لکی یه مه ن

کاته دا ده سه لاتی سه لته نه ی (ئه یوووبیهکان) بوو به سه رکردایه تی سولتان (سه لاهه دینی ئه یوووبی). له ئیستادا کوردهکان له ناوخی یه مه ندا به چند نازناویک ده ناسرینه وه که بریتین له (الکردي- الایوبی- انصار السنه) هه ر یه ک له م نازناوانه به هه ر تاکیکی یه مه نییه وه بوو ئه وه ئاماژه یه بو ئه و که سه که کورده.

میژووی کوردانی یه مه ن

بوونی کورد له یه مه ن بو چند قوناغیک دابه ش ده کریت له لایه ن میژوونوووسانه وه:

قوناغی یه کهم: سه رده می ده سه لاتی ساسانییهکان، سه رچاوه میژوووبیهکان باس له وه ده کهن له سه رده می ساسانییهکاندا که ده سه لاتی یه مه نیان به ده سته وه بووه به شیک له جه نگاوه ره کانیان کورد بوونه بو به ریوه بردنی یه مه ن ره وانه کراون، دوا ی ئه وه ی که پاشای یه مه ن تووشی شه ر ده بیته له گه ل ئه سیووبیهکان و توانای به ره نگار بوونه وه ی نابیت، په نا ده باته به ر

سه رهه رای پایتهختی یه مهن که ناوچه یه یه کی تیادیه به (منطقه الاكراد) ناو ده بریت.

بارودۆخی کوردانی یه مهن

كوردهكانی یه مهن له گه له كۆمه له گه یه مهنیدا تیکه له یه کی زۆریان هه یه و بوونه ته به شیک له و كۆمه له گه یه، سه رهه رای پاراستنی ناسنامه ی کوردبوونیان، به لام له دوا ی ده سته سه راگرتنی پایتهخته وه له لایه ن میلیشیا چه كداره كانی (حوسی) یه وه كوردهكان تووشی ئه شكه نجه و راوه دوونان و راگواستن بوونه وه له بهر دوو هۆكار:

یه كه م: هۆكاری مه زه به ی، كه ته واوی كورده كانی یه مهن سووننه مه زه به بن ئه مه ش هۆكار بوو بو داخستن و ده سته سه راگرتنی بنكه ی (جمعیه الاكراد الیمین) له سه نه ای پایتهخت، كاتیک

به ده سه لاتی ئه یوووبیه كان خوشحال بوون. قوئاغی سییه م: سه ره ده می عوسمانیه كان، له سه ره ده می عوسمانیه كاندا پاراستنی به نده ری (خوده یه) به هیژیک ده سپی ردریت كه له كوردانی باكور پیکه یترابوو، ئه م كوردانه له خوده یه نیشه جی ده بن و بو چه ند سه ده یه ك تا جهنگی جیهانی یه كه م و داگیرکردنی یه مهن له لایه ن به ریتانییه كانه وه ئه م به نده ره به ده سته عوسمانیه كانه وه بوو كه كار به ده ستانی كوردی به رپوه یان ده برد، كه چه ند سه ده یه ك یه ك لادوا ی یه ك به رپوه به ری بوون، له پاش داگیرکردنی له لایه ن به ریتانییه كانه وه كورده كان بوون به چه ند به شیکه وه؛ هه ندیکیان له یه مهن مانه وه و پروویان كرده شاری عه دن و تا ئیستاش به (عائلة الاكراد) له عه دندا ماون، به شیکێ تریان پروویان كرده میسر و به شیکیشیان له شاری (مه دینه) له ولاتی سعودیه نیشه جی بوون.

دابه شبوونی جوگرافی كورده كانی یه مهن

كوردهكانی یه مهن به هۆی فراوانی خاکی یه مهن و دووریان له یه كه وه له شوینیکی دیاریكراودا نیشه جی نین، به لكوو به سه رانسهری ولاتی یه مهندا بلاو بوونه ته وه، به لام وهك شانازییه ك به ناسنامه ی كوردبوونیانه وه پاشگری كورد به ناوه كانیانه وه یاخود بنه ماله كانیانه وه ماوه ته وه، جگه له چه ند گوندیک به ناوی (قریه الكردي- قریه الاكراد) كه له چه ند پارێزگایه کی یه مهندا ئه م ناوانه دووباره ده بنه وه وهك:

پارێزگای مه حویت

پارێزگای عه دن

پارێزگای خوده یه

پارێزگای ریمه

له هه ریكه له م پارێزگایانه دا كورد بوونی هه یه،

رێکخراوه کوردییه‌کانی یه‌مه‌ن

کوردیه‌کانی یه‌مه‌ن دوا‌ی نه‌مانی ده‌سه‌لاتی (عه‌لی عه‌بدو‌للا س‌ال‌ح) چه‌ند رێکخراوێکیان درووستکرد به‌ ئامانجی کۆکردنه‌وه‌ی کوردیه‌کان و لیکنزیککردنه‌وه‌یان یه‌کخستنی ده‌نگیان، له‌و پیناوه‌شدا سێ رێکخراو به‌ فه‌رمی درووستکرا:

١- رێکخراوی سه‌لاحه‌دینی ئه‌یوبی.

٢- رێکخراوی (بیت الکردي).

٣- رێکخراوی (جمعیه‌ کرد الیمینین)

ئهم سێ رێکخراوه به‌ فه‌رمی له‌ یه‌مه‌ندا بنکه‌یان هه‌یه، هه‌رچه‌نده‌ له‌ دوا‌ی ده‌ستبه‌سه‌راگرته‌نی ده‌سه‌لات له‌لایه‌ن میلیشیا حووسیییه‌کانه‌وه، ئهم رێکخراوانه له‌و ناوچه‌یه‌ی حووسیییه‌کاندا ده‌رکراون و باره‌گاکیان پێ داخراوه و به‌شیکێ زۆریش له‌ کوردیه‌کان تووشی راگواستن و ده‌ربه‌ده‌ری بوونه بۆ ولاتی ده‌ره‌وه، له‌و پیناوه‌شدا رێکخراوی (اتحاد کرد الیمین فی المهجر) درووستکراوه. کوردیه‌کانی له‌به‌ر ئه‌وه‌ی په‌رته‌وازه و دوور له‌ یه‌که‌تربوونه و له‌ دوا‌ی جه‌نگی جیهانی یه‌که‌مه‌وه

حووسیییه‌کان ده‌ستیان به‌سه‌ر شاری سه‌نعادا گرت و سه‌رجه‌م ئه‌ندامانی ئه‌و رێکخراوه تووشی گرتن و راوه‌دوونان بوونه‌وه.

دووه‌م: لایه‌نگری کوردیه‌کانی یه‌مه‌ن له‌ حکومه‌تی ناوه‌ندی که‌ پێی ده‌وتریت ده‌سه‌لاتی شه‌رعی و له‌نیوه‌نده‌ نیوه‌ده‌وله‌تیییه‌کاندا باوه‌رپێکراوه، له‌به‌ر ئه‌و هۆیانه‌ کوردیه‌کانی یه‌مه‌ن لایه‌نگیری خۆیان بۆ ئه‌و حکومه‌ته‌ ده‌ربری و له‌گه‌ڵیدان.

له‌ رووی ئابوورییه‌وه‌ کوردیه‌کانی یه‌مه‌ن خاوه‌ن ئابوورییه‌کی مامناوه‌ندن به‌ زۆری خه‌ریکی کشتوکاڵ و ئاژه‌لدارین، سه‌ره‌پای هه‌ندیکیان به‌ بازرگانی قاوه‌وه‌ خه‌ریکن که‌ قاوه‌ی یه‌مه‌ن یه‌کێکه‌ له‌ باشترین جۆری قاوه‌کانی جیهان.

بنه‌ماله‌ و ژماره‌ی کوردیه‌کانی یه‌مه‌ن

ئاماریکی درووست تا ئیستا له‌به‌رده‌ستدا نییه‌ که‌ ژماره‌ی ته‌واوه‌تی کوردیه‌کانی یه‌مه‌ن ده‌ربخات، به‌لام ئه‌وه‌ی تا ئیستا هه‌یه‌ به‌ گوێره‌ی دانیشتیوانی ئه‌و گوندانه‌ و ئه‌و خێزانه‌ی له‌و گونده‌ کوردیانه‌دا ده‌ژین؛ ژماره‌ی کوردیه‌کان خۆی نزیک ده‌کاته‌وه‌ له‌ چوار هه‌زار که‌س، به‌لام رۆژنامه‌نووسیکی کوردی یه‌مه‌ن به‌ ناوی (عزام عبدالسلام علی الکردي) که‌ خه‌لکی پارێزگای مه‌حویته‌ له‌ یه‌مه‌ن و چه‌ند جاریکیش سه‌ردانی هه‌ریمی کوردستانی کردووه‌ و من له‌ نزیکه‌وه‌ گفتوو گووم له‌گه‌ڵ کردووه‌ ده‌لیت (ژماره‌ی کوردیه‌کانی یه‌مه‌ن زیاتر له‌ دوازه‌ هه‌زار ده‌بن، به‌لام به‌هۆی زوڵم و سته‌م که‌ له‌سه‌ریان بووه‌ زۆربه‌یان روویان کردووه‌ته‌ ده‌ره‌وه‌ی یه‌مه‌ن، له‌وانه‌ ولاتی میسر و ولاتی ئه‌وروپا ته‌نانه‌ت له‌ ده‌ره‌وه‌ رێکخراوێکیان درووستکردووه‌ به‌ ناوی- اتحاد کرد الیمین فی المهجر)

هیچ دهسهلاتیکی سیاسی و ئیداری ئهوتۆیان نهبووه، زیاتر خهریکی کشتوکال و ئاژهلداری بوونه کهسانی سیاسی و سهربازی دياريان تیدا نهبووه.

بهلام جیی دلخوشییه که کوردهکانی یهمن به چاوی هیواوه دهرواننه ههریمی کوردستان؛ ههر لهو پیناوهشدا له کاتی (رێفراندۆم)ی کوردستاندا بۆ سهربهخۆیی زۆر به گوپ و تینهوه گهنجانی کوردی یهمن (هاشتاگ)یکیان له تۆره کۆمه لایهتییهکان دروستکرد و بهرپوهیان دهبرد بۆ پشتیوانی له رێفراندۆمی کوردستان، که پاشان تووشی رهخنهیهکی زۆر و هیرشیکی نارهوای راگهیهندن بوونهوه و به بهکریگراوو خیانهتکار و دهستی ئیسرائیل ناودهبران، به تایهت له لایهن حوسیبیهکانهوه.

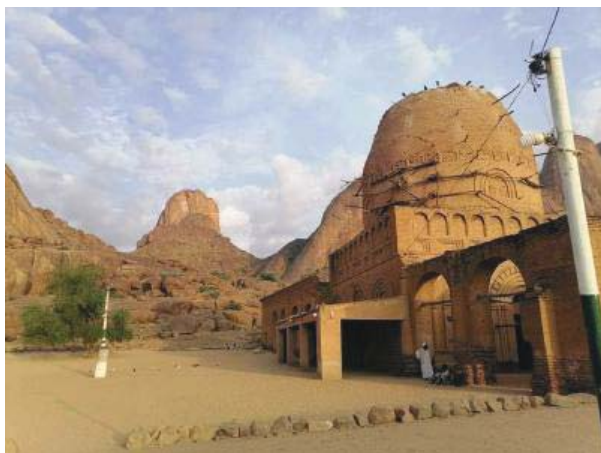
له دواي وهفاتی، یهمن درا به مهلیک ئهلعهزیز توغتهکینی برای سولتان سه لاهه ددین (579 هـ). ئهم ئه میره تا وهفاتی، لهوئ ما (16 ی شه ووالی 593 هـ). له دواي ئهم، ئه لموعیزز ئیسماعیلی کورپی، هاته جیگه ی، بهلام له 598 هـ دا کوژرا. ناسر ئه یووبی برای، جیگه ی گرتوه و ئه میش له 12 ی موچه پرهمی 611 دا ده رمانخوار کرا، له دواي ئه مه، مهلیک "مه سعود سه لاهه ددین یوسفی" کورپی "مهلیک کامیل"، بووه ته حاکی یهمن و به قوه تیکه وه رووی کرده یهمن و له 2 ی موچه پرهمی 612 دا گه یشته مه رکه زی یهمن که «زبید» بوو. له دواي گرتنی ته عز، سلیمان ئیبینی ته قیه ددین عومه ر ئیبینی شه هه نشاه بۆ میسر، له گه ل ئیمامدا که وته شه ره وه و له 8 ی جه مادی کوتایی 514 دا سه نعا ی زهوت کرد. له 619 دا ئومووری حکومه تی، ته ودیعی کورانی ره سوولی کرد و له 620 هـ دا گه رایه وه میسر. له 624 له ره جه بدا هاته وه یهمن و کورانی ره سوولی زیندانکرد و له عهینی روژدا بهری دان. له عهینی سالدا گه رایه وه میسر و ئیداره ی یهمن دیسان درایه دهس نووره ددین عومه ری کورپی عه لی ره سوولی و له دواي موده تیک ئه میر نووره ددین ئیعلانی سه ربه خۆیی کرد و «حکومه تی ره سوولی» ی یه مهنی دامه زراندا. خولاسه ههر چۆنی بی، مه مله که تی به دتالعی ئه یووبی، له حوکمداریکی

شویننه واره کوردییهکان له یهمن جگه له وهی که چه ندین گوند و گه ره کی شاره کانی یهمن به ناوی کورده وه ههن، به لام چه ند شویننه واریکی زۆر دیار هه یه له یهمن که تا ئیستا ماونه ته وه و ههر به ناوی کورده وه ناو زهد ده کرین، یه کیک له و جیگانه (قلعه الكردی) ه له به نده ری حوده یده. یاده وه ری له لای یه مه نییه کان هه یه که چۆن ئه و کوردانه ی له و قه لایه دا بوونه به رگریان کردووه دژی داگیرکاری به ریتانییه کان له جهنگی جیهانی یهمن و تا شه هیدبوونی دوا سه ربازیان ئه و شویننه یان راده ست نه کردووه، پاشان تا ئیستاش گوپی ئه و سه ربازه کوردانه له ته نیشتی پاشماوه ی ئه و قه لایه دا ماوه و وهک نزرگه یهک خه لکی یهمن لپی ده روان، هه روه ها (حصن الاکراد) له پارێزگای مه حویت و چه ندین شویننه واری تر.

ههر لیره دا ده مه ویت ئاماژه یهک به نووسراویکی (محهمه د ئه مین زه کی به گ) بکه م له کتیبی

له میسرهوه چوونهته سودان هندیکی تریان له سهردهمی عوسمانی، ئەوه بابەتیکی میژووویه که پیوستی به لیکۆلینهوهی ورد ههیه، بهلام ئەوهی جیی دلخۆشی و جیی شانازی به نهتهوهی کورد، ئەوهیه کورد له ههر کۆنیهکی ئەم جیهانهدا بیت ههمیشه شانازی به کورد بوونی خۆیهوه دهکات، ئەم وتهیه به تهواوی له کوردهکانی سوداندا بهدی دهکریت، تا ئیستا کوردهکانی سودان ههر لهقهبی "ئالکورد یان ئەلکوردی" وهکوو پاشناویک بهکار دههینن، ههرچهنده زمان و کولتورهکهیان و رهنگی پیست و روخساریان وون کردوو، بهلام شانازی به کورد بوونیان ئەکن و تهنانهت ئەم پاشناوهیان بۆ شوینی نیشتهجیبوونیشان زیاد کردوو وهک (قرية الكردي - المنطقة الكردية - المدينة الكردية - الشارع الكردي)

میژووی کۆچی کورد و نیشتهجی بوونیان له سوداندا بۆ چهند سهردهمیک دابهش دهبیت؛ سهردهمی دهولهتی ئەیوبیهکان و به دیاریکراوی بۆ نزیکههی (٨٠٠) ههشت سهده سال لهمهوبهر، کاتی سولتان "سهلاحه دینی ئەیوبی" دهولهتی فاتمیهکانی له میسر له ناوبردوو دهسهلاتی ئەیوبیهکانی جیگیر کرد ئارامی و ئاشتی بۆ ناوچهکه گهڕاندهوه، له ههمانکادا تووشی ههرهشهیهکی دهرهکی بووهوه ئەویش هیرشی

بهههیهت و له سهرداریکی بهشۆرهت مهحرووم بوو. توورانشا، ئاخیر سولتانی بهشهوهکتی ئەیوبی بوو. عهزم و سهباتی، جورئهت و جهسارهتی، زۆر رهنگه که رهونهقیکی باشی به سهلتهنهتی ئەیوبی بدایه، بهلام قهزا و قهدهر و خیانتهتی داخلی، مهیدانی نهدا[١]

سهرچاوهکانی ئەم باسه:

- ١- الكرد في اليمن - دراسة في تاريخهم السياسي والحضاري لدير فرحان اسماعيل
- ٢- چاوپیکهوتن لهگهڵ رۆژنامه نووسی کوردی یهمن (عزام عبدالسلام علي الكردي)
- ٣- تهله فزیۆنی رووداو

٢- سوډان

لهم وتارهدا کورتهیهک له میژوو ژیانی "کورد له سوډان یاخود کوردهکانی سوډان" دهخهینه روو، سوډان یهکیکه له ولاتانی کیشوهری ئەفریقا، ئەم کیشوهره به یهکیکه له سهرسوهرهیهترترین جیگهکانی سهر گۆی زهوی دادهنریت که خاوهنی کولتوریکی دهولهمهند و دهگمهنه له ههموو بوارهکاندا.

رهنگه ئەم ناوونیشانه بهلای زۆربهمانهوه جیی سهرنج بیت، سوډان له کوی و کورد له کوی؟ بهلام ئەگهڕ بڕوانین کورد، یان به هۆی نههامهتی و دورخستنهوه له نیشتمانهکهی دوور خراوهتهوه، یان به هۆی دهسهلاتیهوه لهو کاتانهی که کورد بالا دهست بووه له کوردستانی نیشتمانی بنهپهتی دوورکهوتوووتهوه.

"میژوو، ئامار و شوینی دابهشبوونی جوگرافی کوردهکانی سوډان" کورد له سوډان رهگ و ریشهی کۆنیان ههیه، ههندیکیان له سهردهمی "سهلاحه دینی ئەیوبی"

لایهن "محهمد عهلی پاشا" وه بوو، که ویستی سنووری دهوله ته که ی فراوان بکات له سالی 1820 له شکرکیشی کرده سهر سودان و له ناو سوپاکهیدا کورد هه بوون که سودانی داگیرکرد و له وی مانه وه.

کورد هکانی سودان که له ئیستادا ژماره یان به زیاتر له (100000) سه دهزار کورد مه زهنده ده کری، به سه رانسهری ئه و ولاته دا بلاو بوونه ته وه و دابهش بوونه، به لام زیاتر له "خهرتووم" ی پایتهخت و ویلایهتی "کوردوفان" و ناوچهی "قهزاریف" ده ببنرین. ناوچهی کوردفان و قهزاریف که به یهکیک له ناوچه زۆر دهوله مند و به پیتهکانی سودان داده نریت له پووی کشتوکالی و بوونی کانزایهکی زۆر به تایبهت کانهکانی زیڕ. گێرانه وهی جۆراو جۆر له سه ر ناوی "کوردفان" ههیه، دهلین کوردیک له شاری وانی باکووری کوردستان هاتۆته ناوچه که و لئی نیشه جی بووه له و کاته وه به کۆردو فنان ناوبانگی ده رکردو وه. گێرانه وهیهکی تر ده لیت بازرگانیکی زیڕ که کورد بووه هاتۆته ناوچه که و کانیکی زیڕی دۆزیوه ته وه و کریکاری زۆری دامه زران دو وه، له کاتی کارکردندا شه ری له گه ل کریکاره کان ده بیت، بازرگانه که به رده بیته وه و ده مرئ، خه لکه که به زمانی عه ره بی هاوار ده که ن کورد فانی، واته کورده که مرد. ویلایهتی

سودانیه کان بوو بۆ سه ر میسر که سودانیه کان له و کاته دا به (نوبیه کان) ناسرابوون، که دانیشه توانی ره سه نی سودان بوون و هاو په یمانی فاتمیه کان بوون، ده ستیان کرد به پشیوی نانه وه، بۆ نه هیشه تنی ئه و هه ره شه یه و پاک کردنه وهی سودان له پاشما وهی فاتمیه کان سولتان "سه لاهه دین" سوپایه کی به سه رکردایه تی "توران شا" ی برای په وانیهی سودان کرد و هێرشی بۆ کردن که توانیهی بیان شکی نیت و ده سه لاتی تیا دا جیگیر بکات. سوپاکه ی "توران شا" زۆر به ی زۆریان کورد بوون به تایبه تی فه رمانده کان که هه موویان کورد بوون بۆ به ریوه بردنی ولاته که ئه و کوردانه له وی مانه وه و جیگیر بوون، هه روه ها که سیکی به ناوی "ئیه راهیم کوردی" وه ک سه روکی سودان جیگیر کرد، به شیک له و کوردانه ی که ئیستا له سوداندان هه مان نه وه و کهس و کاری ئه و کوردانه ن. هه روه ها له سه رده می عوسمانیه کان و به دیاریکراوی له سه رده می سولتان سه لیمی یه که مده قوناغیکی دیکه ی کۆچی کورد وه کو چه کداری سوپای عوسمانی بۆ سودان ده ستیه یکرد، که هه ندیک له کورده کان له و کاته دا سه رباز و ئه فسه ره بوون له سوپای عوسمانیدا. هه روه ها قوناغیکی دیکه ی کۆچی کورد بۆ سودان دوا ی دامه زران دنی ده وله تی میسری نو ئ له

ئوستاز تارق كهسايهتي كوردی سوڊان
لهگه ل پهوانشاد مام جلال

كاری بهریتانیهكان له سوڊان بهرپا كرد و هر له پیناوی ئازادی سوڊانیشدا گیانی بهخت كرد و شهید بوو، كه تاكه سهركرده بوو توانی شكست به بهریتانیهكان بینی له میژووی سوڊان، كه ههتا ئیستاش پلان (خطة) سهربازییهكانی ئه و سهركرده كورده "عوسمان دیگنه" له شهركهكانی له دژی بهریتانیا، له دامهزراوه سهربازییهكانی سوڊان دهخوینری، كه له كوتایی وهك دیل كهوته دهست بهریتانیهكان به زیندانیی ههتاهتایی حوكم درا و دواى مانهوهی ١٧سال له زیندان كوچی دواپی كرد.

شایانی باسه؛ له كاتی دادگایی كردنی بهریتانییهكان لهبارهی نهینی ئازایهتی لییان پرسپوه، له وهلامدا گوتویهتی "كه كوردم و رهسهنم دیابهكری"، برهگهیهك له كتیپی پۆلی سیی سهرهتایی سوڊان ههیه كه باس له و سهركرده كورده دهكات و له مهنهجی خویندندا دانراوه كه له سالی (١٩٢٦) وهفاتی كردوو. جیا لهوه چهندين كهسایهتی دیکه كوردی له سوپای سوڊاندا گهیشتونته ته پلهی بالا له ریزی سوپا وهك "فریق روكن عهلی محهمه د ئیبراهیم كوردی" كه دووهم لیپرسراوی

كوردوفان كه ئیستاش بهشیکى زوری كوردهكان له و ویلایهته نیشتهجین و له سالانی ههشتاكاندا حاكمی ویلایهتهكهش كهسایهتیهك بوو به ناوی (حسین الكوردی)

"بنه ماله و عهشیرهت و كهسایهتییه كوردیهكانی سوڊان"

ئه و كوردانهی له سوڊانن و ههموو بنه ماله كوردهكان، كورد وهك نازناو بو بنه مالهكانیان بهكاردههینن، ههروهها ناوی بهشیک له دووكان و بازپهكانی ئه و ناوچانهی كه كوردی تیدایه كوردیه لهوانه "دلشاد، كهشكول، جیهان، شیرین، كافتریای كوردی، مهشتهلی كوردی، خواردنگه كوردی" ئهگه به شهقامهكانی پایتهختی سوڊاندا گوزه بكهیت بهدهیان و سهدان كوگاو ماركیت سهرنجت رادهكیشی كه له پال ناوی شوینهكهدا پاشگری كورد وهك نازناو لهگه لیدا نوسراوه. بهناوبانگترین عهشیرهت و بنه ماله كوردیهكان بریتین له "بنه مالهی ئه یووبی گهوره - بنه مالهی حسین كوردی - بنه مالهی عومهیری كوردی - ئالهاكاریین - بنه مالهی ئالموشلی ئه لكوردی" له نیو كوردهكانی سوڊاندا له كوون و نویشدا كهسایهتی گهوره و ناودار بوونیان ههبووه و ههیه كه رۆلیان له گورانكاری ولاتدا بینپوه لهوانه:- له كاتی داگیركردنی سوڊان له لایهن بهریتانیا بزووتنه وهیهك به ناوی "مههدی" دروست بوو و به تهواوی ولات بلابووه كه به رهههستكاری بوونی بهریتانیا بوو، دوو سهركردهی ههبوو یهك له رۆژههلات و یهك له رۆژئاوای ولات. كه سهركردهی رۆژههلاتی سوڊان كوردیک بوو به ناوی "عوسمان دیگنه كوردی" كه هیچ سوڊانیهك نیه نهیناسیبی و ناوبانگی نهزانی ئه و سهركردهیه بوو كه شوړشی دژی داگیر

کوردی خوشه‌ویستی هه‌موو گه‌لی سودانه دواى چه‌ند سال له تاراوگه گه‌رایه‌وه سودان و له‌ناو ئاپۆرای خه‌لک پيش‌سوازی لیکراو ووتاریکی گرنگی پيشکەش کرد که ئەوه‌نده‌ی تر سودانیه‌کانی بۆ پشیتوانی خۆی هاندا. جگه له‌وه‌ی ده‌یان شاعیر و مامۆستا و دکتۆر و مافناسیان هه‌یه، که له میژووی سوداندا و بوونیاتی ده‌وله‌تی سوداندا رۆلی به‌رچاویان هه‌بووه، شاعیر و هونه‌ر دۆستانیش له نێو کورده‌کانی سوداندا ده‌بینریت به‌ جۆریک هه‌ندیک شاعیری گه‌وره‌ی سودان کورد بوون و له ویلایه‌تی کسلا ژیاون، له‌وانه “عه‌بدوللا حه‌سه‌ن ئەل‌کوردی” یه، یه‌کیک له کتێبه‌ شیعرییه‌کانی ٩٠٠ به‌یتی شیعری بووه، له شونینکدا نووسییوه‌تی شانازی به‌ کوردبوونی خۆیه‌وه ده‌کات، له شاعیره‌کانی تری کوردی سودان ده‌توانین ئاماژه به‌ (عه‌بد سهد ئەل‌کوردی و عه‌بدولقادر محه‌مه‌د ئەل‌کوردی) بکه‌ین.

“ژیان و گوزهرانی کورده‌کانی سودان”

جیی ئاماژه‌یه کورده‌کانی سودان زۆربه‌یان به‌ ده‌وله‌مه‌ندی و بازرگانی به‌ ناوبانگن، زۆربه‌ی کاره بازرگانیه‌کانی سودان به‌ ده‌ستی کورده‌کانه‌وه‌یه،

فریق الرکن دکتۆر علی محمد ئیبراهیم کوردی، سادانی

بالای وه‌زاره‌تی به‌رگریی سودان بووه و که له دانیشتوانی ویلایه‌تی (کوردۆقان) بوو سالی ٢٠١٥ کۆچی دوا‌یی کردووه، له ناو حزبه سیاسییه‌کان و داموده‌زگا‌کانی سوداندا کورد که‌م تا زۆر رۆلی بینیوه. له‌وانه (بابه‌کر دقنه) به‌ره‌چه‌له‌ک کورده وه‌زیری ده‌وله‌ت بووه له وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه‌ی سودان و سه‌رۆکی حزبی (یه‌کیتی نه‌ته‌وه‌یی) سودان بووه، جگه له‌وه (دکتۆر تارق ئیبراهیم حه‌سه‌ن کوردی) بالیۆزی نه‌ته‌وه‌یه‌گرتووه‌کان بووه بۆ کاروباری ئاواره و کۆچه‌ران له سووریا و ئیراق و چاوی به‌ مه‌رحومی سه‌رۆک مام جه‌لال که‌وتوووه و وینه‌یان پیکه‌وه گرتوووه.

له‌داوی شۆرشێ سودان و لادانی “عومه‌ر به‌شیر” کیشیه‌کی گه‌وره له نیوان سوپا و هیزه‌کانی سودان و شورش‌گیره‌کان دروست بوو، که کئ ده‌بیته سه‌رۆکی حکومه‌تی کاتی، دوا‌جار هه‌موویان له سه‌ر پیاویکی ته‌کنۆکراتی ئەسمه‌ر ریک که‌وتن که دکتۆرای له ئابووری هه‌یه له زانکۆی مانچسته‌ر ده‌یان ساله له‌بواره له ئەفریقا کارئه‌کات دوا‌ین پۆستی جیگری سه‌رۆکی لیژنه‌ی کاروباری ئابووری نه‌ته‌وه یه‌گرتووه‌کان بووه، له ئەفریقا، ئەو پیاوه ناوی “عه‌بدوللا حه‌مه‌دۆکه” له‌کورده‌فان له‌دایک بووه، ٦٥ ساله به‌ره‌چه‌له‌ک سه‌ر به‌ خیزانیکی کوردی سودانه و پاشناوه‌که‌شی

کوردی له خهرتووم.

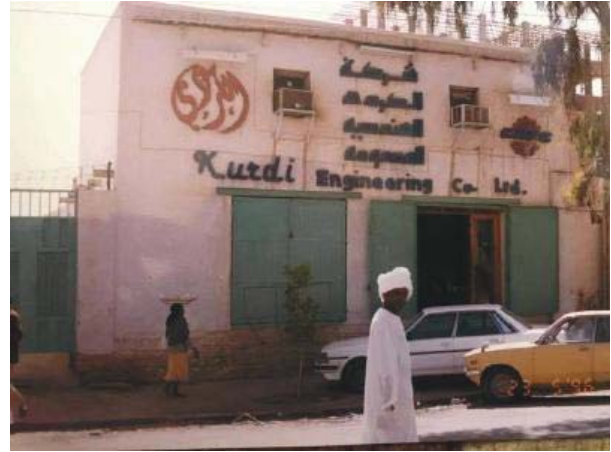
۲- کۆمه‌له‌ی عومه‌یری کوردی که له باکووری سووانه و سهر به بنه‌ماله‌ی عومه‌یری کوردیه که زیاتر کاری کۆمه‌ک و هاوکاری ده‌کن له بۆنه‌کاندا.

“ناکۆکی سووان و ئه‌سیویا”

زۆر جار له میدیاکانه‌وه ده‌بیستین ناکۆکی نیوان سووان و ئه‌سیویا گه‌یشتوه‌ته راده‌ی ته‌قینه‌وه و چه‌ندان جار جه‌نگی خویناوی پرویداوه له نیوانیاندا، له‌سهر ناوچه‌یه‌کی به پیت و کشتووکالی گرنگ له سهر سنووری هه‌ردوو ولات له ویلیه‌تی (قه‌زاریف). لێره‌دا ده‌کریت بپرسین ناکۆکی سووان و ئه‌سیویا چی په‌یوه‌ندییه‌کی به‌م باسه‌ی ئیمه‌وه هه‌یه؟ له وه‌لامدا ده‌لێین: - ئه‌و ناوچه به پیت و کشتووکالی و پرکانی کانزاییه پێی ده‌وتریت (المنطقة الكردية) ناوچه‌ی کوردی زۆربه‌ی دانیشتوانه‌که‌ی کوردن و ناوچه‌که‌ش هه‌ر به ناوی کورده‌وه‌یه له‌سهر نه‌خشه‌ی هه‌ردوو ولات. ئه‌مه‌ش به‌شیک له میژووی ونی نه‌ته‌وه‌که‌مان که به‌شیکه له میژووی گه‌لێک که‌س خۆی ناکات به‌خواه‌نی و خۆشی خاوه‌نداری له خۆی ناکات تا ئیستا نه‌توانراوه دامه‌زراوه‌یه‌ک دروست بکریت بۆ کۆکردنه‌وه‌ی کورده‌ په‌راگه‌نده‌کان و نووسینه‌وه‌ی میژوویان و ره‌گ و ریشه‌یان، بۆیه زۆر پێویسته حکومه‌تی هه‌ریم و ناوه‌نده رۆشنبیرییه‌کان ئاورپکی جدی له‌و کوردانه‌ بده‌نه‌وه، هیوادارم له‌م کورته باسه‌دا زانیاریه‌کی پر سودمان گه‌یانیدیته به‌خوینه‌رانی کورد زوبان.

سه‌رچاوه‌کان:

- ۱- الكرد فی السودان: منتديات كوبانی
- ۲- الكرد فی السودان دراسه تاریخیه: جلال جوهر
- ۳- جریده‌ سووان الیوم عدد (۲۶۴-۲۰۱۵)
- ۴- البلسم فی التاريخ (عبدالله الكردي)

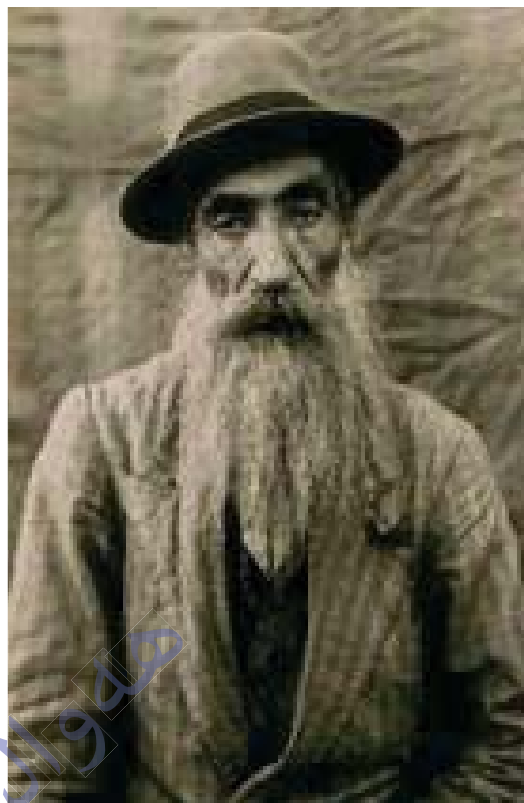

ته‌نانه‌ت ده‌وتریت له نیو کورده‌کانی سوواندا ته‌نها هه‌ژاریکیش بوونی نیه، که ولاتی سووان زۆربه‌ی خه‌لکه‌که‌ی له ئاستی هیلێ هه‌ژاریدا ده‌ژین، زۆربه‌ی بازرگانی عه‌تر و بوخوردی سووان که بۆ ده‌ره‌وه‌ی ولات ده‌نیردریت به‌ده‌ستی کورده‌کانه‌وه‌یه، هه‌روه‌ها یه‌که‌م کارگه‌ی سابوون که له‌و ولاته‌دا بوونیاد نراوه تا ئیستاش کارده‌کات و به‌ره‌می هه‌یه ناوی (سابوونی فابریقه‌ی کوردی)ه. کورده‌کانی سووان بازرگانی (عه‌تر و بغورد)یان کردووه له نیوان سووان و ولاتانی عه‌ره‌بیدا، باسیش له‌وه ده‌کریت یه‌که‌م که‌ره‌سته پێشکه‌وتوو‌ه‌کانی کشتوکال له‌لایه‌ن کورده‌کانه‌وه هینراوه‌ته سووان، ئیستاش به‌شیکیان له هه‌ردوو ویلیه‌تی (قازاریف و که‌سلا) نیشته‌جین سه‌رقالی کشتوکالن ناوچه‌که‌یان به‌باشترین ناوچه‌ی کشتولی له جیهاندا داده‌نریت.

“رێکخراوه کوردیه‌کانی سووان”

به‌هۆی ئه‌وه‌ی کورده‌کانی سووان په‌یوه‌ندییه‌کی پته‌و نیه له نیوانیاندا نه‌یانتوانیوه له رێکخراویکدا کۆببنه‌وه، به‌لام له دوا‌ی لابرندی ده‌سه‌لاتی “عومه‌ر به‌شیر” دوو رێکخراوی کوردی دامه‌زرا به‌ناوه‌کانی: -
 ۱- رێکخراوی سه‌لاحه‌دینی ئه‌یوبی خیرخوازی

نامه‌ی سه‌ید ره‌زای ده‌رسیم بۆ وه‌زیری کاروباری ده‌روه‌ی فه‌ره‌نسا

وه‌رگێڕانی: موس‌لیم ئەحمه‌دی

کۆچی زۆره‌م‌لی و سیستماتیک ده‌خاته رێ و کوردان له ناوچه پ‌رپیت و به‌ره‌که‌ته‌کانی کوردستان دوور ده‌خاته‌وه و ده‌یانباته قاق‌رستانه‌کانی ئاناتولی، جیگایه‌ک که تییدا ژماره‌یه‌کی زۆر له‌م کۆچه‌رانه له‌ناو ده‌چن.

له‌م دوایانه‌دا حکومه‌تی تورک هه‌ولی داوه دزه بکاته ناوچه‌ی دێرسم که له‌سایه‌ی رێککه‌وتنیک که له‌گه‌ڵ حکومه‌تی تورک هه‌مانبوو له‌م چه‌وسانه‌وانه به‌دوور و پارێزراو بووه.

کوردان که به‌ره‌و‌پ‌ووی ئەم پ‌استیه‌ بوون، ب‌رپ‌اریان دا له‌جیاتی ئەوه‌ی له‌سه‌ر رێگه دووردریژه‌کانی کۆچ له‌ناو بچن، وه‌ک سالی 1930 له‌ چپای ئارارات و له‌ دۆلی زیلان و بایه‌زید بۆ به‌رگری له‌خۆیان چه‌ک هه‌ل‌گرن.

سه‌ید ره‌زا فه‌رمانداری گشتی دێرسم رێک 84 سال له‌مه‌وبه‌ر به‌ده‌ستی نه‌گریسی حکومه‌تی تورکیا له‌سه‌یداره‌ درا. ناوبراو ئەم نامه‌یه‌ی خواره‌وه‌ی چوار پینچ مانگ به‌ر له‌سه‌یداره‌دانی بۆ وه‌زاره‌تی کاروباری ده‌روه‌ی فه‌ره‌نسا نووسیوه:

دێرسم - کوردستان - 30 ی ژووییه‌ی 1937
وه‌زاره‌تی کاروباری ده‌روه‌ی
به‌رپ‌یز وه‌زیر،

سالانیکه حکومه‌تی تورکیا هه‌ولی ئەوه‌ ده‌دات گه‌لی کورد بتوینیته‌وه و له‌به‌ر ئەم هۆکاره‌ش ئەم گه‌له ده‌چه‌وسینیته‌وه، رۆژنامه و چاپه‌مه‌نی به‌ زمانی کوردی قه‌ده‌غه ده‌کات و هه‌ر که‌سیک به‌ زمانی دایکی خۆی قسه‌ بکات ده‌یچه‌وسینیته‌وه،

و ژن و مندالی بیپهنا دهکوژن و بهم جوړه شه که حکومتی تورک تولهی ئه و شکستهی دهکاته وه که له چهوسانه وهی دانیشتونوانی هموو کوردستاندا بهر و پرووی بووه.

زیندانه کان له حه شیمه تی کوردی ئاشتیخواز لیوپی بووه و پرووناکیبیره کان یان گولله باران کراون یان له سیداره دراون یان دوور خراونه ته وه بو ناوچه دوور و تهریکه کانی تورکیا.

سی ملوین کورد له م ولاته دا هن و هیچیان ناوی جگه له وه به ئاشتی و ئازادی بژین و بتوانن رهگهز، زمان، دابونه ریت و فرههنگ و شارستانییه تی خویان بپاریزن و له ریگه ی منه وه دهنگی خویان به بهریتان بگهینن و داواتان لی بکهن که به دهسرویشتیوی ئه خلاقیی زوری حکومته که تان به هانای کورده وه بچن و ئه م بیدادییه ناره وایه کوتایی پی بینن. بهریتان جهنابی وهزیر، شانازی ئه وه م هیه داواتان لی بکه م ریز و حورمه تی زورم قبول بفرموون.

فرمانگه ی گشتی دیرسیم سهید رهزا

سی مانگه شه پرسی کاره ساتبار که وتووه ته ولاته که مه وه.

سه ره پای نایه کسانیی له ئامرازه کانی شهردا و سه ره پای به کارهینانی بومبارانی فرۆکه شه پرکه ره کان، بومی ئاگرین و گازی خنکینه ر له لایه ن حکومتی تورکه وه، من و هاوونیشتمانیمانم توانیومانه سوپای تورک بوهستینن.

له بهرانه ر بهر خودانی ئیمه دا، فرۆکه تورکییه کان گونده کان بومباران ده که ن، ئاگریان تی بهرده دن

کاری نوشاری له کورده واریدا حاجی رهزا به نموونه

کاروان محمهد و یاسین ئەحمهد

چارهسهرکردن له کورده واریدا

کورد وهک سه رجه م گهلانی دیکه سوودی له سروشت وهرگرتوو به چارهسهرکردنی نهخوشییهکان و ساریژکردنی زام و برینهکان، خاکی کوردستان خاکیکی بهپیت و دهوله مهند به هزاران جوړی پوووک و گول و گژوگیای جیاواز بووه، چهندهها کهس به ئەزمون و بییری خویان لهکاتی بلاوبوونه وهی نهخوشیهکاندا سوودیان له و پوووک و گول و گژوگیای جیاوازانه وهرگرتوو به چارهسهرکردن و له سهردهمانی دواتردا گهشه دراوه بهو چارهسهرکردنانه و کولتووری پزیشکی کوردی دهوله مهندکراوه.

کوردستان سروشتیکی تایبهتی ههیه و سه رجه م دیارده سروشتییهکانی تیدا بهدی دهکریت له هه موو شیوه جیاوازهکانی بهرزی

مروفت له کونه وه بو چارهسهرکردنی نهخوشی و برین و زامداربوونی چه ندین ریگه و ده رمانی جوړاوجوړی به کارهیناوه، جوړی ده رمان و ریگهکانی چارهسهرکردن به پیی شوین و کات و سروشتی شوینهکان جیاوازیان هه بووه، به تیپه ربوونی کات و پیشکه و تنی بییری مروقیهتی گورنکاری به سه ر شیوازی چارهسهرکردنهکان و جوړی ده رمانهکاندا هاتوووه، له هه موو سه رده مهکاندا سروشت یارمه تیده ری مروفت بووه بو دوزینه وهی چارهسهرییهکان و دروستکردنی ده رمان، ئەم چارهسهره سه رتایبانه بوونه ته کولتووری گهلان و نه وه بو نه وه گواستراونه ته وه و له گهل پیشکه و تنی زانستیشدا بایه خی خویان له ده ست نه داوه.

سواری بووه، زۆرکات توشی کهوتن و شکاندنی ئەندامیکی جهسته بوونه تهوه، هه ربۆیه سوودیان له جۆرهها پووکه و گژوگیای خۆپسک و بهروبوومی ئاژهل و بالندهکان وهرگرتووه بۆ دروستکردنی دهرمانی چارهسەر و زوو چاک بوونهوهی برین و زامهکان.

نهخۆشییهکان و چۆنیهتی چارهسهرکردنیا

له کوندا هۆشیاری تهندروستی زۆر کهم بووه، خهڵکی جۆر و چارهسهری نهخۆشییهکانیا نه زانیوه، بۆ نمونه کهسیک نهخۆش بکهوتایه به زمانی خۆیا ناویکیان بۆ جۆری نهخۆشییهکه پیوتووه، کهسانی شارهزا بهپی بۆچوونی خۆیا یا نهزموون و شارهزایی چارهسهریا بۆ کردووه، بۆ نمونه: ئەو سهردهمهی سوریزه بهربلاو بووه وهک دهگیرنهوه له یهکیک له گوندهکان پیاویک دوو مندالی تووشی سوریزه دهبیته، ئهویش ههردووکیان به لیغه دادهپۆشیت و لهبهردهم زۆپا دایاندهنیت، بۆیه ههر به گهراکه ههردوو منالهکه گیان لهدهست دهن،

و نزمی، وهک: شاخی بهرز و مام ناوهند، دۆل، گرد، تهپۆلکه و دهشت، ئەم سروشته هۆکاریک بووه بۆ بوونی ههزاران جۆری دار و درهخت و پووکه و گیا و گۆل و بهروبوومی پووکهی ئاژهل و... هتد، که بهشیکیا و هک کهرهستهی خاوه چارهسهرکردنی میلیدا سوودیا لێ وهرگیراوه.

گرنگترین ئەو کهرهسته خاوانه ئەمانه بوون: بنیشته تال، ههنگوین، کاکله گوین، گوینی فهریکه، گهلای گوین، توو، قهزوان، رازیانه، بهرهزا، بهرزهلنگ، گولهباخ، گوله فهقی، گوله حاجیانه، بهنهوشه، گیاسوپا، گهلآتورک، گهلامیوی کشمیش، گهلاههنجیر، ئاوی نهعنا، ئاوی کهرهوز، پیازی پیشاو، گیلاخه، گهبله، سهیاران، تهماتهی گهرم کراو، ئاوی تهماتهی گهرم کال، شهلهمه، پۆن گهرچهک، گۆزروان، ترشه سماق، میخهک، گوله هیرۆ، گهزهنی، کوزهله، پنگه، پهلیپنه، ماست، شیري کال، گوشتی ژیشک، گوشتی ریوی، نۆک، رهشکه، شملی، شویت، شاتوی وشک کراو، توترک، توکیکی ههنا، گولاو، گولنار، تهپینه، گهلابی، توتن، ریشالی گهنمه شامی، بههی، ههرمی، سیو، حهوت دهرمانه که له مازوی شین و گولنار و خوی و میخهک و سمل له گهل گوله ههرتهل و هتد... دروستدهکریت.

له کوردهواریدا دهرمانی میلی به ههرهمهکی بهکارنههینراوه، بهلکو له ئاکامی ئەزموون و تاقیکاری یاخود فیروون له کهسانی شارهزا بهدهستهینراوه، بهپی جۆری نهخۆشییهکان و زامداربوونهکان دهرمانی چارهسهریا دۆزیوهتهوه و بهکاریان هیناوه، بۆ نمونه: لهبهرئهوهی سروشتی بهشی زۆری گوندهکانی کوردستان شاخاوییه و هاتوچۆ به پی یاخود

دهدرا، بۆ (ددان ئییشه) گۆیژی وشکیان دهخسته سهر قاپیکی فافۆن و دهیانخسته سهر ئاگر، ماددهیهکی لیدهردهچوو که وهک زهیت وابوو دهیانکرده سهر ددانکه و ئازاری دهشکا، ههروهها نۆشاتر (ماددهیهکه مهنجهلی مسیان پی سپیدهکردهوه) بۆ ئازاری ددان بهکاریان دههینا، ماددهکه ئهوهنده بههیز بوو که دواى ماوهیهک ددانکهی دهرزاند و ههلهوههراند، بۆ لهوزهتین (نیکاف) و نهخۆشی مله خری، گهلاى توتنیان دهکرده ملی تووشبووهکه و به پارچه پهڕویهک دهیانپنچا، ئهگهر یهکیک تووشی ژانهسک ببوایه به پهتیک به توندی بالیان دهبهست تا خوینی تیا کۆ دهبووهوه و بهو شیوهیه ئازاری کهم دهبووهوه، ههروهها ریخۆله کویره ههبووه بهلام له کوردهواریدا به کهسی تووشبوویان وتوو (لیی هاتوو) که سکی هیشاوه و زۆرجار بههوی ئازاری زۆر و نهبوونی چارهسهروهه مردوون.

پزیشکی کوردهواری

زۆر کهس له ولاتی کورداندا بوونهته پزیشکی میلی و به بیر و ئەزموونی خۆیان شارهزاییان له چارهسهرکردنی بهشیکی برین و نهخۆشییهکاندا پهیداکردوو و ناوبانگیان بلابووتهوه، ئەم پزیشکه میلیانه ههریهکهیان له بواریکدا شارهزا بوون و خهلکی بۆ نهخۆشییهکی دیاریکراو یاخود شکان و برین چوونهته لایان، ههشیان بووه لهبهر ناوبانگی زۆر و شارهزایی زۆریان بۆ ههموو نهخۆشییهک خهلکی هانایان بۆ بردوون.

بۆ نمونه کهسی واههبووه تهنها چارهسهری شکاوی و لهجیچوونی کردوو که پنیان وتوون (جهراح)، بهشیکیان له پووکه و

پاش ماوهیهک منالیکی دیکه ی تووشی سوریزه دهبیت و ئەمجاره ئەم منالهیان دهبات بۆ لای پزیشک له سلیمانی، کاتیک دهبینیت پزیشکهکه جلهکان لهبهر منالهکه دادهنیت و تهنها پارچه قوماشیکی تهکی پیدا ددهات و پانکهیهکیشی بۆ ههلههکات، لهم کهتهدا باوکی مندالهکه به پزیشکهکه دهلیت: تو ئهوه منداله دهکوژیت ئهوه نهخۆشه! بۆ ئاوا بهر ئهوه ههوایهت داوه و رووت کردوووتهوه؟ پزیشکهکهش دهلیت: تو هیچ مندالیکی دیکهت تووشی سوریزه بووه؟ پیاوهکه دهلیت: بهلی، پزیشکهکه دهلیت: چیت لیکردوون؟ ئهویش دهلیت: گهرم دامپۆشیون و ژورهکهم گهرم کردوو، بهلام ههردوکیان مردوون، پزیشکهکه دهلیت: خۆت منالهکانت کوشتوو، مردنیان له ئهستۆی خۆته، چونکه گهرماکه کوشتوونی، پاش ماوهیهک مندالهکهی چاک دهبیتهوه و دهگهڕینهوه گوند.

کورد بۆ ههر جوړه نهخۆشییهک یان برینیک چارهسهریکی کوردهوارییهان بهکارهیناوه وهک: بۆ نهخۆشی چاو ئییشه که به زۆری مندال تووشبووه و کهسهکه چاوی سوور دهبووهوه و دهنوسا، دهرمانی (مالیموس) یان بهکارهیناوه که رهنگهکهی سوور بووه، چاوی نهخۆشهکهی فینک کردوووتهوه، یان توتن و شیریان تیگهلههکرد و دهیانکرده چاوی کهسهکهوه، ئەمه چارهسهریکی باش بووه، گهلاى توورک یان گهلاى رکیشه بۆ برین بهکارهاتوو، ههروهها مازویان کوتاوه و داویانه له برین، بۆ پیوهدانی مار، کهسیکی مارانگاز (کهسیک پیشتار مار پیوهیدابیت) یان دههیناو ئهویش لهتیک نانی دهکرده دهمییهوه و تاکو وهکو ههویری لیدههات، پاشان دهیکرده سهر شوینی پیوهدانهکه، ههه بۆ پیوهدانی مار قورپی سوور له شوینی پیوهدانهکه

حاجى رەزا، سالى (۱۸۸۷) لەدايك بووه و له گوندى چۆلمەكى بازىاندا ژياوه و پاش پووخاندنى گوندهكەيان له سالى (۱۹۸۸) لەلايهن سوپاي داگیركەرى حكومهتى به عسى عىراقهوه، دهچىته شاروچكەى بازىان و له سالى (۱۹۹۰) كوچى دوايى دهكات.

حاجى رەزا نهچۆته قوتابخانه و خویندهواری نهبووه، كهسىكى وردبين و زيرەك بووه، بهردهوام له گهپان و ههولدا بووه بۆ دۆزینهوهى ئه و پوههك و گژوگيا سروشتيانهى كه زانیویهتى سووديان ههیه بۆ چارهسهركردنى برين و نهخۆشى، له م پیناوهدا ماندو بووه و له ئەنجامدا شارهزاییهكى باشى پهیدا کردوو له بواری پزیشكى میلیدا و خهلكىكى زۆر له ناوچهى بازىان و سلیمانى و كوردستان به گشتى لهسهه دهستی ئەم چارهسهریان وەرگرتوو، تا ئەوكاتهى توانای ههبووه له كۆتایى سالانى ههشتای سهدهى رابردوو كاری نوێشاریى کردوو.

سهههتای دهستکردن به كاری نوێشاری لهلايهن حاجى رەزاوه دهگهپیتهوه بۆ ئەوكاتهى له كۆبوونهوهیهكى كۆمهلايهتى گوندى چۆلمەك بهشاری کردوو، چونكه كهسىكى ناسراو و كۆمهلايهتى بووه و خهلكى ریزیان گرتوو و بهردهوام بانگهپشتى كۆر و كۆبوونهوهكان كراوه، لهو كۆبوونهوهیدا كه شیخ باباعهلى كۆرى شیخ مهحمود ئاماده بووه و چهند دكتور و مامۆستایهكى ئینگلیزی لهگهلا بووه، باسى جۆرى نهخۆشیهكان و چارهسههكانیان كراوه به شیوازی سهههتایى و به گژوگياى خۆرسك و رپگهى دیکه، حاجى رەزا كه كهسىكى وردبين بووه و له خهمی خهلكدا بووه، ئاواتهخواز بووه فپیری ئه و شیوازهى چارهسههركردن

گژوگياى سروشتى دهزمانیان دروستکردوو بۆ چارهسههركردنى نهخۆشیهكانى چاو و گوئ و قورگ و ددان ئیشه و...هتد، ههبووه تايهت بووه به ناوك هینانهوه و بهبۆن كهوتن، لهسهههه گوند و ناوچهكانیش مامان ههبووه و ژمارهیهكیان ناوبانگیان بۆ دهووبهپیش رۆیشتوو.

حاجى رەزای چۆلمەك

یهكێك لهو پزیشكه كوردهواری و میلییانهى كه له كۆتاییهكانى سهدهى رابردوو له پارێزگای سلیمانى ناوبانگی پهیدا کردوو له بواری چارهسههركردنى شكاوى و برين و نهخۆشیهكاندا حاجى رەزایه كه ناسراوه به حاجى رەزای چۆلمەك یاخود حاجى رەزای چهپراچ.

شوشه‌یه‌که‌وه بۆ ماوه‌ی دوو هه‌فته، ئەو ئاوه زەرده‌ی لێی دروست‌ده‌بوو ده‌یدا له شوینی پێوه‌دانه‌که.

له‌سه‌رده‌می ئەمدا نه‌خۆشی گه‌ری بلاوبۆته‌وه، حاجی ره‌زا ریگه‌یه‌کی تایبه‌تی به‌کاره‌یناوه بۆ چاره‌سه‌رکردنی، بالی که‌سی توشبووی ده‌به‌ست و شوشه‌ی ره‌نگاو‌ره‌نگی شکاوی ده‌کرد به‌ نه‌شته‌ر و ده‌یدا له‌و ده‌ماره‌ی که له‌ بالی نه‌خۆشه‌که به‌رزده‌بووه و خوینی لێ ده‌هینا، ده‌وتریت بۆیه شوشه‌ی ئاوی به‌کارنه‌هیناوه چونکه له‌سه‌ر خۆی تا‌قی کردۆته‌وه و هیچ ئەنجام‌یکه‌ی باشی نه‌بووه به‌پێچه‌وانه‌وه کردویه‌تی به‌ برین، خه‌لکی دێرینی گونده‌که‌ی ده‌لین: پزیشکی که توشی ئەو نه‌خۆشییه‌ بووه هاتوووه بۆلای حاجی ره‌زا و ئه‌ویش به‌و ریگه‌یه چاره‌سه‌ری کردوووه و پزیشکه‌که به‌ باشترین چاره‌سه‌ری زانیوه له‌و سه‌رده‌مه‌دا.

حاجی ره‌زای چۆلمه‌ک نمونه‌ی پزیشکی کورده‌واری بوو، به‌هه‌ول و ماندوبوونه‌کانی خۆی چاره‌سه‌ری سه‌دان که‌سی کردوووه و ژیا‌نی ده‌یانی له‌ مردن‌ پزگارکردوووه.

شایانی با‌سه‌ وه‌ک وه‌فایه‌ک بۆ خزمه‌ته‌کانی ئەم که‌سه‌ دلسۆزه‌ی کورده‌واری، سه‌رمایه‌داری نیشتمانی (زاهر که‌ریمه‌ره‌ش) په‌یکه‌ریکی له‌ شاری سلێمانی بۆ حاجی ره‌زای جه‌راح دروستکردوووه، بۆ ئەوه‌ی نه‌وه‌ی داها‌توی کورد ئاشنای ئەو که‌سایه‌تیانه‌ی میلیله‌ته‌که‌ی بیت که له‌ میژوودا خزمه‌تی مرۆفایه‌تیان کردوووه.

سه‌رچاوه‌کان:

- ۱- کتیی: بازیان میژوو و گه‌شه‌سه‌ندن، نووسینی: کاروان محهمه‌د و یاسین ئەحمه‌د.
- ۲- چاوپێکه‌وتن له‌گه‌ل: فواد حه‌مه‌شه‌ریف ره‌زا و عه‌دنان حه‌مه‌ئهمین ئەحمه‌د.

بیت، هه‌ربۆیه‌ که‌وتۆته‌ پرسیارکردن و شیخ باباعه‌لیش بۆته‌ وه‌رگێری نیوانیان، له‌م پرسیار و وه‌لامانه‌ زانیاری باشی ده‌ستکه‌وتوووه ده‌رباره‌ی چاره‌سه‌ره‌ سه‌ره‌تاییه‌کان، ئەو زانیاریانه‌ی به‌کاره‌یناوه بۆ چاره‌سه‌رکردنی چه‌ند که‌سیک و سه‌رکه‌وتوووبوو له‌م کاره‌یدا، پاشان گه‌شه‌ی داوه‌ به‌ کاره‌که‌ی و له‌ گه‌ران و هه‌ول‌دان به‌رده‌وام بووه و تا‌قیکردنه‌وه‌ی ئەنجامداوه له‌سه‌ر چه‌ندین رووه‌ک و گژوگیای دیکه‌ و ده‌رمانی لێ دروستکردون، به‌شیکی ده‌رمانه‌کانی له‌سه‌ر خۆی تا‌قیکردۆته‌وه و ئەنجامی باشیان هه‌بووه، هه‌ربۆیه‌ ناوبانگی بلاوبۆته‌وه له‌ چاره‌سه‌رکردنی برین و نه‌خۆشییه‌کاندا.

جۆری ئەو نه‌خۆشیانه‌ی حاجی ره‌زا

چاره‌سه‌ری کردوون

له‌ چه‌ند بواریکی چاره‌سه‌رکردندا حاجی ره‌زا بلیمه‌ت بوو، وه‌ک: شکاوی و له‌جیچوون، به‌هۆی سروشتی ناوچه‌که‌وه ئەم حاله‌تانه‌ رۆژانه‌ پویان ده‌دا و دوباره‌ ده‌بوونه‌وه، هه‌ربۆیه‌ ناسرابوو به‌ حاجی ره‌زای جه‌راح.

بۆ دروستکردنی ده‌رمان، رووه‌ک و گژوگیای خۆپسکی کورده‌واری به‌کاره‌یناوه، به‌شیکی له‌ شاخی بازیا‌نه‌وه‌ هیناوه، بۆ نمونه: بۆ چاره‌سه‌رکردنی برین، (ده‌رمانه‌ سووره‌ی) دروستکردوووه له‌ جۆره‌ گۆلیک که‌ دوا‌ی سی جار به‌کاره‌ینان برینه‌که‌ سا‌پریژ ده‌بوو.

که‌له‌شاخی ده‌کرد بۆ هه‌ندی نه‌خۆشی، هه‌روه‌ها بۆ چاره‌سه‌رکردنی شوینی پێوه‌دانی دوو‌پشک، ده‌رمانیکی دروست‌ده‌کرد به‌م شیوه‌یه: چه‌ند دوو‌پشکی ده‌گرت و کلکیانی ده‌قرتاند که‌ ژه‌هره‌که‌ی تێدا‌بووه و کردویه‌تییه‌ ناو

وشه‌ی (ناشتی / ئاشه‌ته) له‌سه‌ر به‌رده‌کانی باکوور و پوژئاوای کوردستان هه‌لکه‌ندراوه

سوړان همه‌ره‌ش

هیرۆگلیفی له‌سه‌ر خاکی کوردستان نووسراوه و وشه‌ی (ئاشه‌ته) ریک به مانای وشه‌ی (ناشتی/ناشتی) کوردی هه‌لکه‌ندراوه. هه‌ر ئه‌و وشه‌یه نیه چه‌ندین وشه‌ی وهک (وشین، په‌رین، وش (به‌مانای وتن-ی که‌له‌وپی)، تاته (به مانای باوک له هه‌ورامی)، وه‌ش (به مانای باش له هه‌ورامیدا) و چه‌ندین وشه‌ی تر. ئه‌مانه به نووسینی هیرۆگلیفین و له‌سه‌ر خاکی پوژئاوا و باکووری کوردستاندا هه‌ن. ئه‌م نووسینه هیرۆگلیفیه هینده دیرینه، پیش ده‌رکه‌وتنی ماده‌کان وهک ده‌سه‌لاتیکی گه‌وره، له‌ناوچوووه. ئه‌م خاکه چه‌نیدن گه‌وه‌ری له‌وه‌ی تیدایه به‌لام ئیمه وهک نامۆیه‌ک به‌م

هیچ نه‌ته‌وه‌یه‌ک نیه له‌سه‌ر گو‌ی زه‌وی هینده‌ی کورد دیرین بی‌ت. هیچ نه‌ته‌وه‌یه‌کیش نیه ناسنامه‌یه‌کی هینده نادرستی بو هه‌لبه‌سترا بی‌ت. به‌هۆی ئه‌و هه‌لومه‌رجه‌یه‌وه که تیی که‌وتوووه، کورد هیشتا سه‌رقالی هه‌قابه‌ته خه‌یالیه‌کان کراوه که ده‌زگا ئه‌کادیمیه ئه‌وروپیه‌کان بو‌یان داناوه و تیندا کراوه به ئاری و ئیرانی. سه‌ده‌یه‌که خه‌ریکی ئاو‌یستا کراوه، که‌چی یه‌ک ده‌قی ئاو‌یستا له‌سه‌ر خاکی کوردستاندا نه‌دو‌زراوه‌ته‌وه. ئه‌وه‌ی له جیهانی‌شدا دو‌زراوه‌ته‌وه هی سه‌ر کاغه‌زه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی زمانی سه‌ر کاغه‌زه نه‌ک به‌رد. به‌و جو‌ره ٣٦٠٠ سال له‌مه‌وبه‌ر نووسینی

و ئەلفوبی دیرینه‌کانی په‌خش ده‌کریت. ئەم ئەلقەیه‌ش جاریکی تر ئەوه دووپات ده‌کاته‌وه که کورد دیرینترین نه‌ته‌وه‌ی سه‌ر گۆی زه‌ویه و دیرینترین زمانی هه‌یه. هه‌تاوه‌کو جیهانیش له میژووی کورد و زمانه‌که‌ی نه‌گات، مروّقایه‌تی به شیوه‌یه‌کی زانستی له سه‌ره‌تا و بنه‌چه‌ی شارستانه‌یتی خۆی ناگات. پوژیک دیت که ئەم دوو دیره‌ی کوتایی ئەم نووسینه، ده‌بنه راستیه‌کی قبولکراو له ئاستی جیهاندا.

چاوه‌روانی ئەلقە‌ی نوێی خۆناسین بن!
تیبینی: وینه‌که نووسینی هیرۆگلیفیه و له‌سه‌ر خاکی کوردستاندا نووسراوه و هه‌لکه‌ندراوه و داهینراوه و چاوه‌روان بن له‌م ئەلقە‌یه‌دا ورده‌کاری و زانیاری زیاتر ده‌خزیته‌ روو.

خاکه سه‌یری ده‌که‌ین. ئەوه‌ی مایه‌ی سه‌رنجه، نه‌ته‌وه‌ی تورک که دوینی هاتۆته ناوچه‌که، نه‌وه دره‌نده‌کانیان ده‌یانه‌ویت له ریگی (ئاشه‌ته/ئاشیتی) هوه کورد هه‌لبخه‌تینن. ئاشتی‌هک که ۳۶۰۰ سال له‌مه‌وبه‌ر وشه‌که‌ی له‌سه‌ر به‌رده‌کانی خاکی کوردستان به نووسینی هیرۆگلیفی هه‌لکه‌ندراوه. ستراتیژی نه‌ته‌وه‌ی تورک دژایه‌تی بوونی کورده و ده‌بیت هه‌ر هه‌نگاوێک له‌گه‌ل تورکدا ده‌نریت، ئەو راستیه میژووییه ره‌چاو بکریت.

جا با بيمه‌وه سه‌ر بابته‌ی ئامانجی سه‌ره‌کی ئەم نووسینه. هه‌فته‌ی داهاتوو ئەلقە‌یه‌کی نوێ له‌سه‌ر میژوو و بنه‌چه‌ی ئەلفوبی نوێکانی کورد

ئاو

سه‌رچاوه‌ی ژیا‌نه

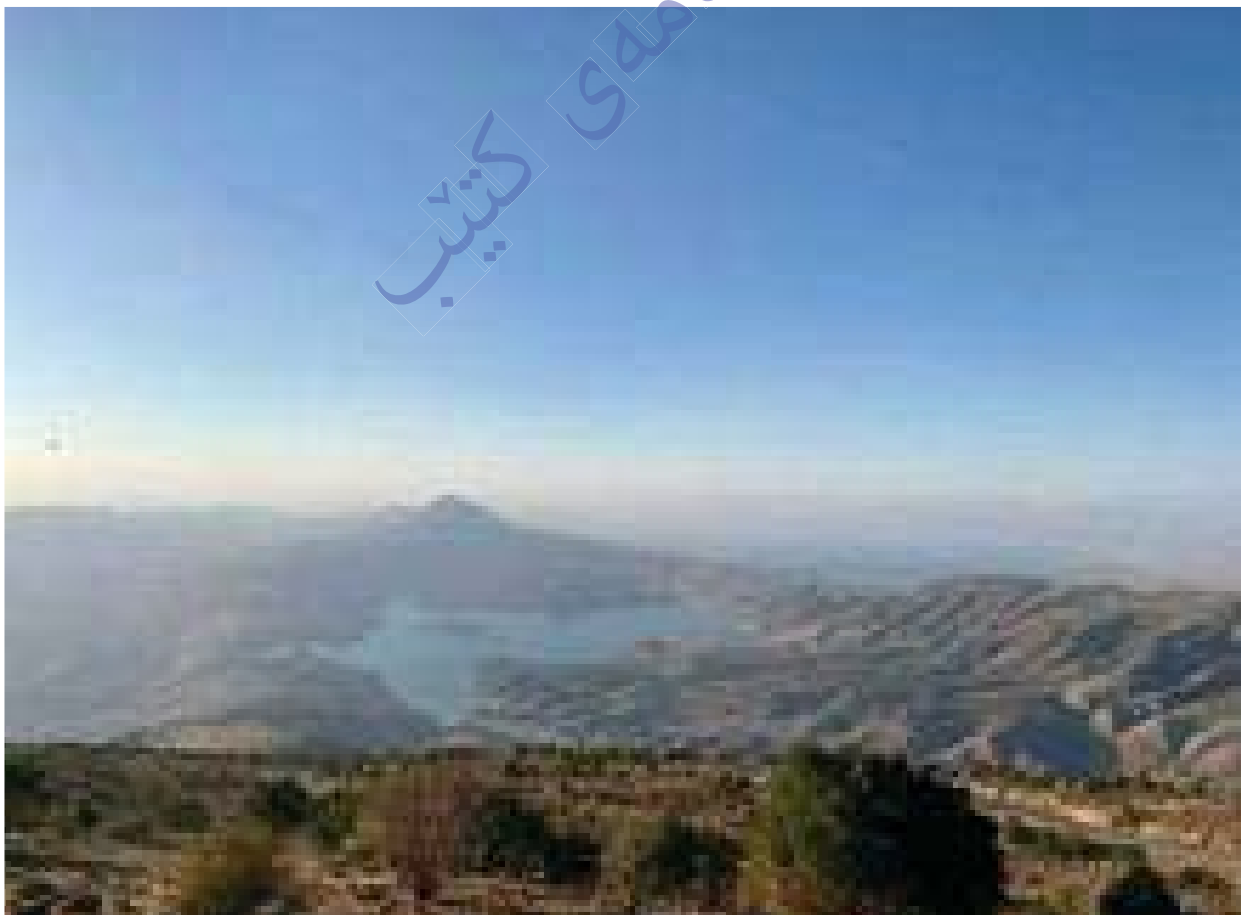
عه‌تا مه‌حمود

په‌وژیک به‌هوی وشکه‌سالی و که‌م بارانی و ئه‌و به‌نداوانه‌ی له‌سنوری ئی‌رانه‌وه له‌سه‌ری زی‌که‌درووست ده‌کریت و پری‌په‌وی ئاوه‌که ده‌گۆرن، به‌نداوه‌که وشکی کرد، ده‌بی‌باردۆخی سلیمانی و چوارده‌وری چی به‌سه‌ربیت؟! وه‌ک چۆن مرۆف به‌بی‌خواردن و هه‌وا ناژی، ئاسته‌مه به‌بی‌ئاویش بژی. وه‌زاره‌ته‌کانی: پلان دانان، سامانه‌سرووشتی‌ه‌کان، شاره‌وانی و کشتوکال و بی‌ریان له‌مه‌ترسییه‌کردۆته‌وه؟ ئه‌دی خه‌لک تا چه‌ند ده‌ست به‌ئاوه‌وه ده‌گرن و گرنگی به‌پاراستنی سامانی ئاو ده‌دن و به‌فیرۆی ناده‌ن؟ ئه‌رکی میدیا و راگه‌یاندنه‌کانه، گرنگی به‌م باب‌ه‌ته‌بده‌نه وشیا‌ری پاراستنی ئاو

له‌م په‌وژانه، په‌کی‌ک له‌که‌نا‌له‌کان گه‌توگۆیان له‌گه‌ل به‌په‌یوبه‌ری به‌نداوی دوکاندا سازکردبوو، باسی له‌وه‌ده‌کرد که به‌هۆکاری ئه‌وه‌ی ئه‌مسال باران زۆر که‌م باریوو، هه‌روه‌ها ئی‌ران له‌سنووری خۆیه‌وه به‌نداوی له‌سه‌ر زی‌که‌درووستکردوو، تونیلی لیداوه‌بو گواستنه‌وه‌ی پری‌په‌وی ئاوه‌که به‌ره‌و ده‌ریاچه‌ی ورمی، له‌ئیستادا، ته‌نها په‌که‌له‌سه‌ر چواری به‌نداوی دوکان ئاوی تیدا‌ماوه، واته‌سه‌دا بیست و پینجی ئاوه! ئه‌م باسه، که‌جی‌گای تی‌رامان و نیگه‌رانی هه‌لو‌یست له‌سه‌رکردنه، به‌داخه‌وه وه‌ک پی‌ویست له‌لایه‌ن راگه‌یاندنه‌کانه‌وه گرنگی پینه‌دراوه! نامه‌ویت که‌س بترسینم، به‌لام ئه‌گه‌ر خاوه‌نه‌کرده

بلاوبکەنەو، وەک چۆن سەدەدی بیست سەدەدی نەوت بوو، سەدەدی بیست یەک سەدەدی ئاوه، رەنگە رۆژیک بیت، ولاتانی دراوسی، ئەم بابەتە وەک کارتییکی فشار بەکاربەینن و ئاو بەرامبەر بە نەوت بەردەنەو بەمان، یاخود بەرامبەر بەهەر دۆسی و پرسییکی تر که مەبەستیان بیت. ئەرکی دەسەلاتدارانی هەریمە تا زووه بیر لە دروستکردنی چەند بەنداویکی تر بکەنەو، هانی کۆمپانیاکانی ناوخیوی و دەرکی بدەن، لە دوایی دروستکردنی ئەو هەموو سستی و مۆل و بالەخانە نیشتهجیبوونە، ئیتر کاتی ئەوێه لە بواری بەنداو و گلدانەوێ ئاودا وەبەرھێنان بکەن، ئاسانکارییان بۆ بکەن تا بەدیلی بەنداوی دوکان و بەنداوەکانی ترمان هەبیت.

فۆتۆ: دوکان، لەسەر شاخی ساراوه

کاره‌با

م / محمەد ئەحمەد کەریم

چی یه به سووده بۆ ئەو نهخۆشیانه ، جۆری دووهم گۆله ئەستیرهیه که له کوردستان ههیه میرویه که قهبارهی بهقهده میشتیک دهبیت و دهفریت و له بهشی دواوهی وهک گلۆپ به شیوهی بچر بچر دادهگیرسیت و رووناکیهکی سهرنج راکیش و جوانی ههیه ، که زیندهوههکه بۆ راو کردنی میروهکانی تر بهکاری دینیت .

میژوی کاره‌با

له سالی ۶۰۰ ی پیش زاینهوه له لایهن تالیس هوه کاره‌بای ستاتیکی دۆزرایهوه ئەویش به لیخشانندی تهنیکی وهک راستهیهک له پترچهچک موویان تووک و پاشان بووه هۆی راکیشانی تهنه سوکهکان .

کاره‌با یهکیکه لهو داهینانهی که خزمه‌تیکی زۆری به بواری مرۆفایه‌تی کردوه ، وه‌رچه‌رخانیکی زۆر گه‌وره بوو له میژووی مرۆفایه‌تی دا و کاره‌با خۆی خستۆته هه‌موو بواره‌کانی ژیانه‌وه و توانی به‌ره‌و پیشبردنیکی بی وینه پیشکەش بکات، خوای گه‌وره ووزهی کاره‌با و رووناکی له دوو زینده‌وه‌ردا پیشانی مرۆقه‌کانی داوه ئەوانیش ماسی کاره‌باییه که بۆ یه‌که‌م جار له میسری کۆندا دۆزایه‌وه که توانی به‌ره‌م هینانی ۶۰۰ ڤۆلتی هه‌یه به شیوهی بچر بچر که مه‌ترسی داره بۆ پارێزگاری له خۆی به‌کاری ده‌هینیت ، دواي له لایهن هه‌کیمه‌کانه‌وه به کاریان ده‌هینا بۆچاره‌سه‌رکردنی کیشه‌کانی جه‌مگه و پشت هیشه‌بروایان وابوو ئەو ته‌زوه که نه‌یان ده‌زانی

و ووزەى كارەبا DC بگوریت بۆ گەرمى و رووناكى و دواتر تەواوى ئۆتۆمبىلەكان و ئامپىرە نەخشە دارەكانى ئەلىكترونى گرتەوہ وەك رادىئو و تەلەفزیون و مۆبایل و ۰۰۰ لە ھەمان كاتدا نىكولا تىسلا بە شىوازىكى تر خەرىكى دۆزىنەوہ و دروستکردنى كارەباى گوراو بوو بە ناوى AC دواتر تەواوى جىھانى گرتەوہ وەك كارەباى مالان .

كارەبا دوو جۆرە

۱/ ووزەى DC : بە لىشاوى يەك ئاراستەى بارگەى كارەباى دەناسریتەوہ واتە تەزوو تەنھا بە يەك ئاراستە دەروات و كارەبايەكى جىگىرەو بەزۆرى لە پاترىيەوہ دەست دەكەوئیت و (۱۲ ڤولت) ھىچ مەترسى نى يە بۆ سەر مرؤف و سەلامەتە لە بەر ئەوہى ڤولتییەى نزمە ھەرچەنىك ئەمپىرى بەرزىش بئیت

۲/ ووزەى AC : كارەبايەكى لەرە لەر ناچىگىرە و لىشاوى تەزۆكەى بەردەوام پىچەوانە دەبئیتەوہ . وەك كارەباى مالان (۲۲۰ ڤولت) كە مەترسى دارە بۆ مرؤف و ئاژەلەكان ھەرچەندە ئەمپىرىشى

* لە سەدەى ھەڤدەوہ بە شىوہىەكى گشتى زاناكان بە چەندىن شىواز و بە چەندىن رىگا ھەستاون بە لىكۆلینەوہ لە سەر كارەبا لەوانە زانای ئىنگلىزى وىليام كىلبىرت يەكەم كەس بوو كە ووشەى (electric) كارەباى بەكارھىتا ، پاشان زانا بنجامىن فرانكلين بوو تاڤىكردنەوہىەكى كرد و كۆلارەيەكى دروستكرد و سەلماندى كە ھەورە بروسكە جۆرىكە لە كارەبا

* لە سەدەى ھەژدەدا ھەولدىرا بە شىوہىەكى جىاوز لە تىكەلكردنى چەند مادەيەكى جىاواز و بە كارلىكى كىمىيائى ووزەى كارەبايان دەست بكەوئیت ئەویش ئەویش زانا ئەلىكساندرۆ ڤولتا بوو لە سالى ۱۸۰۰ كە توانى پيل بەرھەم بھئىتت * لە سەدەى نۆزدەدا زانا مايكل فارادای سورانەوہى كارۆموگناتىسى دۆزىيەوہ كە بوہ ھۆى پەرەسەندنى تەولیدى كارەباى ، وە ھەردوو زانا ئاندرى ماری ئەمپىر و فرانسوا ئاراگوا توانيان پەيوەندى نيوان موگناتىس و كارەبا بدۆزنەوہ ، بەمەش گۆرانىكى گەورە روى دا سەرەراى ئەم ھەمو ھەولانە گەورەترىن پىشكەوتن لە سەر دەستى تۆماس ئەدىسون (۱۸۴۷ - ۱۹۳۱) تۆماركرا دواى زياتر لە ۹۹۹ ھەولدان و شكست ھىتان لە ۱۰۰۰ ھەم جاردا توانى سەرکەوتوو بئیت و شۆرشىكى لەو بوارەدا بەرپا كرد بەوہى توانى گلۆپ دروست بكات

که م بیت .

ریگاکانی دستکەوتنی ووزە ی کارەبا

١/ له مادهی کیمیایی : ئەویش به تیگەلکردنی چەند ماددەیهک به یه کتری ده بینه هۆی دروستبوونی ووزە ی کارەبا وهک پیل و پاتری ووشک و ته پ ، پیشکەوتنی زۆر باشی به خۆیه وه بینوه و کار گهشتۆته ئەوهی ئیستا ئۆتۆمبیلی کارەبای وهک تیسلا و بی وای دی فول کارەبای دروستکراوه .

٢/ ناوهکی : ئەمیش یه کیکه له و ریگا زۆر باشانهی که وزە ی کارابا به رهه م دینیت له ریگه ی مادهی یۆرانیۆم که مادهیهکی ده گمهن و گرانه و له کوره ی تایبه تیدا ئەم گهردی یۆرانیۆمه له ت ده کریت و گهرمی یه کی بیسنور ده به خشیت ، به م گهرمیه ش ئاو گهرم ده کریت و به هه لمه که ی جو له ووزه دروستده کریت و کارەبا ده ستده که ویت .

زۆر به ی ولاتانی ئەورووپی و ته نانه ت ئیرانی دراوسیش خاوه نی ئەم کووره یه یه .

و له ئیستادا زۆر بهر بلاوه له و ولاتانه ی که ماوه هه له اتنی تیشکی خۆری زۆره وهک وولاتانی ده ریای سپی ناوه راست و ئەفه ریکا . زۆر گونجاوه بۆ مالان و تیچونیشی تا راده یه ک باشه و ته مه نی درێژه ده چیته سه روو ١٥ ساله وه .

٤/ کارۆ موگناتیسی : باشترین ریگه یه و فراوانترین ریگه یه که به چهن دین شیواز ده توانین کارەبا به رهه م به یین به م شیوازانه ی له خواره وه باسیان ده که یین

٣/ ووزە ی خۆر : ئەمه ش ریگه یه کی تره بۆ ده سکەوتنی کارەبا له ریگه ی چهن دین پلیتی سلیکونی که رووه و خۆر داده نریت و ده به ستریته وه به یه که وه و ووزە ی کارەبای DC به رهه م ده هینیت و ده گۆریت بۆ کارەبای مالان . ئەمه ش پیشکەوتنی زۆر باشی به خۆیه وه بینوه

١/ ئاو : ئەمه ماته ووزە ی ئاو ده گۆریت بۆ جو له ووزه و ده توانری ته ولیدی کارەبای لیبه ستریت و به خولانه وه ی ووزه ده به خشیت ئەمیش به شیوه ی به ره به ست (سه د) وهک سه دی دوکان و ده ره نه دیخان یان به شیوه ی للوله که له به رزی یه کی زۆره وه بیته خواره وه و په رپه ری بۆ داده نریت و جو له دروست ده کات وهک کارەبا که ی زه لم

ب/ بزۆینه ر (موه لیده) : له م ریگه یه شه وه ده توانری کارەبا به رهه م به ینریت و تا ئیستاش به کاره یانی زۆره ، به تایبه تی بۆ ئەو ناوچانه ی دووره ده ستن و تۆری کارەبای نیشتمانیان نی یه زۆر گونجاوه هه رچه نده که میک تیچوونی زۆره و سه ره رای ئەوه ی دۆستی ژینگه ش نی یه .

ج/ با : ئەم ریگه یه ش له زۆر ولات دا سه رکه وتوه

دینیت بۆ بهۆزکردنهوهی تهنه زۆر قورسهکان و گواستنهوهیان بۆ شوینی تر
 5/ پهیوهندهکان : له بواری پهخشی رادیۆ و تهلهفزیۆن و رادیۆ و مۆبایل و تهوای تۆرهکانی تر بهکار دیت .

زۆربهی زۆری وولاتانی جیهان له دهست کهوتن و بهرهو پیشچوونی ئهم کهرتهدان و بهردهوام ریگهی باش و نوێ بهکار دینن بۆ زیاد کردنی کیلۆ واتی کارهبایان ، وه گرنگی زیاتر بهو ریگایانه ددهن که تیچوونی کهمتره و تهنهمنی دریژترو کهمتر چاکسازی دهویت و له ههمان کاتیش دا دهبیته دۆستی ژینگه بیته . له وولاتی چین گهوروترین سهه دروستکراوه به ناوی (Three Gorges) له سالی 2021 دا تهواو بوو که ئهوهنده گهرهیه زانیانی فیزییا دهلین کاری کردۆته سهه خولانهوهی زهوی به ریژهی (0.6) ی مایکروچرکهیهک زهوی خاوکردۆته وه که توانای بهرهم هینانی 22500 میگاوات کارهبا ی هیه.

حکومهتی ههریم و کارهبا

له سالی 1991 هوه له دواي راپهرینهکهوه کوردستان ئازاد بوو خو بهریوهبهری کهوته دهست حکومهتی ههریمی کوردستان ، بهداخه وه بینیمان ههچ بهرهو پیشچوونیکي گرنگ له م بواره دا رووی نه داوه و بگره سالانی نه وه دهکان له 24 کاتژمیرد ته نا 2 بۆ 3 کاتژمیر کارهبا نیشتمانی هه بوو . دهست کهوتنی کارهبا له و کاته دا پشتی به ههردوو بهنداوی دوکان و دهر بهندیخان ده بهست و ئه ویش په یوهست بوو به بری بابان بارینی ساله وه . سه ره رای که می ژماره ی دانیشتون له چاو وولاتانی دراوسیدا بری بهرهم هینانی میگاوات کارهبا هه ر که م بووه ، خه لکی ناچار

بوه و سوودی باشی لیبینراوه به تایبهتی ئه و وولاتانهی بای بهردهوامیان ههیه . وهک تۆرباینی هه وایی له ناو ده ریا و سهه ووشکانی داده نریت و ههچ جیگه یه کیش ناگریت به هۆی به رزییه که یه وه و دۆستی ژینگه یه به کارهینانی ئاسانه .

ئه و بوارانهی کارهبا تییدا به شداره

ئه توانم بلیم خوی خستۆته هه موو کایهکانی ژیان هوه و که م تا زۆر کاریگه ری هه یه به لام ئه مانه ی خواره وه زۆرترین!!

1/ رووناکي : له سه ره دهستی ئه دیسۆن توانرا کارهبا بگۆردریت بۆ رووناکي به یارمه تی ته لی ته نگستن که هه م گه رمه و هه م رووناکیشه . سه ره جه م مرۆفایه تی سوود مه ند بوون له م دا هینانه و جیهانی رۆشن کرده وه و مرۆفایه تی رزگار یان بوو له تاریکی .

2/ گه رمی : له ریگه ی دروست کردنی وایه ری تایبهت به بهرگری بهرز توانرا کارهبا بگۆردریت بۆ گه رمی و زۆر سوود به خش بوو ، وهک هه تهر و ئوتوو و هتد

3/ گواستنه وه : توانرا بۆ هۆیهکانی گواستنه وه به کار بیته وهک میتر و ئۆتۆمبیلی کارهبا یی و ماتۆر سکیل و

4/ موگناتیس : توانرا موگناتیس ی به هیزی پین بهرهم بهیتریت که به ویستی خۆت به کاری

نرخى پمكهى كارمبا بۆ هاوبهشان له عێراق

جۆرى هاوبهشان	بۆرى پمكهى بێرى مئنگه	ژمارهى پمكهى KWH پمكهى بێرى له مئنگهى كارمبا	نرخى (1) پمكه به دېنار	كۆى نرخى بۆرى پمكهى بێرى له مئنگهى كارمبا
مئان	1,500 - 1	1,500	10	15,000
	3,000 - 1,501	1,500	35	52,500
	4,000 - 3,001	1,000	80	80,000
بازرگانى	4,001 - بۆ سهرهوه	120
	1,000 - 1	1,000	60	60,000
	2,000 - 1,001	1,000	80	80,000
	2,001 - بۆ سهرهوه	120
	1 - بۆ سهرهوه	120
مهربى	1 - بۆ سهرهوه	60
كشوكش	1 - بۆ سهرهوه	60
پهشمانزى	1 - بۆ سهرهوه	60

جیوازى نرخى كارمبا له ئهوان عێراق و ههرێمى كوردستان
دبگر له مئنگهى كارمبا به هاوبهشان (1,500) پمكه (KWH) پهقاربهان (به دېنار)

جۆرى هاوبهشان	بۆرى پمكهى بێرى مئنگه	ههریم (دېنار)	عێراق (دېنار)	بۆرى پمكهى بێرى مئنگه	ههریم پهقاربهان به عێراق (دېنار)	رێژهى جیوازى ههریم پهقاربهان به عێراق
مئان	1,500 KWH	44,100	15,000	1,500 KWH	29,100	194%
مئان - سئهبهقان	1,500 KWH	234,000	15,000	1,500 KWH	219,000	1460%
بازرگانى	1,500 KWH	234,000	100,000	1,500 KWH	134,000	134%
مهربى	1,500 KWH	270,000	180,000	1,500 KWH	90,000	50%
كشوكش	1,500 KWH	54,000	90,000	1,500 KWH	-36,000	-40%
پهشمانزى (0.4 KV)	1,500 KWH	216,000	90,000	1,500 KWH	126,000	140%
پهشمانزى (11&13&132 KV)	1,500 KWH	180,000	90,000	1,500 KWH	90,000	100%

١٦٠١ زیاتر یهكهی به ٣٥٠ دینار
پروژهكهشیان ناو ناوه پروژههی رووناکی!
زۆر به داخهوه كه تاریکی و بارگرانی بهسهر
ههریمدا دیت و خهلكی ناچار دهكهن كه مترین
كارهبا بهكاربهیتیت و له هه مان كاتدا ئهوانه ی له
ژیر هیللی ههژاریهوه ن ناتوان پارهكه ی دا بین بكن
و فه رمانگه كهش له ریی (جۆزه ی زیره كه وه) كه
هه موو مالیک بۆی به ستره وه ده توان كاره باكه ی
بكوژینه وه !

شاریکی وهك لۆس ئه نجلۆس كه به شار ی گلۆپ
و رووناکی ناسرا وه ، هینده گلۆپ له و شاره دا
داگیرسا وه رووناکییه كه ی له شه ودا له سه ر
مانگه وه دياره !!

له زۆربه ی ولاتان بۆنموونه به ریتانیا هه تاكو و
برپكاره با ی زیاتر به كاربهیتیت داشكاندن ت بۆ دهكهن
به ریزه ی ١٠% تاكه ٢٠% به لām له م سیسته مه دا
تا زیاتر به كاربهیتیت نرخه كه شی ده یان جار زیاد
دهكات تاكو دهگاته ٣٥٠ دینار بۆ هه ر یه كه یه ك .
حكومه ت هه میشه كار ئاسانی بۆ هاو لاتیان ی خو ی
دهكات به نمونه عیراق سه ره رای خراب ی دوخی
خو ی كاره با له وولاتانی وهك تووركیا و ئیران
و ههریمیش دهكریت به گران به لām به نرخ ی ١٠
دینار دهیداته هاو لاتیان !!

له وولاتانی دراوسی نرخ ی كاره با به م جۆره یه
عیراق ١٠ دینار بۆ هه ر یه كه یه ك

بوون موهلیده ی تایبه ت به خو یان بكن و له ماله وه
كاره با بۆ خو یان دا بین بكن . دواتر مه لیده ی
كو للان دانرا و ماله كان یه ك ی ٢ بۆ ٣ ئه مپیر كاره با
وه ربگرن بۆ ماوه ی ١٠ بۆ ١٢ كاتژمیر له روژیکدا
سه ره رای گرانی نرخه كه ی سیما یه ك ی ناشرین
بۆ شار و پیسكردنی ژینگه .

تاكو ٢٠٢٤ هیچ چاره سه رییکی ریشه ییان نه دو زیه وه
بۆ ئه م گرفته ، دواتر بیریان له وه كرده وه ببده ن
به كه رتی تایبه تی و نرخه كه ی له سه ر خه لكی گران
بكن بۆ ئه وه ی كه مترین به كار هینه ری هه بیت و
بر ی میگا وات ی به ره م هاتوو به ش بكات له كاتیک
له عیرا له دوای رووخانی رژیمی به عسه وه
نرخ ی کیلۆ وات كاره با دیاری كرا به ١٠ دینار
تاكو ٤٥٠ یه كه به لām له هه مان كات دا هه ر له
كاته وه له ههریم كرا به ١٨ دینار بۆ هه ر کیلویه ك
تاكو ٤٥٠ یه كه به پپی ئه و دوو خسته یه

به لām له ئیستادا نرخه كان چه ندین قات به رز
كرا وه ته وه بۆ ٧٢ دینار و بر ی یه كه كهش له ٤٥٠
یه كه وه كه مكره وه ته وه بۆ ٤٠٠ واته له دوو ریگه وه
بارگرانی له سه ر هاو لاتیان دروستكرا وه به پپی ئه م
خسته یه:

- ٠ تا ٤٠٠ یه كه ی به ٧٢ دینار
- ٤٠١ تا ٨٠٠ یه كه ی به ١٠٨ دینار
- ٨٠١ تا ١٢٠٠ یه كه ی به ١٧٢ دینار
- ١٢٠١ تا ١٦٠٠ یه كه ی به ٢٦٥ دینار

بانە مازوو ؟

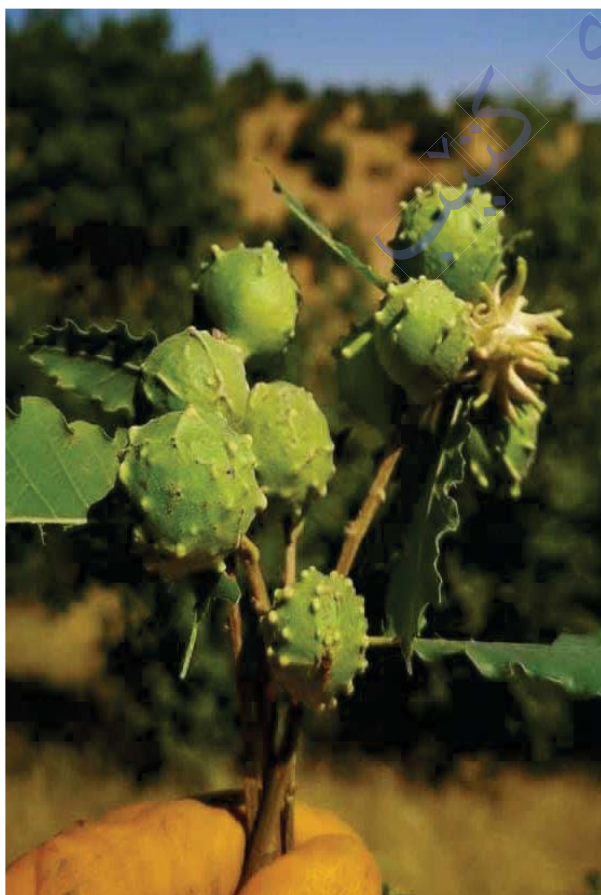
نووسینی: به کر ئەحمەدی

و شایى تاكو تاريك و پرونى به يانى، كه دنيا پرون ده بووه، ئينجا چاره كه يان له پشت ده به ستو ده ستيان ده كرد به مازوو چنين. له سالنامه ي كورديدا مانگى دووهمى سال پيى ده گوتريت بانه مه ر، واته ئه و كاته ي كه هه وا خو ش ده بيت و مه رداره كان مه رومالات ده به نه ده شت و كه ژ و كي وه كان و شه و له لاي ده ميننه وه و كار ه ش ده گوترا شه وين.

له ناوچه ي ئالانى شارباژير و به تايه تي گونده كانى مه روئ، شاناخسى و ديرئ، چه ند كيوى پر نزار و دارمازوى ليه له كاتى مازوو به ره لاندنا ده بوونه بانه مازوو. وهك هه وارا ج و كانيه كه ني رى ، ته ژئ و شي لانى ، قه ده غه ي مه روئ، وه ستالى ، هومره قه ل ، كاساوان..

سالانى پيش راگواستنى گونده كانى كوردستان ئه وسا كه مازوو پارهى ده كرد و بازارى گه رم بوو. خه لكى گونده كان ده چوون بو كي و كه ژ و نزارى بنار و قه دپالى چياكان، شه وانه له جيگه يه كى ته ختايى يان له و مالانه ي له مووچه و نزيك هه واره كان بوون ده مانه وه، به و جيگه يه يان ده گوت بانه مازوو. مازوو به ره لان ده كه ويته دواى گه لاويژ كه وتن، پيش مازوو به ره لان كه س بوى نه بوو مازوو بچنيت.

هه موو گونده كان له سه ر كاتيك ري كده كه وتن بو مازوو چنين واته كاتى مازوو به ره لان. خه لكى گونده كان ئه و شه وه ده چوونه كو يستانه كان، ئاگر ده كرايه وه، به ژن و پياو، كچ و كوره وه ده يانكرده هه لپه هركى و ره شبه له ك

* مازوو یه کیکه له بهره کانی دارمازوو.
* دار که سالی گه لاکه ی بردرا بو سالی داهاتوو
گه لاکه ی پینی ده گوتریت کورپه. دوی سی سال
چاخی برینیه تی.

هه ندی سال داری کورپه مازووی باش ده گریت
و هه ندی سالیس داری چاخدار مازوو زورتر
ده گریت

بو ئیمه ی کورد دارمازوو داریکی پیروژه
دارمازوو بهری زوره هه ریه کیکیان بو
مه به سستیک و زیاتر سودی لیوه رگراوه
گه زو، مازوو، گزگل، جهوت، بهروو، قشکه،
خرنووک، گزنیس، بهره گه لا، ..

جهگه له گه لا و دار و چیلکه که ی بو کوره ی
زستان و ئالیکی مه رومالات
بو یه ده لیم بو ئیمه ی کورد دارمازوو داریکی
پیروژه.

